Treball final

Màster Interuniversitari en Història Contemporània

La crisi del Partit Socialista Unificat de Catalunya

Conflicte, col·lapse i trencament

(1977-1982)

Universitat Autònoma de Barcelona

Curs 2010-2011

Professor: Dr. José Luis Martín Ramos

Alumne: Albert Claret

Quemar la nave

El día o la noche en que por fin lleguemos
habrá que quemar las naves

pero antes habremos metido en ellas
nuestra arrogancia masoquista
nuestros escrúpulos blandengues
nuestros menosprecios por sutiles que sean
nuestra capacidad de ser menospreciados
nuestra falsa modestia y la dulce homilía
de la autoconmiseración

y no sólo eso
también habrá en las naves a quemar
hipopótamos de wall street
pingüinos de la otan
cocodrilos del vaticano
cisnes de buckingham palace
murciélagos de el pardo
y otros materiales inflamables

el día o la noche en que por fin lleguemos
habrá sin duda que quemar las naves
así nadie trendrá riesgo ni tentación de volver

es bueno que se sepa desde ahora
que no habrá posibilidad de remar nocturnamente
hasta otra orilla que no sea la nuestra
ya que será abolida para siempre
la libertad de preferir lo injusto
y en ese solo aspecto
seremos más sectarios que dios padre
no obstante como nadie podrá negar
que aquel mundo arduamente derrotado
tuvo alguna vez rasgos dignos de mención
por no decir notables
habrá de todos modos un museo de nostalgias
donde se mostrará a las nuevas generaciones
cómo eran
parís
el whisky
claudia cardinale.

Mario Benedetti
Quemar las naves (1968-69)

SUMARI

(1) Plantejament general 4

(1.1) Introducció i definició del marc teòric 5
(1.2) Hipòtesis de partida 7
(1.3) Fonts a treballar 12

(2) Estat de la qüestió 16

(2.1) Introducció 17
(2.2) La historiografia sobre el PSUC: 1936-1977 18
(2.3) El debat historiogràfic sobre el declivi i la crisi del PSUC 29
(2.4) La crisi del PSUC dins la historiografia del PCE 49
(2.5) Biografies, testimonis i memòries de militants i dirigents comunistes 58
(2.6) Consideracions finals 82

(3) Estudi de cas. *La rebel·lió de les bases* 84

(3.1) Introducció: el V Congrés del PSUC i la historiografia de la conspiració 85
(3.2) La rebel·lió de les bases. Els orígens de l'oposició crítica a l'interior del PSUC .. 99
(3.3) L'ofensiva "euro". La lògica fraccionària durant el període d'interregne 128
(3.4) La resistència afganesa. L'estel decreixent d'una victòria amarga 142
(3.5) Victòria o mort. La formació del "Nucli de Coordinació" 159
(3.6) Primeres conclusions 189

(4) Recursos utilitzats 196

(4.1) Arxius i fons documentals 197
(4.2) Publicacions periòdiques 197
(4.3) Bibliografia 198

(1)

PLANTEJAMENT GENERAL

La crisi del Partit Socialista Unificat de Catalunya

Conflicte, col·lapse i trencament (1977-1982)

(1.1) Introducció i definició del marc teòric

Aquest treball es proposa l'estudi del procés de col·lapse, crisi i ruptura que afectà al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) entre els anys 1977, moment d'auge en què celebrà el seu IV Congrés -primer en època de legalitat- que abocaria llums i ombres sobre l'esdevenidor del partit, i 1982, quan es formalitzà el trencament que dividí l'històric front comú dels comunistes en dues organitzacions diferents i s'esberlà l'espai electoral i social de què gaudia el PSUC com a projecte polític aglutinador i referencial de l'esquerra catalana. En una perspectiva més àmplia, es podria establir un fris que abastés des dels primers anys de la transició al sistema democràtic (1974-76) fins la reconfiguració de l'escenari polític i electoral català amb la desaparició de la possibilitat comunista a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1984. S'estableix, així, una cronologia de la fi d'un projecte de voluntat hegemònica que enfonsa les seves profundes arrels en les estratègies polítiques desenvolupades en el període republicà del Front Popular i molt especialment en el context posterior de la Guerra Civil i la lluita contra la dictadura.

El PSUC, com a partit insígnia de la resistència contra el franquisme a Catalunya, principal organitzador en la clandestinitat de les lluites del moviment obrer i els nous moviments socials que s'afegiran a les demandes democratitzadores de l'oposició a les acaballes del règim, constitueix sens dubte un element central per abordar l'estudi dels sectors socials i les forces polítiques que actuaren i rivalitzaren al llarg de l'extens període entre 1939 i 1977. Precisament, la seva cronologia particular es desenvolupa en paral·lel de l'eix que comença amb la victòria d'esquerres, el febrer de 1936 i té un primer punt de terme amb la defunció prematura del seu capital polític a les eleccions autonòmiques de 1984, després d'un demolidor procés de fractura interna que comportarà l'erosió de la seva força militant i el seu fins llavors potent arrelament a la societat catalana.

Esdevingut un símbol de la lluita per les llibertats després de la seva desaparició definitiva de l'escena política -dividit en una constel·lació de partits i coalicions que se'n reclamen hereus-, i cristal·litzat en un record lluminós d'entre els anys foscos del franquisme, en una icona de l'esplendor nostàlgic de la transició, convé interrogar-se a l'entorn de les causes i els processos que intervingueren i condicionaren una trajectòria aparentment tan anòmala. Cal preguntar-se com i per què una organització política que va gaudir del seu auge d'afiliació als anys setanta, després de dècades de treball clandestí i d'activitat subversiva durament reprimida, que comptava amb dirigents emblemàtics i l'adhesió de gran part de la intel·lectualitat de l'època, que fou la segona opció més votada (la primera si descomptem les coalicions) a les eleccions constituents de 1977 a Catalunya, va enfonsar-se en un trànsit de lluites intestines que conduirien a un col·lapse organitzatiu que

afectaria de forma irreversible la seva influència pública i el seu malmès espai electoral.

Tot plegat cal examinar-se des de punts de vista diferents que convergeixen en un mateix procés que té com a eix central l'evolució interna del partit al respecte del desenvolupament organitzatiu requerit per a la conversió en un partit democràtic de masses. Aquest procés interior es trobaria farcit de petites conteses de caràcter partidari sobre el tipus d'estructura i el paper que la direcció i les organitzacions intermèdies haurien d'acomplir en el nou període, una discussió directament vinculada, també, al discurs i la línia política que calia adoptar en els diversos escenaris en què el PSUC es proposava d'intervenir políticament. Al seu torn, aquest debat permanent al si del partit adquiriria una pàtina ideològica amb la progressiva maduració, no sempre pels canals adequats, de la proposta eurocomunista com a nova estratègia adoptada pels partits comunistes de països desenvolupats, plantejant una via democràtica i pacífica vers l'obtenció del poder polític, que es demostraria discordant i irreconciliable en molts aspectes amb les tesis i orientacions generals emanades des de la Unió Soviètica i els països del socialisme real. Aquesta dimensió internacional, en la qual el PSUC jugà un paper autònom però no deslligat de l'evolució del PCE, caracteritzada per la rebel·lió d'alguns partits comunistes d'envergadura (a més del PCE-PSUC, els PCF i el PCI serien els principals impulsors de l'eurocomunisme) enfront l'obediència deguda al PCUS, acabaria per definir-se com una de les explicacions preferents per narrar i justificar la crisi del comunisme a Catalunya i Espanya.

Això no obstant, s'ha apuntat que aprofundint en la qüestió són moltes les evidències que avantposen motius d'índole interna, tals com la confrontació entre maneres divergents de concebre l'organització o la discussió sobre el paper que haurien de jugar el PCE i el PSUC en el període de transició a la democràcia, com a vertaders motius de la profunda bretxa que es produiria a l'espai comunista peninsular a mitjan de la dècada dels anys vuitanta. El rol conciliador partidari de la unitat de les forces democràtiques davant el sector més reaccionari i immobilista del règim (l'anomenat *búnker* franquista) que va mantenir el PCE i de retruc el PSUC a Catalunya; la firma i defensa dels Pactes de la Moncloa per part de les direccions en una maniobra política àmpliament qüestionada per les bases del partit; la renúncia a reivindicacions i símbols propis de l'oposició a la dictadura, tals com la bandera i la memòria de la II República i l'acceptació de la monarquia... Són factors d'estricte conflicte a nivell intern que, segons diverses interpretacions historiogràfiques, podrien haver tingut un paper molt més decisori que la pugna en termes merament ideològics.

La raó de la tria d'aquest subjecte d'estudi i no cap altre és, principalment, la mancança que s'ha detectat en aquest sentit, car les obres i treballs preexistents arriben generalment fins les portes de la crisi però no n'exploren el desenvolupament concret. Tampoc no existeix cap monografia que

ofereixi una relació exhaustiva de causes, factors i protagonistes que permeti recomposar tot el procés de forma unívoca i comprensiva, tenint en compte les grans divergències i punts de vista que s'han manifestat al respecte. Tanmateix, el cert interès historiogràfic de què gaudeix el PSUC actualment, que ha merescut una nova fornada d'estudis i treballs sobre diversos períodes i facetes concretes de la seva trajectòria que han estat publicats en els darrers anys, fan més necessària que mai una revisió a fons de la que és inqüestionablement una de les èpoques més interessants i complexes, des del punt de vista de l'historiador, de la vida del partit dels comunistes catalans. A més, la mencionada plèiade d'aportacions recents, que estableixen un diàleg multidireccional en què s'analitzen molts aspectes i qüestions relacionades amb el partit com a organització i com a projecte polític, confegeix una nova oportunitat que no pot desaprofitar-se per a abordar els anys de crisi del PSUC recolzant-se en una bibliografia reforçada farcida d'informació i hipòtesis d'estudi clarament rellevants.

Aquesta és, no hi ha dubte, una empresa investigadora de gran magnitud, ja que malgrat que emmarca un període de només un lustre, va tenir una intensitat en fets i una densitat en continguts polítics propis de l'època de la transició a la democràcia a Espanya, en què els ritmes del decurs històric semblen accelerats i pràcticament cada dia i cada gest compten. Per aquest motiu, es fa un plantejament d'estudi que pugui derivar en l'elaboració d'una eventual tesi doctoral amb una durada aproximada de tres o quatre anys.

(1.2) Hipòtesis de partida

A continuació es desgranen diverses hipòtesis que es plantegen com a punt de partida per al projecte d'investigació, algunes de les quals han estat desenvolupades i parcialment contrastades en l'estudi de cas que s'ha realitzat en ocasió d'aquest treball:

1) <u>Els problemes i divergències internes del PSUC tindrien com a origen el seu caràcter d'aglutinador antifranquista</u>. El conegut perfil heterodox del partit, un autèntic agregat de sensibilitats i procedències diverses, funcionarà en tant que màquina clandestina contra la dictadura, però xocaria amb els límits de la convivència en haver de donar resposta a una única línia política, discutida, aprovada i aplicada a tots els nivells de l'organització. **El PSUC, com a partit dirigit des de l'interior i amb proximitat amb la seva societat, es dotà d'uns sistemes de direcció i de discussió política més democràtics i participatius.** Aquests permeteren una anàlisi més acurada i

complexa que rebutja aproximacions apriorístiques i elucubracions allunyades del que realment succeeix, però alhora també van esdevenir un canal per a l'exercici de la crítica interna. La major dinàmica de debat intern seria cabdal per entendre la rebel·lió entre les files del partit i la magnitud que aquesta va arribar a assolir. **Tanmateix, un major nivell de discussió i de llibertat de crítica no hauria implicat necessàriament que el decurs general del partit assimilés de forma prou satisfactòria les diverses sensibilitats i opinions** existents al seu interior. **A mesura que va conduir-se el partit cap a un projecte polític clarament definit, sovint a marxes forçades per culpa de l'intens calendari electoral, haurien aparegut les tensions internes que finalment en van provocar la ruptura.** L'evidència que la transició no se saldaria amb la justa victòria i restitució que havia somiat l'oposició antifranquista, i la necessària convivència amb els antics estaments dirigents del règim en el nou marc parlamentari provocarien un enorme desencís entre la base social comunista, que afectarà també a les perspectives sobre el paper que havien de jugar el PCE i el PSUC a partir de 1977. **Així, cada episodi viscut ençà de la legalització s'hauria tancat, sota pretext de la "política d'integració", sense resoldre les contradiccions de fons que romandrien latents fins a la següent ocasió de confrontar-se.** Aquest procés creixent pot resseguir-se a partir del IV Congrés (1977), I Conferència Nacional (1978), IX Congrés del PCE (1978), II Conferència Nacional, III Conferència Nacional (1979), II Congrés de la CONC (1980), i finalment el V Congrés (1981).

2) <u>El cas del PSUC seria genuïnament català i respondria principalment a problemàtiques i contradiccions pròpies</u>. Precisament per la seva essència heterogènia, fruit del procés en què es va crear, el PSUC mantindrà una línia d'actuació autònoma durant gran part de la seva trajectòria, en una envejable imbricació amb la base real de la societat catalana durant les dècades dels anys seixanta i setanta. **Tanmateix, el PSUC restaria sempre condicionat per la seva relació tensa amb el PCE, i la seva crisi estaria vinculada a les discrepàncies internes del comunisme peninsular.** La direcció del partit espanyol exercirà una poderosa influència en determinats moments sobre el partit català, i les contradiccions internes d'aquest trobaran el seu contrapunt en la dinàmica general del PCE i l'aparició de diversos sectors enfrontats al si de l'organització. Tant és així, que en el màxim moment de conflicte el suport condicionat de la direcció del PCE a una de les fraccions en pugna resultaria del tot determinant. La ruptura i enfonsament gradual que sofrirà el partit entre 1981 i 1984 és paral·lel i forma part intrínseca de la crisi viscuda pel PCE, però les seves conseqüències a gran escala seran d'ordre i magnituds diferents, en tractar-se el cas català d'un partit que, tenint una presència més determinant en el camp polític en què es desenvolupava, patirà un procés de fragmentació total que li arrabassarà els 2/3 de

militància. **De fet, el col·lapse del PSUC hauria estat el preu a pagar per garantir l'estabilitat interna del PCE en plena ofensiva de la nova generació de dirigents "renovadors" que disputaven el lideratge a l'equip de Santiago Carrillo.** La direcció del PCE jugarà les seves cartes amb fermesa i no escatimarà esforços per recuperar el control del partit català alhora que neutralitzava la potencial amenaça dels seus dirigents "renovadors" -significativament Gutiérrez Díaz- en convertir-se en l'únic aliat que podria retornar-los les regnes del partit després de la victòria "prosoviètica" que no havia fet res per evitar. La lleialtat dels quadres dirigents del PSUC en els assumptes interns del PCE a partir d'aquell moment esdevindria quasi monolítica.

3) <u>No seria negligible la influència internacional en el procés de maduració i crisi de la proposta política del PSUC, a diversos nivells</u>. D'una banda, profundament influït i emmirallat en l'experiència italiana del PCI, hi mantindria vincles preferents d'amistat i relació bilateral durant tot el període. **Però més enllà, el procés de col·lapse del PSUC, malgrat autòcton, podria emmarcar-se com una experiència fallida en la fase de desplegament internacional del moviment eurocomunista, impulsat principalment pels partits comunistes italià, francès i espanyol.** Dins del període d'integració i difusió de les tesis que promovien un distanciament dels dictàmens i l'obediència a la Unió Soviètica i una vida democràtica i multipartidista al socialisme, hi hagué tensions i debats a l'interior dels partits comunistes a tot Europa i altres parts del planeta. El PSUC no seria aliè a aquest fenomen, tot i que les conseqüències que va patir entre les seves pròpies bases són sens dubte un cas paradigmàtic i prematur de la dinàmica centrífuga que podia tenir lloc -i de fet va existir en tots els casos, bé que amb característiques diferents- en aquest procés de pretesa renovació dels postulats ideològics clàssics del marxisme-leninisme. **El moviment de renovació d'aquests partits coincidí en el temps amb l'agreujament d'una conjuntura econòmica internacional absolutament desfavorable que arrossegà efectes devastadors per a les classes treballadores dels països industrialitzats, en les perspectives de benestar de les quals descansava la proposta eurocomunista.** L'auge de l'anomenada "revolució conservadora", reforçada a partir de la crisi del petroli de 1975 i l'arribada de governs purament neoliberals als Estats Units i altres països d'Europa, hauria posat en entredit la viabilitat d'aquesta aposta democràtica, pacífica i conciliadora amb la socialdemocràcia que estaven explorant aquests partits en la seva cerca d'una via alternativa al model de la revolució bolxevic, fent esclatar violentament les seves contradiccions internes en forma de contraposició de projectes polítics que pretenien discutir i rectificar l'acció política eurocomunista vers un paper més combatiu dels partits marxistes. Aquest factor, en el cas concret del PSUC, resultaria impossible d'assimilar sense evitar una ruptura explosiva.

4) <u>L'esfera organitzativa resultaria determinant per comprendre el col·lapse del partit i la divisió interna que experimentà la militància comunista</u>. En aquest àmbit, diversos episodis haurien contribuït a enterbolir el normal desenvolupament orgànic del partit. El més antic i potser també el més decisiu seria el capítol d'incorporació de l'organització Bandera Roja. **La cooptació dels líders i militants provinents de BR a càrrecs de direcció de forma sistemàtica hauria suposat un estroncament de la política de quadres seguida fins el moment,** essent vist com un desbancament de tota una generació de dirigents, que haurien estat relegats a un segon nivell de protagonisme de la vida política del partit. Aquesta qüestió, sumada a la liquidació de les cèl·lules en adoptar el model organitzatiu de les agrupacions ideat per a fer possible la conversió devers un "partit de masses", generaria un malestar intern sostingut durant anys. Al tombant de dècada dels vuitanta, al descontentament general per la conjuntura política i econòmica s'hi sumaria la frustració pel desencaix organitzatiu, que mouria alguns comitès locals i comarcals, així com altres organismes intermedis, a esdevenir plataformes confrontades amb els òrgans de direcció.

5) <u>Les narracions polititzades, difoses per la premsa i les reaccions del moment, haurien contribuït a generar una "historiografia de la conspiració"</u> que caracteritza el corrent intern d'oposició com un grup de clara voluntat colpista dins les estructures del partit. Tanmateix, el curs i la resolució del V Congrés, en què una gran majoria va reescollir la direcció encapçalada per López Raimundo i Gutiérrez Díaz, semblen indicar que no ens trobem davant d'un cas de lluita pel poder, sinó d'una confrontació entre maneres diferents d'entendre el paper que havia de jugar el PSUC en la conjuntura política del moment. La conformació d'una oposició a l'interior respondria a un malestar estès i generalitzat a les bases del partit, fruit de la incomprensió del pactisme i la moderació derivades de la política de concentració democràtica -especialment els Pactes de la Moncloa i els acords d'ocupació-, i a l'esmentada pèrdua d'organicitat i de discussió política als organismes de base, no a la voluntat de desplaçar els màxims dirigents de l'organització. Tanmateix, la reacció de la direcció desplaçada -significativament els líders més radicals de l'ala "euro"- hauria conduït a un escenari d'enfrontament total que faria impossible la reconciliació.

6) <u>El corrent d'oposició interna no representaria un projecte polític contradictori amb la teorització de la *revolució de la majoria* que ja era patrimoni col·lectiu de tot el PSUC</u>. La discussió sobre qüestions de política internacional que els va valdre l'apel·latiu de "prosoviètics" varen existir, però se situarien en un segon pla per darrera del debat sobre aspectes centrals de la política concreta del partit**. Es qüestionarien principalment la política d'aliances, el model organitzatiu i l'adequació del discurs en la conjuntura econòmica; no la centralitat de la via**

democràtica al socialisme que ningú no hauria posat en discussió. Els elements de política internacional, fruit del suport més nítid dels "dissidents" interns a la política exterior soviètica, i les acusacions de voler tornar al dogmatisme estalinista proferides pels seus rivals dins el partit, distorsionarien la visió -sobretot externa- del conflicte i posarien la llavor per a unes caricaturitzacions que, això no obstant, serien els arquetips que consolidaria la cobertura periodística del moment. Els "prosoviètics" serien fonamentalment un agregat de sectors diversos sense tenir inicialment cap unitat d'acció ni centre director. En aquest conjunt divers, el bloc més identificable i organitzat seria el Comitè Comarcal del Vallès Occidental, però n'hi haurà d'altres de més petits. Hauria estat l'oposició a les altres sensibilitats existents al partit -la direcció desplaçada, "euros"; i la direcció en el càrrec, els "leninistes"- el que els hauria fet convergir vers una cohesió que originalment no havien tingut. **La permanent situació de minoria a què es veieren abocats, no només al Comitè Central sinó en molts altres espais de decisió, hauria fet palesa la necessitat d'una coordinació més sòlida i els hauria fet avançar cap a la creació del "grup coordinador" sota paràmetres de funcionament clarament fraccional.** Tanmateix, això no hauria succeït fins el mes d'octubre de 1981, quan les sancions i les intervencions als espais que controlaven del partit haurien fet inviable continuar la lluita pels canals ordinaris previstos pels estatuts de l'organització.

7) L'escissió "prosoviètica", confegida d'elements expulsats, sancionats i apartats voluntàriament del PSUC, reelaboraria parcialment el contingut de la política eurocomunista que havien combatut a l'interior del partit en definir el projecte polític del nou Partit dels Comunistes de Catalunya. La nova organització, que arrossegà un terç de la militància comunista, dissenyaria el contingut teòric de la proposta del *Front d'Esquerres*, que recolliria bona part dels principis expressats en el projecte eurocomunista del PSUC pel que fa a la lluita per l'hegemonia social i cultural -en termes gramscians- i l'establiment d'una àmplia política d'aliances entroncant amb la cultura unitària de les esquerres del Front Popular. Darrera d'aquesta part coincident, el *Front d'Esquerres* aprofundiria més en la qüestió relativa a la creació i organització d'un contrapoder popular oposat a les classes dominants identificades com a oligarquia econòmica i política. **Tanmateix, el divorci amb l'essència de la definició eurocomunista no hauria estat total,** tal com podria preveure's en plena batalla interna al si del PSUC, sinó que mantindria diversos elements de contacte que haurien possibilitat, a la llarga, el retorn al treball conjunt per via de la coalició d'Iniciativa per Catalunya (IC), sobretot després dels modestos resultats aconseguits pel nou PCPE i la política d'aliances a nivell estatal.

(1.3) Fonts a treballar

1. Arxius i fons documentals

a) <u>PSUC</u>: la immensa majoria de la seva producció documental es troba a l'**Arxiu Nacional de Catalunya** (ANC) situat a Sant Cugat del Vallès, concretament dins el ***Fons ANC1-230 / Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)***.[1] Aquest fons, constituït a partir d'un acord de donació voluntària del partit, efectuat en diverses entregues entre 1987 i 2004, ha agrupat gairebé tota la seva documentació pròpia, a més d'altra facilitada per familiars de militants del partit que foren exili, correspondència privada, etcètera.

És, sens dubte, el punt de partida indispensable per a tota cerca. El seu quadre de classificació es composa de diversos apartats, entre els que ens interessen significativament els referents a *Gestió de govern del partit*, *Organitzacions de base*, *Gestió política dels acords del partit*, *Partits i organitzacions polítiques afins*, *Context social i polític del partit* i les *Col·leccions documentals*. El fons es troba dividit en dos blocs: "Guerra Civil, Exili i Clandestinitat (1936-1977", que ha estat el més treballat, i "Període democràtic (1977-1987)", que és el que aquí ens resulta de més interès. Només s'ha publicat el catàleg inventariat del primer,[2] del qual ens interessa essencialment el que correspon als anys setanta i molt especialment el procés d'integració de Bandera Roja el 1974, i el període 1975-1977. Pel que fa a l'etapa posterior, serà indispensable realitzar una tasca de reconeixement inicial més dificultosa pel fet de no disposar de cap publicació que serveixi de guia per al seu escrutini.

b) <u>PCE</u>: a més del Fons PSUC de l'ANC, existeix un gran volum d'informació sobre aquest a l'**Archivo Histórico del Partido Comunista de España** (AHPCE),[3] localitzat a la Biblioteca Històrica Marqués de Valdecilla de la Universidad Complutense de Madrid. La major part de la documentació que pot ser-nos rellevant es troba al **Fondo Nacionalidades y Regiones. PSUC.** Per molts dels aspectes que precisem tractar en el projecte d'investigació, que afecten també directa o indirectament el PCE, ens serà d'utilitat comprovar el contingut específic dels *Fondos de Órganos de Dirección del PCE*, *Documentos PCE*, *Dirigentes*, *Divergencias*, *Relacions Internacionales del PCE*, *Represión franquista*, *Movimiento Obrero*, *Tesis, manuscritos y memorias*, *Publicaciones*

1 Accessible des de http://cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia

2 FERNÁNDEZ TRABAL, Josep (dir.): *El fons del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). 1. Guerra Civil, exili i clandestinitat (1936-1977)*. Col·lecció "Publicacions de l'Arxiu Nacional de Catalunya", 8. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2003.

3 Accés a descripció de fons des de http://www.fim.org.es/05_05.php

Periódicas i el *Fondo Fotográfico*.

c) CCOO: una altra font que recull documentació sobre el PSUC i el PCE és la **Red de Archivos Históricos de la Confederación Sindical de Comisiones Obreras**.[4] Per a la qüestió que ens ocupa, destaca evidentment l'**Arxiu Històric de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya**,[5] el qual disposa almenys de 3 caixes de documentació sobre el PSUC entre 1968-1978. També s'ha localitzat material referent al PSUC i el PCC a l'**Archivo Histórico de CCOO de Andalucía**.

d) PCC: la principal font d'informació és el seu propi **Arxiu Històric del Partit dels i les Comunistes de Catalunya** (AHPCC), malauradament no classificat ni indexat, el gruix principal del qual està sota custòdia de la Fundació Pere Ardiaca. És precisa una tasca de classificació arxivística per poder conèixer en profunditat la documentació que conserva el partit sobre les etapes que abordem aquí i sobre el període immediatament posterior que engloba la fundació del partit (1982) i les eleccions autonòmiques de 1984.

Cal subratllar l'existència del **Fons Josep Serradell i Margarida Abril**, no catalogat, que atresora bona part de la documentació més rellevant de què disposa l'AHPCC. La posició privilegiada de Serradell i Abril als òrgans de direcció del PSUC, i la seva participació en la rebel·lió interna que conduirà a la fractura, fan probable que en aquest fons es trobi un testimoni de primera mà del convuls procés de crisi que varen viure els comunistes catalans.

De l'exploració de tot plegat podrà derivar-se'n l'adquisició d'informació sensible sobre aspectes centrals de la caracterització d'aquest procés: les dades específiques del PCC en el moment de la seva constitució i la radiografia sociològica i política dels militants del PSUC que, expulsats o marginats, marxaren del partit mare per recuperar les sigles històriques dels comunistes a Catalunya; la formulació d'un nou projecte polític -basat en la proposta del *Front d'Esquerres*- que es contraposava i complementava alhora amb el que impulsava el PSUC; les relacions establertes pel nou PCC amb altres grups, partits i organitzacions polítiques de Catalunya i de l'Estat -de les quals sorgiria el projecte de fundació del PCPE-; entre d'altres. Potser el seu buidatge aportarà llum, també, a la discutida qüestió de les relacions amb la Unió Soviètica, ja sigui amb el Consulat de Barcelona, l'Ambaixada de Madrid o en relació directa amb el PCUS durant les fases prèvies, centrals i posteriors al procés de ruptura del PSUC i en els primers temps de consolidació del nou partit.

4 Accés a descripció de fons des de http://www.archivoshistoricos.ccoo.es/fondos.htm
5 Pàgina de l'arxiu, sense accés als fons: http://www.fciprianogarcia.ccoo.cat/ciprianogarcia/arxiuhistoric

e) <u>ICV</u>: finalment, també serà procedent una consulta als arxius sota possessió d'**Iniciativa per Catalunya Verds** (ICV), coalició que esdevingué un partit quan el PSUC històric va decidir cedir-li totalment la seva sobirania, i que avui conserva el dret sobre la major part del patrimoni i testimoni del partit extingit. La **Fundació Nous Horitzons**, també una expressió orgànica de l'anterior etapa que ha estat mantinguda per ICV com la seva fundació teòrica, possiblement pot conservar també alguna documentació relativa al PSUC que no ha estat tramesa al fons de l'ANC.

f) <u>Altres fons disponibles</u>: podem esmentar altres dipòsits de documentació que recullen material política de l'època, on serà d'interès realitzar una prospecció per acarar si disposen d'informació rellevant per al nostre tema d'estudi.

Entre d'altres, poden ressenyar-se:

- Biblioteca Nacional de Catalunya
- Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona (AHCB)
- Biblioteca Virtual de Prensa Histórica, Ministerio de Cultura

- Biblioteca del Pavelló de la República – Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI), Universitat de Barcelona
- Fons de Documentació Política Contemporània – Centre Documental de la Comunicació (CEDOC), Universitat Autònoma de Barcelona
- Fons documental de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), Universitat Autònoma de Barcelona

- Fundació Utopía – Juan N. García-Nieto (Cornellà de Llobregat)
- Fons particular de Jordi Solé Tura
- Fons particular de Josep Solé i Barberà
- Fons particular de Francesc Vicenç

2. Entrevistes personals

La vivència d'alguns dels protagonistes que pilotaren o visqueren el procés de crisi del PSUC poden resultar avui testimonis directes d'aquells fets que contribueixin a donar una visió més rica i humana de la simple crònica política que pot trobar-se als informes de partit. En aquest sentit,

s'ha pres en consideració desenvolupar una sèrie d'entrevistes tipus amb alguns dels dirigents que estigueren presents al V Congrés i fer una selecció d'antics militants, tant del PSUC com del PCC i CCOO per sumar llur experiència personal a la narració col·lectiva.

Així, en una primera fase, s'ha contemplat sol·licitat les entrevistes següents (per ordre alfabètic):

- Joaquim Boix
- Santiago Carrillo
- Esteban Cerdán
- Andreu Claret
- Alfred Clemente
- Chema Corral
- Leopoldo Espuny
- Adoni González
- Manuel González
- Miguel Guerrero
- Cinta Llorens
- José Luis López Bulla
- Joan Lou
- Andreu Mayayo
- Juan Muñiz
- Marià Pere
- Juan Ramos
- Rafael Ribó
- Felip Rull
- Celestino Sánchez
- Joan Tafalla
- Eulàlia Vintró

(2)

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Les interpretacions historiogràfiques de la crisi del PSUC

(2.1) Introducció

Ningú no posaria en dubte que el Partit Socialista Unificat de Catalunya fou un protagonista de primer ordre de la vida política i la història recent de Catalunya. La seva influència i el seu paper cabdal durant bona part del segle XX així ho testimonien, i el coneixement que es té en general de la seva presència passada -atès que actualment el PSUC històric ja no existeix com a tal-[6] no fan sinó afermar la idea que va ser una organització que deixà una profunda i àmplia petjada en la societat en què va fundar-se i en la qual, quaranta-cinc anys més tard, va esmicolar-se tot deixant al seu darrere un ventall de predecessors que encara avui malden per quedar-se'n el llegat i reconstruir-ne l'espai polític, social i electoral. El PSUC és indestriable de la història catalana contemporània i no hi pot haver obra que pretengui fer una perspectiva de la Catalunya i l'Espanya actuals, sigui general o detallada, que no n'inclogui alguna referència almenys pel que fa a la seva enorme empremta en el decurs polític de la darrera centúria. Val a dir, a més, que aquest interès historiogràfic no és només una qüestió actual, sinó que les característiques excepcionals i d'extraordinària transcendència que envoltaren la seva fundació i els primers anys de vida, en el context de la molt internacionalitzada Guerra Civil espanyola, ja atragueren l'atenció de molts observadors, de casa i de fronteres enllà. La seva pervivència durant les dècades fosques de la dictadura feixista i el seu paper hegemònic en la lluita antifranquista, així com la seva vital participació en el procés de recuperació de la democràcia també feren del PSUC una organització atractiva i peculiar que despertà admiració i curiositat entre els qui seguien els difícils senders que caminava la societat catalana i espanyola en transició.

En conseqüència, aquest magnetisme ha tingut traducció en el camp científic i l'ha fet esdevenir centre d'atenció de nombrosos treballs acadèmics que n'han estudiat la trajectòria i les característiques en diversos moments de la seva història. Si parem atenció a l'obra disponible que parla del PSUC ens adonarem que aquesta conforma un conjunt desigual i molt heterogeni d'aportacions de tots els gèneres. Així, existeixen diversos treballs historiogràfics que n'analitzen el decurs al llarg de les seves dècades d'existència o que paren atenció a un moment determinat de la seva història; d'altres treballs tenen com a objecte d'estudi el Partit Comunista d'Espanya o el

6 El Partit Socialista Unificat de Catalunya no va dissoldre's mai pròpiament, sinó que resta en un estat de letargia total arran de la seva cessió de sobirania en favor d'Iniciativa per Catalunya (avui, després de la fusió amb Els Verds, Iniciativa per Catalunya Verds), acordada en la seva XI Conferència Nacional, celebrada el 20 de gener de 1990. El maig de 1997 tingué lloc el novè i l'últim Congrés del PSUC, en què la direcció presentà la proposta de dissoldre el partit però no aconseguí la majoria necessària dels 2/3 de delegats. Per contra, s'aprovà una reforma d'Estatus que a l'article 8 estableix que "*el PSUC considera Iniciativa per Catalunya l'únic instrument per a la militància i l'acció política*", mesura que a la pràctica porta a la congelació absoluta de l'organització, que perviu només en els seus òrgans de direcció col·legiats, triats de forma honorífica. Al seu torn, el Partit dels i les Comunistes de Catalunya (PCC) es reclama continuador de la tradició i la lluita del PSUC, així com també ho fan altres organitzacions tals com el PSUC viu i el PCPC.

comunisme espanyol en general i incorporen, és clar, elements de la història del PSUC, independent però inseparable del PCE; també comptem amb testimonis menys acadèmics que ens expliquen les experiències viscudes pel partit i per les persones que l'integraven, en forma de memòries de dirigents i militants; i finalment existeix una important producció editorial del mateix partit que sovint incorpora una reflexió històrica sobre la vida passada de la pròpia organització.

Provarem aquí de fer una ressenya de les principals contribucions a cadascuna d'aquestes categories, intentant de no deixar de citar-ne cap que sigui mereixedora d'esment i de ressaltar les principals característiques i aportacions de cadascuna d'elles. S'han obviat, per raons d'espai, un cert nombre d'articles apareguts a revistes especialitzades que són coincidents amb les principals obres aquí mencionades. Alhora, dividirem el propi marc temporal en què se situen aquests estudis en tres períodes, seguint els segments cronològics que ha assentat implícitament i explícita la historiografia precedent, donant forma a un recorregut que, com una paràbola, troba el seu punt àlgid en l'equador del moviment, abans de precipitar-se finalment cap a un renovat repòs inicial. Aquest darrer estadi de desacceleració i caiguda serà el que requerirà una major atenció, atès que és on s'hi emmarca la investigació que ens ocupa. Li hem dedicat, per tant, un apartat propi.

(2.2) La historiografia sobre el PSUC: 1936-1977

El PSUC de la primera època: fundació, guerra, exili i postguerra (1936-1956)

Aquest treball cal ubicar-lo dins el marc general dels estudis historiogràfics sobre el PSUC i el comunisme a Catalunya durant el segle XX, una temàtica que ha merescut un renovat interès acadèmic en els darrers anys, nodrint-se de noves aportacions que ens són de molt valor per a situar-nos en el camp d'estudi que ens ocupa en base a un coneixement de les formulacions prèvies. Les etapes que fins fa poc havien rebut més atenció historiogràfica eren les que engloben els primers anys de recorregut del partit. La primera fase se situa en el marc dels convulsos anys trenta, dins els quals la fundació del PSUC el 23 de juliol de 1936, resultant de la fusió de quatre partits d'extracció popular a l'escalf de la política del Front Popular de la qual en serà un dels màxims exponents, porta emparellada un context i un procés de gran complexitat. En aquest sentit és remarcable el treball pioner de José Luis Martín Ramos, ***Els orígens del PSUC*** (1977),[7] que realitza un estudi dels antecedents i les diverses formacions i famílies polítiques del socialisme marxista que

7 MARTÍN RAMOS, José Luis: *Els orígens del PSUC (1930-1936)*. Col·lecció "Biblioteca de cultura catalana", 26. Barcelona: Curial, 1977.

confluïren en la seva creació. Recentment el mateix autor ha incorporat nous coneixements a la temàtica del PSUC com a partit insígnia de l'estratègia frontpopulista.[8] Com a obres que aporten documentació complementària cal citar també les recopilacions preparades per dos dels seus fundadors: ***La Fundació del PSUC*** (1977)[9] de Josep Solé i Barberà i la realitzada per Pere Ardiaca al volum ***La fundació del P.S.U. de Catalunya*** (1986).[10]

L'esclat i el prolongament de la guerra significaria un tomb d'imprevisibles conseqüències per a l'encara petit partit que esdevindrà, a les acaballes del conflicte, l'organització més potent i preparada per a la batalla de tot Catalunya. Això serà fruit de diversos factors i processos que tingueren lloc durant els anys de la contesa bèl·lica, tals com l'afirmació del PSUC com a referent comunista i interlocutor de la Unió Soviètica -principal ajut i valedor internacional de la Segona República espanyola-, la seva conseqüent relació privilegiada amb les Brigades Internacionals i el seu paper de primer ordre en la formació i estructuració de l'Exèrcit Popular que substituiria les primerenques milícies antifeixistes que depenien de partits i sindicats. Tot plegat motivaria, alhora, una progressiva afiliació massiva de treballadors, camperols i classes mitjanes identificades amb la defensa de la República contra l'agressió feixista, tal com reflecteix l'article elaborat per José Luis Martín Ramos que analitza acuradament la composició social de la seva base militant.[11] La participació del PSUC durant la guerra i la integració dins l'òrbita de la Internacional Comunista, que motivà la seva conversió a una organització de tipus bolxevic amb el greuge d'existir sota una fèrria dictadura en els difícils temps de la postguerra europea, s'estudia de forma monogràfica als llibres ***Nosaltres, els comunistes catalans*** (2001) i el més recent ***Entre Franco i Stalin*** (2009)[12], a més d'en algun capítol específic d'obres col·lectives.[13] Aquestes aportacions, construïdes sobre el testimoni que aporta la documentació disponible als desclassificats arxius soviètics, són de Josep Puigsech, que no descuida els conflictes que comportà aquesta internacionalització del PSUC amb el seu referent estatal i partit germà, el Partit Comunista d'Espanya (PCE), establint una polèmica hipòtesi sobre les tensions entre els sectors catalanista i espanyolista pel control del partit a l'exili, que també ha sintetitzat en diversos articles per a revistes especialitzades.[14]

8 MARTÍN: "El Partido del Frente Popular", a PALA, Giaime (ed.): *El PSU de Catalunya, 70 anys de lluita pel Socialisme. Materials per a una història*. Barcelona: Associació Catalana d'Investigacions Marxistes / Ediciones de Intervención Cultural, 2008, p. 21-50.

9 SOLÉ BARBERÀ, Josep: *La Fundació del PSUC*. Col·lecció "Documents", s/n. Barcelona: Edicions 62, 1977.

10 ARDIACA, Pere: *La fundació del PSU de Catalunya*. Barcelona: Edicions Avant, 1986.

11 MARTÍN: "La afiliación del PSUC durante la guerra civil (1936-1939): Volumen, distribución territorial y composición social", *HMiC*, VI (2008), p. 280-306.

12 PUIGSECH, Josep: *Nosaltres, els comunistes catalans: el PSUC i la Internacional Comunista durant la Guerra Civil*. Vic: Eumo, 2001; i *Entre Franco y Stalin: el difícil itinerario de los comunistas en Cataluña, 1936-1949.* Barcelona: El Viejo Topo, 2009.

13 PUIGSECH: "Noves aportacions al voltant de les relacions entre el PSUC i la III Internacional durant l'etapa juliol de 1936-febrer de 1939", a PALA: *El PSU...*, p. 51-74.

14 PUIGSECH: "El PSUC, nueva sección oficial de la Internacional Comunista", *Ayer*, 72 (2008), p. 215-240; "Catalanisme i espanyolisme. La cara oculta de l'exili comunista", *L'Avenç*, 338 (setembre de 2008), p. 32-37.

Pel que fa al període de postguerra i la reconstrucció del partit sota les duríssimes condicions de la repressió desplegada pel règim franquista tornem a trobar-nos amb una obra de referència de la mà del professor Martín Ramos, en aquest cas ***Rojos contra Franco*** (2002),[15] que ressegueix els intents d'articulació del partit fins al final de la dècada dels quaranta. Aquest treball encalça amb la tesi doctoral d'Antoni Lardín -sota direcció de Pere Ysàs-,[16] posteriorment publicada en el volum ***Obrers comunistes: el PSUC a les empreses catalanes durant el primer franquisme*** (2007),[17] que analitza l'evolució del partit en la primera meitat del franquisme posant especial èmfasi en la seva activitat com a organitzador de la resistència a la dictadura entre la classe treballadora i catalitzador de l'oposició democràtica a Catalunya. Des d'una òptica situada a l'exterior, també s'ha estudiat de forma monogràfica l'exili de la militància del PSUC,[18] que cal englobar dins el conjunt més ampli de l'exili polític dels diversos sectors que integraren el bàndol republicà a la Guerra Civil.

El PSUC del segon període: el partit de l'antifranquisme (1956-1977)

A partir de 1956 el partit viurà un punt d'inflexió amb l'adopció de la nova estratègia de la Reconciliació Nacional, moment que s'ha arribat a llegir -de forma potser exagerada- com a una "refundació del partit"[19] i que marca l'inici d'un període de gradual creixement que acumularà forces fins a projectar el PSUC al seu punt de màxima influència i esplendor a la dècada dels anys setanta. Tant és així, que les dues publicacions que narren l'evolució dels comunistes catalans com a força hegemònica de l'antifranquisme fins al final de la dictadura tenen en l'any 1956 el límit temporal més llunyà.

Es tracta, d'una banda, del ja clàssic ***Estimat PSUC*** (1998)[20] de Carme Cebrián, una obra completa que fa una panoràmica general de la trajectòria del malaurat partit fins al 1984. Malgrat no ser historiadora sinó antropòloga, Cebrián aporta una tasca d'intensa recerca documental i bibliogràfica i refà els camins recorreguts pel PSUC al llarg de bona part de la seva història, acompanyant-se sempre de la documentació disponible i proveint-se d'una extensa relació

15 MARTÍN: *Rojos contra Franco. Historia del PSUC, 1939-1947*. Col·lecció "Ensayo histórico", s/n. Barcelona: Edhasa, 2002.
16 LARDÍN, Antoni: *Condicions de treball, conflictivitat laboral i militància política clandestina. Els obrers industrials catalans i el PSUC (1938-1959)*. Tesi doctoral dirigida per Pere Ysàs. Universitat Autònoma de Barcelona, 2004.
17 LARDÍN: *Obrers comunistes: el PSUC a les empreses catalanes durant el primer franquisme (1939-1959)*. Barcelona: Cossetània, 2007.
18 PIGENET, Phryné: "El PSUC en Francia, 1945-1975: de partido en el exilio a partido de exiliados", a PALA: *El PSU...*, p. 77-93.
19 CEBRIÁN, Carme: "La refundació del PSUC sota el règim franquista", *El contemporani*, 11-12 (1997), p. 7-12.
20 CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*. Col·lecció "Biblioteca Universal", 93. Barcelona: Empúries, 1997.

d'entrevistes realitzades per l'autora a alguns dels principals protagonistes dels fets que reconstrueix. No és pertinent una ressenya en profunditat de tot el volum, ja que això requeriria una extensió que supera els límits d'aquest apartat, però tanmateix és precís valorar que l'obra de Cebrián, canònica en el marc de la historiografia sobre el PSUC, sovint llisca cap a una interpretació triomfalista de molts dels episodis polèmics i complexos que va viure l'organització. Sense desmerèixer el monumental treball realitzat per l'autora, que com s'ha dit és curós i rigorós pel que fa a les fonts en què es recolza, val a dir que diversos passatges queden impregnats d'una admiració nostàlgica especialment visible en la valoració dels encerts de les decisions i estratègies adoptades per la direcció, per qui professa una poc dissimulada devoció. Cebrián passa de puntetes per molts dels capítols més tèrbols del PSUC i evita confrontar les intencions inicials de l'equip dirigent, de ben segur inspirades per una sincera voluntat de millora, amb els resultats i conseqüències que aquestes portaran emparellades a mitjà o llarg termini.

A la fins ara única obra que resseguia aquestes tres dècades de trajectòria fulgurant del PSUC cal afegir-hi la nova contribució dels professors Pere Ysàs i Carme Molinero, ***Els anys del PSUC*** (2010).[21] Ambdós volums són mereixedors d'un comentari en profunditat pel que fa a la seva interpretació de la crisi del partit, que deixarem per al següent apartat. Pel que fa a l'evolució durant aquest segon període, les dues obres presenten una coincidència quasi absoluta en dibuixar el procés de reconducció de l'estratègia política com un factor clau per a la reobertura del partit a nous sectors i a noves realitats que estaven consolidant-se en la dècada dels anys cinquanta i seixanta. Les potents Comissions Obreres i el seu paper primordial en la desestabilització política del règim en base a l'extensió de la conflictivitat laboral ocupa un lloc central en l'anàlisi d'aquests anys de renovada virulència de l'oposició antifeixista. El nou discurs del PSUC i el seu progressiu desplegament no només als sectors del moviment obrer, sinó també a la lluita estudiantil i als incipients moviments socials tals com les batalles veïnals o la recuperació cultural catalana, posaren les bases per al nou partit de masses que hauria de cristal·litzar en la principal formació política de la nova etapa de la lluita antifranquista. Aquest capítol s'inauguraria amb l'aparició dels primers fronts de masses, com les Comissions Obreres i el Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB), i aniria estructurant-se a l'entorn també de plataformes unitàries que serien els principals interlocutors de l'oposició democràtica en els temps finals del règim i durant el procés de transició a partir de la mort del dictador. El paper que jugà el PSUC a organismes com el Consell de Forces Polítiques de Catalunya o la més àmplia Assemblea de Catalunya, així com la participació a través del PCE a la Junta Democrática de España, primer, i a

21 MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere: *Els anys del PSUC. El partit de l'antifranquisme (1956-1981)*. Barcelona: L'Avenç, 2010.

Coordinación Democrática, després, serà el propi d'una organització afermada a la societat en què s'havia originat, dotada d'una gran capacitat per llegir la situació política i per impulsar i hegemonitzar els instruments i canals de la lluita per la democràcia, i encapçalada per una constel·lació irrepetible de dirigents de talla històrica.

Les reivindicacions sintetitzades en el cèlebre eslògan *Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia*, que englobaven el conjunt d'exigències de l'oposició vers la ruptura amb el passat franquista, tingueren al darrere de la seva formulació en una proposta política un protagonisme cabdal dels comunistes, que malgrat tot amb l'arribada de les eleccions democràtiques obtindrien en el conjunt de l'Estat un suport social menor que la importància que havien tingut en la llarga pugna per la recuperació de les llibertats. A Catalunya, emperò, el PSUC recolliria un potent 20% dels sufragis a les primeres eleccions al Congrés de Diputats del 15 de juny de 1977, moment que tanca aquesta fase intermèdia i gloriosa de la seva trajectòria.

És rellevant per a explicar el posterior col·lapse del partit la interpretació que es fa d'episodis que marcaren profundament el decurs de la vida de l'organització, tals com el procés d'integració de Bandera Roja dins les estructures del partit, el 1974. Cebrián en dóna compte a un apartat dedicat a la qüestió, en què pràcticament passa per alt el secretisme amb què es negocià, des de la direcció del partit, l'absorció de la militància de BR i la cooptació de molts dels seus líders als organismes de direcció del PSUC. Segons Cebrián, el Comitè Central seria consultat mitjançant una carta; la realitat és que en tot cas el Comitè Central va ser purament informat d'una operació que ja s'havia formalitzat i rubricat arran de les moltes reunions que s'havien anant mantenint durant els mesos anteriors. L'autora declina la responsabilitat de la direcció catalana i quan matisa que va ser una operació "feta des de dalt", en dóna les culpes a Carrillo i la direcció del PCE. Explica que "*es van produir friccions davant de la imposició per part de la direcció de la gent que acabava d'ingressar*", tot reconeixement que "*es produí un enlluernament en bona part de la direcció amb les noves incorporacions*", però tanmateix precisa que, en llocs com el Baix Llobregat en què els ex-banderes accediren directament a la direcció del Comitè Comarcal i alguns dels seus dirigents com Francesc Baltasar foren cooptats al Comitè Central, "*La integració va funcionar bé durant molt de temps*". Un estudi més acurat d'aquesta qüestió posarà de relleu que ni l'harmonia ni el seu perllongament temporal foren gaire reals, si tenim en compte que el 1980 esclataran unes dinàmiques de confrontació oberta en la Conferència Comarcal del Baix Llobregat que responien a un procés d'acumulació de diferències i frustracions molt anteriors. La realitat sembla indicar més aviat que allà on els sectors procedents de Bandera Roja pogueren imposar-se, sovint amb l'ajut explícit de la direcció, estroncaren la política de quadres que havia anat estructurant-se en el tombant de la dècada dels setanta, provocant una distorsió interna de conseqüències imprevisibles i

posant el germen de la posterior divisió en dos bàndols plenament definits. Carme Cebrián analitza aquest polèmic episodi amb els ulls indulgents de qui suposa una ingenuïtat i bondat polítiques quasi infal·libles a la direcció de López Raimundo i Gutiérrez Díaz, i justifica el terrabastall intern amb una certa condescendència que infereix un component d'ignorància als qui protestaren:

> *Els antics militants del PSUC es veien apartats dels càrrecs de decisió, dels càrrecs interns, en un moment en què es podia entreveure que a curt termini podrien ser ja públics.*
>
> [...] *L'entrada d'un grup compacte dins d'un altre de més gran sempre és conflictiva, perquè, en primer lloc, hi ha la gent que està treballant en l'organització d'una manera determinada i de cop i volta es troba que hi entren uns centenars de persones i que els desfan els esquemes, fins i tot els ocupen els llocs que potser altres pensaven ocupar i creen una correlació de forces diferent a l'interior. Després, certament, el sector més ortodox en el sentit comunista antic del PSUC es va creure que els militants que venien de Bandera eren el braç armat del revisionisme i de la socialdemocràcia en els rengles del partit.*
>
> *L'evolució ideològica de la gent de Bandera els havia portat a desprendre's de bona part dels lastres* [sic] *de la cultura marxista-leninista tradicional. Conformaven una política intel·ligent, innovadora, adaptada a la realitat amb bones dosis de pragmatisme. Aquesta cultura seduí ràpidament una bona part de la militància psuquera de sempre. Però també creà forts recels en altres*.[22]

Així doncs, sembla indicar-se que tot plegat responia a una infundada reacció dels qui, des de l'interior, varen veure la integració de BR com un procés que podia fer perillar la seva possibilitat d'accedir a càrrecs públics, alimentada per un discurs "antic" que es promocionava des del sector més "ortodox". En canvi, els nouvinguts conformaven una prodigiosa aportació de riquesa i intel·ligència, havent-se desfet del llast que encara provocava la ceguesa d'una part de la militància comunista. Arribaven nets de prejudicis i de males intencions, tot i que, com també reconeix Cebrián, havien estat atacant el PSUC amb sistemàtica virulència i dogmatisme fins feia escassos mesos enrere. Contrapesant aquesta interpretació entusiasta, la narració d'Ysàs i Molinero mostra una postura més escèptica, i puntualitza:

> *En alguna ocasió s'ha presentat el PSUC com el gran beneficiat d'aquell procés. Si bé és cert que la incorporació de quadres va comportar una recapitalització del partit, també pot ser vist com una operació intel·ligent dels dirigents de Bandera Roja, que amb la integració del PSUC aconseguiren tenir una organització de masses*.

22 CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 140-141.

I més endavant, amplia:

> *L'ingrés d'un grup tan nombrós i qualificat com el que representava el procedent de Bandera Roja va comportar una revitalització notòria, però també va commocionar l'organització del PSUC. S'ha dit anteriorment que la decisió es va prendre sense el mínim debat al Comitè Central, però el que va esdevenir una llavor de distanciament respecte a la direcció va ser com es va produir la incorporació dels nous membres als comitès: de cop i volta, sense cap tipus d'explicació, els militants es van trobar que aquells que els acusaven un dia sí i un altre també de "revisionistes" es convertien en companys i, sovint, en dirigents de l'organització.*
>
> [...] *Es pot afirmar que, situats al 1974, aquella operació no va tenir conseqüències internes ja que tota l'atenció dels militants estava centrada en la lluita contra la dictadura* [...] *Però la fiblada no es va oblidar, més quan les relacions humanes sovint tampoc van millorar amb el temps. Caldrà tenir en compte aquest inici de malfiança com un factor que, d'alguna manera, va intervenir en les tensions de l'etapa posterior de la transició a la democràcia; en poc temps, es van trencar alguns equilibris interns del partit justament en un moment en què, aviat, caldria adaptar-se a una situació nova* [...].[23]

És interessant observar la diferència de to que pot trobar-se en un cas i un altre, perquè és una constant en el relat dels diversos periples i fases que va viure el PSUC en aquells anys: apassionat i decantat en favor de les decisions i orientacions preses per l'equip dirigent en el cas de Cebrián; més equidistant i objectiu en l'obra recent.

Encara en aquest capítol lluminós de la història del PSUC, se situen una plèiade d'aportacions de diversa índole que ajuden a una millor i més precisa caracterització del partit i la seva militància. Sens dubte la més consistent d'elles és la tesi doctoral de Giaime Pala dirigida per Francisco Fernández Buey i titulada ***Teoría, práctica militante y cultura política del Partit Socialista Unificat de Catalunya*** (2009).[24] Aquesta incorpora una múltiple perspectiva del PSUC entre 1968 i 1977, dividint l'anàlisi en una aproximació "interna" al funcionament del partit i una "externa" sobre les propostes polítiques d'aquest en els diversos fronts i espais d'activitat en què tenia presència. Realitza una descripció minuciosa dels mecanismes d'organització sobre els quals s'articulà l'acció clandestina, amb la reestructuració del Comitè de Barcelona i els canvis produïts arran de la brusca declaració de l'estat d'excepció de 1969. Recolzant-se en actes i anotacions manuals de molts dirigents de l'època, incorpora també una extensa narració del procés

23 MOLINERO i YSÀS: *Els anys...*, p. 148-149.

24 PALA, Giaime: *Teoría, práctica militante y cultura política del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1968-1977)*. Tesi doctoral dirigida per Francisco Fernández Buey. Universitat Pompeu Fabra, 2009.

d'incorporació de Bandera Roja al partit. Sobre aquesta qüestió s'ha publicat un article monogràfic,[25] que ha servit com a base per a la interpretació que es fa en aquest treball sobre aquest capítol polèmic de la història del PSUC. També estudia les contradiccions aparegudes al si de l'organització arran dels esdeveniments de la Primavera de Praga de 1968 i la divisió d'opinions que generà dins el partit, que mereixeran també un article a banda[26] i una publicació col·lectiva que es menciona més avall. Encara en el conjunt de factors interns, conté també una interessant radiografia del Comitè d'Intel·lectuals i la seva evolució marcada pels continus conflictes amb la direcció, descobrint que les arrels de la desavinença permanent s'enfonsen en la dècada dels anys cinquanta.

En la banda d'elements propis de l'acció "externa", dedica un bloc a la fins ara molt desconeguda qüestió militar i la relació dels comunistes catalans amb els corrents prodemocràtics a l'interior de l'Exèrcit (significativament la UMD) i l'elaboració d'una "política militar" pròpia per part del partit.[27] La rellevància del moviment de les Comissions Obreres i la forta politització dels conflictes del moviment obrer ocupa també una part important al llarg de les pàgines de la tesi, en la qual es defensa l'estreta relació quasi filial existent entre el PCE-PSUC i la pròpia evolució i consolidació de CCOO i, en el cas català, la CONC. Com és evident, també fa esment del crucial debat dins les files comunistes sobre el destí i la continuïtat del moviment de les CCOO en vistes a la creació d'un sindicat unitari i de classe. L'anàlisi de la política d'aliances en un sentit global i complex condueix l'investigador a concloure que la definició de l'estratègia unitària complia internament una funció dialèctica en la rectificació gradual de les proposta política del PSUC per a fer-la més entenedora i assumible per part d'amplis segments de la població. Afermant-se en la idea que un partit no és només les seves elits dirigents, Pala recupera també els elements distintius de la cultura militant comunista de què s'impregnà el PSUC, reconstruint el llenguatge visual i l'imaginari dels milers d'activistes que donaren cos al projecte comunista a Catalunya.

Finalment, aquest extens treball d'investigació deixa entreveure un "final obert", en paraules de l'autor, abandonant la narració arran dels conflictes evidenciats en la I Conferència Nacional de 1978 i esbossant algunes de les línies i qüestions que han de tenir-se en consideració a l'hora d'endinsar-se en l'exigent estudi de la crisi desencadenada a partir del IV Congrés.

A aquestes interpretacions globals de la trajectòria del PSUC cal sumar-hi d'altres aportacions que tenen un caràcter més específic sobre qüestions determinades que afectaren al partit

25 PALA: "Una semilla de discordia. La entrada de Bandera Roja en el PSUC", *HMiC*, VIII (2010).

26 PALA: "El PSUC y la crisis de Checoslovaquia", *Utopías/Nuestra Bandera*, 200, vol. II / 2004, p. 67-78.

27 Aquesta qüestió també es troba concentrada en una comunicació del mateix autor, v. PALA: "Contra el ruido de sables. La política militar del PSUC en la etapa final del franquismo", a *Actes del Congrés "La Transició de la dictadura franquista a la democràcia". Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 2005*. Barcelona: CEFID-UAB, 2005, p. 194-202.

en aquesta fase central de la seva existència. De la mà del mateix Giaime Pala amb la col·laboració de Tommaso Nencioni, Maud Bracke i Alexander Höbel aparegué recentment un volum sobre l'impacte que exerciren en els principals partits comunistes de l'Europa occidental els fets de la Primavera de Praga i la invasió de Txecoslovàquia per part de les tropes del Pacte de Varsòvia, titulat ***El inicio del fin del mito soviético*** (2008).[28] En aquesta obra col·lectiva, el darrer capítol aprofundeix en la fractura generada al PCE i al PSUC arran de les diferents interpretacions que s'hi originaren. En el cas català, aquesta divisió vingué marcada per la condemna de la direcció i del sector intel·lectual, a la qual es contraposà la rebuda entusiasta per part d'una majoria militant d'extracció obrera, que presentava un grau molt alt d'identificació i recolzament a la URSS. Aquestes contradiccions suposarien un primer element de confusió i d'antagonisme que després prendria una recrudescència insòlita en la guerra entre "eurocomunistes" i "prosoviètics".

Una altra obra coral incorpora de forma monogràfica la visió feminista a l'estudi del PSUC, en la també recent i autoeditada ***El feminisme al PSUC*** (2009).[29] Aquest llibre presenta una perspectiva diacrònica de l'evolució de la participació de les dones en el conjunt de la lluita antifranquista i particularment dins del partit dels comunistes, situant els inicis a l'Associació de Dones Universitàries que seria el germen de la posterior Comissió Nacional per a l'Alliberament de la Dona del PSUC. Des d'aquesta instància s'estimularia la participació femenina dins de l'organització i s'elaborarien els postulats ideològics que definirien la posició del partit, inclosa dins la línia política d'aquest al IV Congrés. També posarien les bases per a la intervenció dels comunistes a les influents Jornades Catalanes de la Dona de 1976. La publicació analitza també la trajectòria de dues comissions comarcals per a l'alliberament de la dona -del Baix Llobregat i del Bages- com a primera aproximació a un necessari estudi global de totes les que existiren i funcionaren dins el partit, desglossa les diverses campanyes de sensibilització que s'impulsaren des del PSUC (la campanya de l'Amnistia per a la Dona, pels anticonceptius, per l'avortament, pel divorci...), estudia la baixa proporció de la presència femenina als processos electorals de la transició i finalment aporta un recompte inèdit de noms de dones militants del PSUC que participaren activament en el moviment per a l'alliberament de la dona.

En un bloc a part, són ressenyables les diverses aportacions sobre aquesta època que una nodrida tria d'investigadors i investigadores oferiren en el marc del **I Congrés d'Història del PSUC**, celebrat l'any 2006 en motiu del 70è aniversari de la seva fundació, les quals es troben disponibles en un volum editat el mateix any que les aplega totes.[30] Entre les que encara no hem

28 PALA, Giaime i NENCIONI, Tommaso (eds.): *El inicio del fin del mito soviético. Los comunistas occidentales ante la Primavera de Praga.* Barcelona: Ediciones de Intervención Cultural/El Viejo Topo, 2008.

29 *El feminisme al PSUC. Els anys setanta i vuitanta del segle XX*. Barcelona: Treball col·lectiu, 2009.

30 Ja se n'ha fet esment: PALA, Giaime (ed.): *El PSU de Catalunya, 70 anys de lluita pel Socialisme. Materials per a*

mencionat cal destacar la de Pere Gabriel sobre la cultura política del partit i la seva inserció en l'àmbit de la cultura política antifranquista caracteritzada pel seu interclassisme, així com la seva evolució orgànica per a fer front a un tipus d'activisme més obert i polivalent.[31] Antoni Lardín, per la seva banda, ampliarà l'anàlisi sobre l'íntim lligam del PSUC amb la lluita del moviment obrer al marc temporal del segon període, fent especial esment a les fases d'adopció gradual de l'estratègia entrista per via de les eleccions d'enllaços sindicals, l'activitat de l'Oposició Sindical Obrera (OSO) i les crides a les vagues generals com a motor del canvi polític que havia de produir la caiguda del règim, factors tots que confluirien en la posterior creació i potenciació del moviment de les Comissions Obreres.[32] A la seva intervenció Carme Cebrián abordarà la història de la potent i ambivalent relació entre els comunistes i el món de la cultura, que experimentà diverses etapes a través de la incorporació d'intel·lectuals de la talla de Sacristán a les files del partit, i que serà un element cabdal per a la posterior eclosió d'un moviment heterogeni i farcit de representants de l'activitat cultural com fou l'Assemblea de Catalunya.[33] Finalment, Xavier Domènech recollirà bona part d'aquestes contribucions prèvies en refer un panorama comprensiu i diacrònic sobre la intervenció del PSUC als moviments socials, la qual fou cada cop més decidida i determinant, en una basculació del partit que rotà de la política clandestina a la conflictivitat social com a principal marc d'actuació política contra la dictadura[34].

Fora d'aquest recull, disposem també d'interessants aportacions en forma d'articles d'investigació apareguts a diverses publicacions, com ara el del mateix Xavier Domènech sobre la política d'aliances del partit durant la transició -amb el suggeridor títol "entre el chotis reformista y la sardana idílica"-,[35] aparegut a *Papeles*, o el text de Nencioni a *Nous Horitzons* sobre la relació entre els comunistes catalans i la delicada qüestió de la immigració en els primers episodis electorals que es visqueren en els temps de la recuperada democràcia.[36]

En darrer lloc, és procedent fer esment de les pròpies aportacions editorials del PSUC, en forma de llibres col·legiats que repassen diverses facetes de la història i la vida del partit. En el 40è aniversari del partit, va veure la llum ***PSUC: Per Catalunya, la democràcia i el socialisme***

una història. Barcelona: Associació Catalana d'Investigacions Marxistes / Ediciones de Intervención Cultural, 2008.

31 GABRIEL, Pere: "Després de la resistència: el PSUC i l'antifranquisme cultural i polític. Del primer Congrés a l'Assemblea de Catalunya (1956-1971)", a PALA: *El PSU...*, p. 93-116.

32 LARDÍN: "El PSUC: món laboral i militància obrera", *Ibíd.*, p. 117-129.

33 CEBRIÁN: "PSUC: cultura i política", *Ibíd.*, p. 131-145.

34 DOMÈNECH, Xavier: "El partit dels moviments: tres moments d'una relació", *Ibíd.*, p. 207-243.

35 DOMÈNECH, Xavier: "Entre el chotis reformista y la sardana idílica. La política de alianzas del PSU de Cataluña en tiempos de cambio político", *Papeles*, 24 (1r semestre de 2006), p. 201-234.

36 NENCIONI, Tommaso: "El PSUC y la cuestión de la inmigración en Cataluña desde el tardofranquismo a las primeras elecciones al Parlament (1967-1980): Debate teórico y éxitos prácticos". *Nous Horitzons*, 184 (2007), p, 47-68.

(1976),[37] amb una introducció de Gregori López Raimundo i diverses col·laboracions d'historiadors, intel·lectuals i membres del partit. En ell es fa un repàs de la història del PSUC des dels temps lluminosos de la República, passant per l'edat fosca del franquisme, fins al període de renovat optimisme que obria una transició encara incerta. Exactament una dècada més tard, situats en la fase posttraumàtica que va viure el partit a mitjan dels anys vuitanta, cal destacar el volum en ocasió del cinquantè aniversari de la seva fundació, titulat ***La nostra utopia. PSUC: 50 anys d'història de Catalunya*** (1986),[38] el qual realitza una descripció exhaustiva tot endinsant-se en les més diverses qüestions que afectaven al partit, històriques i presents, tals com determinades realitats locals, alguns episodis del passat que són contats pels seus protagonistes directes, o un plec de reflexions de caire més científic sobre les característiques de la militància, el paper del PSUC a la universitat o en relació amb el món de la cultura (concretament amb el cinema, el teatre, la música, els mitjans de comunicació i respecte de la ciència), el vincle amb el moviment veïnal i feminista, o la presència dels comunistes a les institucions democràtiques de govern. Tot plegat de la mà de moltes i diverses plomes que recollien el bo i millor de la dirigència i la intel·lectualitat de què disposava l'organització, tals com Andreu Mayayo, Cipriano García, Albert Corominas, Jordi Teixidor, Antoni Gutiérrez Díaz, José Luis López Bulla, Ricard Vinyes, Carles Riba, Jordi Guillot, Ramon Espasa, Pere Calders, Francesc Vallverdú, Teresa Pàmies, Francesc Candel o Gregori López Raimundo, entre molts altres. Certament, és un llibre interessant i plural que ajuda a la comprensió i el retrat d'una realitat tan polivalent i variada com era el PSUC, però no aporta gaire dades noves a la qüestió que provem d'esclarir en aquest treball, excepte en un article que analitzarem més endavant, a l'apartat següent dedicat al període més conflictiu de la seva història. Més recentment, amb motiu d'una exposició monogràfica sobre la trajectòria *psuquera*, s'editaria també el títol ***Gent del PSUC: la lluita per la llibertat, la democràcia i el socialisme*** (1999),[39] de poca rellevància a efectes de l'interès historiogràfic.

Com a últim comentari, val la pena indicar que en els darrers temps també han aparegut aportacions historiogràfiques sobre la Joventut Comunista de Catalunya, concretament el volum ***Temps d'interseccions. La Joventut Comunista de Catalunya*** (2008)[40] de l'historiador Xavier Domènech, que repassa la trajectòria de la JCC durant la dècada dels setanta però malauradament s'atura a les portes de la crisi que conduirà a la implosió de l'organització. L'aparició d'aquest títol ha merescut una resposta en forma d'article d'un dels protagonistes d'aquest procés de crisi que

37 PSUC: *PSUC. Per Catalunya, la democràcia i el socialisme*. Barcelona: L'Avenç, 1976.
38 *La nostra utopia. PSUC: cinquanta anys d'història de Catalunya*. Barcelona: Planeta, 1986.
39 PSUC: *Gent del PSUC: la lluita per la llibertat, la democràcia i el socialisme a Catalunya*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons, 1999.
40 DOMÈNECH, Xavier: *Temps d'interseccions. La Joventut Comunista de Catalunya (1970-1980)*. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia/Moviment Laic i Progressista, 2008.

experimentà la JCC mesos abans de la ruptura del partit.[41] El relat de Domènech sobre l'organització juvenil comunista pot contrastar-se parcialment, també, amb l'obra apareguda dos anys abans i dedicada a un dels joves dirigents que capitanejà una de les faccions en lluita, la que acabarà fundant els Col·lectius de Joves Comunistes (CJC) com a branca juvenil del PCC, Josep Miquel Céspedes.[42]

(2.3) El debat historiogràfic sobre el declivi i la crisi del PSUC

S'ha coincidit a establir l'any 1982 com el moment en què conclou l'auge històric del PSUC, amb l'oficialització de la ruptura i la fundació d'un nou partit que li arrabassarà un terç de la militància (el PCC). Els minsos resultats electorals d'aquell any certifiquen les conseqüències nefastes del procés de crisi del partit. També és un lloc comú de la historiografia establir l'inici d'aquest tercer període amb la celebració del IV Congrés, l'octubre de 1977, en el qual ja s'intuiran algunes de les contradiccions que, enfonsant les seves arrels en les primeries dels anys setanta, es desclouran de forma oberta i violenta al tombant de la dècada. La legalització i l'enorme creixement experimentat a partir d'aquell moment serà el cant de cigne d'un PSUC que havia fet un paper primordial com a organització antifranquista però que no sabrà continuar el seu paper com a partit comunista un cop instaurada l'encara feble normalitat democràtica.

El primer treball que tenim referent a aquesta nova època de furor electoral i comicis constants serà, precisament, la tesi doctoral de Joan Botella, *L'electorat comunista de Catalunya 1977-1980* (1982),[43] dirigida per Isidre Molas. En aquest treball es presenta un extens estudi de la distribució territorial del vot comunista i la seva concomitància i competència amb el vot a la socialdemocràcia, encara en el marc dels màxims resultats que mai va obtenir el PSUC, que mantindria una xifra propera a l'imponent 20% dels sufragis durant els primers comicis generals de 1977 i 1979, així com en les eleccions al Parlament de Catalunya de 1980. Manté per a aquest treball una rellevància de primer ordre la relació clarivident que Botella estableix entre la situació d'encallament dels comunistes en la lògica de conformació de majories parlamentàries i la crisi interna que esberlarà el PSUC:

Més en general, però, ens interessa ara examinar el lloc que ocupa el PSUC en el conjunt

41 HERBERA, Alberto: "Sobre la història de la Joventut Comunista de Catalunya. Notes crítiques sobre 'una' història de la JCC, de Xavier Domènech", *Espurna*, 14-15 (3r trimestre de 2010), p. 30-37.

42 *Jotaeme. La joventut del comunisme*. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2006.

43 BOTELLA, Joan: *L'electorat comunista a Catalunya, 1977-1980. Un estudi de psefologia*. Tesi per a l'obtenció del grau de Doctor en Dret, sota direcció d'Isidre Molas. Universitat Autònoma de Barcelona, 1982. Resta inèdita.

del sistema català de partits. Aquest lloc potser pugui ser interpretat a partir de la interacció entre tres elements: la seva estratègia, les seves dimensions electorals i les estratègies d'altres partits en relació al PSUC.

L'estratègia del PSUC ha estat centrada, en el període considerat, [...] *en la potenciació d'una política d'amplis acords que fessin possible la unitat de les principals forces polítiques, indispensable, en la seva anàlisi, en el període d'elaboració de la Constitució i del marc autonòmic i, més tard, per a posar en marxa la reconstrucció nacional de Catalunya.*

Però aquesta estratègia de formació d'àmplies majories només és viable en la mesura que sigui acceptada per la resta de forces polítiques. Això es dóna entre 1977 i 1979, afavorit pel marc general del procés constituent espanyol, i per les característiques de la Generalitat provisional, en el pla més estrictament català. El PSUC apareix com un partit de govern, com un partit que no fa una política d'oposició sistemàtica, de principi, sinó que es pronuncia en base a acords (o desacords) específics, sobre temes puntuals i sense, en principi, excloure prejudicialment cap dels altres partits. Aquest estil "unitari", com l'intent de potenciar la participació de personalitats independents, no vinculades a cap partit polític, dificulten una polarització de la vida política, que serà, en canvi, la nota predominant a partir de 1980.

La vida política catalana tendirà ara a adquirir unes característiques de contraposició entre partits (superior a la que es dóna entre el conjunt de l'electorat) que, progressivament, faran que aquella estratègia inicial es reveli com inviable (excepció feta dels governs municipals).

És probablement en aquest context que cal entendre 1'evolució posterior experimentada pel PSUC. La temptació de replicar amb una més gran polarització als intents de marginar-lo repercutirà, a l'interior del PSUC, en una dura confrontació entre els partidaris de seguir impulsant l'anterior estratègia i els que voldran posar l'accent en una afirmació més rotunda de la pròpia identitat, lògicament desdibuixada en un marc polític d'amplis acords entre partits.

[...] *La ressolució* [sic] *d'aquest conflicte en sentit "unitari" no constitueix la solució del problema, ja que la percepció del PSUC com un partit extrem (no existeixen forces rellevants a la seva esquerra) i amb el qual no és desitjable col·laborar s'ha mantingut, o ha tendit a augmentar.*

[...] *El PSUC, apareixent com un partit massa "llunyà", pot començar a veure reduïda la seva legitimació, al menys en el sentit de no ser considerat com un partit rellevant per a la formació de majories. Però sense la seva participació, no és viable la formació d'una majoria parlamentària diferent de l'actual i aquí el problema concerneix bàsicament el partit socialista.*

[...] *Així, paradoxalment, el PSUC, situat en l'extrem de l'espectre polític i percebut pels altres partits com una força en bona part exclosa del joc de formació de majories, ocupa un paper central en la lògica del sistema català de partits, però, a la vegada, no pot traduir aquesta influència "passiva" en una importància activa.*

[...] *Sense canvis, però, en algun sentit (a partir d'aquests factors o d'altres, com les modificacions de les dimensions de les diferents forces polítiques), el PSUC pot veure's durablement*

en una situació que han conegut altres partits comunistes: la d'un partit bloquejat dins d'un sistema bloquejat.[44]

Aquest partit "bloquejat" és el que prova d'escrutar Cebrián al capítol tercer del ja mencionat ***Estimat PSUC***, en el qual anirà desgranant les causes que faran que el partit entri en la seva fase de col·lapse polític i organitzatiu. És interessant d'observar com, de forma potser excessivament teleològica, es van situant els elements als capítols previs als que aborden la crisi pròpiament dita, denotant un sentit de determinació històrica devers un final irremeiablement tràgic. Així, quan parla de la nova militància arran de la legalització del partit, afirma:

S'assenyalen aquestes incorporacions, que es poden extrapolar a altres comarques amb forts índexs immigratoris, com el Vallès Occidental, pel fet que aquests nous militants no haurien estat socialitzats políticament dins del PSUC, però tampoc, majoritàriament, dins del PCE, si ens atenem al fet que la mitjana d'edats dels immigrants a Catalunya era de persones joves. Per tant, la hipòtesi que formulem és que, per ells, la ideologia era una referència simbòlica de feia molts anys, potser fins i tot no pròpia, sinó transmesa dels pares o familiars. En definitiva, que no havien viscut els canvis polítics, ideològics i organitzatius esdevinguts al PSUC i també al PCE. Això adquirirà importància més endavant. Perquè al mateix temps, aquests nous militants, que no havien desenvolupat una tasca política prèvia, en molts casos seran els que es quedaran als locals i assistiran a totes les reunions, quan els militants que sí que havien protagonitzat la vida política del partit passin a ocupar llocs de responsabilitat públics (municipals, sindicals) o es dediquin a revisar la seva vida professional, en molts casos abandonada per l'activitat política.[45]

Més endavant, quan arriba a la descripció del partit arribats al IV Congrés, primer de la legalitat que se celebrà durant la tardor de 1977, fa una anàlisi dels sectors existents a dins de l'organització, els quals manté que responen a tradicions i orígens polítics diversos. Aquestes diverses sensibilitats conviurien dins el PSUC unides magistralment per la capacitat de síntesi del "Guti" i de López Raimundo; al marge d'aquesta fraternal unitat, emperò, restaria un sector per al qual no escatima apel·latius malsonants:

Dins del PSUC s'han anat conformant uns corrents de pensament i pràctica política que tenen a veure amb les distintes tradicions culturals que conviuen al si del partit i que es tradueixen en models de partit no coincidents. No és fàcil descriure'ls sense caure en esquematismes [...] *Però si s'intenta realitzar una síntesi apareix la línia oficial del partit, que són els eurocomunistes*

44 *Ibíd.*, p. 63-66.
45 CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 176.

encapçalats per Gregorio López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz, amb dues radicalitats diferents. Per una banda, els leninistes, que es poden considerar l'ala esquerra, lligats a les tradicions culturals del PSUC [...] *Estan formats per una bona part dels quadres del sindicat i dels intel·lectuals. D'altra banda, els eurocomunistes més radicals -els Banderes- que tindran una idea "socialdemocratitzadora" del partit, un grup encapçalat per dirigents provinents de Bandera Roja, als quals se sumarà una bona part del PSUC històric. Antoni Gutiérrez Díaz, futur secretari general, desenvoluparà un paper de moderador i d'intent d'integració de totes les sensibilitats. Fora d'aquest quadre, queda el sector més dur i ortodox dels vells quadres del partit, al voltant de Josep Serradell i Margarida Abril, que controlen la poderosa Secretaria d'Organització*.[46]

"Fora d'aquest quadre" sembla indicar, precisament, que les persones que menciona ja estaven intrínsecament aïllades o alienades de al vida interna del partit, i possiblement també de la imatge ideal i homogènia que l'autora pogués tenir-ne. Tanmateix, l'evidència que aquest "*sector més dur i ortodox dels vells quadres del partit*" (!) que es vol presentar tan marginal, tenia influència en la Secretaria d'Organització però també en molts altres nivells de l'estructura i, de fet, la continuaria tenint en cloure's el Congrés, fa palesa la inadequació d'aquesta interpretació a posteriori. Possiblement no es tractava d'una sensibilitat tan minoritària, envellida i ortodoxa com Cebrián planteja, per molt que aquesta visió reduccionista del sector crític del PSUC ha estat àmpliament estesa i difosa ençà del V Congrés de 1981 per minimitzar l'impacte que aquest havia tingut i la representativitat sobre la qual es recolzava.

La valoració dels resultats del IV Congrés i de la direcció escollida manté la mateixa tònica:

[...] *El nou Comitè Central és un exercici d'equilibri entre les diferents sensibilitats, però amb un clar predomini dels defensors del projecte de la Revolució de la majoria i del socialisme en llibertat*.[47]

Atès que no hi ha cap documentació que permeti pensar que algú qüestionava el projecte de la *revolució de la majoria* i la via democràtica vers el socialisme, seria més adequat concloure que el nou Comitè Central gaudia d'una ufanosa unanimitat a l'entorn del plantejament estratègic que el PSUC, juntament amb el PCE, havia vingut elaborant des dels primers passos de 1956, amb l'adopció de la tesi de la *Reconciliación Nacional*, fins al Projecte Programa de 1976. Una altra qüestió més matisable seria si les propostes d'aplicació de la política concreta també trobaven la mateixa adhesió unànime entre la militància. Tanmateix, la marca de la sospita sobre la integritat i la lleialtat d'alguns dirigents del partit, així com el trasllat potser inconscient del que s'esdevindrà

46 *Ibíd.*, p. 197-198.
47 *Ibid.*, p. 200.

després a fases anteriors del seu desenvolupament, és una constant en el relat que ofereix ***Estimat PSUC*** sobre aquests anys. És especialment paradigmàtica la contínua referència pejorativa que es fa de Josep Serradell "Román". L'històric organitzador del PSUC en la clandestinitat és objecte d'una reiterada acusació més o menys velada de conspiració i confabulació interna en contra la majoria i la legalitat del partit:

> *Josep Serradell, "Román", va continuar sent el responsable d'organització com venia fent, amb intervals passats fora, des de començaments dels seixanta. La Secretaria d'Organització és un organisme clau -el més important després del secretari general-, ja que controla l'aparell, el nucli organitzatiu essencial del partit, dirigeix la política de quadres, fiscalitza l'activitat dels comitès i intervé en les comissions de candidatures. Román controlava els quadres de l'aparell d'un partit que en bon mesura, en aquests aspectes, s'havia format sota la seva mirada.*
>
> *La política d'integració de totes les sensibilitats és una explicació del perquè es va deixar la responsabilitat d'organització a una persona que no compartia el projecte eurocomunista que havia guanyat el IV Congrés. Una altra explicació possible d'aquest fet és que amb els nous temps de legalitat* [...] *s'obviés la importància que l'organització té en un partit comunista i més en un partit com el PSUC* [...].
>
> *Un Comitè Central celebrat després de les vacances d'estiu del 1978 aprovà l'entrada al Secretariat de Francesc Trives, responsable de Sabadell i absolutament identificat amb les postures de Román, que passarà a assumir la secretaria d'organització. Mentrestant, l'històric Román passarà a portar la coordinació del Comitè Central, en un moment en què aquest organisme ha decidit obrir un procés que li permet, després de cada una de les reunions, en els quinze dies següents, que els seus membres entrin en contacte amb els quadres del partit per explicar i debatre els resultats de les reunions del Comitè Central, les resolucions polítiques i els seus continguts. En paraules de Cipriano García: "El Guti puso a la zorra a guardar las gallinas".*[48]

Aquesta última citació és il·lustrativa del que referim en aquest apartat. Cebrián utilitza una frase que pronuncià el "Cipri" el 1981, arran dels resultats del V Congrés, per il·lustrar i valorar l'escaiença que un dirigent experimentat com Román assumís la Secretaria d'Organització el 1977, o que un quadre provinent d'una de les principals places fortes del PSUC com era Sabadell se'n fes càrrec un any després. Més enllà d'això, en aquest i en altres passatges s'insinua amb prou claredat que hi ha una obscura trama de manipulació clandestina de l'estructura del partit afavorida per la bondadosa ingenuïtat d'una direcció de la qual -i això és remarcable- els mateixos acusats en formaven part.

No sembla possible sostenir que durant aquests anys els principals òrgans dirigents del

48 *Ibíd.*, p. 200-201.

PSUC tinguessin una participació malintencionada de quadres que després, per diversos motius, se situarien en una postura d'oposició crítica a la línia política de la direcció. La imatge d'una estructura segrestada per una camarilla de conspiradors no s'adiu amb la realitat contrastable en la pròpia evolució del partit, identificable en la seva activitat política i la producció documental del moment. Tanmateix, aquesta visió remuntada a 1977-1978 abona una explicació novel·lesca de tot el procés de conformació d'una dissidència interna, negant la validesa o legitimitat que aquesta pogués tenir en base als seus plantejaments i propostes polítiques. A més, adjudica als seus protagonistes una postura contrària a l'estratègia del socialisme en llibertat que els estigmatitza durant tota la narració posterior i els descriu com a elements desnaturalitzadors del propi partit.

Aquest estigma de la confabulació sembla coincidir, així doncs, de forma tangencial i contingent amb un clamor creixent entre la base descontenta de l'organització, fenomen que serà aprofitat per alguns per a sembrar la llavor del mal entre les files del partit:

> *El descontentament s'estenia entre les bases del partit com a conseqüència de les dificultats de la situació econòmica i social del país. A mesura que passa el temps les condicions de vida dels treballadors no només no han millorat, sinó que viuen amb l'amenaça d'un atur cada vegada més important. El PSUC parla de trobar una sortida progressista a la crisi, però sense donar respostes concretes. No se sap explicar quina és la política concreta del partit i sectors de la militància identifiquen la política eurocomunisme amb el consens sense res a canvi, amb una dretanització del partit.*
>
> *El PSUC, en el marc de la preparació del seu V Congrés intentarà rectificar, mitjançant l'autocrítica i la proposta encara difusa d'un catalanisme popular* [...] *Però el descontentament ha calat profundament en unes bases desconcertades, que han patit massa canvis en molt poc temps. Les crítiques de vegades no anaven dirigides només contra la direcció del PSUC, sinó contra la direcció dels comunistes a nivell de tot l'Estat, sense que aquest fet intenti amagar la responsabilitat de la direcció catalana.*
>
> *Una part del PSUC, inclosa una part de la seva direcció, serà incapaç d'adaptar-se a les noves condicions que demana la lluita política. L'altra part es mostrarà incapaç d'explicar de manera didàctica i comprensible quines són aquestes noves condicions i com s'han d'afrontar. Llavors, una part dels dirigents i dels quadres es refugiaran en el dogmatisme, recuperaran velles tradicions culturals oblidades des de fa temps pel PSUC refundat, necessitaran el recurs de la vella ideologia i dels símbols per assegurar una identitat que el PSUC ja havia anat transformant. Davant les dificultats de l'acció política, que per la situació econòmica del país es basa en la negociació de la crisi, optaran per una política testimonial i es refugiaran en el sectarisme. Un sectarisme que serà contestat per un altre sectarisme. Dels debats, rics en experiències i propostes concretes, es passarà a discussions crispades que tractaran de grans conceptes, dels símbols, o*

sobre política internacional. A l'hora de les polítiques concretes, les diferències no seran ni molt menys tan abismals.[49]

Tot i coincidir amb l'última afirmació, cal matisar que en el discurs esgrimit pels sectors crítics amb la direcció hi havia, sobretot, referències a la política concreta seguida pel partit a nivell dels pactes econòmics i de la participació en el camp institucional. Així ho demostra la confrontació que va produir-se al II Congrés de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya de 1980, que se saldà amb una victòria del sector crític -que llavors englobava a "leninistes" i "prosoviètics"- esdevenint el primer camp de batalla i un precedent immediat del que hauria d'esdevenir-se al V Congrés del PSUC. Les aportacions sobre l'organització territorial de l'àrea metropolitana de Barcelona, l'energia nuclear o la qüestió de l'homosexualitat, també de mans dels crítics, indiquen que els debats sobre política internacional foren secundaris i en tot cas anaven lligats a la pràctica concreta i en els postulats ideològics en què aquesta es recolzava. Tornem a trobar-nos amb una justificació de la situació de descontentament al partit, a partir de la conjuntura econòmica i de la incapacitat de la militància d'entendre una direcció clarivident però poc "didàctica i comprensible", en el qual l'element discordant és un sector de dogmàtics entestat a remar contra la unitat i l'entesa col·lectives. Una part dels dirigents i dels quadres, segons es diu, abandonen l'empresa comuna per "refugiar-se en el dogmatisme", convertint-se en un element aliè i cancerigen que anirà degradant el partit com un tumor maligne impossible d'extirpar.

Més ponderat, l'estudi de Carme Molinero i Pere Ysàs també adopta, tanmateix, la hipòtesi de dues realitats confrontades a l'interior del partit:

Una gran part de la militància del PSUC la formaven els activistes que s'havien format en la lluita contra la dictadura, fonamentalment en els moviments socials, en especial les CCOO i en el moviment veïnal, amb pràctiques polítiques molt participatives, i molt més predisposats al debat que no a una rígida disciplina associada a les necessitats -o plantejaments- de temps considerats superats. D'altra banda, el PSUC integrava una militància de quadres veterans, formats en etapes anteriors, partícips d'una cultura política comunista tradicional i amb un vincle sentimental profund amb l'URSS, tot i que d'altres amb la mateixa procedència havien estat molt permeables als nous plantejaments i posicions. Alguns militants d'incorporació recent, en especial a les zones de major concentració obrera, sovint amb una cultura política molt elemental, s'identificaven més amb el comunisme tradicional que no amb les noves formulacions, que acceptaven sobretot en assumir la rígida disciplina també tradicional. El PSUC disposava d'una militància important -i, sobretot, de nombrosos quadres i dirigents- formada per professionals, molts dels quals s'havien incorporat al

49 *Ibid.*, p. 282-283.

partit perquè era la via més efectiva de participació en la lluita contra el franquisme, però que no s'identificaven amb el comunisme tradicional, si bé compartien plenament el projecte de "revolució de la majoria" i de "socialisme en llibertat" que s'havia anat construint, així com el model de partit de masses, amb voluntat de ser alhora partit de lluita i de govern. Tot i la diversitat interna, aquest projecte i aquesta concepció del partit eren compartits per la immensa majoria de la militància.[50]

Fóra difícil, per no dir impossible, traçar aquesta separació tan nítida entre activistes provinents dels moviments socials i vells militants de la clandestinitat, perquè la realitat presentava una barreja molt heterogènia de procedències i trajectòries polítiques i personals que no es corresponia gaire amb aquest quadre, amb tota probabilitat dibuixat posteriorment per a trobar una explicació a la fractura originada dins el partit. Tant és així que, si prenem com a mesura la caracterització dels qui posteriorment seran identificats com a capitosts de la rebel·lió interna, ens trobarem que és un grup que presenta una diversitat molt alta, entre els quals es troben líders sindicals i militants del moviment obrer, és clar, però també professionals, mestres, regidors d'ajuntaments i diputats al Parlament de Catalunya. I en aquest mapa divers es barregen els quadres més veterans que havien viscut la guerra amb la militància jove que s'havia incorporat arran de l'entrada a la legalitat, amb una majoria de quadres que havien viscut la transició ja en les files del partit i havien assumit un rol actiu en la sortida a la superfície del PSUC.

Tornant a ***Estimat PSUC***, l'episodi sobre la sobtada i antidemocràtica supressió del leninisme en vistes al IX Congrés del PCE de 1978, anunciada per a sorpresa de tothom per Santiago Carrillo en declaracions a la premsa, i el rebuig que això generà a l'interior del PSUC, també ve acompanyat d'una visió condescendent sobre aquests mateixos sectors díscols. Malgrat que van alinear-se, juntament amb dirigents que l'autora indulta més endavant (tals com Lucchetti, Frutos, Claret, Vázquez Montalbán, Sempere, López Bulla...), en el bàndol que es conegué com a "leninista" precisament arran de la defensa d'aquest terme en la definició estatutària del PCE, persisteix l'acusadora caracterització com a ignorants dogmàtics, incapaços de comprendre la "modernitat" implícita en els plantejaments que proposaven liquidar tot rastre de la teoria política comunista en la caracterització dels partits comunistes català i espanyol:

El responsable d'organització [Román] *i altres sectors del PSUC havien tolerat l'ambigüitat calculada que sobre la definició del partit sortí del IV Congrés, però no estaven disposats que se'ls arrabassessin del tot les velles creences que els donaven seguretat.*

[...] *En aquestes condicions, la qüestió del leninisme havia de tenir necessàriament l'efecte d'afegir nous problemes, deixar més espai lliure al sector més dogmàtic del partit per a la*

50 MOLINERO i YSÀS: *Els anys*..., p. 313-314.

manipulació de la cultura i dels sentiments comunistes tradicionals, per fomentar una oposició dins del partit que es basaria en l'obediència cega a la Unió Soviètica i en unes velles "veritats" inamovibles.[51]

Enfront aquests representants del neolitisme polític, els qui defensaran amb vehemència els canvis proposats per Carrillo, principalment els dirigents provinents de Bandera Roja, seran retratats com a "*Uns sectors amb menys càrrega ideològica*", tot i que a continuació afirma que "*Eren partidaris d'esborrar del mapa de la direcció els sectors més tradicionals del comunisme català, que, com s'ha dit, ocupaven la Secretaria d'Organització*". Dibuixar personatges polítics com Jordi Borja, Jordi Solé Tura o Eulàlia Vintró com a representants d'un perfil "amb menys càrrega ideològica" no pot entendre's si no és que al darrera s'hi amagui una voluntat subjacent d'exculpar o justificar els seus posicionaments polítics en aquest moment determinat de la història del PSUC. S'assumeix de forma acrítica que els seus postulats sempre foren encertats i escaients, innocents i benèvols, front un complot teixit sobre la base d'una militància novella però envellida, disciplinada però ignorant, que no està a l'alçada dels seus dirigents. La seva procedència forana reforça aquesta caracterització com a element estrany i quasi estranger dins el partit:

No seria agosarat pensar que el partit que havia aparegut a la legalitat el 1977 ha canviat substancialment. [es refereix al moment de la celebració del V Congrés, el gener de 1981] *La caracterització que es feia d'un partit format per persones pertanyents a les àmplies capes de les noves classes mitjanes urbanes amb una profunda catalanitat, no es correspondria amb el partit de tres anys després. Ens trobem el 1980 amb un partit més obrer, més perifèric, més vell, amb un elevat contingent de catalans de la immigració i amb poca experiència política, ja que més de la meitat comença la seva militància a partir del 1977, en un moment que el partit-organització comença a perdre el sentit de protagonista creador que havia tingut en la clandestinitat. La socialització política d'aquests militants haurà estat dins dels locals del partit en un període que aquests s'aniran buidant de la militància més activa i més preparada. Aquesta composició explicaria l'obrerisme que s'ha anat obrint camí al PSUC, el retrocés cap a unes posicions d'un comunisme tradicional, així com unes actituds primàries que s'apoderaran d'una part de la militància que ja ningú no podrà controlar.*[52]

Considerar que el fet que el partit fos "més obrer" i "més perifèric" automàticament implicava que aquest ja estava abocat al desastre i la descapitalització política bé podria titllar-se també d'actitud "primària". A més, aquest plantejament no fa justícia a diversos factors centrals que

51 CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 205-206.
52 *Ibíd.*, p. 301-302.

cal tenir presents a l'hora d'analitzar el PSUC, com és el fet que la seva principal implantació històrica i electoral, així com allà on disposava de més potència política, sempre foren les comarques amb una major densitat de població obrera, tals com el Baix Llobregat, el Vallès Occidental o les comarques tarragonines. I això era així per raons que resulten prou òbvies. No s'havia produït cap purga interna que defenestrés la direcció ni s'havia endegat una cacera de bruixes per a perseguir els intel·lectuals i la militància procedent de les "àmplies capes de les noves classes mitjanes urbanes", sinó que l'evolució natural i reeixida d'un partit que es reclama comunista i defensor de la classe treballadora condueix al creixement en afiliació a les zones de gran concentració industrial, sovint ubicades a la perifèria de les grans ciutats. De fet, havia estat en bona mesura la gran presència en aquestes comarques i territoris el que havia permès que el PSUC aconseguís la representació de què gaudia al Parlament, la Diputació i als municipis. I era també en aquestes zones on es trobaven bona part de les organitzacions del partit -agrupacions, comitès locals i comarcals- més potents i que comptaven amb una major militància, que no sempre presentava un nivell proper a l'analfabetisme polític com podria inferir-se del text de Cebrián. També seran dirigents procedents d'aquestes perifèries -no només geogràfiques, sinó també en quant a espais allunyats del centre de decisió política del partit-, tals com Juan Ramos, Celestino Sánchez o Juan Muñiz, els qui assumiran el paper de capitans de la rebel·lió interior del partit. Però considerar que els quadres procedents d'aquestes contrades estaven menys capacitats o representaven pitjor l'essència del PSUC que els qui ostentaven títols universitaris -o presentaven una "profunda catalanitat"- és tant simplista com les tesis obreristes que repudien la presència dels sectors intel·lectuals als òrgans de direcció.

Però tanmateix es retorna de forma insistent a l'explicació basada en subjectivismes personals i en la mala fe d'una minoria intransigent:

> *S'enfronten pel control del PSUC, ja que leninistes i prosoviètics, en mesures diferents, pensen que s'està desvirtuant el caràcter comunista del partit. L'objectiu dels dos són els exbanderes. Es port parlar de vells ressentiments, sobretot pel que fa als leninistes, de quan Bandera Roja acusava el PSUC de revisionista i dretà, enfrontant-se als quadres, sobretot universitaris, del PSUC. La importància -interna i pública- que havien assolit els exbanderes des de la seva entrada al partit havia disgustat un bon nombre de militants i quadres formats dins del PSUC. Existia una actitud de desconfiança vers aquests militants, que, a més, eren considerats la força de xoc de Carrillo a Catalunya.*[53]

S'ha abandonat l'anàlisi en funció de la discussió política i es justifica una reacció de rebuig

53 *Ibíd.*, p. 295-296.

de la línia adoptada en diversos sectors del partit a partir de "vells ressentiments". Unes rancúnies passades originades el 1974 que no haurien afectat a l'activitat del partit fins aquell moment però que, segons Cebrián, esclatarien sobtadament el 1981 sense més motivació que el sentiment de revenja i l'antipatia que despertaven els ex-banderes entre els "dogmàtics". El V Congrés es converteix en una mena de *vendetta* que ataca injustificadament i en base a raons històriques una part de la direcció i del discurs polític d'aquesta. Així doncs, es perfila una història de bons i dolents, en què la infal·libilitat dels principals líders del partit és tan alta i inqüestionable que fins i tot s'interpreten els resultats del Congrés com una gran equivocació col·lectiva de gent que no tenia gaire clares les idees:

> *La preparació del Congrés per part de la Secretaria d'Organització sembla perfecta* [...] *La ingenuïtat democràtica de la direcció eurocomunista també sembla perfecta, encara que de difícil explicació entre persones que feia molts anys que es movien en el món de la política i del partit. Les xarxes organitzatives havien estat deixades en mans dels dirigents contraris a la política majoritària del Comitè Central. Probablement, la direcció del PSUC sorgida del IV Congrés és l'única direcció d'un partit polític que organitza un congrés per perdre'l. I amb aquesta pèrdua i la dinàmica de crispació que es posa en marxa es perdrà el partit.*
>
> [...] *Aquestes votacions* [els nous membres del Comitè Central, en què els més votats seran López Raimundo i Gutiérrez Díaz] *fan la impressió que el Congrés volia rectificar, en part, el càstig que havien suposat per la direcció sortint les esmenes aprovades a les Tesis i expressarien la intenció que els anteriors president i secretari general continuessin en els seus càrrecs. La votació del Comitè Central també indica l'externalitat dels debats. Pel nombre de vots obtinguts, sembla que el Congrés vol confirmar en els seus llocs els dirigents contra la política dels quals s'ha votat un dia abans. És a dir, que se'ls reconeix positivament la tasca de direcció que han realitzat, la qual cosa constataria que les discussions i els seus resultats no obeirien a diferències profundes sobre la política concreta que havia aplicat la direcció sortint del PSUC, sinó més aviat a factors d'una altra mena, entre els quals no és menyspreable un cert corrent àcrata que recorregué el PSUC i que mostrà el seu descontentament generalitzat davant la frustració que els generava la situació sociopolítica del país, votant unes esmenes totalment ideologitzades que tenien poc a veure amb la realitat.*
>
> *Votant "no" a l'eurocomunisme es castigava la direcció sortint, Carrillo, la crisi econòmica, com s'havia desenvolupat la transició, tot un estat de coses que els desagradava profundament i els tenia desorientats. Però, alhora, el PSUC responsable torna a aparèixer en el moment de votar les persones que han d'aplicar la política aprovada, i intenta rectificar votant majoritàriament els dos principals dirigents de la política que havien derrotat.*[54]

54 *Ibíd.*, p. 312-313.

Val a dir que el que pretén il·lustrar l'autora en aquest passatge no té gaire sentit si es té en compte que les delegacions al Congrés foren destriades democràticament per la base del partit en un gran nombre de reunions dels organismes locals, en què ja es posaren a discussió i se sotmeteren a votació moltes de les qüestions que arribarien a la cita congressual. Per molt que s'hagi parlat que una part important de la militància no va participar activament en la preparació del Congrés, és innegable que les opinions i posicions que allí s'hi expressaven transgredien els límits del conclave i representaven un gruix molt major del conjunt de la base humana del PSUC. És a dir, que els resultats al Congrés eren el terme final d'un procés en què havien pres la paraula les diverses organitzacions del partit, projectant de forma acumulativa i dialèctica el debat intern de tota l'estructura del PSUC a l'entorn de la seva línia política. Els delegats i delegades al Congrés eren en bona mesura una nodrida representació del bo i millor que tenia l'organització i sembla ingenu pensar que aquests no fossin conscients de les conseqüències de la seva participació durant la reunió del màxim òrgan de direcció. Apel·lar a un "corrent àcrata" i a la desorientació de la militància continua en la mateixa línia de paternalisme que situa l'única veu autoritzada en la direcció i considera la resta del partit com un gran batalló d'infanteria privat de capacitat per a dissenyar la línia política i obligat a aplicar de forma disciplinada les decisions dels primers.

Sembla més assenyat indicar que hi havia un descontentament notori respecte a certs elements de la política aplicada pel partit en diversos àmbits (significativament en el pla macroeconòmic amb els Pactes de la Moncloa), i aquest desgrat va traduir-se en les modificacions als documents polítics i les polèmiques votacions que convertiren algunes esmenes que provenien del sector crític del Comitè Comarcal del Vallès Occidental en part de la línia política aprovada pel Congrés. Això, emperò, no és contradictori amb el fet que ningú, ni tan sols els principals impulsors d'aquestes tesis alternatives, volia prescindir de dos dirigents de la categoria i el prestigi de Gregorio López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz. La crítica als seus plantejaments polítics no tenia perquè anar indestriablement lligada a una voluntat d'apartar-los de llurs responsabilitats, que no hi ha dubte que exercien arran de la seva vàlua i capacitats demostrades en sengles llargues trajectòries al capdavant del PSUC. L'autora, emperò, en la seva voluntat d'exculpar-los de forma absoluta, considera que els delegats i delegades volgueren "rectificar" les seves votacions anteriors, en comptes de plantejar que el que desitjaven era que les persones més preparades dins del partit assumissin el toc d'atenció i les correccions a la línia política que havien estat aprovades en el decurs del V Congrés.

Ens trobem davant d'una qüestió d'importància, ja que del text de Carme Cebrián sembla deduir-se que, arran d'una obscura conxorxa elaborada secretament durant anys alimentada per

recels i odis infundats, el V Congrés abocà uns resultats insòlits i inexplicables, a partir dels quals la inevitable destrucció del partit estava servida. Es tracta d'una reconstrucció determinista de tot un procés de crisi i desacceleració del partit que el gener de 1981 no estava resolt i que no havia de conduir indefectiblement a la ruptura del PSUC. Els camins que podia seguir l'organització arran del punt d'inflexió que havia estat el V Congrés eren diversos i possiblement no hi havia una única solució a una situació de profunda crisi que enfonsava les seves arrels en disputes, tensions i diferències en fons i forma entre sensibilitats cada cop més antagòniques però que s'havien demostrat capaces de reconciliar-se durant la dècada dels anys setanta.

Els autors de ***Els anys del PSUC*** aporten una valoració global més equànime del que significà el V Congrés i l'escenari d'insòlita lluita intestina que es generarà arran de la seva cloenda, identificant els sectors que quedaren en minoria com a principals promotors d'un estat d'excepció que derivaria finalment en una guerra civil oberta:

> *L'anàlisi detinguda del conjunt dels textos aprovats pel Congrés fa impossible explicar la dimensió de la crisi i la confrontació tan visceral que es va obrir, ja que en els documents no s'introduïen modificacions fonamentals a la política seguida, tot i que algunes formulacions podien considerar-se contradictòries entre si. Els documents aprovats, sobretot, no expliquen la reacció extrema d'una part d'aquells que van ser derrotats en la votació de l'esmena sobre la denominació eurocomunisme.*
>
> *Però si els documents aprovats no expliquen la confrontació que va iniciar-se, tampoc no ho fa l'elecció de la direcció: el Congrés va votar massivament per la continuïtat d'una direcció encapçalada per Gregorio López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz, però aquests, els dos dirigents que van obtenir més vots en l'elecció del Comitè Central,* [...] *van rebutjar continuar en les seves responsabilitats en considerar-se desautoritzats pel congrés per la votació sobre l'eurocomunisme. La mateixa actitud de rebutjar càrrecs directius va ser adoptada pels dirigents que de manera més radical van defensar l'esmentada denominació; alguns fins i tot abandonarien immediatament les seves responsabilitats sense esperar el nomenament de substituts*.
>
> [...] *Els que es van considerar "perdedors" del congrés, van negar-se immediatament a acceptar els seus resultats, la qual cosa va irritar i radicalitzar aquells que consideraven que havia estat l'expressió democràtica de la voluntat del partit. D'altra banda, els denominats "euros" van aprofitar la seva projecció pública i el fàcil accés als mitjans de comunicació per propagar una lectura catastrofista del congrés, que és la que va predominar en la major part d'aquests mitjans.* [...] *Aquest sector no va dubtar, doncs, a presentar com a patrimoni propi i exclusiu l'estratègia de "revolució de la majoria" i el "socialisme en llibertat", que ho era de tot el partit, o si més no de la immensa majoria, i va reclamar immediatament la convocatòria d'un congrés extraordinari, posició*

que va comptar amb el ple i bel·ligerant suport de la direcció del PCE.

[...] *D'altra banda, aquest sector s'organitzà per actuar coordinadament, amb una direcció paral·lela encapçalada pels anteriors president i secretari general. Aquesta actitud i la posició de la direcció del PCE van radicalitzar fins a extrems inimaginables la divisió interna i, probablement, van convertir en irreversible el procés cap a la ruptura del partit.*

[...] *Però l'explicació conspirativa del V Congrés va presentar-se molt aviat i va tenir un èxit notable. Sens dubte existia una minoria dogmàtica i acrítica envers el socialisme real, i s'havien produït algunes actuacions irregulars, en funció dels estatuts del partit -per exemple, la distribució horitzontal de documents-, però la teoria d'una conspiració prosoviètica no explica de cap manera ni el Congrés i menys encara la confrontació que va esclatar a continuació. La composició del Comitè Central elegit desmenteix també la tesi conspirativa i fa més plausible l'explicació que el congrés, com ja havia fet el mateix Comitè Central, volia accentuar l'autocrítica en relació a l'actuació en els anys anteriors, consolidar un gir a l'esquerra, i alhora reafirmar la identitat del partit.*[55]

I conclou:

Arribats fins aquí, es pot formular la hipòtesi que l'oportunitat d'evitar la ruptura del partit va perdre's al final del V Congrés i que la responsabilitat més gran la va tenir el sector que va optar per una lluita frontal contra el seu resultat. Amb la composició del Comitè Central elegit, i sota la direcció dels líders més apreciats, s'hagués pogut fer una lectura de les resolucions aprovades compartida per la majoria del partit. Tanmateix, es va imposar la frustració per la pèrdua de votacions d'uns, el sentiment de desautorització d'altres i, a continuació, es va estendre ràpidament una onada de sectarisme en totes direccions.[56]

A la llum de la documentació disponible i dels relats historiogràfics i memorialístics que ens han arribat, aquesta darrera visió aporta una explicació molt més plausible i argumentada dels perquès de la sotragada viscuda pels comunistes catalans en el seu cinquè congrés. Val a dir que aquesta interpretació, amb la qual coincidim molt més que amb la que ofereix l'obra de Carme Cebrián, va publicar-se per primer cop i de forma quasi idèntica amb el format de la conferència que el professor Ysàs realitzà en el marc de l'esmentat I Congrés d'Història del PSUC, recollida al volum col·lectiu que les aplega totes.[57]

Per cloure aquest fragment dedicat a les valoracions sobre els devastadors efectes del V

55 MOLINERO i YSÀS: *Els anys...*, p. 334-337.
56 *Ibíd.*, p. 338.
57 YSÀS, Pere: "El PSUC durant el franquisme tardà i la transició: de l'hegemonia a la crisi (1970-1981)", a PALA: *El PSU...*, p. 147-182.

Congrés, recuperem l'article de l'historiador Andreu Mayayo dins l'esmentada obra col·lectiva ***La nostra utopia***, el qual aborda de forma somera l'explicació històrica de la ruptura del partit, titulat **"Militants: els senyals lluminosos de l'organització"**. A les seves pàgines, Mayayo -que formava part en l'època descrita de la direcció de la JCC- ho planteja en els termes següents:

> *Els reis de l'any 1981 portaran al president Pujol el regal que mai hagués somniat: el PSUC ja no era "el partit", ni "més que un partit", era un "partit partit". Aquella nit de reis, cap dels assistents al V Congrés donava crèdit als seus ulls, quan ho tenien tot* [...] *i tot era a punt era a punt per rellançar el nou projecte de catalanisme popular, el somni italià s'esmicolà.*
>
> *L'impacte dels resultats del V Congrés fou extraordinari en l'opinió pública catalana, espanyola i, més enllà, internacional. Les forces conservadores, la patronal i la premsa, per primer cop bel·ligerant i rabiosament anticomunista, aprofitaren per fer llenya de l'arbre caigut.* [...]
>
> *Els mesos de guerra fratricida desfermada des del V Congrés fins el VI Congrés (gener-81/març-82) han significat l'experiència més traumàtica que han viscut els militants comunistes. El terratrèmol del V Congrés no provocà una baixa sensible de la militància, ans al contrari, un notable augment de participació en les reunions de les agrupacions i d'actes informatius o de pressió. Una participació marcada per la passió cega, les etiquetes, els draps bruts i, al cap i a la fi, per l'estigma del dogmatisme. Ningú escoltava ningú, ni respectava estatuts, ni direcció, ni amics, ni coneguts.*
>
> *La polèmica depassà amb escreix els límits de la casa comunista per a instal·lar-se al bell mig de la societat catalana.* [...]
>
> *Si difícil resulta descriure el fracàs col·lectiu, la pèrdua d'una cultura democràtica interna que tant havia costat, més ho és explicar el fracàs personal dels militants. Com explicar els enfrontaments personals, no sempre dialèctics, entre companys de lluita, exili o presó? Com explicar les baralles entre veïns, amics, pares i fills i fins i tot separacions matrimonials?*
>
> *El PSUC perdrà l'any 1982 els 2/3 de la militància i els 2/3 del seu electorat. El quadre comparatiu dels militants entre el V i el VII Congrés palesa aquesta pèrdua global i els forats més importants. Genèricament, podem concloure que un terç restà al PSUC, un altre terç formà el nou PCC i l'altre terç se n'anà cap a casa. Respecte al PSUC, podem observar que les baixes més significatives tenen lloc al Vallès Occidental -cap visible de l'escissió-, Sant Adrià de Besòs, Cornellà, Granollers, el Bages, l'Osona, el Segrià, Amposta, l'Alt Camp i les zones rurals. Aquestes darreres, més per una situació de feblesa organitzativa que no pas per problemes ideològics o polítics.*[58]

És interessant puntualitzar que l'autor sembla suggerir que el V Congrés provocà un

58 MAYAYO, Andreu: "Militants: els senyals lluminosos de l'organització", a *La nostra utopia...*, p. 21-22.

trasbalsament sorgit *ex nihilo* que ningú no esperava, preveia ni desitjava, en una mena de fatalitat de la providència sense causes conegudes, justament quan "tot era a punt per rellançar el projecte". Es podria aventurar que no tot es trobava en un estat tan òptim de preparació ni les valoracions entre la militància eren tan afalagadores com vol creure el text citat.

Fins aquí hem reproduït, d'aquesta i de la resta d'aportacions citades, les explicacions de caire intern que identifiquen l'acció dels diversos sectors en pugna i els posen en relació amb l'evolució autodestructiva patida pel partit. No cal dir que en tots aquests estudis es fa també un acurat compendi de les causes externes, a nivell català, espanyol i internacional, que també contribuïren a generar la situació de crisi del PSUC, posant especial èmfasi en l'anomenada segona guerra freda arran de les noves majories conservadores, la profunda crisi econòmica internacional i l'auge de la política neoliberal produïda a mitjan de la dècada dels setanta. En la valoració d'aquests factors aliens a l'acció interna del partit tots els autors coincideixen de forma gairebé absoluta, i no són aquests els elements que es volen posar en qüestió en aquest treball; és per aquests motius que no se n'ha fet un estudi específic. Tanmateix, és digne de menció el potent assaig que va oferir Giaime Pala de forma concatenada a la conferència a què fèiem referència més amunt, amb el suggeridor títol de **"El PSUC hacia adentro"**.[59] Després d'analitzar com la "sortida a la superfície" dels comunistes portà emparellada una reorganització que atorgava una gran autonomia als comitès intermedis i als òrgans territorials, Pala situa dos condicionants externs, els quals considera que exerciren una influència destacable en el decurs del partit en la seva darrera fase d'esplendor: la crisi econòmica internacional arran de la guerra del Yom Kippur de 1973 i les profundes conseqüències civilitzatòries que se'n derivaren, d'una banda; i la demanda sempre ajornada de la República espanyola, amb l'encaix comprensiu i solidari de la qüestió catalana, i la pèrdua d'identitat que el seu rebuig final produïren en la militància comunista, de l'altra. Tot plegat des d'una òptica que prova de situar-se en la visió i la mentalitat del militant mitjà del moment, desmarcant-se la història de les direccions o dels acords dels òrgans polítics del partit.

És particularment digne de ressenya l'apartat dedicat a la transformació irreversible de la societat en què s'havia format, laboralment i política, la massa humana que conformava el PSUC:

> [...] *¿cómo veía el PSUC estos trascendentes cambios sociolaborales que habían atravesado y revolucionado la Europa contemporánea?* [...] *Las décadas de crecimiento económico en Europa y el enorme progreso tecnológico parecían haber puesto al alcance de la mano una situación inmejorable para toda la sociedad occidental.* [...] *Se estaba agotando un "ciclo" y en la mente de los comunistas se abría otro, más socializante y justo en la redistribución de los ingentes recursos*

59 PALA, Giaime: "El PSUC hacia adentro. La estructura del partido, los militantes y el significado de la política (1970-1981)", a PALA: *El PSU...*, p. 183-206.

propiciados por el avance tecnológico. Porque al dominio burgués la Historia no le concedía pausas, zigzagueos, retrocesos o repliegues estratégicos: cualquiera de estos elementos no podía ser concebido de otra manera que como síntoma de una decrepitud que anunciaba una muerte inminente. En esto el PSUC, como los demás partidos comunistas del mundo, estaba entonces imbuido del dogma historicista -imperante en la tradición marxista- según el cual tanto en el terreno político como en el económico la sociedad experimentaba "fases de transición" que, de ser acompañadas por una enérgica acción sindical y política de las fuerzas obreras, a la larga iban a desembocar en la fase suprema, definitiva, del socialismo.

[...] *la crisis del petróleo era vista como el inicio de la degeneración y "putrefacción" -por emplear la terminología de la época- del capitalismo "monopolista" occidental, víctima de sus contradicciones y de la inexorable lógica del beneficio.*

[...] *En suma, el PCE/PSUC estaba convencido de asistir al final de una fase vital de la sociedad occidental y, aunque todavía lo viejo no acababa de morir y lo nuevo no acababa de nacer, era fuerte el convencimiento de la irreversibilidad del proceso, de la inevitabilidad "socialista" de la transformación -por paulatina que fuera- de las relaciones de producción y de la correlación de fuerzas del tablero político. Las potentes y masivas huelgas de 1976, año en que el movimiento obrero y antifranquista alcanzó su cenit, debieron de corroborar esta lectura de un movimiento* ascendente *cuya fuerza era inversamente proporcional al ocaso de las estructuras sociopolíticas hasta entonces dominantes.*

Pues bien, en 1977 se convocaron las primeras elecciones democráticas; el PSUC obtuvo un buen resultado [...] *pero la situación del país empezó a ser realmente dramática* [...] *Era la consolidación de la llamada etapa de la* estanflación [...] *que venía acompañado de una constatación aterradora: el capitalismo ni se venía abajo ni padecía una involución que pudiera abrir el camino hacia una nueva "fase" económicamente más avanzada para las clases trabajadoras. La "crisis del capitalismo", pregonada por las izquierdas, pronto se reveló más modestamente como "una de sus crisis".*

[...] *Por su composición interna, el PSUC era el mayor afectado de la situación.* [...] *Eso tuvo sus consecuencias. Hubo agrupaciones enteras del PSUC castigadas por el paro, la mayoría de militantes obreros estuvieron implicados en un nuevo tipo de conflicto laboral de carácter defensivo -ahora se protestaba para salvar el puesto de trabajo-, después de años de movilizaciones "ofensivas"* [...].

Si antes he dicho que la militancia comunista se basaba en los dos pilares de la fábrica *y el* barrio*, a finales de los setenta la "fábrica" empezó a fallar y era imposible que no tuviera consecuencias en el "barrio", es decir en las agrupaciones territoriales del partido. Este eje organizativo dejó de funcionar y el resultado fue una fractura en la continuación y transmisión generacional del activismo de cariz productivista y totalizador del que he venido hablando* [...]. *No es casualidad que en 1977, cuando todavía la confrontación en el PSUC no había iniciado*

seriamente, el número de afiliados se estancara para disminuir lentamente a partir de 1978-1979: la crisis empezaba a desbordar el partido, y el partido -como el resto de la izquierda europea- reaccionó obviamente aferrándose a lo que conocía: el fordismo de postguerra, al largo paradigma social y económico que había permitido un incremento numérico de la clase obrera, la estabilidad de los puestos de trabajo, el auge de la conflictividad laboral y el consumo de masas. El PSUC que se midió y se conoció en el primer congreso en la legalidad de 1977 era una organización estructurada mentalmente para desarrollar *la incipiente sociedad del bienestar catalana y no para revisionarla y redefinirla. De ahí que la orientación de la política comunista en los años que van de 1977 a 1981 pueda ser vista como un ir en contradirección del flujo histórico de la época con el propósito de aferrarse al recuerdo de un ciclo favorable que no por debilitado dejaba de ser tranquilizador.*[60]

Aquesta contradicció entre la interpretació de la conjuntura socioeconòmica global i l'exasperant realitat domèstica es traduirà també en un enfocament anacrònic d'alguns dels escenaris que es viurien en el procés de transició a la normalitat democràtica, compartit per totes les tendències existents a l'interior del PSUC malgrat llurs declarades diferències:

[...] *el apoyo del PSUC los Pactos de la Moncloa tenía un significado también* interno *a la organización: además de ser presentado como la aportación de los comunistas a la salida de la crisis del país, implícitamente fue asumido como temedio -desde luego doloroso- para volver a ese modelo de crecimiento económico que tantas certezas y ayudas facilitaba al partido.* [...] *Fue sólo algunos años después de la firma de los Pactos -cuyos resultados dejaron pronto de ser enfocados por los gobiernos de UCD y PSOE como medios con los que superar la crisis para ser vistos como el inicio de la* definitiva *reconversión industrial de los ochenta- que en toda la izquierda comunista salida del choque de 1981 cundió la constatación, aunque fuera* sottovoce*, de que existían problemas sociales para cuya solución no bastaba sólo una determinada visión del comunismo o una complicada "vuelta atrás" en el terreno económico* [...].[61]

Pero a estas conclusiones el PSUC llegó a destiempo: a finales de los setenta era todavía muy difícil para el partido tomarse en serio algunas líneas de estudio que se venían elaborando [...] *según las cuales el modelo de crecimiento aparentemente ilimitado del fordismo-taylorismo se había agotado y que, lejos de representar ello un drama, el capitalismo empezaba una nueva ofensiva: es decir, que en los ochenta iban a llover piedras y que por lo tanto había que volver a repensar sociológicamente el marxismo y la centralidad del sujeto histórico de la revolución* [...] *el estudio de las discusiones del comité central del PSUC de 1978 a 1981 demuestra que las tres "corrientes"*

60 *Ibíd.*, p. 190-195.
61 *Ibíd.*, p. 195-196.

divergían en las propuestas para salir de la crisis pero coincidían en la manera de examinarla: como algo coyuntural, como un paréntesis, como un tirón que había que aguantar y paliar para volver al fordismo. En cierta manera, la crisis más que radicalizar las posiciones exasperó las convicciones [...]. *Porque todos seguían convencidos de que sólo aplicando* una *determinada política, basada -repito- en premisas interpretativas incorrectas, se podría superar la crisis.*[62]

Aquesta brillant exposició de factors exògens de primera magnitud, tals com l'estructuració d'un nou ordre polític i econòmic a escala planetària, combina de forma escaient amb el fet, apuntat en diverses ocasions per Cebrián, Molinero i Ysàs, que la transició no s'esdevingué tal com el PSUC havia vingut preveient i programant durant la dècada anterior a la mort del dictador. De l'assoliment de la llibertat per l'acció del poble, la purga del feixisme i les seves institucions i el processament dels qui havien recolzat de forma criminal el règim franquista, tot això sota direcció d'un govern d'unitat de les forces democràtiques, es passà a una forçada ruptura pactada que combinava factors rupturistes amb la continuïtat i pervivència de molts elements propis de la dictadura, que mai no foren extirpats i s'integraren en el nou marc constitucional sorgit arran de l'incert període de 1975-1977. Fóra inexacte argüir que els "reformadors" del règim planificaren el trànsit a la democràcia, però és innegable que l'oposició no pilotà enterament la transició i que la major part de les aspiracions que tenien els comunistes referents al nou escenari democràtic es veien estroncades per la correlació de forces realment existent, que conduí a un seguit de concessions en el pla polític, econòmic i simbòlic que deixaren una forta empremta a la ment de l'abnegada militància que havia dedicat el millor de la seva vida a la lluita per les llibertats. Tal com diu Tommaso Nencioni al seu article **"Apunts sobre el V Congrés del PSUC"**,[63] "*el sentiment de derrota va ser notat transversalment al partit, sense tenir en compte la divisió entre corrents*", i aquesta sensació de desfeta accelerà la confrontació ja en ocasió de la I Conferència Nacional de 1978, en què s'assajà una primera ruptura. És innegable que el manteniment en el poder dels mateixos sectors oligàrquics que havien donat suport al franquisme generaren un desencís i un desencert que, combinats amb els elements macroeconòmics exposats per Pala, de forma comprensible podien derivar vers una necessària reafirmació en els plantejaments revolucionaris i de transformació social que constituïen el genoma essencial de la militància comunista. Més enllà d'això, Nencioni planteja també una manera alternativa i complementària d'analitzar les profundes i dràstiques transformacions a què estava exposada la naixent democràcia a Espanya dins l'ordre econòmic i polític internacional, i concretament l'impacte d'aquests canvis bruscos en la cultura política del PSUC com a partit nascut a l'escalf de la unitat antifeixista:

62 *Ibíd.*, p. 198-199.
63 NENCIONI, Tommaso: "Apunts sobre el V Congrés del PSUC", *L'Espurna*, 5 (2008), p. 25-30.

Per què la derrota? O millor dit: per què el partit que més conseqüentment va lluitar contra el feixisme no va saber, o no va poder, protagonitzar la vida política del país un cop aconseguir el seu principal objectiu, l'enderrocament del règim? Proposo una resposta, no per tancar un debat, sinó per obrir-lo a noves hipòtesis. La derrota del feixisme va comportar també la derrota de l'antifeixisme: la transició espanyola es produeix en un període en el qual canvia radicalment la cultura política occidental del segle XX, nascuda al voltant de la polarització feixisme/antifeixisme. Es tracta d'un fenomen comú a tot occident, que en el moment en què va començar molt pocs van saber veure, i que es va fer evident en tota la seva amplitud a partir de 1989: una veritable "revolució conservadora" la qual probablement no podia ser contrarrestada amb els instruments clàssics que van servir per derrotar el feixisme.[64]

Tancant aquest capítol, paga la pena recuperar també alguns fragments del llibre de Cebrián que aboquen hipòtesis explicatives del perquè de la fallida insòlita del PSUC que resulten vàlides i no són contradictòries amb l'exposat més amunt:

El PSUC ha estat des de la seva fundació un partit comunista atípic. L'ambigüitat i l'heterodòxia fundacional [...]*, després d'uns anys de forçada homogeneïtat -la bolxevització i la pràctica inexistència de l'organització dels anys quaranta i cinquanta- torna a reeixir a partir de la meitat de la dècada dels seixanta.* [Al PSUC] *hi havia tota una gamma de cultures polítiques diverses, d'expectatives diferents, de projectes -personals i/o polítics- no totalment coincidents, que componien la militància del PSUC. L'entrada en la legalitat va provocar l'intent d'homogeneïtzar el partit -per unes vies no autoritàries-, fet que es va conèixer com la política d'integració.*

Es podria qualificar el IV Congrés com un episodi de transició entre la clandestinitat i la legalitat reconquerida mesos abans, celebrat sota l'eufòria dels bons resultats aconseguits en les primeres eleccions democràtiques pels comunistes catalans. Però va ser un Congrés que no va ajudar a resoldre els problemes -o les contradiccions- que el PSUC venia arrossegant des de feia anys. El V Congrés es podria considerar com el primer en la normalitat i hi van esclatar totes les contradiccions internes -polítiques i personals- del partit. A tot això, va ajudar-hi el context tant nacional com internacional, advers a les esquerres. No s'ha d'oblidar que estem entrant en la dècada dels vuitanta, que ha significat un retrocés de les idees d'esquerres i de progrés, que ens estem instal·lant en l'anomenada "crisi de civilització" del final del segle XX.[65]

És la crisi d'un partit que s'ha presentat en societat com un partit de transformació social amb un contingut de reformisme fort, però que no ha sabut gestar adequadament l'equilibri entre el

64 *Ibíd.*, p. 30.
65 CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 296-297.

seu passat, el seu present i el seu programa polític. Es crea llavors un buit (cultural, polític, de propostes i de treball) en un moment fonamental del procés de transformació en un partit comunista diferent. El PSUC que s'havia presentat el 1977 era un partit que es volia comunista, és a dir, abocat a la construcció d'una societat socialista igualitària, o almenys, no capitalista; però que no menyspreava el model socialdemòcrata, és a dir, un partir que ofereix als electors no només un futur hipotètic sinó una solució determinada a problemes concrets. Però aquesta tercera via no va ser possible; els uns veient només la part reformista d'aquest partit es refugien en velles ortodòxies; els altres voldran donar massa salts endavant.[66]

Les conclusions fins aquí reproduïdes coincideixen, en línies generals, amb la que ofereixen Molinero i Ysàs a les darreres pàgines d'***Els anys del PSUC***, que considerem un bon punt de terme per tancar aquest apartat:

El PSUC havia aconseguit convertir-se durant els anys seixanta en el partit de l'antifranquisme, i com a tal, amb l'activisme dels seus militants, va contribuir extraordinàriament no només a la fi de la dictadura sinó també a la configuració de la democràcia i a l'establiment de l'autogovern. Però assolits els objectius antifranquistes, encara que no per les vies previstes i desitjades, el PSUC no va aconseguir consolidar-se com el partit comunista que volia ser en una democràcia consolidada; un partit de lluita i de govern, de masses, per tant amb una relativa diversitat interna, i portador d'un projecte inèdit de "socialisme en llibertat". Una dècada abans de la destrucció del "socialisme real" que el PSUC havia rebutjat com a model a seguir, la seva proposta, certament a mig construir, s'esvaïa amb el dramàtic procés d'autodestrucció del partit.[67]

(2.4) La crisi del PSUC dins la historiografia del PCE

La historiografia sobre el Partit Comunista d'Espanya ofereix una panoràmica igualment fragmentària que en els temps recents s'ha vist reforçada amb aportacions diverses que han contribuït a composar una visió més comprensiva i diacrònica de la trajectòria de la que sens dubte ha estat una de les organitzacions polítiques espanyoles més rellevants del segle XX. Resta fora dels límits i dels objectius d'aquest estudi fer-ne una ressenya completa;[68] ans al contrari, ens fixarem només en l'abordatge sobre la crisi del comunisme català que s'ha realitzat a l'interior d'obres més

66 *Ibíd.*, p. 322.
67 MOLINERO i YSÀS: *Els anys...*, p. 349-350.
68 Poden trobar-se indicacions per a una primera recopilació als articles de BUENO, Manuel i GÁLVEZ, Sergio: "Apuntes en torno a la bibliografía sobre la Historia del PCE", *Papeles*, 24 (1r semestre de 2006), p. 335-345 i "Bibliografía", *ibíd.*, p. 347-360.

generals que analitzen les vicissituds del PCE i de totes les seves federacions i partits germans, com és el cas del PSUC.

L'obra ja clàssica en aquest camp és sens dubte la de Gregorio Morán, la qual amb el provocador títol de ***Miseria y grandeza del Partido Comunista de España*** (1986)[69] aporta una àcida i audaç perspectiva de més de quaranta-cinc anys d'història del PCE, en què reflecteix principalment les estratagemes, discussions i conxorxes tramades als espais de direcció al llarg dels diversos periples, guerra i exili inclosos, que hagueren de superar els dirigents comunistes espanyols. La qüestió del PSUC és tractada de forma tangencial i breu (no més de 10 pàgines d'un total de 632), com un episodi de rellevància però perifèric del centre d'interès de l'autor, que és Santiago Carrillo i el nucli de direcció del comunisme estatal. Tanmateix, Morán caracteritza la problemàtica catalana com una qüestió d'importància també en referència a l'estabilitat i l'autoritat política d'aquest mateix equip dirigent:

> *Se trata quizás de la crisis de mayor envergadura política en el comunismo español porque, a diferencia de otras, ésta se produce en la legalidad y* [...] *implica a diputados con representación parlamentaria y a la organización más numerosa y más influyente de España, social y electoralmente. No es casual que la primera pelea política, sobre elementos tácticos, exteriores al propio partido y no internos como suele ser frecuente, fuera entre el secretario general del PCE y su Comité Ejecutivo frente a los comunistas catalanes.*[70]

> *La celebración del V Congreso del PSUC, en enero de 1981, introducirá tal cantidad de elementos de confusión que es imprescindible su estudio para entender la crisis de identidad de los comunistas españoles desde el comienzo de la transición. Una crisis acumulada de manera progresiva, hasta encontrar un marco idóneo, o un punto de coincidencia en la que se manifieste de forma explosiva y se lo lleve todo por los aires.*
>
> *Tenía que ser precisamente el PSUC, la porción del PCE donde se daban una serie de particularidades más acusadas que en ninguna otra organización del partido: existía un nivel de debate político más alto, la experiencia política real era mayor, la relación con el tejido social considerablemente superior, la incidencia en la clase obrera sin parangón y, por último, y no por ello menos importante, el único punto en el que coincidían las diferentes corrientes del PSUC hasta hacer de ello una seña de identidad era que el PCE, y muy especialmente su secretario general, les perjudicaba. Frente a la imagen italianizante del PSUC, el PCE aparecía como un instrumento monolítico. Existía un cierto equilibrio en la dirección y un aire de partido más flexible. El V Congreso demostraría que el asunto era más complejo y también más superficial, puesto que todo se*

69 MORÁN, Gregorio: *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España, 1939-1985*. Barcelona: Planeta, 1986.
70 *Ibíd.*, p. 587.

vendría abajo en apenas cuatro días.[71]

Aquesta darrera afirmació i el que vindrà després demostra, emperò, que Morán no va preocupar-se d'analitzar a fons les causes i els fenòmens de llarg recorregut que podien explicar la insòlita situació de col·lapse a què es veié precipitat el PSUC. Les seves línies, impregnades de la implacable i suspicaç ironia que caracteritza tota l'obra, entren en una contradicció flagrant quan considera que tot plegat fou una qüestió "superficial", i més encara si tenim en compte les explicacions en base a factors endògens i exògens que s'han analitzat a l'apartat precedent. L'autor, sense interessar-se gaire per la dinàmica pròpia del PSUC en tot el que no tingués relació directa amb el joc d'equilibris que regia els designis del PCE, ventila la crisi del partit català aferrant-se a la versió que tindria més prèdica a l'època i -com hem vist- en les obres posteriors: la conspiració. En aquest sentit, el seu relat és molt coincident, tot i que menys detallista i més concís, que el que publicaren Pedro Vega i Peru Erroteta al seu ***Los herejes del PCE*** (1982)[72] un llibre de descàrrec personal que assentaria bona part de les hipòtesis explicatives que farien fortuna a les publicacions que vingueren després.

Explica Gregorio Morán:

> *La organización del Congreso se planteó con rigor por parte de los "pro soviéticos". Desde la secretaría de organización, controlada por Josep Serradell y Francisco Trives, los delegados del Congreso se eligieron escorándose más hacia la tendencia ortodoxa que hacia cualquier otra.*
>
> [...] *El viejo aparato del PSUC en el período de clandestinidad -Serradell, Abril, Ardiaca...- estudió cómo ocupar o controlar comisiones de trabajo y contando y sumando el resultado fue evidente: el PSUC abandonaba el eurocomunismo.*
>
> [...] *En el V Congreso, la facción "leninista" coincidió en el terreno de los "principios" con el estalinismo militante. Se produjo una estúpida jugada política que daría la puntilla al sacristanismo teórico; merecía una muerte al menos tan digna y tan coherente como lo había sido en vida. En aras del rigor terminológico se liquidó el único Partido Comunista plural que había en sesenta y un años de historia de España. Entre la irresponsabilidad de unos y el empecinamiento de otros vencieron los "pro soviéticos" porque superior no sólo controlar los delegados, sino ofrecer la lína más coherente de defensa de las tradiciones comunistas.*[73]

A la versió simplista de la conspiració cal sumar-hi també l'alarmisme del moment i la interpretació -com es diria en la llengua castellana del text que ens ocupa- *a toro pasado* del que va

71 *Ibíd.*, p. 593-594.
72 VEGA, Pedro i ERROTETA, Peru: *Los herejes del PCE*. Barcelona: Planeta, 1982, especialment el capítol "La «quinta columna» en el PSUC", p. 68-100.
73 *Ibíd.*, p. 594-595.

significar el V Congrés. Afirmar que de les votacions i resultats del conclave, de mans d'una suposada minoria estalinista, en resultà automàticament la liquidació del partit comunista plural que era el PSUC és reduir fins a l'extrem la complexitat del fenomen i les seves profundes arrels que s'enfonsen en els episodis i discussions viscuts pel PSUC durant la dècada anterior. Implica també substituir tot l'enorme ventall de possibilitats existents en el moment de produir-se els fets per la sola opció que finalment s'esdevingué, caient en un exercici de determinisme històric difícilment justificable. Però cal dir que Morán és honest en el plantejament del seu volum, que consisteix bàsicament en una crítica acarnissada de les direccions del PCE i especialment de la figura i la trajectòria personal de Santiago Carrillo, i un cop més el capítol del PSUC li serveix i l'analitza en funció d'aquesta òptica de la qual mai no s'allunya:

> *El verdadero significado del golpe de estado ideológico del V Congreso del PSUC se reveló a las pocas semanas, cuando los "pro soviéticos" iniciaron la ruptura del pacto con los ortodoxos "leninistas" y se propusieron avanzar en su influencia dentro del debilitado PC de España.*
>
> *El panorama que se ofrecía a la vista de los observadores del V Congreso de los comunistas catalanes no podía ser más demoledor. Pero Santiago estaba más preocupado que disgustado. Había apoyado inequívocamente a los pro soviéticos Serradell-Ardiaca para demostrarle a Gutiérrez Díaz cuál era su fuerza. Su maniobra tenía algo de suicida, pero a él no se le podía achacar el destrozo; el desaguisado del PSUC era autóctono. Le permitía al menos demostrarles a los díscolos que el peso de la tradición aún contaba en el movimiento comunista español y tenía la sensación de que la mayoría se daría cuenta de que sin él no se podían volver a pegar los pedazos rotos durante el congreso.*
>
> [...] *A diferencia de Gutiérrez Díaz y López Raimundo, que estaban en la inopia y no evaluaban la fuerza real de la ortodoxia, él debía de estar informado por diversas fuentes, posiblemente el propio Serradell, auténtica cabeza del pro sovietismo. Coincidían ambos en su interés por dar un golpe de timón al PSUC y en reducir la soberbia de Antoni Gutiérrez.*
>
> [...] *En su soberbia creía que el PSUC le necesitaba más a él que él al PSUC. En ningún momento pareció consciente de que la crisis que había saltado en el V Congreso enía las raíces en hechos incluso del período de clandestinidad, en la nunca explicada incorporación del grupo* Bandera Roja *(Solé Tura, Borja, Comín...). Anteriores a aquel 2 de enero en el que había saltado una pelea a degüello, síntoma de que había heridas en carne viva desde hacía muchos años y que había llegado la hora de la venganza. Él no fue el factor decisivo para la catástrofe, es absurdo decirlo, pero ni hizo nada por impedirla ni estaba sensibilizado con su papel de acelerador de partículas para la explosión definitiva. Su interés se reducía a darles una lección a sus alumnos renegados, y muy especialmente, a Antonio* [sic] *Gutiérrez Díaz.*[74]

74 *Ibíd.*, p. 595-596.

Morán finalitza la seva curta aproximació a la perifèrica crisi del PSUC amb un paràgraf lapidari i irrepetible, retornant el focus del relat cap a les entranyes del comunisme ibèric:

> *Lo más inexplicable es que un partido, que tenía el 18% de los sufragios de Cataluña, se pusiera con publicidad y alevosía a orinarse encima de ellos mientras Francisco Frutos se agarraba la cabeza entre las manos, Andreu Claret redactaba un análisis, Antonio Gutiérrez se encogía de hombros, Solé Tura llamaba a Madrid, Jordi Borja echaba una lágrima y López Raimundo afirmaba que el comunismo en Cataluña era imperecedero. Es posible que los equivocados fuesen los electores que habían pensado que frente a un PCE anquilosado ellos tenían un PSUC vivo. Pagaría caro el partido esa desfachatada exhibición de sus miserias.*[75]

Des d'un punt de vista i amb un to més rigorós i acadèmic, i per tant necessàriament més impersonal i objectiu, Jesús Sánchez Rodríguez analitza també l'impacte i la relació dialèctica entre el PCE i el PSUC al més recent volum ***Teoría y práctica democrática en el PCE*** (2004).[76] En general, el cas concret del V Congrés dels comunistes catalans es veu com la cristal·lització d'un sector "prosoviètic" transversal i present a tot el PCE, que trobaria a Catalunya la millor ocasió per prendre posicions i mostrar públicament la seva força. Un cop més, així doncs, l'aproximació des d'una òptica molt centralista difumina la identificació dels causants reals de la crisi entre les files de la militància comunista catalana, i s'interpreta tot el que succeí al PSUC com un cas exemplar d'una dinàmica que el desbordava i que no li era del tot pròpia, sinó que corresponia a paràmetres i magnituds estatals:

> *Por la propia historia de la fundación del PSUC las relaciones entre este partido y el PCE se pueden considerar atípicas.* [...] *Es evidente que esta relación especial solamente funciona si la política mantenida entre ambos partidos es coincidente, y, por lo tanto, en momentos de discrepancia lo que aparecen son tendencias a una mayor autonomización en el PSUC y la consiguiente reacción en el PCE buscando homogeneizar la línea entre ambos y mantener el sólido vínculo existente. Esta fue la situación que se produjo con ocasión del V Congreso del PSUC y sus secuelas.*
>
> [...] *Retrospectivamente, Carrillo* [a les seves memòries] *va a acusar al PSUC de ser el responsable último de la crisis del PCE, porque el PSUC se había convertido en el polo de atracción de aquellos sectores que luego se conocerían como renovadores, especialmente en cuanto a un modelo de partido federal y el reconocimiento de la existencia de tendencias en su seno. El*

75 *Ibíd.*, p. 596.

76 SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, Jesús: *Teoria y práctica democrática en el PCE (1956-1982)*. Madrid: Fundación de Investigaciones Marxistas, 2004. Cal destacar especialment el capítol "Tres proyectos para un partido", p. 319-360.

secretario general del PCE va a apuntar como generador de esa desviación del PSUC a "la llamada política de integración", consistente, en definitiva, en un acuerdo de convivencia en el seno del PSUC entre los sectores enfrentados mediante concesiones mutuas y reparto de cargos en los órganos de dirección. Esta conducta impediría, en opinión de Carrillo, la homogeneización del PSUC en torno a la política eurocomunista.[77]

L'autor s'escuda en el testimoni de Carrillo -que abordarem més endavant-, però sembla compartir força les creences i acusacions de l'històric Secretari General del PCE, ja que emmarca els "prosoviètics" en un procés de llarguíssima durada que hauria vingut provocant trencaments i desestabilitzacions ençà dels anys seixanta, en una mena de "quinta columna" interna obstinada a revertir el decantament majoritari del comunisme peninsular devers un projecte de socialisme democràtic i un distanciament dels països del bloc socialista. Es dibuixa així un bloc homogeni i monolític, irreconciliable, oposat igualment als "eurocomunistes clàssics" i als "eurocomunistes renovadors", els altres dos sectors que convivien a l'interior del PCE i que tenien la seva pròpia guerra declarada:

La tercera tendencia que aflora en el PCE durante la transición es más fácilmente identificable porque, frente a los renovadores y oficialistas, simple y llanamente rechaza el eurocomunismo y preconiza una política ortodoxa con lo que han sido las señas de identidad tradicionales de los partidos comunistas. Esa tendencia, que se escindirá en un partido diferenciado del PCE, primero en Cataluña y luego en el resto de España, se terminará conociendo como prosoviética, pero antes de ello son definidos como dogmáticos o sectarios.

No se trata de ningún fenómeno nuevo en la historia del partido, pues durante todo el proceso de alejamiento del PCE respecto a Moscú, así como a consecuencia del enfrentamiento chino-soviético, han ido surgiendo resistencias de tipo ortodoxo que han terminado en escisiones o expulsiones de estos sectores. Las primeras escisiones se producen en 1963 y tienen por motivo la polémica entre el PCUS y el PC Chino. Pero será después de la condena por la invasión de Checoslovaquia cuando arreciará la oposición y llevará a la expulsión, en dos actos, de importantes dirigentes del PCE [...]. *Después de estos acontecimientos, los sectores ortodoxos permanecen agazapados en el partido y sólo saldrán a la superficie con la derrota electoral del PCE y la pérdida de orientación del proyecto comunista. Su principal bastión se situará en Cataluña y desde allí inician la ofensiva en la que conseguien, como primera victoria importante, la renuncia al eurocomunismo en el V Congreso del PSUC.*[78]

77 *Ibíd.*, p. 320-321.
78 *Ibíd.*, p. 321-322.

Per al lector que provi d'endinsar-se en la comprensió de la crisi del PSUC, aquesta explicació és plena d'elements de confusió i d'anacronismes manifestos que no ajuden a la clarificació del procés. Sánchez Rodríguez prova aquí de posar tot un nombre d'escissions "ortodoxes" que havia patit el PCE al llarg de la seva història al mateix sac que l'escissió -forçada per l'expulsió de dirigents- que es produirà un any després del V Congrés del PSUC, obviant una qüestió evident i essencial, com és que les circumstàncies de 1963 són a anys llum de distància de les de 1981. Les discussions marginals, fortament ideologitzades i circumscrites en la lògica dels reduïts espais de la militància clandestina no poden ser comparables de cap manera a la discussió política transversal que sacsejà el PSUC entre els primers debats enfrontats de 1977 i el moment de culminació amb la ruptura de 1981. Ni la naturalesa de les discrepàncies ni la vehiculació d'aquestes a través dels canals interns del partit, ni per descomptat el grau d'implicació de la militància permeten establir més relació entre aquests casos, més enllà que des de la direcció es volgués injuriar i menystenir l'oposició crítica interna assimilant-la als episodis d'escissions maoistes pròpies de quasi vint anys enrere. La conjuntura social i política també manté una diferència sideral, entre els anys d'eclosió de la renovada oposició democràtica en ple *desarrollismo* franquista i la consolidació del nou ordre constitucional al tombant de la dècada dels vuitanta.

És, per tant, del tot inadequada l'explicació teleològica que afirma que els sectors refractaris a la formulació de l'estratègia del socialisme en llibertat, referendat en múltiples ocasions i espais ençà del 1975, es mantinguessin *agazapados*, en paraules de l'autor, teixint una maliciosa conxorxa secreta que esperés el moment oportú per a tornar a envestir contra la línia política del partit. Com diu l'expressió popular, en aquesta narració es barregen naps i cols i se situa en pla d'igualtat la posició nítidament bel·ligerant de dirigents com Enrique Líster -que encapçalava el Partido Comunista Obrero Español fundat el 1973 per les desavinences a l'entorn de la Primavera de Praga- amb l'actitud crítica de quadres polítics que havien participat, directa o indirectament, a la definició i l'enfortiment del projecte de la *revolució de la majoria* que identificava el PSUC. És cert que hi havia contactes i que algunes de les persones implicades en la rebel·lió que culminà al V Congrés tenien obertes simpaties pels plantejaments del PCOE de Líster (que per cert tenia la seva sucursal a Catalunya, el PCOC) i una postura clarament favorable a la política internacional de la URSS, però no pot encaixar-se el conjunt de l'oposició crítica en una operació de llarga durada que precisa de l'existència d'un bloc organitzat i d'un full de ruta clar al llarg de dues dècades. A més, les sortides de nuclis minoritaris per desavinences ideològiques no és comparable al trauma col·lectiu que significà la marxa d'un terç de la militància del PSUC cap al nou PCC quan la ruptura va ser finalment consumada. Aquesta va ser precisament l'estratègia d'estigmatització impulsada pels qui se sentiren desplaçats i desautoritzats pels resultats del V Congrés: aplicar l'etiqueta de

"prosoviètics" i "afganesos" als qui, en primera instància i de forma principal, estaven discutint aspectes centrals de la línia política i de la concreció d'aquesta en l'acció política recent del partit.

Sánchez Rodríguez recolza aquesta visió pejorativa dels crítics, situant el rebuig als Pactes de la Moncloa i a la línia política del PCE i el PSUC com un element secundari derivat d'un prosovietisme que, per força, havia de conduir a un antieurocomunisme:

> *El primer síntoma del enfrentamiento de la corriente prosoviética se produjo como consecuencia de la invasión de Afganistán por la URSS a finales de 1979, que fue condenada por el PCE. Era lógico que el enfrentamiento comenzara por un tema de política internacional, porque, para los denominados prosoviéticos, la actitud ante la URSS seguía siendo la piedra de toque del internacionalismo proletario y, por extensión, del carácter auténticamente comunista del partido. No obstante, las divergencias no se agotaban en relación con la política internacional de la URSS, pues lógicamente la descalificación del eurocomunismo debía llevar por presupuesto la descalificación de la política practicada por el PCE durante la transición, porque, aunque ésta también fuera criticada por los renovadores, dicha política era la de la dirección eurocomunista. Especialmente sensibles en Cataluña a la política de consenso, y de manera especial a los Pactos de la Moncloa, las corrientes "izquierdistas", como las denomina Carrillo, añaden a la lista de agravios contra la dirección el abandono del leninismo propuesto por el secretario del PCE, en su viaje a Estados Unidos, y ratificado en el X Congreso.*[79]

Així doncs, segons aquesta interpretació, és a partir de l'adhesió incondicional a la Unió Soviètica que els sectors crítics amb la direcció es veuran forçats a oposar-se també a la línia seguida pel partit durant els anys de la transició i especialment a partir de 1977. És un capgirament total del plantejament que esgrimiran els propis "prosoviètics". Aquest supòsit confereix a la qüestió de les conviccions ideològiques i a la política internacional un paper central en la disputa que, almenys en el cas de Catalunya, no tingueren. És cert que hi hagué una reacció que provocà desajustos per la qüestió de l'Afganistan -principalment la negativa de la Conferència Comarcal del Baix Llobregat d'acceptar la condemna que havia emès el Comitè Executiu-, però precisament sembla més adient afirmar que aquests elements externs al partit serviren per apuntalar una crítica a les maneres de fer i als resultats de la línia política que venia covant-se de feia anys. Rescatar els debats sobre model organitzatiu, política territorial i, sobretot, la discussió a l'entorn dels pactes macroeconòmics desenvolupats entre 1978-1980 pot servir per a evidenciar que la divergència d'opinions i la crítica interna no s'exercien de forma gratuïta per una afecció obsessiva als dictàmens soviètics, sinó que, més aviat al contrari, per contrarestar el que es considerava una tendència

79 *Ibíd.*, p. 322-323.

moderada i pactista es voldrà recuperar la combativitat i l'orgull de la identitat comunista. Tanmateix, en el procés de conformació d'un sector crític a l'interior del PSUC ningú no posaria mai en dubte el projecte del socialisme en llibertat, per bé que la definició "eurocomunista" aniria assimilant-se a aquesta moderació i presumpta "socialdemocratització" del partit i per tant cada cop més els qui n'eren contraris rebutjaran el terme i els seus significats associats.

A més, la major heterogeneïtat i riquesa del PSUC s'interpreta, tal com fa Carrillo més amunt, com la llavor del mal que obligatòriament havia de conduir al desastre, en una nova concessió al determinisme històric. I això es fa identificant, a més, les postures com a blocs nítidament definits fins i tot abans de la seva pròpia existència:

> *Al inicio de la transición el PSUC era un partido que había evolucionado más rápidamente que el PCE, su presencia en la sociedad catalana era más intensa que la del PCE en el resto de España, esta era a base de su fuerza, como quedó demostrado en el resultado de las elecciones de 1977, pero esta composición más heteogénea hacía prever que con la desaparición del elemento cohesionados, representado por la lucha por la democracia y la autonomía de Cataluña, aparecerían problemas en su seno.*
>
> *Ya hemos indicado que dentro del PSUC se disputaban su control tres corrientes diferentes: los eurocomunistas, los leninistas y los prosoviéticos. Sin embargo, estas tres corrientes terminarían cristalizando en el enfrentamiento entre las dos posiciones extremas, haciendo que el sector intermedio, el leninista, se tuviese que inclinar en un sentido o en otro. Así, la alianza de los dos últimos sectores hizo posible que en la Conferencia Nacional del PSUC celebrada para elegir los delegados al IX Congreso del PCE mantuviese la definición de partido leninista frente a los intentos de suprimirla por parte de los eurocomunistas.*
>
> [...] *Ya hemos visto cómo en el PCE, y en el PSUC, habían persistido sectores aferrados a la concepción clásica del comunismo que habían venido manteniendo escarceos con el sector mayoritario que impulsó durante años una lenta transformación hacia lo que se definiría finalmente como eurocomunismo. Sin embargo, ahora habían aflorado con fuerza y habían conseguido, no sólo imponer parte de sus tesis en el V Congreso, sino, lo que quizás es más importante, herir de gravedad el proyecto eurocomunista* [...].[80]

No és precís considerar una aliança entre "prosoviètics" i "leninistes" a la Conferència Nacional de 1978, perquè precisament serà llavors quan s'originarà el segon terme com a definidor dels qui s'oposaven a algunes de les tesis plantejades de cara a la preparació del IX Congrés estatal, incloent tots els qui no estaven d'acord amb les tesis considerades més "socialdemòcrates". En aquella circumstància, així com en els congressos sindicals de la CONC i de CCOO celebrats el

80 *Ibíd.*, p. 323-324.

1980, l'enfrontament era més aviat bilateral i mantenia unes fronteres permeables a incorporacions des de sectors molt diversos de la militància comunista. El joc d'equilibris trinitaris no seria una realitat fins bastant després.

En resum, un cop més -com també afirma Morán- s'assumeix que arran del V Congrés el projecte eurocomunista estava tocat de mort i que la ruptura estava quasi servida. Un cop més, aplicar amb calçador les divisions que s'enquistarien a mitjan 1981 transposant-les als episodis anteriors de la vida del partit redueix considerablement la complexitat que va caracteritzar el procés de crisi, minimitza la comprensió de les posicions esgrimides en encasellar-les a binomis de l'estil eurocomunistes/antieurocomunistes o prosoviètics/antisoviètics, infereix una voluntat plana i monolítica dels sectors implicats al llarg del temps, i fa que només quedi com a sortida possible el que acabà esdevenint-se, encara que sigui amb tres o quatre anys de distància.

La percepció que es té des de la historiografia del PCE de la crisi del comunisme català, en conclusió, és de caràcter lateral i perifèric, i aporta un cúmul escàs de dades útils per a la reconstrucció històrica del procés que puguin sumar-se al que ja s'ha encarregat d'establir la historiografia sobre el PSUC. En general, se subsumeix com un fenomen paral·lel d'una dinàmica global present a tot l'Estat, per molt que se li reconeix una importància cabdal per la virulència assolida i pel fet que Catalunya era el territori amb més implantació comunista de tot Espanya. Tanmateix, no s'aprofundeix gaire en la cerca i identificació de les causes, per força autòctones tot i que amb lògiques influències i ressonàncies provinents de l'exterior, que mogueren una organització en un altra hora potent i cohesionada com era el PSUC a la seva pròpia autodestrucció. Caldrà esperar, doncs, que els treballs i les conclusions que puguin sorgir de la historiografia sobre partit català traspassin també els límits acadèmics a què semblen circumscrites i s'integrin a la comprensió general del comunisme espanyol.

(2.5) Biografies, testimonis i memòries de militants i dirigents comunistes.

Moltes de les persones que van ocupar posicions de responsabilitat al PSUC ens han deixat testimonis de naturalesa diversa sobre els episodis que visqueren durant la seva militància comunista; algunes d'elles, també, han merescut i inspirat biografies que historiadors i altres terceres persones han realitzat sobre llurs trajectòries. Seria molt llarg enumerar totes les obres d'aquest tipus que hi ha a l'abast de l'investigador o lector; si ens fixem com a objectiu destacar

aquelles que facin referència al període de crisi del partit que ens ocupa la llista s'escurça molt considerablement.

Sens dubte, en l'apartat referenciat, el més destacat de tots pel que fa al seu impacte del moment i a la seva influència posterior va ser ***El PSUC i l'eurocomunisme*** (1981),[81] signat per Gregorio López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz amb la inestimable col·laboració de Manuel Campo Vidal, promotor i compilador del volum. El fet que a les memòries del primer no hi hagi pràcticament cap aportació sobre el col·lapse del PSUC i que el segon no hagi deixat el seu testimoni escrit, fa encara més important referir-nos a les seves pàgines per rescatar l'opinió que els dos dirigents, protagonistes indiscutibles d'un llarg capítol en la història del comunisme a Catalunya, tingueren sobre el procés en dates totalment contemporànies a la seva execució. És aquesta una obra de descàrrec, de gran bel·ligerància ideològica i amb una finalitat política evident. A les seves pàgines hi ha un recull comprensiu de tot el que envolta l'eurocomunisme: la seva història, entrevistes als dirigents comunistes catalans que van impulsar-lo i una tribuna immillorable per aportar l'opinió sobre el procés en què estava immers el PSUC arran del seu V Congrés. No en va el llibre va veure la llum l'abril de 1981, només tres mesos ençà del Congrés que arrabassà la direcció als dos signants de l'obra, amb una clara voluntat d'intervenir en el decurs dels esdeveniments, malgrat la pretesa neutralitat matisada en la qual diu refugiar-se Campo Vidal al pròleg que encapçala la publicació:

> *Elaborat a partir del convenciment que el debat sobre l'eurocomunisme a l'interior del PSUC* [...] *s'ha portat endavant sobre el buit, és a dir, amb una manca notable d'informació a la base del partit, més accentuada entre els simpatitzants i fins a nivells dramàtics en el conjunt de l'opinió pública, aquest llibre és bàsicament un llibre informatiu.* [L]*a concepció d'aquest llibre es va situar en la necessitat de recuperar hores de discussions, de donar resposta a interrogants acumulats entorn de temes importants com el de l'eurocomunisme, la modificació del qual ha provocat un impacte enorme en la societat catalana i, més enllà, en la premsa a nivell mundial.*
>
> [E]*l llibre que teniu a les mans* [...] *no es pot dir que sigui objectiu, però tampoc no es tracta d'un reball apologètic: els partidaris de l'eurocomunisme hi trobaran resposta a moltes qüestions, però els qui no en són partidaris molt probablement es trobaran representats en moltes preguntes formulades sense embolcall de cap mena, llençades amb tota la cruesa amb què es plantegen.*
>
> [...] *Aquest llibre, senzill, sense pretensions,* [...] *és, en part, un llibre periodístic sobre un fet polític important -l'abandó de l'eurocomunisme en el V Congrés del PSUC-, però és també un llibre polític sobre un fet periodístic -justament el de la repercussió d'aquest Congrés-; és, en un altre nivell, un llibre-eina per afavorir un debat en curs, al qual, legítimament, és possible de contribuir-*

81 LÓPEZ RAIMUNDO, G.; GUTIÉRREZ DÍAZ, A. i CAMPO VIDAL, M.: *El PSUC i l'eurocomunisme*. Barcelona: Grijalbo, 1981. Existeix també l'edició castellana: *El PSUC y el eurocomunismo*. Barcelona: Grijalbo, 1981.

hi. Però no deixa de ser un llibre testimoni, en el sentit més dinàmic de l'expressió: el testimoni de dos dirigents en la defensa de la política que han estat impulsant amb importants resultats al front del PSUC [...].[82]

Ja en aquest fragment introductori es poden identificar elements confusos i que podrien considerar-se de clarament partidistes, tals com plantejar que la desinformació i la ignorància "a la base del partit" eren les causes de la seva crisi, la voluntat de recuperar "hores de discussió" orgànica per mitjà d'una publicació independent i externa al PSUC o la constatació que el V Congrés havia significat, ras i curt, "l'abandó de l'eurocomunisme". Es diu que és un "llibre-eina" que legítimament vol contribuir al debat que ha de clarificar la situació a l'interior del partit dels comunistes; però tanmateix aquest caràcter instrumental obeïa i beneficiava unes lògiques d'interessos confrontats al si de l'organització, estenent unes opinions i unes anàlisis que altres sensibilitats presents a dins del PSUC no tindrien mitjans per difondre, i decantant la balança en favor d'un bàndol per sobre dels altres. Gutiérrez Díaz al seu discurs de presentació de la primera edició castellana del llibre planteja la situació de forma molt més directa i honesta:

Des del mateix moment de la cloenda del V Congrés, Gregori López Raimundo i jo, [...] *devíem una àmplia explicació i una clara presa de posició no solament als militants, sinó també a tota l'opinió pública. Avui, amb la presentació d'aquest llibre, pretenem complir aquest deure.*

[Q]*uan una qüestió aparentment marginal adquireix en el curs dels esdeveniments una importància fonamental, malgrat que aquesta importància hagi estat impulsada per una voluntat merament instrumental, és un fil conductor per arribar al bell mig de la problemàtica i es converteix en un element identificador que serveix per esbrinar-la i resoldre-la.*

Un llarg rosari de problemes han intentat dissimular, al voltant de la paraula "eurocomunisme", el problema estratègic que calia enfrontar. I, a la vegada, han fet de la discussió sobre una paraula el fil conductor que portava al descobriment d'una voluntat, estructurada i organitzada, que aconseguia resumir-se en l'antieurocomunisme.

En aquest context, el llibre no pretén ser una exposició objectiva, sinó que està animat d'una intencionalitat interpretativa. És, doncs, un llibre bel·ligerant.

Quan els historiadors ens ofereixin la seva explicació, objectiva i distanciada, de la història del PSUC, crec que trobaran en l'any 81 -any del 45 aniversari de la seva fundació- un dels moments claus de la seva trajectòria: el de la confrontació de dues estratègies i, a través d'ella, l'any d'adopció d'un projecte clar i definit nítidament.[83]

82 *Ibíd.*, p. 9-12.
83 *Ibíd.*, p. 14-16.

No cal dir que l'any 1981 és indubtablement un dels moments claus de la història del comunisme català. El que precisament s'està posant en dubte en aquest estudi sobre la historiografia del PSUC és si les interpretacions que ens han arribat sobre els esdeveniments d'aquell any i sobretot dels anys previs han estat tan "objectives i distanciades" com Gutiérrez Díaz confiava que serien. Sens dubte, la caracterització del procés a partir del confús binomi eurocomunisme/antieurocomunisme, que és el que planteja aquí el que havia estat i tornaria a ser màxim dirigent del PSUC i és -com hem vist- una tesi força incrustada en les obres que molts anys després s'han preocupat de relatar allò que s'esdevingué, s'allunya d'aquesta volguda objectivitat. El "Guti" fou, en efecte, un dels principals instauradors i difusors de la teoria de la conspiració promoguda per una minoria sectària alienada del conjunt del cos partidari:

> [Després del IV Congrés] *Era legítim, doncs, aspirar a l'homogeneïtzació del pensament polític col·lectiu del partit, practicant una política d'integració portada fins als seus límits màxims, estimulant, a la vegada, el ple funcionament democràtic del partit. Però aquest projecte va ser desvirtuat en el període de preparació del V Congrés i agredit, d'una manera conscient, voluntària i organitzada, en el curs mateix del Congrés.*
>
> [...] *Al marge d'aquestes Tesis,* [les presentades per la direcció per al V Congrés] *i a partir de posicions de clar contingut dogmàtic, s'elaborava una proposta, teoritzada i organitzada, que si bé no aconseguia imposar-se plenament, obria esquerdes suficients en la concepció que informava les posicions definides pel Comitè Central sortint, obrint pas a una alenada sectària que feia penetrar a l'interior de la vida del PSUC la confrontació.*
>
> *Havíem entrat en una nova situació. Una situació qualificada d'excepcional per la direcció del PSUC, i que, al nostre entendre, sols pot ser superada pel triomf d'una de les dues estratègies en confrontació.* [...] *Sols així, en un projecte comú, la política d'integració imprescindible per realitzar una activitat política creadora és capaç de trobar el camí de la síntesi i de refusar definitivament la via de l'eliminació del qui no pensa exactament igual.*[84]

Les paraules de Gutiérrez Díaz poden llegir-se com una autèntica declaració de guerra, quan afirma, caient en una contradicció flagrant, que per "*refusar definitivament la vida de l'eliminació del qui no pensa exactament igual*" el que cal és el triomf inequívoc d'una de les sensibilitats a l'interior del partit. Més endavant, es referma en la creença que l'objectiu final dels crítics que resultaren vencedors al V Congrés era un retorn als postulats propis de l'estalinisme dels anys cinquanta:

> *Crec que s'optà per dirigir tots els trets contra la paraula "eurocomunista" davant la*

84 *Ibíd.*, p. 16-19.

impossibilitat de substituir el concepte "marxa cap al socialisme en la llibertat i en la democràcia" per l'expressió "democràcia socialista", cosa que hauria representat una greu deterioració de tota la nostra concepció. En marcar-se com a primer objectiu la supressió de la paraula "eurocomunista", amb el pretext de la seva manca de rigor o intentant d'atribuir-li falsament continguts dretans, en realitat es volia fer un pas important contra el seu contingut, donada la significació que el terme havia adquirit.[85]

Jo crec que hi ha una estratègia de fons; no puc acceptar que tan sols hi ha una voluntat distorsionadora, destructiva. És possible que aquesta idea de neutralitzar els avenços revolucionaris a l'Europa occidental, amb tot el que aquests poden suposar de fre a la bipolarització, d'aportació a la distensió internacional, contra la política de blocs, pugui suposar un objectiu per a algú. Em sembla, però, que en el sector que ha impulsat aquesta concepció hi ha una visió estratègica que pot partir del convenciment que l'estratègia eurocomunista és inviable i que només porta a la socialdemocratització, per la qual cosa serà forçós de recuperar les concepcions originals emanades de la Revolució d'Octubre. Hi ha un cert retrocés dogmàtic que, davant les dificultats que l'estratègia eurocomunista es troba per obrir-se pas, expressa una voluntat de refugiar-se en la idea que la lluita per les transformacions revolucionàries passa pel protagonisme dels països socialistes, particularment de la Unió Soviètica. Aquesta concepció sosté veladament que només un triomf de la Unió Soviètica a l'arena internacional pot crear les condicions perquè la classe treballadora es faci amb el poder als països on encara tenen una formació social capitalista.

Un desenvolupament ple i coherent del que impliquen aquestes concepcions suposa infravalorar quasi tot el nostre patrimoni polític: el partit de masses, la política d'aliances i quelcom de substancial al nostre projecte, la llibertat; la revolució de la majoria com a expressió de la llibertat queda minimitzada enfront de l'ajut que cal rebre de més enllà, de l'Orient on es diposita l'esperança. Hi ha una manifestació clara de desconfiança envers la capacitat de participació de la classe treballadora i les classes populars.[86]

Gutiérrez Díaz obvia que la menció a l'eurocomunisme fou substituïda, precisament, per la "revolució de la majoria", concepte més rigorós i acotat amb el qual tothom se sentia identificat, lluny de les ressonàncies d'aposta particular d'un sector del partit per imposar el seu criteri que tenia el terme "eurocomunisme", i que les manifestacions enconades posteriors al Congrés contribuiran a fer encara més tangibles. Es torna a fugir d'estudi abans d'abordar conseqüentment l'anàlisi de les esmenes i les crítiques que arribaren des d'un gran nombre d'organitzacions de base a la línia política del partit, i se centra l'atenció en el factor superestructural del prosovietisme. Tanmateix, més endavant l'entrevista recula i aborda també l'apartat de la política concreta:

85 *Ibíd.*, p. 93.
86 *Ibíd.*, p. 96-97.

Crec fermament que el partit ha expressat per mitjà dels seus delegats la seva disconformitat davant la situació actual [...] *Però aquesta disconformitat té diversos elements: uns, que no són imputables a la política i a la direcció del partit sinó que s'arrelen en la crisi del capitalisme senil que patim; de vegades, a l'interior del partit s'oblida la causa de fons, és a dir, que estem en una autèntica crisi de civilització, una crisi en la qual el capitalisme senil tira endavant una estratègia que acaba creant distorsions fins i tot dins dels partits d'esquerra. La prova està en el fet que s'atribueixen a la direcció situacions la responsabilitat de les quals no li correspon.*

[...] *El que és greu és que de vegades confonem l'actuació afortunada o desafortunada de la direcció del partit amb una estratègia eurocomunista, que és una altra cosa, és una concepció de fons. Per a alguns militants, els Pactes de la Moncloa o la manca de realitzacions concretes als Ajuntaments, o la infravaloració que es va fer de les associacions de masses després del 15 de juny* [de 1977, data de les primeres eleccions democràtiques]*, són qüestions que es confonen erròniament amb l'estratègia eurocomunista.*

[...] *Aquesta interpretació, que tendeix a identificar els errors i les insuficiències innegables de la nostra pràctica política amb l'estratègia eurocomunista, existeix realment a zones del nostre partit*.[87]

Volem fer notar que al llarg de l'entrevista l'home de gran intel·ligència que era Antoni Gutiérrez Díaz planteja anàlisis molt rigoroses i encertades sobre les causes, conjunturals i estructurals, del desencís polític de l'esquerra i dels límits amb què s'havia trobat la pràctica comunista des de les institucions i el carrer. Anàlisis que podrien ser plenament compartides, en allò essencial, pels seus contrincants a l'interior del partit. Tanmateix, aquí reproduïm aquelles afirmacions i opinions que mostren la seva interpretació sobre els factors interns que influïren en la crisi del partit; factors que són els que s'han posat a discussió. A les darreres pàgines, l'entrevistat sintetitza la seva valoració sobre el Congrés, els seus vencedors i el caràcter de l'eurocomunisme:

[El V Congrés] *El valoro com un autèntic revulsiu que obliga a plantejar-se l'acció eurocomunista enfront del sectarisme i el dogmatisme que tendeixen a tancar el partit sobre ell mateix, a marginar-lo de la societat, a renunciar al combat per l'hegemonia, conservant una pretesa puresa de principis o desgastant el potencial de la classe treballadora abocant-la a combats estèrils, malgastant la seva capacitat de lluita, creant tensions conflictives amb sectors que hauria de portar cap a una aliança sota la seva direcció i confiant, com si es tractés del "vedell d'or", en una confrontació internacional que, alhora que augmenta els perills de guerra i destrucció de la humanitat, buida de contingut i credibilitat la lluita per la pau i el desarmament i redueix en la*

87 *Ibíd.*, p. 102-103.

pràctica la iniciativa revolucionària de la classe treballadora a un paper merament subaltern.[88]

[...] *l'eurocomunisme té pendent encara la constatació definitiva que li ha de donar la consecució tangible de transformacions revolucionàries.*

Però entès com a concepció estratègica global, avui ja és patrimoni del pensament i l'acció dels més amplis sectors de la classe obrera. El grup minoritari, dogmàtic, que va actuar organitzadament en el V Congrés del PSUC, per bé que en les seves formulacions més acabades expressava una concepció frontalment contrària a l'estratègia de marxa cap al socialisme en democràcia, no va passar en el seu atac més lluny de donar la batalla sobre el nom, coneixedor que alhora que amb el nom podria atacar més còmodament el concepte, a la paraula eurocomunista se li podien donar interpretacions lligades a la tàctica política, que recollissin actituds crítiques, generalment justificades, i molt sentides per amplíssims sectors de quadres obrers.

Des de les argumentacions dogmàtiques s'utilitzà premeditadament la identificació de l'eurocomunisme amb la tàctica de la negociació per dalt, sense participació popular.

El moviment sindical i, en ell, els quadres del partit, han sentit com un pes negatiu i condicionant els resultats d'una política i uns compromisos en els quals no han tingut una participació directa. Es aquesta visió tàctica i instrumental atribuïda a l'eurocomunisme el que explica les reticències [...].

Sens dubte, aquesta és una raó. Però cal reconèixer, també, [...] *que la pràctica política referida a l'estratègia eurocomunista, avui dia, no ha tingut resultats mesurables enlloc, quantificables més enllà d'una acumulació de forces. I d'això ve que una visió pragmàtica, molt immediata, la posi en qüestió. El que passa és que l'eurocomunisme és un procés de transformació revolucionària i fins que no es produeixi el canvi qualitatiu no és possible de recollir tots els resultats. D'altra banda, penso també que en la nostra pràctica política concreta hi ha hagut errors; a més, actituds lligades al procés de transformació cap a un partit plenament eurocomunista han pogut fer la impressió que es tractava d'un engany tàctic, d'una mena de pell de bé,* [sic] *i no de la identitat real dels revolucionaris de la tercera part del segle XX.*[89]

En resum, el deposat Secretari General del PSUC reconeix errors i mancances en la línia política aplicada i diu comprendre el rebuig que això hauria generat a la base obrera del partit; tanmateix, assegura que hi ha una minoria organitzada que ha volgut aprofitar això per retornar a fer del PSUC un partit monolític de tall neoestalinista. Alhora, planteja l'eurocomunisme com una qüestió mil·lenarista que farà arribar, sí o sí, el partit i el país vers una transformació revolucionària tot i que en el transcurs del procés aquest no produeixi resultats tangibles. Es pretén una divisió total entre la política aplicada, que pot criticar-se i esmenar-se, i la concepció estratègica eurocomunista,

88 *Ibíd.*, p. 109.
89 *Ibíd.*, p. 113-114.

que inclou la via democràtica al socialisme i la defensa de les llibertats personals i col·lectives. Caldria tornar a insistir, doncs, que en el gruix de la crítica que es féu a la seva direcció no hi havia elements que contradiguessin aquesta noció estratègica en les seves grans línies d'aprofundiment democràtic, sinó que es posava l'èmfasi en les qüestions pròpies de l'aplicació de la línia política que van ser justificades durant anys en nom de l'eurocomunisme. D'aquí es pot inferir que prové la identificació del terme amb una manera de procedir "moderada", en opinió de part de la militància, ja que aquest havia estat el concepte valedor de la política seguida pel partit durant la transició.

Al seu torn, López Raimundo prendrà -com era habitual- una actitud més ponderada, tot i que en la seva exposició anirà a trobar les arrels de l'eurocomunisme en el "canvi tàctic" de 1948 que portà els comunistes a abandonar la lluita guerrillera contra la dictadura i a infiltrar-se en l'estructura del Sindicat Vertical franquista, i sobretot en l'adopció de l'estratègia de la Reconciliació Nacional arran de 1956. Fins i tot arriba a valorar-se la pròpia fundació del PSUC arran de la política del Front Popular com un antecedent a tenir en compte en la història de l'eurocomunisme. S'afirma que tot el bagatge històric d'encerts estratègics del partit, la seva millor adaptació a la lluita antifranquista i la seva contribució imprescindible en la configuració d'un ordre democràtic a Espanya, condueixen irremeiablement i de forma quasi teleològica a l'eurocomunisme i a la política seguida pel PCE i el PSUC en la transició.

Així, a la pretensió d'alguns sectors del partit (els anomenats "euros") d'apropiar-se plenament dels continguts de l'estratègia de la *revolució de la majoria* i del socialisme en llibertat que era patrimoni comú de tot el partit, cal sumar-hi també la patrimonialització partidista del passat conjunt, el qual es presenta com un pedaç incongruent sense tot el que s'esdevindria després. S'anul·la així el dret de crítica davant d'un curs de les coses que es presenta com inalterable, totalment coherent i pràcticament definit de forma brillant des dels seus inicis fins el moment en què es publicaren aquelles línies. Sembla, així, que es polemitza amb sectors que no accepten la via democràtica al socialisme i s'obvien, un cop més, les consideracions sobre la política concreta, que revestien el nucli de les crítiques que motivaren el trasbals ocorregut durant el V Congrés. També en boca de López Raimundo, el rival torna a presentar-se com un corrent díscol que, arran d'un dogmatisme irreductible i al llarg d'anys de treball clandestí, hauran minat l'estructura i l'ànim del partit davant una direcció benèvola que no va saber-s'hi oposar:

> [...] *em sento responsable, com a President del PSUC entre el IV Congrés i el V i Secretari General del II Congrés al IV, de no haver sabut evitar o tallar el desenvolupament de les tendències involucionistes que s'han manifestat al V Congrés, tendències que, és clar, uns altres tenen la*

responsabilitat d'haver fomentat i impulsat amb mètodes -cal dir-ho tot- no sempre ortodoxos.[90]

L'històric dirigent es pronuncia, també, a favor d'una renovada política de concertació per salvaguardar i aprofundir la democratització del país arran de l'intent colpista del 23-F, en una aposta estratègica que es veurà superada i obsoleta per una conjuntura, la dels anys vuitanta, que ja havia transmutat de forma irreversible i que no acceptava les mateixes pautes per l'acció política que eren vàlides per als anys setanta. La seva voluntariosa proposta d'un "*nou període d'auge revolucionari, possible sens dubte, però que només arribarà com a resultat de l'acord entre socialistes i comunistes, de la intel·ligència de tota l'esquerra en general i de l'aportació que hi donem els comunistes*", podia interpretar-se com un anacronisme ja en l'abril de 1981, moment en què foren pronunciades les seves paraules, atesa la profunda reconversió que estava patint el PSOE en el procés d'adaptació als estàndards de la socialdemocràcia europea en vistes a l'assoliment del poder a Espanya, situació que es faria realitat a finals de 1982 i que abandonaria el PCE i el PSUC en la via morta de la concentració democràtica i de la proposta d'acció conjunta amb els socialistes.

De fet, el propi Manuel Campo Vidal reflexionarà sobre l'impacte als mitjans de comunicació del V Congrés del PSUC, concloent que la forma en què la premsa conservadora atacà de forma furibunda els comunistes suposava un punt d'inflexió que invalidava la pactada concòrdia pròpia de la política de concentració democràtica, encara vigent fins aquell moment.[91] El llibre finalitza amb un capítol dedicat al cop d'estat del 23 de febrer, en què els autors reforcen la seva posició innegociable en favor de la política realitzada i de la noció considerada "moderada" de l'eurocomunisme, argumentant que la "radicalització" del partit proposada pel V Congrés no convenia a la consolidació de l'encara fràgil democràcia espanyola.

Si fins aquí hem reproduït fragments extensos d'*El PSUC i l'eurocomunisme* és perquè la seva influència en les anàlisis posteriors sobre la crisi del PSUC va ser altíssima, perquè de fet és un llibre totalment dedicat a aquest afer i perquè la resta d'obres biogràfiques o testimonials disponibles no dediquen una quantitat ni remotament semblant d'atenció a aquest episodi de la vida del partit. La majoria dels llibres d'aquesta categoria, de fet, ni tan sols presenten informació rellevant al respecte. És el cas de les memòries que ens llegà Miguel Núñez[92] o dels volums corals dedicats a Margarida Abril[93] o Pere Ardiaca.[94] D'altres incorporen alguna referència més o menys

90 *Ibíd.*, p. 28.
91 *Ibíd.*, p. 44-50.
92 NÚÑEZ, Miguel: *La revolución y el deseo. Memorias.* Barcelona: Península, 2002.
93 *D'un roig encès. Margarida Abril. Evocacions sobre un símbol del comunisme català*. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2004.
94 PALA, Giaime i MORENO, Manuel (eds.): *Pere Ardiaca. Materials per a una biografia*. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2009.

aïllada sobre el procés, principalment documentació que en general pot aconseguir-se per altres vies tals com els arxius del partit.

En el cas de les memòries de Gregorio López Raimundo, dividides en diversos volums, només trobem alguna referència al títol ***Para la historia del PSUC*** (2006),[95] un compendi d'informes i intervencions que signà l'històric dirigent comunista. En ell s'inclouen alguns textos que, de forma desordenada i inconnexa, es fan ressò del procés de col·lapse viscut pel PSUC, tals com l'article que López Raimundo publicà a *Mundo Obrero* analitzant les contradiccions del V Congrés, la salutació que com a President sortint envià als delegats i delegades a l'inici del conclave, o l'article que es publicaria a *Treball* en què s'expliquen els motius pels quals va editar-se el polèmic llibre amb Gutiérrez Díaz i Campo Vidal. Tanmateix, més enllà de ser una lectura entranyable que recupera documentació diversa i interessant, no hi ha cap aportació original que vingui a corregir o afegir-se al que ja s'havia analitzat com a conjunt documental elaborat pel partit.

En aquest conjunt de títols es pot remarcar també el volum ***Salida a la superficie*** (1998)[96] de Josep Serradell "Román", en el qual dins de l'apartat "*Algunos elementos sobre la crisis del Partit Socialista Unificat de Catalunya*" s'inclouen diversos documents i textos que aboquen les opinions de l'històric Secretari d'Organització al respecte. És destacable perquè és l'únic dels dirigents anomenats "prosoviètics" que ha deixat expressada la seva versió dels fets, encara que sigui en un recull d'articles de l'època i que no hi hagi cap narració sobre els esdeveniments o les seves causes posterior a 1982. Per aquest motiu, paga la pena reproduir-ne alguns fragments, retalls de textos que han tingut molta menys publicitat i recorregut que els que s'han copiat més amunt. És un exercici de contrast interessant si els posem en relació i els comparem amb les línies de Gutiérrez Díaz o López Raimundo. En el seu estil directe i planer, Román posa el contrapunt a molts dels assumptes que hem ressenyat anteriorment en paraules dels esmentats dirigents eurocomunistes.

Així, preguntat el juliol de 1981 -en plena batalla interna- sobre els resultats del V Congrés i la possibilitat de trencament a dins del partit, respon:

> *No es verdad que se trate únicamente de una palabra, que no tenga importancia. Detrás de la palabra hay una serie de connotaciones. Otros pensamos que el partido debe seguir manteniendo su carácter comunista y como que tenemos la experiencia de que hay una práctica eurocomunista que no concuerda con la práctica de un partido comunista nos posicionamos en contra de que el partido se llame eurocomunista.*

95 LÓPEZ RAIMUNDO, Gregorio: *Para la historia del PSUC. La salida a la superficie y la conquista de la democracia*. Barcelona: Península, 2006.

96 SERRADELL "ROMÁN", Josep: *Salida a la superficie*. Barcelona: PCC, 1998.

Creo que desde fuera se tiene una imagen irreal. Ni en "los buenos tiempos" el partido era monolítico. En estos últimos años al pasar de la clandestinidad a la legalidad el partido se ha ido democratizando. Esto ha permitido que hayan aparecido posiciones no concordantes: Hay compañeros que pierden de vista que si en nuestro partido ha habido democratización ha sido en buena parte gracias a los hombres y mujeres que venimos de aquel período.

No soy partidario se entrar en el terreno de las posibilidades de la división del PSUC. Me he acostumbrado a mantener mis posiciones dentro de la posibilidad de encontrar acuerdos con los camaradas que tienen divergencias conmigo; porque creo que el PSUC es hoy lo suficientemente grande y fuerte para poder asimilar esta diversidad de opiniones. No sé lo que puede pasar dentro de un mes, dos meses... Es verdad que las diferencias son importantes, pero hoy se pueden superar a condición de que haya una capacidad de comprensión que yo no he encontrado todavía.[97]

Assenyalat de forma reiterada i estesa com el líder a l'ombra de la conxorxa que pretenia retornar el PSUC al dogmatisme de la III Internacional, Serradell manté la seva versió dels fets:

En lo referente a la acusación de conspiración, pienso que se trata de un tinglado, en el cual se ha dicho incluso de Trives y yo éramos la cúspide de la conspiración. Ya he negado en otras ocasiones rotundamente esos montajes, nadie ni Borja ni López Raimundo, ni Gutiérrez Díaz han aportado la más pequeña prueba de tales acusaciones. La misma composición del actual C.C. -63 a 33- muestra la ausencia de conspiración o instrumentalización por parte de las antiguas secretarías de organización y coordinación. Sin pruebas no se pueden hacer acusaciones de semblante envergadura.[98]

Més endavant, un cop consumada la seva expulsió del partit i en no estar ja sotmès a la disciplina i a la reserva sobre els assumptes interns que el van caracteritzar, Román es reforçà en les posicions adoptades, les decisions preses i les intuïcions aparegudes en els darrers anys al PSUC:

Fui secretario de organización hasta que el Guti y Gregorio me separaron del cargo, porque ellos consideraban que era un obstáculo juntamente con otros compañeros que aún no se habían declarado abiertamente ni renovadores ni eurocomunistas. Se ve que ellos tenían las ideas claras. Entonces la dirección del PSUC me dió como responsabilidad la secretaría de coordinación del Comité Central. Allí he estado hasta el 5º Congreso. Como consecuencia del pronunciamiento contra la palabra eurocomunismo y de alcanzar dentro del Comité Central una mayoría en favor del eurocomunismo, no fui reelegido otra vez al Comité Ejecutivo, aunque el Congreso me eligió

97 *Ibíd.*, p. 113. Correspon a un fragment de l'entrevista efectuada per X. Giró i titulada "A Santiago Carrillo le falta ecuanimidad", *Diario de Barcelona*, 12/VII/1981.
98 *Ibíd.*, p. 113-114.

miembro del Comité Central. La correlación de fuerzas era otra y dejé de formar parte de la ejecutiva del PSUC.

Ya en el 4º Congreso del PSUC se produjo algun síntoma, que hacía entender que un grupo de compañeros estaban trabajando con ideas muy fijas. Eran sobre todo compañeros procedentes de "Bandera Roja" que habíen ingresado en el 74 dentro del PSUC. Aquello, pues, no quedaba bastante claro. Podía parecer una cosa personal de unos compañeros contra otros, o una cierta discrepancia política. Aún no se dibujaba, como ha pasado después, una división en nuestro partido. Todo esto fue tomando cuerpo y la crisis estalló. Pero no es ahora cuando la crisis estalla con toda amplitud. Para mí, y para otros compañeros, esto se veía venir.

Muchos de los camaradas que defendemos las ideas del 5º Congreso somos compañeros que ya tenemos una experiencia de partido y hemos conocido otros choques ha habido en su seno. Tenemos la experiencia de haber visto bien el proceso de Comorera, el proceso de Claudín, otros inventos de menor volumen, y sabíamos que si no hacíamos esfuerzos para evitar esto nos podríamos encontrar en una situación como esta. De aquí que algunos compañeros, y sobre todo yo, esto lo he hecho públicamente siempre que me ha sido posible, hemos mantenido la opinión de que era necesario un diálogo. Hacía falta que los compañeros que mantenían la necesidad de recuperar la estrategia y la política eurocomunista, y aquellos compañeros como nosotros que considerábamos que esta no es la política que corresponde a un partido comunista, nos sentásemos en una mesa, discutiésemos las diferencias y creásemos un ambiente de diálogo y de discusión que permitiera llegar a una síntesis.[99]

Caldria precisar aquí, com hem fet abans també, què és el que Román entén per "la política eurocomunista", i si el seu rebuig a aquesta etiqueta implica també el desmarcatge de l'aposta per la vida democràtica al socialisme, tal com asseguraren els seus detractors. A la pregunta de si havia cregut algun cop en l'eurocomunisme i què definia exactament aquest terme, Serradell exposa allò que li resulta inacceptable de tot el que queda englobat pel polèmic mot en qüestió:

El eurocomunismo es una manera de hacer política, entre otras cosas; porque, si bien tiene unos principios, tiene una manera de ponerlos en práctica, por ejemplo bajo el punto de vista de la política internacional, que para mí es totalmente incorrecta. Es érroneo presentar las cosas en el sentido que la OTAN y el Pacto de Varsovia son exactamente iguales. Hay que hacer una política para la desaparición de los bloques. "Tanto monta, monta tanto, Isabel como Fernando", dicen los eurocomunistas. Pues bien, esto no es verdad a mi entender. Es justa y nosotros la defendemos, los países socialistas también la defienden a su manera, la idea de la desaparición de los bloques. En

99 *Ibíd.*, p. 131-132. Fragments d'una altra entrevista concedida per Román, en aquest cas realitzada per Joan Cata: "«No soy antisoviético»", setmanari *El Maresme* (desembre de 1981).

ello estamos totalmente de acuerdo, y lo hemos dicho negro sobre blanco, en las tesis del 5º Congreso. Por tanto, es injusta la acusación que se nos hace de estar adscritos a la potencia de la Unión Soviética.

Nosotros estamos de acuerdo en la desaparición de la OTAN y del Pacto de Varsovia. Que hagan una negociación y que desaparezcan. Ahora bien, con lo que nosotros no estamos de acuerdo es que se considere que los unos son iguales que los otros, porque entiendo que, si esto fuera así, y esta es la posición de los eurocomunistas, se está negando la lucha de clases a nivel internacional. A nivel internacional la lucha de clases tiene un reflejo. Nosotros no decimos que ésta sea la fundamental, nosotros decimos que ésta es una de las expresiones de la lucha de clases a nivel internacional.[100]

Encara en l'àmbit de la situació internacional, i a voltes sobre les preteses subvencions rebudes per part de la URSS, el que fou considerat el dirigent dels "afganesos" respon contradient la interpretació que volia veure l'ombra allargada de la intel·ligència soviètica al darrere del sector crític del comunisme català:

Hacía pocas horas que se había acabado el 5º Congreso y ya Simón Sánchez Montero decía que detrás nuestro estaba la mano de la embajada soviética. ¿Es que los obreros del Bajo Llobregat están subvencionados por la embajada soviética? Hombre!, esto no tiene ningún sentido. No, detrás nuestro no hay nadie. Hay obreros y trabajadores críticos de la actual dirección del PSUC que están portándose de una manera extraordinariamente injusta.

[...] *Nosotros no nos hemos llamado prosoviéticos. Los medios de comunicación han usado esa calificación, que ha salido de algunos de los miembros de la dirección eurocomunista del partido.* [...] *Nosotros no hemos dicho nunca: somos prosoviéticos. Nosotros hemos dicho siempre que somos comunistas; ahora, también hemos dicho que antisoviéticos no lo seremos. Pero una cosa es el propósito decidido de no ser antisoviético y otra cosa es que te cuelguen el cartel de prosoviético cuando no lo has pedido.*[101]

El maig de 1982, Serradell, ara de nou Secretari d'Organització del nounat Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC), publicarà un article al també novell òrgan d'expressió de l'organització, *Avant*, titulat "¿Quiénes son los escisionistas?" i també recopilat a ***Salida a la superficie***. En aquelles línies fa un repàs dels darrers anys del PSUC i exposa la seva interpretació sobre l'encadenament de factors, identificant plenament els quadres provinents de Bandera Roja com els causants de les diferències i discussions que acabarien portant a la ruptura. Culpa, també,

100*Ibíd.*, p. 132-133.
101*Ibíd.*, p. 134-135.

els dirigents del PSUC que van donar carta blanca als "banderes" per fer i desfer lliurement a l'interior de l'organització. Per la seva contundència i voluntat de síntesi, és interessant reproduir-lo de forma gairebé íntegra:

> *Desde que los dirigentes euros se levantaron contra los acuerdos adoptados por el Vº Congreso (enero de 1981), han utilizado con frecuencia contra la mayoría del partido la anatema de fraccionalismo y escisión como conceptos místicos que creían les daban la razón y por tanto descalificaban a los comunistas.*
>
> *El ataque constante contra comités, organizaciones, cuadros del partido, alcaldes y concejales comunistas, utilizando contínuamente la calumnia fraccional, y que se han intensificado después de la creación del Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC), hace necesario y conveniente explicar que, precisamente, aquellos que han realizado un trabajo de escisión son los que más claman contra el fraccionalismo.*
>
> *Los vociferantes dirigentes euros saben muy bien que son ellos, los que han realizado una verdadera tarea fraccional. Tarea que se puede apreciar claramente desde el momento que ingresaron en el partido (1972),*[102] *los afiliados al grupo mal denominado "Bandera Roja", encabezado por antiguos expulsados del partido, las posiciones de los cuales se expresaban en su coincidencia y apoyo a los inicios de una política "liberalizante" que, en 1964, encabezaba dentro del conglomerado dictatorial franquista un ministro muy conocido: Manuel Fraga Iribarne.*
>
> *Este grupo, que no tenía más de un centenar de afiliados, obtuvo importantes posiciones dirigentes en comités comarcales, en el Comité Central y en el Comité Ejecutivo del partido contando con el acuerdo y colaboración de ciertos dirigentes del partido en el PCE y el PSUC.*
>
> *Los Banderas no se disolvieron al ingresar en el partido. Más bien al contrario. Llevaron a cabo una gran actividad en todo aquello que ya Lenin definió como fracción, o sea "La formación de grupos con una plataforma especial, con la tendencia a aislarse hasta cierto punto y crear su propia disciplina de grupo"* [...].
>
> *El grupo de los Banderas ha caracterizado su actividad por una gran disciplina de grupo tendiente a popularizar en el partido sus ideas. Algunos compañeros deben recordar sus intervenciones contra el leninismo y preconizar su desaparición antes de Santiago Carrillo patrocinara públicamente liquidarlo en el PCE; las posiciones antimarxistas que divulgaron manipulando al grupo "Cristianos para el socialismo"; ideas organizativas como la del comité monstruo de Barcelona ciudad, con más de 60 miembros, que paralizó durante mucho tiempo esta organización; el bloque que formaba en todo debate o discusión política; sus actividades abiertamente dirigidas a ocupar puestos de dirección en los comités del partido con la introducción de gente favorable a sus posiciones y el desplazamiento de aquellos militantes que ofrecían resistencia a sus planes; la caza de los cargos públicos en toda Institución que estuviera a su*

102En realitat va ser l'any 1974.

alcance después de la legalización del partido y su orientación disgregadora que ha culminado después en aquello que conocemos por eurocomunismo.

Para realizar esta tarea contaron con sólidos y poderosos aliados en un principio, que después ganaron definitivamente para la causa. Allí están los máximos dirigentes del PCE-PSUC que se entregaron completamente a la política de compromisos con la derecha española y catalana que ha sido uno de los ejes principales de la actividad política de los Banderas y que éstos, con habilidad, ha hecho que fuese adoptada y presentada por dirigentes enraizados en el partido y no por antiguos expulsados de nuestra organización.

Fueron estos máximos dirigentes aquellos que facilitaron la tarea fraccional de los Banderas. Y como muestra de esta actitud de entrega aquí está la experiencia del Comité del Baix Llobregat donde se colocaron al frente de la responsabilidad Política, de Organización del Partido, de la Juventud Comunista y de CC.OO. a gente importante de este grupo. Pero la gran mayoría de los militantes del Baix Llobregat fueron conscientes del peligro que éste significaba para la existencia del partido y cambiaron la situación escogiendo a verdaderos comunistas para dirigir el Comité Comarcal.

También están las reuniones públicas y fraccionales que [tuvieron] *este grupo y sus amigos durante el curso del Vº Congreso y la de Pueblo Nuevo a los pocos días de acabar éste. Reuniones que estuvieron presididas por miembros del Comité Central y que levantaron la bandera del eurocomunismo que había sido derrotada en el Congreso.*

La experiencia de la lucha contra el fraccionalismo eurocomunista ha demostrado que en el partido una gran mayoría de militantes han sido conscientes de lo pernicioso que era para los comunistas catalanes la política del grupo de los Banderas y de sus amigos y el trabajo de zapa que se iba realizando para consagrarlo en el Vº Congreso. Y que una vez realizada la conspiración contra los acuerdos de éste era necesario responder con contundencia para que el partido siguiera siendo comunista y realizara una política verdaderamente revolucionaria.

Probablemente la historia dirá, en su momento, que todo este proceso de lucha fraccional de los Banderas y de sus aliados contra los comunistas, que los trabajadores, la clase obrera y el pueblo de Cataluña consiguieron en el Vº Congreso una victoria de gran alcance: el nacimiento del Partido de los Comunistas de Cataluña (PCC) como heredero y continuador de las tradiciones de lucha y de combate del PSUC.[103]

El to resulta obertament acusador i l'estil, propi dels comunistes formats en les conjuntures més adverses, fa justícia al renom que tenia Román com a home "del morro fort". De les seves paraules se'n pot deduir un component alt d'intransigència pel que fa a les propostes més radicals del que es considerava -i no només per part de Serradell i els seus afins- l'eurocomunisme "de dretes" o "socialdemocratitzant". Després de la seva expulsió i repudiació del partit a la construcció

103*Ibíd.*, p. 147-149. Article "¿Quiénes son los escicionistas?", *Avant* (maig de 1982).

del qual havia dedicat tota la vida, Román recuperarà plenament l'animadversió i la desconfiança envers els *ex-banderes* que no és imputable només a ell, sinó que era un sentiment compartit per bona part dels quadres del partit que se sentiren desplaçats i agreujats per la insòlita cooptació dels dirigents de BR a partir d'una decisió cupular per a la qual mai no fou consultat el Comitè Central. Val a dir que, tal com apunta Giaime Pala, Josep Serradell havia estat un dels membres del Comitè Executiu que va oposar-se més clarament a l'entrada per dalt dels quadres de Bandera Roja, juntament amb Josep Clariana, Pere Ardiaca i Joaquim Sempere.[104]

Però tanmateix, el que Serradell acabarà defensant amb més vehemència uns anys després serà la urgent necessitat de revisar el relat històric sobre els fets que li suposaren l'expulsió del partit que ell mateix, entre d'altres, havia construït. En les declaracions que recull Pere Meroño a la biografia que li dedicà, ***"Román": l'home que va organitzar el PSUC*** (2005),[105] Serradell fa una crida a la inclusió, també, de la seva versió dels fets en l'explicació global sobre la crisi del PSUC:

> "*La història d'aquells fets s'ha escrit de manera unidireccional, com si tot hagués consistit en una conxorxa dels anomenats "prosoviètics", que eren els dolents de la pel·lícula... Això és com el cas Comorera, el problema, la qüestió no era pas de fer-lo fora.*
>
> *El problema és qui pren les decisions que menen a la ruptura. Els anomenats "prosoviètics" no van ser els qui adoptaren les decisions que portaren a la crisi i esclat del PSUC. Igualment que amb Comorera, fou aquest qui expulsà tres membres de la direcció: jo mateix, la Margarida Abril i en Pere Ardiaca.*
>
> *Qui, doncs, pren la decisió per expulsar-nos del PSUC, per fer la divisió real i irremeiable? Ho fa en Francesc Frutos, amb el suport del Gregori, del Guti, del Solé-Tura...*
>
> *Se'ns acusà de celebrar reunions que tothom mantenia. Tothom. Se'ns acusà de defensar, de ser coherents amb els acords aprovats pel V congrés. Però el fet és que quan nosaltres fórem majoria, no vàrem demanar l'expulsió de ningú. Tothom tenia dret a defensar els seus punts de vista, les seves opinions, sense adoptar, però, actituds imprudents que duguessin a la trencadissa...*
>
> *La situació era que es volien capgirar els acords congressuals. Per això els documents i les preteses proves fan un fart de riure. Qui més es reunia, als locals centrals, com, quan, i amb qui volien, eren els propis eurocomunistes...*
>
> *I al final vàrem ser expulsats per una falta comesa per tot déu i maria santíssima, per reunir-nos, quan al PSUC hi havia un ferment de divisió considerable... Vet aquí, doncs, com una situació difícil fou convertida en irreversible.*
>
> *Quan el que calia era crear condicions propícies per debatre, per acostar posicions, varen fer servir la força per engegar-ho tot a rodar, per estripar el PSUC... Aquí, està clar, no hi havia cap*

104PALA: "Una semilla...", p. 8.
105MEROÑO, Pere: "*Román": l'home que va organitzar el PSUC*. Barcelona: Fundació Pere Ardiaca, 2005.

conxorxa. Hi havia una situació política molt difícil al país i a Espanya que feia que molts quadres de les agrupacions protestessin per algunes declaracions de dirigents del PSUC i del PCE, per algunes decisions del partit. A més, es van fer acusacions excessives, injustes, contra la URSS i el PCUS...

Nosaltres no vàrem protagonitzar una lluita pel poder, sinó una lluita per les idees en les que honestament crèiem i creiem. La situació del moment era tal que calia, forçosament, prendre posició per acarar-se a aquelles polítiques implantades pels eurocomunistes -eurocomunistes, tot sigui dit, que han acabat com han acabat, liquidant el partit comunista aquí i a Itàlia.

Fet i fet, la gent, molta gent, no suportava les declaracions antisoviètiques dels dirigents procedents de Bandera Roja, i d'altres alts directius del partit i del PCE... El curiós és que Carrillo se sorprengués que no combreguéssim pas amb els seus postulats eurocomunistes, una discrepància que no acabava de pair.

Tot plegat va conduir a una reacció de la base comunista del PSUC... la gent llegia i veia les coses que es deien, i bufava!...

És per això que nosaltres vàrem intentar donar una sortida política, en clau de debat i de proposta, a aquell descontentament tan i tan important, a aquella indignació. Nosaltres, des d'organització, des de la coordinació del comitè central, sabíem força bé el que passava. Així doncs, gent com jo mateix, en Celestino Sánchez, en Paco Trives, en Marià Pere, la Margarida Abril, i molts altres, optàrem per dur el tema al terreny de la discussió política, per evitar conseqüències irreversibles...

Explicar això i moltes altres coses, m'ha mogut a col·laborar en aquest llibre.

Vull donar testimoni de com no s'han de fer les coses, de com no s'han de resoldre les discrepàncies, de com no s'ha de llençar per l'aigüera tot un patrimoni polític. Un testimoni que pretén recordar un passat dissortat, que ens ha fet molt de mal a tots i a totes; però amb la vista posada en un futur, i del necessari reagrupament i l'entesa de les esquerres comunistes [...]

Superar aquelles divisions per construir una esquerra forta, aquest vull que sigui el meu testimoni més sincer i clar."[106]

Es tracta d'un memoràndum complet que recull l'opinió, sovint bandejada o menystinguda, d'un protagonista de primera línia de la història del comunisme a Catalunya i de les vicissituds viscudes per la seva organització central. Només algú amb la trajectòria i vivències de l'entrevistat podia establir vincles -d'altra banda anacrònics- entre els processos contra Comorera i contra ell mateix, acabant amb un desig sincer pel reviscolament de l'esquerra comunista, de la qual Román, un home dur de conviccions encara més dures, no va separar-se mai ni un mil·límetre.

És precís assenyalar que, així com la teoria de la conspiració prosoviètica no serveix per

106*Ibíd.*, p. 159-161.

explicar el trencament del PSUC, tampoc la hipòtesi de la conxorxa dels "banderes" pot justificar enterament tot el procés d'autodestrucció viscut pel partit. Seria difícil de rastrejar si efectivament hi hagué una intenció única i organitzada que dirigí l'actuació de tots els militants i dirigents de Bandera Roja a partir de la seva reintegració al partit, cosa que és altament improbable i suposaria dubtar de la integritat personal i ètica de persones que dedicaren també bona part de la seva vida a la consolidació del projecte de transformació social que defensava el PSUC. Però així com la seva entrada va ser traumàtica en molts sentits i provocà un sentiment de greuge a moltes persones i organismes de base, que no s'esborraria amb el pas dels anys tot i que quedaria en un segon pla durant els últims episodis de la dictadura i la transició, és presumible també que una determinada sintonia entre els seus integrants es mantingué per la mateixa lògica durant aquest període. De la mateixa manera, sí pot identificar-se una pràctica unanimitat de criteris i una forta cohesió a l'entorn de les propostes i els plantejaments polítics de tots els dirigents de BR que adoptarien responsabilitats al partit, tals com Jordi Borja, Jordi Solé Tura, Eulàlia Vintró o Josep Maymó, entre d'altres. D'aquest indiscutible caràcter de bloc comú pel que fa a les discussions internes al partit és del que se n'inferirà, temps després, un treball fraccional al llarg de tots aquests anys. La violenta reacció, també monolítica, que tingueren aquests líders significats del denominat sector "euro" arran dels resultats del V Congrés no faran sinó consolidar la sospita que el que els mantenia alineats en uns posicionaments durant tota la seva trajectòria dins del PSUC era una lògica pròpia de funcionament i un component important de disciplina de grup.

Precisament, retornant a l'àmbit de les memòries militants, el dirigent provinent de Bandera Roja de més anomenada, diputat a les primeres Corts democràtiques i pare de la Constitució, Jordi Solé Tura, ens ha deixat un interessant llibre de testimoni que repassa alguns dels capítols d'aquesta difícil relació amb el PSUC, que l'obligà a marxar als seixanta i que el reabsorbí als setanta amb una clara divisió d'opinions sobre la conveniència del seu retorn *al Partit*. Així doncs, a ***Una història optimista*** (1999),[107] Solé Tura ens ofereix la seva visió sobre aquest capítol de la seva història, en el qual identifica el sector que s'oposarà més rotundament a les seves propostes i les del seu grup com un element present abans de la legalització:

> *Mirat fredament i des de la llunyania dels anys transcorreguts no deixa de ser un episodi més aviat insòlit. Que gairebé un miler de militants clandestins s'incorporessin en massa a un partit comunista encara més clandestí en una fase complexa però perillosa d'una dictadura que s'encaminava cap a la fase final és un fet ben extraordinari. Per tant, ni la integració en massa ni el desenvolupament posterior van ser, precisament, fàcils.*

107SOLÉ TURA, Jordi: *Una història optimista. Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1999.

[...] *Quan hi vaig tornar, divuit anys després, ja no era ben bé un partit comunista en sentit estricte sinó un partit antifranquista i autonomista molt divers, en el qual, en el pla ideològic, confluïen comunistes prosoviètics, eurocomunistes, nacionalistes, socialdemòcrates i liberals* [...].

Aquell PSUC era, doncs, un partit formalment comunista o, més ben dit, formalment eurocomunista, en el qual convivien sectors molt diversos. Tots entenien el partit com una eina fonamental per la conquesta de la democràcia a tot Espanya i l'autonomia de Catalunya. Però més enllà d'aquest objectiu compartit per tots hi havia, per exemple, un sector minoritari que creia sincerament que el model del futur al nostre país i a tot el món seria, més o menys, el model soviètic, encara que fos el de Khruitxov. La resta no volia ni sentir a parlar del model soviètic, però hi havia molta gent que creia que la derrota del franquisme seria només el primer pas cap a una revolució social encapçalada i dirigida per la classe obrera. I també hi havia un altre sector que, en línies generals, entenia que els grans objectius del partit eren efectivament la conquesta de la democràcia i de l'autonomia però que, més enllà, el model polític i social a conquerir seria molt semblant al del socialisme que intentaven crear, dintre del sistema capitalista, els comunistes italians o, fins i tot, al de la socialdemocràcia nòrdica.

Aquella diversitat li donava força mentre l'objectiu fos l'enderrocament del franquisme, però era també l'anunci dels problemes que es podrien presentar en el futur.[108]

Quan parla de la rebuda diversa de què van ser objecte entre les files del PSUC, Solé Tura indica l'existència d'una confrontació interna dins el partit, en la qual s'haurien vist immersos com a tercera part recentment incorporada i neutral, que no tenen relació amb cap constància documental ni testimonial més enllà de les seves paraules. Fins on se sap, el PSUC l'any 1974 era en general una màquina clandestina que havia assolit un funcionament refinat i que gaudia d'un nivell molt alt de cohesió i unitat a l'entorn del programa polític. No es registren les dissonàncies i divergències tan evidents i extremes com les que sembla dibuixar el de Mollet en el seu relat, en què presenta un amplíssim fris ideològic que va des dels "comunistes prosoviètics" als "liberals". És indubtable que el PSUC conservava al seu interior una dosi gens menyspreable d'heterodòxia i diversitat ideològica, però de la lectura d'aquestes línies se'n dedueix l'existència de bàndols plenament definits, en una època en què tot plegat no eren sinó matisos que s'afegien a una observança quasi militar a la disciplina de partit i al projecte polític definit per aquest en els seus òrgans de direcció. L'autor, en canvi, insisteix en la idea dels sectors enfrontats:

A l'interior d'aquell PSUC i menys a l'interior del PCE, vam ser rebuts per tant, i com era de preveure, amb una certa divisió d'opinions. Un ampli sector ens va acollir molt bé, un altre amb reticències i un altre amb manifesta hostilitat. Dic que era de preveure tenint en compte les

108*Ibíd.*, p. 347-349.

picabaralles d'anys anteriors a la universitat i al sector d'ensenyament. Però no era solament allò. De fet, la nostra arribada era vista per uns com un reforçament de les seves posicions i per altres com un nou factor de confrontació i, volgudament o no, ens empenyien a prendre partit en unes tensions que nosaltres no compartíem o que, si més no, ens eren llunyanes.

Més o menys ja ens esperàvem que l'afer no seria fàcil. Però també és ben cert que els dirigents del PSUC i nosaltres mateixos vam cometre molts errors d'entrada. Un d'ells va ser la proposta que jo encapçalés de seguida, sense cap mena de transició, per dir-ho així, la direcció de l'important nucli de professors universitaris i d'intel·lectuals, un error completat per la meva acceptació. Suposo que una part del PSUC creia que jo podria posar ordre en aquell sector que d'una banda era molt actiu i molt influent però que alhora els creava molts maldecaps, però ni ells ni jo mateix no vam preveure l'impacte d'un canvi tan radical [...].

Jordi Borja i tot el grup del moviment de barris també van tenir alguns problemes semblants, però aquell sector aportat per BR era molt fort i se'n va sortir bé durant els primers anys. El sector d'ensenyament també va tenir inicialment algunes dificultats, però la fusió es va consolidar. El mateix es pot dir, amb els matisos corresponents, del sector obrer, ja integrat per ell mateix a Comissions Obreres. I el grup de Cristians pel Socialisme, òbviament, va trobar totes les portes obertes.[109]

Si ho comparem amb el relat ofert per Román, sembla impossible que facin referència al mateix procés i a la mateixa organització. El que per al veterà dirigent va ser considerat com una interferència transversal al desenvolupament orgànic del partit i una estratègia deliberada per posicionar-se en els càrrecs de responsabilitat, fet que originà una fractura interna que amb els anys es reobriria i s'aprofundiria fins a límits insostenibles, per al jurista van ser "alguns problemes" d'encaix que s'assumeixen amb autocrítica desapassionada. Quan diu que Jordi Borja i el seu grup "*era molt fort i se'n va sortir bé durant els primers anys*" el que no comenta és que, en bona mesura, aquest sector monopolitzà l'acció de la Secretaria de Moviment Popular i aplicà els seus postulats polítics de forma bastant incontestada fins a finals dels setanta, on un nodrit i heterodox bloc de dirigents i comitès territorials del Vallès Occidental, el Baix Llobregat i el Maresme varen oposar-se als plans dels primers pel que fa al desenvolupament de l'àrea metropolitana. Pel que fa a l'ensenyament, la disputa sobre la sindicació dels professionals a les Comissions Obreres o a sindicats corporatius allargaria el seu impacte fins pràcticament els temps de la ruptura i el II Congrés de la CONC, celebrat el 1980.

És d'un gran interès tenir en consideració, també, el que Solé Tura opina sobre la confluència entre socialistes i comunistes, un dels punts forts de la seva interpretació de l'eurocomunisme que

109*Ibíd.*, p. 350-351.

serà, precisament, durament criticat i combatut per les files dels sectors més contraris a una tendència que es considerava massa procliu a la "socialdemocratització" del partit. Caldrà valorar, alhora, que el testimoni de l'autor es va escriure molts anys després del seu pas al PSC-PSOE a partir de l'abandó del PSUC el 1985, en una fructífera militància socialista que el duria a ser Ministre de Cultura entre 1991 i 1993. Per tant, és pertinent pensar que la seva valoració a posteriori sobre la necessària unitat d'acció entre els dos partits dels quals va formar part està possiblement matisada a causa de la seva trajectòria posterior.

> *Aquell seguiment dels avatars del socialisme català i la constant comparació amb els avatars del PSUC no era* [...] *un simple exercici de teoria política. I tampoc no era una anàlisi circumstancial. Em preocupava principalment pel que ja he dit i repetit: la necessitat d'una victòria de les forces d'esquerra a Catalunya -i naturalment també a la resta d'Espanya, tot i que em semblava més difícil. Però em preocupava també pel tema de la unitat de l'esquerra i les velles dissensions entre socialistes i comunistes en aquell moment en què tant necessitàvem la unitat per sortir del forat i, sobretot, per construir el futur.*
>
> *Aquest va ser un dels temes que més problemes em va portar. Feia temps que donava voltes a la gran qüestió històrica de la divisió de l'esquerra entre socialistes i comunistes a partir de la revolució russa i després agreujada per la guerra freda i la divisió d'Europa en dos blocs. De fet, el concepte d'eurocomunisme inventat pels comunistes italians i adoptat formalment pels espanyols equivalia a donar per acabada la fase històrica de confrontació entre la socialdemocràcia i el comunisme. Nosaltres ens oposàvem a l'OTAN, certament, però també ens oposàvem al Pacte de Varsòvia i havíem passat de ser crítics a ser partidaris de la integració d'Espanya al Mercat Comú. Italians i espanyols rebutjàvem la idea de l'accés al poder per la vida de la revolució i parlàvem d'un socialisme que només existiria i avançaria a través de la profundització* [sic] *de la democràcia.*
>
> *D'altra banda, em semblava evident que les causes que havien provocat la gran escissió de la revolució russa pertanyien purament i simplement al passat i no tenien res a veure amb aquella Europa nova que s'estava construint i a la qual volíem pertànyer. Certament, la confrontació entre els blocs encara ho condicionava tot, però era evident que el comunisme italià i el de casa nostra rebutjaven precisament la divisió en blocs i s'havien allunyat totalment de la teoria i de la pràctica del bloc soviètic, fins a la ruptura explícita en molts casos. O sigui que ni la teoria ni la realitat d'aquells anys de canvi eren línies divisòries insuperables entre socialistes i eurocomunistes, i cada dia que passava em semblava més absurd que, malgrat tot, les línies de separació es mantinguessin.*
>
> *Allò era el que pensava i, per tant, era el que vaig començar a dir en privat i ben aviat en públic. I quan un dia hi vaig afegir que la història demostrava que les estructures fonamentals dels Estats perduraven fins i tot després d'una revolució i que per tant era més complex, més difícil i més apassionant fer una bona reforma que una revolució i ho vaig explicar així, tal com rajava,* [...] *van*

saltar moltes alarmes, de moment controlables i controlades, però incontrolables i brutals uns anys més tard.

[Tot plegat] *era l'anunci inconscient de moltes coses, ni iròniques ni amables, que ens passarien en un futur no gaire llunyà. Sobretot quan un periodista irresponsable i alguns exaltats van començar a popularitzar allò de* Bandera Roja, Bandera Blanca.[110]

Sembla, doncs, per les paraules d'un dels seus principals impulsors, que la tendència que englobava el sector dels "banderes" efectivament mantenia un punt de vista de clara aproximació a la socialdemocràcia, possiblement amb un excés de voluntarisme optimista que els feia veure en els socialistes catalans i espanyols els companys de viatge que els anys posteriors s'encarregarien de demostrar que no eren. De fet, els mateixos dirigents del PSC i del PSOE foren els que més celebraren i volgueren aprofitar el cisma del V Congrés, vist com una ocasió irrepetible per a liquidar definitivament la nosa que feia el PSUC entre l'electorat d'esquerres a Catalunya, com efectivament va ser. La pròpia evolució d'alguns dels conductors més significats del sector "euro", com el mateix Solé Tura, podria servir també per a confirmar la impermeabilitat de fons entre el que malgrat tot era un partit d'essències comunistes i un PSC-PSOE que cada cop era menys l'organització que va participar dels governs de la República i cada cop més un intent de còpia dels grans partits socialdemòcrates europeus, significativament de l'SPD alemany, situat en una òptica ideològica propera al capitalisme gerencial i a anys llum de les idees originàries del socialisme o de les propostes de col·laboració amb els comunistes.

Paga la pena recuperar un últim pedaç de les memòries de l'intel·lectual brillant que era Jordi Solé Tura, referent al sotrac que significaren per al PCE els resultats electorals del 15 de juny de 1977, per sota de les expectatives i situant els comunistes com a tercera força a molta distància dels socialistes i dels conservadors de la UCD:

Alguns cantàvem victòria perquè l'esquerra havia guanyat a Catalunya, per bé que cantàvem amb sordina. Altres, la gran majoria, no havien assimilat el cop, sobretot perquè els resultats del PCE a la resta d'Espanya demostraven que el comunisme espanyol no seria mai un comunisme com l'italià. [...] *Quan vaig tornar a casa,* [...] *vaig resumir el meu punt de vista amb un comentari que després he recordat, en moltes ocasions: "Aquest partit", li vaig dir, "no aguantarà el cop i en els pròxims anys es trencarà en tres o quatre trossos". Mai no he estat un geni de les previsions de futur, però aquella era tan clara i evident que no calien genis per anunciar-la.*[111]

Seria oportú preguntar-se si l'actuació d'ell i dels altres dirigents del PSUC, de totes les

110*Ibíd.*, p. 383-385.
111*Ibíd.*, p. 383-397.

tendències i sectors, no van accelerar encara aquest procés de descomposició, que algunes ments audaces varen endevinar ja l'endemà del retorn de la democràcia, en una empresa col·lectiva segurament molt irresponsable i de poca volada històrica. I aquesta irresponsabilitat també pot adjudicar-se al comportament parcial de la direcció del PCE, la qual lluny de mantenir-se al marge o d'adoptar una actitud conciliadora per evitar el trencament del seu partit germà a Catalunya, va afegir llenya al foc durant tot el procés fins a esdevenir una de les parts bel·ligerants en conflicte. En aquest sentit, i tancant el capítol dels testimonis militants, cap relació de memòries no estaria completa sense el volum autobiogràfic de Santiago Carrillo, ampliat recentment i titulat senzillament ***Memorias*** (2008).[112] El dirigent comunista espanyol per excel·lència aborda l'episodi de crisi i fractura del PSUC amb la seva habitual condescendència, perdonant els pecats i la ignorància dels seus protagonistes -de tots els bàndols- i refermant-se en l'adequació i encert de les seves pròpies decisions. De fet, per a Carrillo el PSUC es presenta contínuament a partir d'una relació ambivalent d'amor-odi. Amor per la seva importància cabdal per al comunisme peninsular i la seva contribució als resultats conjunts de l'estat; odi per la seva marcada voluntat d'independència orgànica i la seva més diversa composició interna. Per al que fou Secretari General del PCE, el PSUC és sempre una font d'alegries i de problemes:

> *El éxito del PSUC, que obtuvo casi la tercera parte de todos los votos comunistas,* [es refereix aquí a les primeres eleccions generals de 1977] *tuvo un aspecto muy positivo, pero a medio plazo también presentó aspectos negativos que agravaron la crisi del partido. El PSUC era un partido con orígenes distintos a los del conjunto del PC.* [...] *Aunque se fundó sobre la base del marxismo-leninismo y la adscripción a al Internacional Comunista, siempre fue un partido diferenciado orgánicamente del PCE.* [...] *El acuerdo funcionó muy bien mientras duró la ilegalidad; es más, en ese período Cataluña fue un banco de pruebas esencial para la línea política general de los comunistas. Y yo puedo decir, creo que sin pecar de inmodestia, que tuve una participación activa en las iniciativas que llevaron al PSUC a desempeñar tan importante papel en el movimiento nacional democrático catalán.*
>
> [...] *Pero ya a fines del franquismo apuntaron en el PSUC algunas tendencias desconcertantes.* [...]
>
> *El éxito electoral del PSUC* [...] *contribuyó a crear una especie de espejismo en algunas organizaciones del partido. Algunos camaradas gallegos, vascos y valencianos llegaron a pensar que un escaso resultado electoral se superaba reproduciendo en sus territorios al PSUC y diferenciándose del PCE. Sin proponérselo, el PSUC se convertía, en cierto modo, en una doble dirección del PCE.*[113]

112CARRILLO, Santiago: *Memorias*. Madrid: Planeta, 2008.
113*Ibíd.*, p. 828-829.

Més endavant, Carrillo dedica una escassa pàgina i mitja a narrar la crisi del PSUC des de la seva perspectiva, en la qual es troben barrejats elements de la permanent tibantor entre el partit català i l'espanyol al respecte de llur autonomia organitzativa recolzada en una unitat d'acció política. De forma semblant a les interpretacions analitzades més amunt provinents de la historiografia del PCE, Carrillo no aprofundeix gens en les causes reals que originaren el conflicte dins del PSUC, sinó que interpreta tot el procés en funció dels paràmetres i esquemes vàlids a Madrid, basats en el joc d'equilibris entre "renovadors" i els seus contrincants en la pugna pel control del partit, fet que comporta una incomprensió majúscula del que succeïa a Catalunya:

> *La "segunda explosión"* [la primera fou l'episodi de crisi a l'EPK basc] *se produjo en el PSUC, pero con efectos contrarios. Aquí el secretario general había adoptado posiciones "renovadoras" frente a la dirección del PCE, contribuyendo a abrir una crisis en las relaciones entre PSUC y PCE.* [...] *La plenitud de derechos del PSUC dentro del PCE estaba compensada por el acuerdo de actuar a nivel estatal como un solo partido; pero esta última parte ya no se respetaba. En vísperas de su V Congreso las tesis del PSUC entraban en oposición abierta con la línea del PCE; en una época en que en el movimiento comunista se hablaba de "vías nacionales al socialismo" en el PSUC se inventaba hasta una "vía catalana al socialismo", diferenciada de una eventual vía española.*
>
> *En reuniones de la permanente del PCE yo había llegado a aceptar la total independencia del PSUC a condición, naturalmente, de que éste dejase de tener participación como si se tratase de una sección más en la vida interna del PCE. En otro caso, el PSUC se convertía en una fracción sólidamente estructurada, con sus órganos y su disciplina propia, dentro del PCE, situación que ningún partido político hubiese aceptado.*
>
> *Pero la batalla interna en el PSUC no la ganaron los renovadores. En su V C ongreso se impusieron los llamados "leninistas" con Francesc Frutos, elegido secretario general, a la cabeza. El PSUC desautorizó públicamente el eurocomunismo y entró ya en contradicción abierta con la línea política del PCE.*
>
> *Momentáneamente los eurocomunistas -"renovadores" y no "renovadores"- del PSUC al ser desplazados volvieron a agruparse y formaron bloque con la dirección del PCE para restablecer la situación. Olvidando deslealtades y conspiraciones de algunos de ellos, yo y el conjunto de la dirección del PCE los apoyamos a fondo y conseguimos dar la vuelta al V Congreso en otro posterior. Para lograrlo no regateé esfuerzos, incluido un mitin de masas en el palacio de los Deportes de Barcelona tras el 23-F en el que tuve que afrontar las iras de los "izquierdistas" defendiendo el eurocomunismo.*
>
> *Pero el mal estaba hecho y el PSUC no volvió a levantar cabeza; se produjo una escisión*

patrocinada por la dirección soviética y surgió un Partido Comunista de Cataluña.[114]

Probablement el fet que Carrillo no aboqui més que un minso interès al declivi del PSUC, ni tan sols quan han passat gairebé trenta anys, és en si mateix un exemple il·lustratiu de la consideració i la perspectiva esbiaixada que de tot el procés va tenir-se des de la direcció del PCE. Resulta molt difícil no concloure que l'únic que verament va tenir-se en compte des de l'organització estatal va ser evitar un decantament definitiu vers la generació de dirigents -els anomenats "renovadors"- que disputaven el lideratge i l'autoritat absoluta a Santiago Carrillo i els seus col·laboradors més propers. L'activitat que efectuà el Comitè Executiu del PCE durant 1981 presenta una intel·ligent i premeditada seqüència de moviments destinats a recuperar el control sobre el PSUC i a reduir la influència que els seus elements "renovadors" com Solé Tura i Gutiérrez Díaz, ara necessitats del suport de Carrillo, tenien en el conjunt de la militància i de l'organització espanyola. La resta de qüestions i problemàtiques derivades de la casuística pròpia i autònoma del partit a Catalunya no varen merèixer l'atenció de la direcció a Madrid, en el que potser és la millor mostra del deteriorament que estava patint el comunisme espanyol en el seu conjunt.

(2.6) Consideracions finals

Fins aquí hem provat d'esbossar un primer estudi de l'estat de la qüestió a l'entorn de les diverses interpretacions historiogràfiques existents sobre la crisi del PSUC. De la seva comparativa se n'extreu que, sobre una base de coincidències grans pel que fa a la influència dels factors externs i de conjuntura macroeconòmica, els quals hom assumeix que resultaren perjudicials per als comunistes catalans, es perfilen narracions que divergeixen essencialment en la valoració dels protagonistes de la disputa i de llurs raons, integritat i actuacions.

Simplificant, podríem dir que per a alguns autors -així com per als dirigents polítics que perdrien i recuperarien més tard el control del PSUC- entre les causes internes més destacables es trobava l'acció conspiradora d'un grup de dissidents "dogmàtics" que elaboraren, a poc a poc, un pla per apoderar-se del partit tot aprofitant la frustració inevitable que s'havia estès entre bona part de la militància; resultant-ne un V Congrés mancat de legitimitat que provocà una desnaturalització de primer ordre al PSUC. Des d'una òptica contrària, els dirigents que foren expulsats -així com alguns treballs historiogràfics recents- apunten a un procés de descontentament i desafecció generalitzat de la base humana del partit envers una direcció excessivament entregada a la política de pactes

114*Ibíd.*, p. 904-905.

pròpies del consens de la transició; descontentament que es manifestà políticament en l'emergència d'un corrent heterogeni d'oposició interna en el procés de realització del V Congrés, el qual provà de rectificar les desviacions tot reforçant el perfil propi i combatiu del PSUC com a partit comunista. Per als primers, d'una conxorxa quasi colpista en sorgí una direcció bastarda que amenaçava amb enviar el partit a la marginalitat política, i davant d'aquesta situació de desgovern caldria fer tots els possibles per forçar un retorn del PSUC i del seu equip dirigent a l'*statu quo* anterior a la celebració de Congrés, encara que per a fer-ho possible calgués aplicar sancions disciplinàries o aliar-se amb Carrillo -amb qui anteriorment estaven en disputa- en l'àmbit de la correlació de forces interna del PCE. Per als altres, detentors d'una victòria pírrica en la cita congressual, seria cada cop més difícil mantenir allò aconseguit al gener de 1981 des d'una posició minoritària i des d'uns comitès cada cop més atrinxerats davant la reacció suscitada entre les files dels suposats "perdedors" del V Congrés, arribant al punt d'aventurar-se en una lògica fraccionària que els convertí en un bloc cohesionat però finalment els costà l'expulsió del partit.

Es tracta d'una discussió eminentment polaritzada, basada en les apreciacions i testimonis dels seus protagonistes, les quals caldrà situar al seu lloc corresponent dins el relat polièdric dels darrers dies d'esplendor del PSUC històric. Entremig, l'evidència que ens trobem davant d'un procés de gran profunditat que ha vingut emparellat ensems amb un debat historiogràfic que s'ha anat desenvolupant sense estridències en els darrers anys, i que es troba en un moment idoni per avançar vers una necessària síntesi que s'aproximi a un coneixement més veraç i complet del procés històric que ens ocupa. En efecte, així com l'estudi de temàtiques parcials i específiques tals com la qüestió feminista o la política cultural es troba en un estat força concloent, l'anàlisi global de la trajectòria del partit en aquests anys convulsos del tombant a la dècada dels vuitanta són encara un camp d'hipòtesis, provatures i conclusions parcials a l'espera d'una explicació comprensiva que incorpori tots els punts de vista que s'han vingut desenvolupant fins a l'actualitat. És amb aquesta intenció, la d'explorar i qüestionar el que s'ha anat posant de relleu abans no pericliti com a veritat inamovible, i no cap altra, que s'ha iniciat aquesta investigació, tot esperant que pugui servir de petita aportació a la feixuga tasca de refer la història d'un partit tant fascinant, complex i polifacètic com va ser el Partit Socialista Unificat de Catalunya.

(3)

ESTUDI DE CAS

La rebel·lió de les bases

Orígens de l'oposició crítica a l'interior del PSUC
i la seva evolució del V Congrés a l'expulsió
(gener–desembre de 1981)

(3.1) Introducció: el V Congrés del PSUC i la historiografia de la conspiració.

El 22 de gener de 1981, pocs dies després de la cloenda del V Congrés del PSUC, Manuel Sacristán escrivia a les pàgines del diari *El País*: "*el V Congreso del PSUC nos ha refrescado con el agradable espectáculo de la derrota (por fugaz que sea) de un equipo político de pequeños burgueses profesionales de la palabra, a manos, principalmente, de obreros de la construcción del Vallés y del Bajo Llobregat*".[115] La ploma del més destacat filòsof marxista espanyol de la segona meitat del segle XX carregava les tintes contra la direcció vençuda del partit i considerava que el procés congressual implicava una anomalia única en què una base amb escassa formació s'havia sobreposat, si no en els termes teòrics del debat sí en les qüestions de fons, als seus dirigents excessivament allunyats, en opinió del pensador, de la pràctica comunista.

En el mateix article Sacristán ja entreveia, però, que "*no es probable que ese estado de ánimo dure mucho, porque la debilidad relativa de los vencedores del V Congreso del PSUC, la enérgica y unitaria reacción del establecimiento burgués -desde la extrema derecha, pasando por los* socialistas*, hasta los mismos intelectuales y políticos derrotados del PSUC- contra la osadía de los incultos* [...] *hacen muy poco probable que ese* curiosum *que es para la ciencia política el V Congreso del PSUC llegue a dar lugar a algo que se consolide. Lo más probable es que la ley de las élites burocráticas vuelva a imponerse en poco tiempo: los obreros del cinturón industrial estarán de sus ocho a diez horas en las fábricas y en los* tajos*, mientras los políticos profesionales, alimentados por sus cuotas o con sus remuneraciones ganadas mediante sus votos, dedican veinte horas al día a recomponer la red mágica de la opresión cultural*".[116] Es tracta d'un al·legat terrible provinent d'un personatge que havia format part de la direcció del partit dels comunistes catalans i havia esdevingut un dels seus principals intel·lectuals orgànics durant bona part de la clandestinitat, i que s'havia vist obligat a separar-se'n per discrepàncies ideològiques a finals de la dècada dels anys setanta.

En la mateixa direcció, l'escriptor i periodista Manuel Vázquez Montalbán afirmarà, al seu article "Lectura primitiva del V Congreso":[117] "*Se veía venir. La buena disposición democrática de Gutiérrez Díaz y López Raimundo ha sido desbordada por una contestación generalizada a la*

115"A próposito del V Congreso el PSUC" publicat a *El País*, 22/01/1981, reimprès a *Mientras Tanto*, núm. 6 (1981). L'article s'acompanyava de la següent nota d'autoria col·lectiva: "*Esta tribuna está firmada también por los miembros de la redacción de la revista Mientras Tanto, compuesta por María José Aubet Ezequiel Baro, Miguel Candel, Juan Ramón Capella, Antoni Domenech, Paco Fernández Buey, Ramón Garrabou, Antonio Izquierdo, Enric Pérez Nadal, Víctor Ríos y Eduard Rodríguez Farre*".

116*Ibíd.* Cursiva en el text original.

117"Lectura primitiva del V Congreso", de Manuel Vázquez Montalbán, *La Calle*, 147 (13-19 de gener de 1981).

manera de hacer política desde la legalización hasta la actualidad. Una minoría ha programado y una mayoría ha ejecutado. Esa minoría programadora ha obligado, en ocasiones, a una táctica de bandazos que las bases fueron asumiendo desde la perplejidad a la insumisión. En cierto sentido, el V Congreso del PSUC representa la respuesta del partido máquina al partido programa, respuesta encabezada por cuadros que en su día se vieron obligados a explicar la política del partido en la transición sin creer en ella y que, a la vista de los fracasos tácticos y empujados por el clima general de crisis económica y política, han dado la batalla crítica con todas sus consecuencias", al qual afegia immediatament: "*Esta batalla crítica, no siempre estimulada por procedimientos limpios, ha sido posible por la permisividad exhibida por Gutiérrez Díaz y López Raimundo* [...] *Lo cierto es que el V Congreso del PSUC ha sido una exhibición de democracia interna, y algunos demócratas, bajo palabra de honor, se rasgan las vestiduras ante lo que califican de «anarco-marxismo asambleario»*".

Vázquez Montalbán, que presencià com a delegat el decurs del Congrés i que serà escollit membre dels nous Comitè Central i Comitè Executiu per un nombre de vots només superat pels que rebrien Gutiérrez Díaz, López Raimundo i Josep Solé i Barberà, serà dels primers en assenyalar, davant l'estratègia d'atac frontal i furibund contra les tesis aprovades, considerades una regressió "obrerista", que foren els mateixos sectors "prosoviètics" els que introduïren un conjunt de tesis alternatives que milloraven la definició i la preparació teòrica del partit en l'adaptació al seu entorn concret: "*Curiosamente, un Congreso «obrerista» ha aprobado tesis como la que asume las reivindicaciones del movimiento «gay», o como la que contesta radicalmente la alternativa energética nuclear, o como la que rechaza la Ley Antiterrorista, al tiempo que se condena con una gran profundidad política el terrorismo. No menos curiosamente, un Congreso «obrerista» respalda el proyecto político de Gutiérrez Díaz de ir hacia un catalanismo popular, alternativo al catalanismo de derechas. Y, sin embargo, se ha tratado de construir una imagen tanquista de un Congreso que, entre otras cosas, mantiene la condena de la intervención soviética en Afganistán e insiste en que la unica vía posible para el comunismo europeo es la de ir hacia el socialismo en libertad*". Davant d'aquesta deformació i la interpretació deliberadament pejorativa dels resultats del V Congrés, Montalbán es pregunta: "*¿Quién ha construido esa imagen «tanquista» y por qué? Ante todo, la derecha, interesada en encontrar una coartada para buscar la ruptura del «pacto de progreso» vigente en los Ayuntamientos y para impedir la conformación de una nueva mayoría de izquierdas en el Parlamento de Cataluña. A continuación, los que se sienten amenazados y acusados críticamente por sus maneras direccionales durante el período de transición*", als quals cal sumar-hi "*una minoría de congresistas que, desde el más elemental de los energumenismos o desde la más flamante incapacidad cultural, hicieron propuestas objetivamente provocadoras que*

traducían mala voluntad o una radical falta de visión de conjunto del partido y de la sociedad en que el partido se inserta".

Finalment, vindrà l'advertència de futur, amb un cert optimisme que la diferencia de la visió derrotista i sarcàstica de Sacristán: "*La nueva dirección ha de aplicarse a rechazar enérgicamente las direcciones paralelas supervivientes o de reciente creación, ha de recuperar esa visión de conjunto por encima de las simplificaciones obreristas o tecnócratas y ha de dar sentido, a largo y medio plazo, a la única estrategia posible para un partido comunista operante en países de capitalismo avanzado: la vía plural al socialismo en libertad*", i remata: "*Si se entiende que esta es la única estrategia posible, se entenderá el porqué del fracaso de una manera de dirigirla por procedimientos de despotismo ilustrado*". Montalbán, com a membre destacat de la nova direcció sorgida del V Congrés, serà un dels encarregats d'intentar aquesta renovació en els mètodes i les actituds dirigents.

Pocs mesos després, a finals d'abril, en la presentació del llibre *El PSUC i l'eurocomunisme* l'ex-Secretari General del partit, Antoni Gutiérrez Díaz, afirmava: "*Quan els historiadors ens ofereixin la seva explicació, objectiva i distanciada, de la història del PSUC, crec que trobaran en l'any 81 -any del 45 aniversari de la seva fundació- un dels moments claus de la seva trajectòria: el de la confrontació de dues estratègies i, a través d'ella, l'any de l'adopció d'un projecte polític clar i definit nítidament*".[118] El deposat màxim dirigent del PSUC no s'errava en la seva consideració de la conjuntura com un punt d'inflexió històrica que girava a l'entorn de dos projectes estratègics expressats en una combinatòria trinitària protagonitzada per diferents sectors organitzats dins del partit. Com es demostraria en el decurs dels mesos següents, la fractura produïda en el V Congrés no podrà guarir-se en els nous òrgans de direcció escollits amb un precari equilibri de forces entre les tres tendències enfrontades que convivien a l'interior del partit, cada cop més nítidament definides. Possiblement la sortida escollida al bloqueig operatiu de l'organització, que serà per la via de l'expulsió dels principals dirigents de la fracció que sortí victoriosa el gener de 1981, no era la que desitjava en un inici la direcció apartada de les seves funcions, però molt probablement era l'única manera d'aconseguir un "projecte polític clar i definit nítidament" sense assumir la possibilitat d'obrir un procés de clarificació interna que podria posar en entredit el que s'havia vingut fent ençà del retorn de la democràcia.

Tancant el capítol de cites, un dels quadres dirigents de la *vella guàrdia* implicat en la confrontació, l'històric Secretari d'Organització del PSUC Josep Serradell -més conegut pel seu nom

118LÓPEZ RAIMUNDO, G.; GUTIÉRREZ DÍAZ, A. i CAMPO VIDAL, M.: *El PSUC i l'eurocomunisme*. Barcelona: Grijalbo, 1981, p. 16.

de guerra que l'acompanyà en la llarga clandestinitat: "Román"-, escriurà el maig de 1982, aproximadament un any després de les paraules del Guti i quan la ruptura ja s'havia formalitzat en la fundació d'un nou partit que agrupà el sector anomenat "prosoviètic" i un nombre notable de quadres i militants descontents amb la política del PSUC: "*Probablemente la historia dirá, en su momento, que todo este proceso de lucha fraccional de los Banderas y de sus aliados contra los comunistas, que los trabajadores, la clase obrera y el pueblo de Cataluña consiguieron en el Vº Congreso una victoria de gran alcance: el nacimiento del Partido de los Comunistas de Cataluña (PCC) como heredero y continuador de las tradiciones de lucha y de combate del PSUC*".[119]

Són diverses visions diferenciades de sengles personatges destacats del comunisme català que visqueren el procés de bloqueig i implosió sofert pel PSUC des de perspectives diferents: de fora estant; des d'una certa posició equidistant dels dos extrems oposats; des de la direcció que va perdre un Congrés i que després recuperarà el control del partit; i des del grup que impulsà les tesis alternatives aconseguint una majoria en la cita congressual però que es veurà apartada del partit en el transcurs d'un any, respectivament. El que coincideix en tots ells és la valoració d'allò succeït en aquelles jornades de gener com a quelcom històric que marcaria profundament la història del comunisme a Catalunya, i el fet de pensar -amb l'excepció de Montalbán- que el conflicte que s'havia desfermat dins del PSUC només podria resoldre's per la via del triomf d'una de les dues posicions que acabaren tornant-se antagòniques, fet que comportaria unes conseqüències traumàtiques que transformarien l'espai comunista català deforma irreversible.

Les reaccions a la premsa escrita tampoc no passarien desapercebudes i estarien en consonància amb la transcendència històrica del V Congrés. S'ha apuntat que aquesta fou l'ocasió en què s'esberlà definitivament l'aparença de coexistència harmoniosa que s'havia viscut entre les publicacions de dretes i d'esquerres, que fins aquell moment havien mantingut les formalitats i una certa contenció a l'hora de cobrir les activitats dels rivals polítics, en favor d'un clima de consens i d'unitat que enfortís la naixent democràcia espanyola. El V Congrés del PSUC serà, doncs, utilitzat com a coartada per retornar a unes "*posicions d'una major bel·ligerància ideològica*" que posa sobre la taula el llenguatge de la guerra freda, que es creia oblidat després d'uns anys d'aparent convivència pacífica entre les principals forces de l'arc parlamentari.[120] Com veurem més endavant, si s'assumeix aquesta hipòtesi, la influència posterior de què gaudiran aquestes informacions encara és més qüestionable. De fet, la crònica periodística del moment assentaria algunes de les principals visions interpretatives del que va ocórrer durant aquells dies de gener i els mesos que seguiren, i

119Article "¿Quiénes son los escisionistas?" aparegut a l'*Avant*, el maig de 1982. Reproduït a SERRADELL "ROMÁN", Josep: *Salida a la superficie*. Barcelona: PCC, 1998, p. 147-149.

120És una tesi defensada per Manuel Campo Vidal a LÓPEZ RAIMUNDO: *El PSUC*..., p. 44-50.

més concretament de l'explicació "històrica" de com s'havia arribat a la situació de col·lapse organitzatiu del PSUC. Ja en els dies anteriors a l'inici del Congrés alguns titulars apuntaven a l'esclat imminent de profundes tensions que presumiblement venien arrossegant-se de lluny. *El País* titulava a portada, el dia que s'inaugurava el V Congrés: "Numerosa presencia de delegados prosoviéticos en el V Congreso del PSUC", i situava de forma prou encertada la posició de partida:

> *Bajo el signo de la incertidumbre -poco frecuente en los congresos comunistas- se inicia hoy el V Congreso del Partido Socialista Unificado de Cataluña (PSUC). Notas destacables son el incremento del grado de contenido ideológico de las confrontaciones internas, el papel de la política internacional, el distanciamiento del PCE, la pérdida de militancia, la ausencia de alternativas políticas viables y una gran imprevisión respecto a cuál será el equilibrio en que se basará la dirección entrante. Tampoco está claro quién ocupará la decisiva secretaría de organización (segundo cargo en importancia en los partidos comunistas). Según fuentes de la dirección del PSUC, la línea prosoviética, que ha efectuado una enorme labor precongresual, puede contar con casi un 40% de los delegados. El presidente del PSUC, Gregorio López Raimundo, declaró ayer que el triunfo de la línea prosoviética sería muy perjudicial para el partido. Es evidente que los prosoviéticos, en su voluntad de refugiarse en el gueto ideológico, son menos partidarios de la alianza con los socialistas.*
>
> *El anterior congreso del PSUC, celebrado en octubre-noviembre de 1977, mostró la existencia, descrita entonces en este periódico, de cuatro corrientes internas perfectamente diferenciadas. Los mentís públicos de la dirección del PSUC a aquel análisis no han impedido que los hechos acaecidos desde entonces reafirmaran tal evidencia, claramente manifestada de cara al congreso que comienza hoy.*[121]

L'extens article, ben informat i redactat per Alfons Quintà (com gairebé tots els que s'ocupaven dels comunistes catalans a *El País*), feia una radiografia dels "quatre corrents" -que ell mateix ja havia identificat durant el IV Congrés-[122] que pervivien al si de l'organització: el "socialdemòcrata" o "bandera blanca", minoria en la dreta de la pugna encapçalada pels *Jordis* (Solé Tura i Borja); l'"eurocomunista pur", presumpta majoria silenciosa amb la figura més visible en el propi Secretari General, Antoni Gutiérrez Díaz; el "leninista" -al qual dedica més temps i elogis en el text-, que considerà el gran vencedor de l'anterior Congrés i el que hauria aconseguit de marcar la línia política al PSUC; i finalment l'"històric", "prosoviètic" o "afganès", segons el qual "*en el PSUC hay en estos momentos sólo tres corrientes. Una de derecha (los «bandera blanca»),*

121"Numerosa presencia de delegados prosoviéticos en el V Congreso del PSUC", *El País*, 02/I/1981.
122"Son cuatro las corrientes discrepantes en el PSUC", *El País*, 01/XI/1977. Signat també per Alfons Quintà.

otra de centro (la fusión de hecho entre el conjunto que representa Gutiérrez Díaz y los «leninistas») y finalmente una corriente de izquierda que la representan ellos mismos, los «afganos»". La realitat que s'imposaria durant i després de la cita del conclave cinquè resultaria no distar gaire d'aquest esquema, fet que suggereix que el sector "històric" havia analitzat correctament els canvis en la recomposició de forces interna existent al partit.

La qüestió de les "tendències", "fraccions", "corrents" o "sectors" participants del conflicte és en si mateix una expressió de la limitada comprensió que s'ha tingut sobre la crisi del PSUC. Tanmateix, resulta impossible desmarcar-se dels apel·latius que la premsa i la historiografia han consolidat com a categories vàlides per a l'anàlisi històric i organitzatiu del procés (una discussió a part és que hi ha qui els ha volgut aplicar de forma anacrònica en períodes molt anteriors). D'unes referències inexactes i frívoles que originalment responien a la necessitat periodística d'identificar i diferenciar clarament les diverses sensibilitats existents al PSUC, en van acabar resultant blocs cada cop més compactes i homogenis que s'identificaven no amb el nom que hom els donava, sinó amb el rebuig del distintiu que ells mateixos atorgaven als seus respectius oponents. Aquí, per tant, haurem de conviure també amb aquestes definicions, tot entenent que no emmarquen tant persones concretes com pròpiament una determinada visió del projecte polític que havia d'impulsar el PSUC.[123]

Potser precisament per tot plegat, s'esmenaria el reglament congressual per a permetre el coneixement públic de les votacions de cara a la conformació del nou Comitè Central. Això no només era una novetat històrica en el desenvolupament dels congressos comunistes, sinó possiblement una estratègia per a limitar la capacitat d'influència dels dirigents dels "banderes blanques" per a situar-se en llocs de responsabilitat estratègics malgrat la seva clara inferioritat numèrica en el total del partit. El record dels salts i cooptacions irregulars als càrrecs de direcció dels ex-Bandera Roja, que com veurem més endavant s'havia vingut succeint des de la seva entrada en bloc al partit el 1974, pesava massa en la memòria recent dels seus rivals. La premsa també se'n faria ressò amb un titular que marcava un precedent a seguir: "Derrotada la dirección del PSUC en las primeras votaciones de su congreso", deia *El País*. L'article apuntava: "*Por 542 votos a favor, 125 en contra y 49 abstenciones, los delegados del congreso enmendaron el proyecto de reglamento congresual en el sentido de que sea a puerta abierta la elección del comité central. En otra votación también enmendaron por una mayoría aún más aplastante, que ni tan sólo fue contada, el mismo proyecto de reglamento, con el fin de que sean dados a conocer todos los*

123Usarem indistintament, per no petrificar més del compte algunes denominacions, els diversos epítets que s'utilitzaren al llarg d'aquests mesos, tant si són relativament diplomàtics ("eurocomunistes", "leninistes", "ortodoxos") com si són volgudament malsonants i políticament incorrectes ("socialdemòcrates", "euros" o "banderes blanques"; "prosoviètics", "afganesos" o "dogmàtics").

resultados de la elección del nuevo comité central, tanto en lo que respecta al número de votos obtenidos por los elegidos como por aquellos que no lo sean. En ambos casos, el congreso impuso su criterio en contra del dominante en la dirección saliente, ya que el comité central había limitado al conocimiento público estos dos aspectos. Con estos cambios, el congreso queda totalmente abierto a la Prensa en todas sus sesiones y ningún dato queda sumido en el secreto. Ello es debido a una fuerte presión «leninista» y también «prosoviética». Ambas corrientes, sin duda las más fuertes, desean poder contar realmente el número de sus partidarios. En cambio, la corriente de derecha «bandera blanca» se oponía a esa publicidad total, que puede mostrar su debilidad".[124]

Durant el propi transcurs de la màxima reunió del partit anirien apareixent els aparentment contradictoris titulars que informaven de com es desenvolupaven les sessions del Congrés. Així, el dia 4 de gener es publicaven notícies afirmant que el PSUC havia mantingut la denominació *eurocomunista* en aprovar en votació l'informe polític del Secretari General,[125] , mentre que al cap de dos dies els diaris obrien les seves edicions amb portades demolidores que donaven compte del "gir radical" que havien experimentat els comunistes catalans.[126] Els principals rotatius no s'estarien de valorar l'impacte que això podria tenir en la societat catalana i espanyola, així com en l'equilibri de partits de la política catalana. *El País* li dedicaria a l'assumpte dos editorials, el dia 7 i el 10 de gener, en què caracteritzava "*la corriente de oposición*" vencedora a partir de "*la cohesión que le da su alineamiento con la Unión Soviética, las tradiciones nunca extinguidas de la III Internacional y las bases obreras en importantes comarcas catalanas*", així com un "*primitivismo político*", qüestions totes que haurien permès el "*triunfo del viejo fundamentalismo marxista-leninista*".[127] El recorregut del PSUC, afirmen, "*no debe extrañar a quienes recuerden el reciente viraje del PC francés*", el qual s'havia quedat "*encerrado otra vez en el gueto del dogmatismo y el prosovietismo*", emmarcant el succeït a Barcelona dins una tendència més àmplia que estava soscavant els fonaments dels partits eurocomunistes arreu d'Europa. En aquest sentit, realitzant una perspectiva de conjunt es lamentava del trànsit recent patit pels partits comunistes occidentals: "*Si los comunistas dejaran definitivamente de ser el* partido del extranjero *-como lo denominó en su día el general De Gaulle- o una fuerza situada no en la* izquierda*, sino en el* Este *-como apuntó otro político francés-, para incorporarse sin hipotecas exteriores a la vida pública de sus países, la construcción* política *de Europa, como tercera fuerza opuesta a la bipolaridad EE UU-URSS,*

124"Derrotada la dirección del PSUC en las primeras votaciones de su congreso", *El País*, 03/I/1981.

125"El PSUC conservará su denominación eurocomunista", *El País*, 04/I/1981; i en to menys optimista "El eurocomunismo divide al PSUC", *La Vanguardia*, 04/I/1981.

126"El PSUC rechaza el eurocomunismo como definición ideológica y política", article de portada que continua a la p. 11 amb l'epígraf "Dura batalla de la tendencia prosoviética para enmendar las tesis del congreso del PSUC", *El País*, 06/I/1981; "El PSUC abandona el eurocomunismo", subtitulat "La línea "prosoviética" triunfó en el V Congreso del partido, imponiendo también sus tesis internacionales", *La Vanguardia*, 06/I/1981.

127Editorial "El V Congreso del PSUC", *El País*, 07/I/1981.

podría llegar a ser algo más que un abstracto proyecto".[128] Farcit de prejudicis propis de l'anticomunisme, el diari d'orientació socialista es lamentava hipòcritament, després de dècades d'abnegada participació dels comunistes del PCE-PSUC en la lluita contra la dictadura i la recuperació democràtica d'Espanya, de les seves suposades servituds a una potència forana, la independència de la qual ja havien tingut ocasió de demostrar en desenes d'ocasions ençà del fatídic episodi de la Primavera de Praga de 1968.[129]

No és més que una de les expressions que prendria l'alegre reacció de la socialdemocràcia catalana i espanyola, que havent conviscut sense gaire convenciment amb els comunistes durant anys mentre l'aliança els fou necessària, en el moment que aquests reforçaven la seva línia política aprofitarien per a desmarcar-se'n tot repetint les consignes sobre l'inherent caràcter dictatorial dels partits marxistes que ja propagava la premsa obertament anticomunista, que recuperaria tota la seva virulència precisament arran del V Congrés del PSUC. Tal com dirà el llavors secretari de relacions polítiques del PSOE, Enrique Múgica: "*La clarificación de las fuerzas políticas es muy importante. El eurocomunismo trató de borrar las diferencias con el socialismo para conseguir mayor espacio electoral, pero nosotros hemos dicho siempre que el comunismo no había cambiado en lo fundamental*".[130] En una direcció similar, tot i que matisadament menys bel·ligerant, s'expressava Joan Reventós, màxim dirigent del PSC, que durant el transcurs del propi congrés comunista rebutjarà una eventual "unió de l'esquerra", tal i com l'havia plantejada Gutiérrez Díaz a l'informe polític que inaugurà el conclave, aprofitant per qüestionar la possibilitat del PSUC de treballar en un escenari democràtic: "*el eurocomunismo está cayendo en barrena no sólo en Catalunya y en España, sino también en Italia y en Francia, como consecuencia de la crisis económica mundial y del claro aumento de la agresividad de la política internacional de la URSS*", tot afegint que "*Para un socialista sigue siendo inaceptable la práctica del centralismo democrático en el seno de una organización política, porque en la práctica este sistema produce una forma centralizada de poder que es la negación misma de la democracia interna de un partido*". Finalment, sentencia, escombrant cap a casa: "*Los comunistas habrían de aceptar, de una vez por todas, y lo digo subrayándolo, la autonomía hegemónica de los socialistas en el conjunto de la izquierda, tanto en Catalunya como en toda España y ajustar su política a la aceptación de este hecho*".[131]

El degà de la premsa conservadora catalana, *La Vanguardia*, que realitzà sempre un acurat seguiment de la vida interna del PSUC i de la seva cita congressual a càrrec de Vladimir de Semir i

128Editorial "¿Viento del Este?", *El País*, 10/I/1981.

129Sobre aquesta qüestió, v. PALA, Giaime i NENCIONI, Tommaso: "La nueva orientación de 1968. El PCE-PSUC ante la Primavera de Praga", a PALA, Giaime i NENCIONI, Tommaso (eds.): *El inicio del fin del mito soviético. Los comunistas occidentales ante la Primavera de Praga.* Barcelona: Ediciones de Intervención Cultural/El Viejo Topo, 2008, p. 139-201.

130"«Los comunistas ya no podrán ocupar el espacio electoral socialista», declara Enrique Múgica", *El País*, 08/I/1981.

131"Raventós, contra el eurocomunismo", *Diario de Barcelona*, 06/I/1981.

de Juan Ramón González Cabezas, publicarà en acabat el V Congrés un editorial que es podia titllar d'ofensivament agressiu: "*Los comunistas catalanes, que desde la guerra civil se presentaban confusa y ambiguamente como Partit Socialista Unificat de Catalunya, han decidido volver a sus orígenes.* [...] *Nos habían presentado una imagen de comunismo respetuoso con los demás, progresista y defensor de la libertad, que no encajaba con la de las invasiones en el centro de Europa o con los delegados de vecindario de La Habana. Muchas almas cándidas cayeron en la trampa y pensaron que el comunismo de aquí, el comunismo que va de los Pirineos al Ebro y del Mediterráneo al Segre -¡imagínense!- sería otra cosa. Un comunismo lleno de católicos y burgueses, de segundas residencias y de intelectuales con coche, de hijos de papá contestatarios y de centros de animación cultural. A veces, la ilusión de los embaucados es más fuerte que la fe de los predicadores. Así se creó ese PSUC civilizado, podrido de tolerancia y de amor a la libertad, que con etiqueta de «eurocomunismo» o sin ella llegó a parecer, únicamente, un voluntarioso e inteligente modelo de transformación social dentro de las normas más estrictas de la democracia pluralista de patente occidental. Vana ilusión. Llegó la orden de barrer y los «tanques» del voto congresual fueron liquidando hombres, ideas, conceptos y posiciones. De aquel PSUC discreto y moderado, dialogante y pactista, no quedó nada*". Després d'algunes línies més de rabiosa descàrrega contra els comunistes catalans, rematarà tot fent explícita una amenaça: "*Pero, ¿qué contestará la Constitución a estos nuevos planteamientos? No dudamos de que los comunistas de siempre, después de abandonar su anterior estrategia, aspiren a hacer la revolución, pero tampoco dudamos que que la sociedad tiene derecho a defenderse sin contemplaciones*".[132]

Afegint-se als desvaris irresponsables del diari català, el madrileny *Diario 16* feia una apel·lació pública a la intervenció policial -o militar- contra els projectes totalitaris del PSUC resultant del V Congrés: "*Atención; mucho ojo con los comunistas que han devuelto al PSUC hacia el fascismo moscovita. La lógica de su catecismo totalitario vaticina actuaciones desestabilizadoras y hasta violentas. El Estado debe estar preparado para reprimir implacablemente sus primeros excesos, en el caso de que se produzcan*". La columna s'iniciava, emperò, amb una crítica inaudita a la direcció del PCE i als sectors "euros": "*La incapacidad de Santiago Carrillo y sus colaboradores de hacer del «eurocomunismo» algo más que una coartada para su propia holgazanería política, unida al serio trabajo, de acuerdo con los moldes clásicos, desarrollado por un grupo de comunistas clásicos, a los que no les ha faltado el descarado apoyo de la Embajada soviética en Madrid, han desembocado en esta pequeña gran catástrofe que para la democracia ha significado el desenlace del congreso del PSUC*".[133] Així, els qui havien combatut

132Editorial "El cambio el PSUC", *La Vanguardia*, 07/I/1981.
133Editorial "Los «afganos»", *Diario 16*, 07/I/1981.

per tots els mitjans la dictadura del general Franco i havien fet possible el restabliment democràtic amb la seva participació responsable i consensuada al costat de les altres forces polítiques opositores, ara esdevenien de la nit al dia un potencial enemic de la democràcia novella que havien contribuït a construir.

En un to més moderat i amb força més ètica professional, *El Periódico* es feia la pregunta del milió: "*Lo que hay que preguntarse ahora es si esta línea de retorno a los orígenes, de una combatividad que, seguramente, venían añorando los viejos militantes, es compartida por el medio millón de votantes que el PSUC ha tenido regularmente en las cuatro convocatorias electorales celebradas en Catalunya en los últimos tres años y medio.* [...] *Y habría que preguntarse también si esta nueva* línea dura *de la dirección no corresponde a los que, en el fondo, nunca abandonaron la* dureza*, y si ésta es la actitud que adopta en estos momentos la clase obrera*".[134] Al seu editorial, *El Correo Catalán* també afinava sintonitzant amb la importància cabdal d'aquesta relació entre la línia del partit i l'encaix amb el malestar de la classe treballadora: "*Para Catalunya, el nuevo planteamiento ideológico, puede suponer un endurecimiento de posiciones en el Parlament y una presencia más abundante de movilizaciones callejeras en protesta por motivos laborales y sociales*", i suggeria una possible explicació parcial de l'esdevingut: "*No es fácil una respuesta, aunque más fácil resultaba advertir síntomas de la nueva situación. Y el principal es éste: hay un claro divorcio entre los dirigentes del partido y los militantes. Se diría que estos últimos, en su radicalismo, no siguen la jugada de los otros, se pierden en los vericuetos dialécticos de aquéllos y en sus sutilezas tácticas*". I, finalment, culmina amb un to irreverent que impregna el conjunt del text: "*Buen día para Lenin, malo para Gramsci. Veremos si bueno o malo para el comunismo catalán en las próximas elecciones*".[135]

Però no serien només els rotatius diaris qui fixarien i estendrien l'explicació del que havia succeït al V Congrés. El setmanari *La Calle* apareixia el 13 de gener amb un titular lapidari a la portada: "Que vienen los rusos", acompanyat d'un més petit "Dimitió Antoni Gutiérrez". La publicació es fa ressò, en un extens article dedicat al PSUC escrit per dos militants del PCE -César Alonso de los Ríos i Carlos Elordi-, de les tesis pròpies de la direcció sortint que iniciarà tot seguit l'assalt al poder, sobre el complot teixit des de l'estructura del partit: "*la tendencia prosoviética, enclavada en la propia Secretaría de Organización, ha llevado a una parte del partido (la mitad) a identificar eurocomunismo con derechización y asunción de la crisis*", i més endavant: "*Por fin, en la explicación de lo que ha ocurrido en el PSUC hay que hablar de la lucha de estas tres*

134Editorial "El triunfo de los «duros»", *El Periódico*, 07/I/1981.
135Editorial "El abandono del «eurocomunismo»", *El Correo Catalán*, 07/I/1981.

tendencias, de las «venganzas históricas» entre los diversos grupos y, ¿por qué no?, de los deseos de hacerse con el poder. Y hay un elemento definitivo: el trabajo político desarrollado desde hace tiempo por la Secretaría de Organización del PSUC, en manos de los prosoviéticos". Sota un epígraf titulat "La larga mano soviética", continua: "*«leninistas» y «banderas» están de acuerdo en responsabilizar de una buena parte de lo ocurrido a la Secretaría de Organización, últimamente en manos de Trives, pero efectivamente dirigida por un viejo comunista conocido en la clandestinidad por «Román», Josep Serradell. «Román» no sólo ha preparado cuidadosamente este Congreso mientras otros -entre ellos Antoni Gutiérrez- lo confiaban todo a la democracia, sino que en estos últimos años ha ido poniendo el partido en manos de hombres de su confianza, prosoviéticos. Nadie se explica que Antoni Gutiérrez, conocedor del trabajo de Serradell, no cortara este proceso que ha terminado en verdadera conjura al decir de muchos*".[136]

I encara més. Segons la revista, els "prosoviètics" anaren "*apartando a los elementos más euros, a los profesionales, a los intelectuales. La periferia contra el centro no sólo en Barcelona, sino ciudades como Sabadell o Tarrasa* [...] *En este largo proceso iban quedando en las agrupaciones de los comunistas los militantes históricos, los más resistentes, también los más proclives a la consigna simple y al rechazo del eurocomunismo como desnaturalizador del partido. Era una sangría que ya se conocía bien y que también se ha dado en otras partes. Quedan los obreristas, los duros, los que mantienen las «esencias». Como nos dijo en plena sede del PSUC, a voz en grito, un dirigente: «*Hemos puesto a la zorra a cuidar de las gallinas. Y este ha sido el resultado. Pero yo ya lo había dicho, porque ellos iban diciendo que no iban a hacer una política de integración, sino que iban a barrer*». Desde la Secretaría de Organización se preparó el partido para montar el Congreso, y desde la oficina jurídica de CC.OO. se hizo el resto. El encargado de este despacho es* [Leopoldo] *Espuny, antieuro, que ha preparado, junto a* [Alfred] *Clemente, también de CC.OO., las carpetas de algunas delegaciones. En la sombra, pero de forma extraordinariamente eficaz, según se dice, se ha movido otro prosoviético,* [Juan Ignacio] *Valdivieso. Las bases de actuación de éstos han sido las concentraciones obreras más afectadas por el paro*".[137] Val a dir que les dures acusacions vessades en aquest número de la revista tindran com a resposta l'amenaça de querella contra la redacció per injúries i falta d'honradesa dels autors.[138]

Enfront les interpretacions simplistes, la revista progressista *El Viejo Topo* organitzarà un debat a tres bandes amb representants dels tres suposats corrents enfrontats, amb Joaquim Sempere ("leninista"), Jordi Borja ("bandera blanca") i Celestino Sánchez ("prosoviètic"), i per a introduir-lo

136"Que vienen los rusos", article de César Alonso de los Ríos i Carlos Elordi a la revista *La Calle*, 147 (13-19 de gener de 1981), portada i p. 12-20.
137*Ibíd.*
138"Posible querella criminal contra la revista «La Calle»", *La Vanguardia*, 20/I/1981.

dirà el següent: "*«*¡Qué vienen los rusos!*», clamaron y titularon las derechas, los centros y buena parte de las izquierdas: «*Que el Estado democrático esté presto a defendernos de estos energúmenos*», exigieron editoriales envenenados y plumas alucinadas. Porque, salvo honrosas excepciones (ver, por ejemplo, la «tribuna libre» publicada en* El País *por el equipo de la revista* mientras tanto*), la práctica totalidad de exégetas atribuyeron el giro del PSUC a un contubernio soviético-búlgaro-afgano que habría logrado devolver al redil stalinista a las ingenuas bases obreras del partido catalán. Por suerte, y por supuesto, esta versión se ajusta poco a la realidad, pero los «mass-media» son los «mass-media», y las etiquetas divulgadas -«afganos», «leninistas» y «eurocomunistas puros» o «banderas blancas»- como definitorias de las diversas corrientes enfrentadas han hecho fortuna y tienden a liquidar el análisis de las diversas posiciones*".[139]

És un dels escassos exemples de rigor en la informació i en el plantejament interpretatiu, que malauradament no es repeteix en la majoria de cobertures que es donarien, simultàniament i posteriorment, sobre el V Congrés del PSUC. A la llarga, la visió que dominarà és la que suggereix que tot plegat només s'explica sobre la teoria d'una conspiració d'una minoria extremadament hàbil i eficaç que s'hauria aprofitat de la frustració de les "bases obreres", que tal com apuntava Sacristán sovint són citades amb un deix menyspreador que les suposa analfabetes polítiques, quan no se'ls apliquen apel·latius pejoratius com "afganesos" o el mateix terme "prosoviètic", reduint tota la seva discrepància a una suposada obediència exterior (irònicament, aquestes construccions maniquees sobre la base de la fidelitat recorden les pròpies de l'època més fosca de l'estalinisme). Això sense fer esment de les reiterades acusacions referents a l'ajut directe rebut per part de l'ambaixada de la Unió Soviètica. Tanmateix, resulta evident que un hipotètic "complot prosoviètic" no és suficient per a explicar l'enorme trasbals que va viure el Partit Socialista Unificat de Catalunya i la seva autodestrucció fulminant en tot just un any.[140] És una interpretació elaborada a posteriori, amb voluntat de crítica *ad hominem* i amb un estil periodístic de nítida tonalitat sensacionalista. Essent rigorosos, en cap dels centenars d'articles que apareixeran durant el mes de gener en les més diverses publicacions, s'aporten proves que demostrin un treball prolongat en el temps, una "labor de zapa" com titula un altre epígraf del text de *La Calle*, protagonitzada per Serradell i els seus suposats col·laboradors des de la Secretaria d'Organització.

Tampoc no apareixen als articles i informes de la premsa del moment, ni han aparegut amb posterioritat, proves que facin pensar en la veracitat de l'argumentació que identificava nítidament "la llarga mà soviètica" al darrere de l'estratègia dels anomenats "prosoviètics" abans, durant i

139"Vº Congreso del PSUC: el eurocomunismo, ¿chivo expiatorio?", entrevista elaborada per Joaquim Jordà, *El Viejo Topo*, núm. 54 (març de 1981), p. 11-17.

140MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere: *Els anys del PSUC*. Barcelona: L'Avenç, 2010, p. 337.

després del Congrés. És evident que molts dels responsables de la majoria congressual que va rebatre la paraula "eurocomunista" sentien simpaties declarades per la Unió Soviètica i els països del camp socialista, però la tesi sobre l'hipotètic ajut que aquests reberen de part de la URSS o els seus aliats continua basant-se fonamentalment en rumors i intuïcions generades pels sectors rivals dins del partit. Darrere d'aquestes afirmacions hi havia acusacions injustificables que havien estat pronunciades per alguns dels membres de la direcció vençuda al V Congrés que analitzarem més endavant. Molts d'ells reaccionarien de la forma més irada i irresponsable, embolcallant l'explicació de la la seva contundent derrota en una gran operació internacional de desprestigi envers l'eurocomunisme suposadament finançada i promoguda pels agents del KGB. Aquesta visió conspirativa i novel·lesca seria abonada, també, per les asseveracions de Santiago Carrrillo sobre l'interès i la participació de la URSS en el gir produït en la màxima reunió del PSUC: "*Nosotros no achacamos los resultados del V Congreso del PSUC esencialmente a los manejos de una mano extraña, de un director de orquesta oculto. Lo que no quiere decir que no exista algo de esto. Y que no haya un plan preciso para liquidar el eurocomunismo en España y otros países*".[141] Així ho transmetia també a la premsa la pròpia direcció del PCE, al·ludint que el llenguatge utilitzat pels delegats "antieurocomunistes" havia estat el propi de la premsa soviètica, que aquesta s'havia distribuït a bastament entre la militància en els darrers mesos, i que suposadament un gran nombre de quadres polítics havien estat convidats a visitar la URSS en els temps anteriors al Congrés.[142] Algunes notícies aparegudes a la premsa relataren una presumpta relació d'amistat entre els dirigents "prosoviètics" del PSUC i del PCE amb l'ambaixador soviètic a Madrid, Igor Ivanov, tot citant com a prova de la implicació de la diplomàcia soviètica una frase seva -possiblement descontextualitzada- en què afirmava a Josep Palau, Secretari General de la UJCE, que "tenia molts amics a Catalunya" i que "aviat ho comprovaria".[143] Anys després, el llavors màxim dirigent del PCE, a les seves memòries reincidirà en la idea d'una maniobra amb epicentre a Moscou, quan escriu en relació al gener de 1981: "*Pero el mal estaba hecho y el PSUC no volvió a levantar cabeza: se produjo una escisión patrocinada por la dirección soviética y surgió un Partido Comunista de Cataluña*".[144] Carrillo sembla voler encobrir, així, la seva part gens menyspreable de responsabilitat pel que fa a la guerra fratricida sense quarter lliurada dins el PSUC i el conjunt del comunisme espanyol.

141"Sobre los problemas que plantea el V Congreso del PSUC", de Santiago Carrillo, *Mundo Obrero*, 109 (16-22 de gener de 1981), p. 4-6.

142"Críticas en el seno del PCE a la influencia soviética en el PSUC", *El País*, 13/I/1981.

143Una mostra del ressò que va tenir aquesta hipòtesi és l'espai dedicat per la revista *Pueblo* al seu monogràfic en quatre parts sobre el trencament del PSUC, aparegut entre el 12 i el 17 de febrer de 1981. La quarta part es titula "Moscú juega fuerte" i analitza únicament els suposats vincles directes entre la URSS i la majoria vencedora del V Congrés.

144CARRILLO, Santiago: *Memorias*. Barcelona: Planeta, 2008, p. 905.

Simpaties soviètiques a banda -un capítol que en algun moment caldrà esclarir per constatar o refutar moltes de les acusacions vessades en aquelles tèrboles jornades de 1981-, resulta evident que la cobertura periodística no sempre fou tot el neutral i equidistant que hom podria esperar. El pes mediàtic (com en diríem ara) d'alguns dels històrics dirigents més visibles del partit, les simpaties que bona part dels periodistes que signaven els articles podien sentir pel vessant més "moderat" del PSUC, els cables i comunicats clarament parcials que emetia el PCE des de Madrid i l'ostentosa ofensiva desfermada en diversos rotatius de signe conservador van assentar les bases per a una comprensió reduccionista i esquemàtica del procés viscut pel gran partit de l'antifranquisme català. Des d'aquesta perspectiva, es dibuixaven dos bàndols que eren fàcilment identificables amb dicotomies planes com ara raonables/exaltats, moderats/radicals i similars; en definitiva, permetia dibuixar una línia entre "bons" i "dolents". A la llarga aquesta síntesi maniquea comportà l'estigmatització d'un dels sectors implicats, que no va poder o no va saber aconseguir recavar un nivell de suport social fora del partit semblant al que sí que gaudien els seus contrincants polítics. Per entendre l'arrel del conflicte, emperò, cal conèixer primer quines són les parts en pugna i les raons que motiven cadascuna d'elles. Potser aquí rau el primer escull que dificulta que puguem fer-nos una imatge que no ens presenti una visió distorsionada de la baralla interna dels comunistes, ja que ràpidament els clixés, prejudicis i imatges preconcebudes van servir per a il·lustrar de forma plàstica un xoc de sensibilitats que augurava un final devastador per a l'organització en què havien conviscut des dels primers anys de la transició.

De totes les caricatures generades, és evident que la més sagnant fou la dels "prosoviètics", "afganesos" o -com va dir algú- la "vella guàrdia estalinista". No hi ha dubte que resultaren ser els grans perdedors de la trifulga partidària i els que menys recursos tingueren per a difondre llurs posicions als mitjans públics. Majoritàriament desconeguts per la premsa, bona part dels seus principals exponents eren dirigents en posicions clau del partit que acumulaven una llarga trajectòria de lluita i militància política. No havien refinat la seva imatge per a mostrar-se davant la incipient opinió pública; tampoc no tingueren ocasió de polir el seu missatge per evitar ser presa de fàcils representacions que els caricaturitzaven com a grotescos supervivents d'una època plena de renúncies i dogmes que conculcaven les llibertats individuals i col·lectives. Potser per això mateix representen un bon punt de partida, un element clau per a la investigació d'aquest fragment de la història del PSUC, que s'ha mantingut en la penombra de la desconeixença durant trenta anys. Qui eren, d'on van sorgir, per què van actuar com ho van fer, què defensaven? Representaven realment una involució en els postulats polítics i ideològics del PSUC? Estaven contradicció amb la cultura política unitària que havia caracteritzat els comunistes catalans des dels temps de la Guerra Civil i la dictadura? Pretenien només assolir el poder i els càrrecs de direcció de l'organització, o volien

revertir la tendència política a partir de l'adaptació de les tesis i el programa aprovats al Congrés? Eren una fracció organitzada des d'abans del V Congrés? Per què, finalment, van veure's obligats a abandonar o van ser expulsats del partit?

A continuació provarem de respondre algunes d'aquestes preguntes, sense intenció tanmateix de donar una única resposta al complex vitrall de perquès necessaris per a refer el llarg i sinuós procés que va conduir a la ruptura del principal referent del comunisme català. Tan sols hi abocarem una mica de llum, tot esperant que el que puguem aportar serveixi per a noves i més reeixides investigacions.

(3.2) La rebel·lió de les bases. Els orígens de l'oposició crítica a l'interior del PSUC.

Dins de l'accidentada història del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) entre el retorn de la legalitat democràtica i la seva profunda crisi interna, sens dubte el punt culminant tingué lloc durant la celebració del V Congrés, que portà acompanyada una profunda commoció en bona part de la militància comunista catalana i espanyola per l'inesperat -almenys des de fora- resultat que rebutjava, més en matisos formals que en les concepcions de fons, algunes de les tesis elaborades per la direcció, tot posant en crisi el tan declamat caràcter *eurocomunista* del partit. Aquest revés inaudit, que tindria ràpidament una notable repercussió en la premsa nacional i internacional,[145] suposaria un abans i un després en l'evolució del gran partit de l'antifranquisme a Catalunya, i a la llarga el període de crisi irresoluble que inaugurà a les pròpies entranyes de l'estructura significaria l'inici del seu declivi definitiu i l'estroncament del camí pautat que havia de convertir-lo, de refinada màquina d'activisme clandestí durant la dictadura, en una vasta organització de masses instituïda en partit "de lluita i de govern".

Els artífexs de la majoria capaç d'imposar-se a la direcció serien sectors diversos del partit, descontents amb la tònica general que havia pres l'activitat quotidiana d'aquest en la seva base organitzativa -el problemàtic trànsit de la cèl·lula a l'agrupació de comunistes-, i clarament contraris a l'acció institucional de les directives del PCE i del PSUC, especialment pel que fa a la línia d'acceptació i defensa d'uns Pactes de la Moncloa que a mig termini significaven una regressió

145Editorial "L'eurocommunisme en échec", *Le Monde*, 8/I/1981; "Il PC catalano rinuncia alla parola «eurocomunismo»", *Corriere della Sera*, 7/I/1981; "Les communistes catalans adoptent les thèses des pro-soviétiques", *Le Monde*, 8/I/1981; "I temi che hanno diviso i comunisti catalani", *L'Unità*, 9/I/1981. Notícies recollides, entre altres, a AHPCC, FJSMA, XXV, Dossier monogràfic núm. 6 de l'oficina de premsa del PSUC, "V Congrés. 2/6 gener 1981, VI part (postcongrés). Revistes premsa estrangera".

important de les condicions laborals i del poder adquisitiu d'una classe obrera que s'havia forjat a si mateixa en la lluita recent contra el franquisme. No constituïen, emperò, un grup cohesionat en un inici i trigarien molt a desenvolupar mecanismes de coordinació propis. Provenien de generacions de militància diverses, de bases organitzatives i de responsabilitats diferents dins l'estructura del partit. Alguns havien constituït una certa zona alliberada de la influència "socialdemòcrata" a l'entorn del Comitè Comarcal del Vallès Occidental, el Centre d'Estudis Josep Moix i dels comitès locals d'aquesta comarca; d'altres constituïen una majoria a la base de les agrupacions silenciades pel Comitè Comarcal del Baix Llobregat -sota control d'antics "banderes"-; uns més enllà eren quadres sindicals de CCOO que no acceptaven l'aparent submissió dels comunistes i del sindicat en temps de crisi; fins i tot alguns, provinents de la *vella guàrdia* i membres de l'alta direcció del partit, s'afegirien a última hora a un bloc emergent i heterogeni que es veia capaç de contraposar-se a la tendència predominant impulsada pels sectors "euros". És el cas, aquest últim, de dirigents d'antiguitat i vàlua tals com Pere Ardiaca, Josep Serradell "Román" o Margarida Abril a la causa dels que aviat serien acusats de "prosoviètics". Més endavant, també una part majoritària de la Joventut Comunista de Catalunya (JCC) s'oposarà a les tesis i els mètodes "socialdemòcrates" i protagonitzarà una violenta ruptura fins i tot anterior a la del propi partit.[146]

El consens de base que els unia resultava clar: en una conjuntura de crisi econòmica emmarcada en un procés de construcció democràtica a Catalunya i Espanya, els comunistes no podien restar a l'espera de temps millors per a marcar perfil i canalitzar, al carrer i a les institucions, el malestar popular i les mobilitzacions que provenien del moviment obrer, vell aliat i principal base social dels partits marxistes. La defensa ferma de la concentració democràtica contra els sectors del búnquer immobilista tenia la seva justificació en l'encara feble i jove democràcia guanyada al carrer a les darreries del règim, i l'intent de cop d'Estat fallit del 23 de febrer de 1981 ho posaria de relleu tot just un mes i mig després del Congrés. Però la política unitària inspirada en els temps de l'Assemblea de Catalunya cada cop es mostrava més perjudicial per als comunistes, que en acabat sovint eren qui feia més concessions en favor del consens general de les forces democràtiques. Els problemes devastadors resultants del brutal atur que colpejava amb força la població treballadora als barris i a les ciutats casava poc amb el discurs apaivagador i de vocació unitària que mantenien encara els líders més visibles del partit. Els orígens de la discussió cal trobar-los en la valoració sobre la inexistència de la *ruptura* propugnada per l'oposició antifranquista i les conseqüències que havia generat el control parcial de l'antiga oligarquia sobre la direcció política de la transició a la democràcia, que el PSUC ja havia assumit de forma crítica en diverses fases a partir de 1978,

146"Convocado un congreso extraordinario de la Juventud Comunista de Cataluña", *El País*, 15/VII/1981; "Agresiones físicas entre asistentes a un congreso de la Juventud Comunista de Cataluña", *El País*, 22/XI/1981.

moment en què tingué lloc la I Conferència Nacional que havia de discutir els documents del IX Congrés del PCE. Llavors els comunistes catalans, mantenint una sintonia entre les bases i la direcció, es mostrarien més escèptics i pessimistes front una interpretació del PCE en la seva apreciació de la política aplicada, que era una "*caracterització triomfalista i poc rigorosa del procés de canvi*".[147] Les esmenes del PSUC al projecte de Tesis del conclave estatal advertien també que una aplicació desigual dels acords com la que s'estava produint només fomentaria el desencís de les classes populars i el decantament de la política i el "*reflux general de la societat cap a la dreta*". El desencís es faria creixent a mesura que els primers èxits de la política unitària -legalització de partits i sindicats, eleccions, Constitució- anaven quedant enrere i eren eclipsats per les nombroses renúncies i derrotes viscudes també per l'antifranquisme, per la constatació que no s'havia produït la transformació de soca-rel que tant s'havia anhelat durant els anys foscos de la dictadura. A la impossibilitat de guanyar del tot el pols al règim s'hi sumarien petites i grans concessions, algunes doloroses en l'aspecte simbòlic (com l'acceptació de la monarquia) i d'altres, com les de caràcter econòmic, que resultaren nocives per a les condicions de vida de la classe obrera. Tot plegat, conduiria a una desil·lusió latent, que en combinar-se amb altres factors propis de la dinàmica interna dels partits comunistes donaria lloc a una mescla explosiva.

De fet, les tibantors arran de la interpretació sobre els efectes de la política de concentració protagonitzada pel PCE-PSUC i pels sindicats, així com l'impacte dels acords en matèria econòmica sobre la població treballadora serien l'eix entorn el qual giraria el II Congrés de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya (CONC), celebrat els dies 20, 21 i 22 de juny de 1980, i que tindria com a resultat la victòria del sector crític, provocant un cert desajust i marcant les diferències -i la independència orgànica- respecte la direcció de CCOO Confederal que es mantenia en la defensa dels pactes en base a la seva escaiença per a garantir el trànsit a la democràcia, en sintonia amb el discurs que propugnava la direcció del PCE. Els delegats i delegades consideraven que les renúncies i sacrificis que havien exigit aquests acords, que s'havien subscrit amb criteris dirigistes i sense les imprescindibles consultes internes, no havien comportat una millora de la situació dels treballadors ja que només s'havien complert els aspectes més negatius, com la congelació de salaris.[148] L'intent de rectificació encapçalat per 53 dirigents afins a les posicions conciliadores del PCE, els quals pressionats per Carrillo presentaren un document al Congrés, seria àmpliament rebutjat. El congrés sindical esdevingué el primer terreny de batalla en què es mostraria clarament que l'opinió majoritària a les bases de l'organització era molt refractària a la narració optimista de

147Informe polític de la I Conferència Nacional, presentat pel secretari general Antoni Gutiérrez Díaz (Barcelona, 31 de març, 1 i 2 d'abril de 1978).

148GABRIEL, Pere (coord.): *Comissions Obreres de Catalunya, 1964-1989. Una aportació a la història del moviment obrer*. Barcelona: CERES-CONC/Empúries, 1989, p. 115-117.

les grans direccions.[149] En la construcció d'aquesta majoria hi confluïren els quadres sindicals liderats per José Luis López Bulla i identificats com l'"esquerra del PSUC" o "leninistes" -és a dir, els que no eren "banderes"-, encara sense gaire més matisacions, en un bloc heterogeni que incloïa tots els qui assumien la crítica oberta al balanç de la primera fase de la transició. Era una primera derrota dels "euros" que envalentiria els sectors més crítics del comunisme i que amenaçava amb estendre's al Congrés Confederal de les Comissions Obreres de tot l'estat i, també, als pròxims congressos del PSUC i del PCE, com efectivament succeirà en tots els casos.

Com s'ha dit, les desavinences sobre la línia política, que constituïen el moll de l'os dels motius pels quals s'havien aixecat veus discordants des de diverses localitzacions i sectors castigats per la crisi i l'atur (des del Vallès, el Baix Llobregat, federacions del sindicat) tenia poc o res a veure amb altres qüestions que van situar-se maliciosament al centre de la discussió política i de la projecció externa que aquesta va assolir a l'entorn del V Congrés. Tal com expressava un militant del Comitè Local de L'Hospitalet en una carta al director apareguda a la premsa dues setmanes abans del Congrés, molest per les desqualificacions de dogmàtics i sectaris rebudes per part d'algunes cobertures periodístiques: "*no se comprendre la tendencia de calificar a los sectores críticos del PSUC respecto a la actual dirección, y a su política durante la etapa de la transición, con adjetivos nada serios, que distorsionan y deforman las verdaderas diferencias políticas, que se manifiestan en el debate precongresual, en el seno del PSUC. Ahora con el falso dilema Eurcomunismo-Prosovietismo, como antes Eurocomunismo-Leninismo, se quiere escamotear mediante etiquetas sin sentido, la reflexión autocrítica sobre estos cuatro años de transición política y el papel jugado por el PSUC*", i conclou: "*Así pues, hay una descalificación táctica del Eurocomunismo, y ante la evidencia de sus generalidades y limitaciones estratégicas, la urgencia de elaborar una alternativa revolucionaria, alejada tanto del reformismo claudicante, como del obrerismo dogmático, es evidente. Este, y no otro, es el gran reto que tiene planteado el PSUC en su V Congreso*".[150] La queixa era compartida per amplis sectors de la militància, acostumada ja a casos paradoxals com ara la prohibició, des de la direcció, d'organitzar una vaga a la Unidad Hermética de Sabadell per protestar per l'acomiadament irregular d'un membre del Comitè Local del PSUC, car l'amo de la fàbrica participava als espais de l'Assemblea de Catalunya.[151] Les propostes d'esmena presentades pel Comitè Comarcal del Vallès Occidental a les tesis del V Congrés dibuixen clarament aquesta interpretació reactiva i contestatària a l'evolució de la situació política i econòmica del país: "*Esta política de concentración o de unidad democrática y la falta de movilización de masas han dado como resultado las limitaciones de la actual constitución. Tal*

149CEBRIÁN: *Estimat PSUC*. Barcelona: Empúries, 1997, p. 261-264.
150"«Euros» y «afganos»", carta de Jordi Homs, *El Periódico*, 20/XII/1980.
151Entrevista a Celestino Sánchez, 09/III/2010.

como la hemos practicado, ha tenido también otros resultados negativos que conviene examinar. Ha creado confusión entre los trabajadores y las clases populares, ha desdibujado la identidad revolucionaria del Partido", i més endavant: "*Por otra parte, para interesar a las masas trabajadoras una política de unidad en torno a la defensa de la democracia ha de relacionarse estrechamente a la defensa de los intereses materiales de los trabajadores y las capas populares. Es en este sentido que el balance definitivo de los Pactos de la Moncloa ha de ser abordado críticamente. Al no haber impuesto estos una verdadera profundización de la democracia y con un desarrollo constitucional limitativo para los trabajadores, y cuando sólo se han cumplido los aspectos negativos, los Pactos de la Moncloa tienen en la práctica todas las características del Pacto Social*". I culmina: "*El pacto de la Moncloa expresaba en aquellos momentos una necesidad de la derecha de corresponsabilizar a las fuerzas de la izquierda en relación a los problemas económicos, sociales y políticos, porque no veía condiciones idóneas para sencillamente imponer sus objetivos*".[152] Val a dir que aquestes incisives afirmacions, que se sumaven a una interpretació del PSUC que ja era molt més crítica amb els Pactes de la Moncloa que la posició d'acceptació plena que defensava encara la direcció del PCE -i aquesta diferència portarà a una postura totalment bel·ligerant de Carrillo i companyia-, coincideixen de forma notable amb les interpretacions historiogràfiques que s'han fet amb posterioritat sobre el que varen significar els esmentats acords en l'esfera politicoeconòmica i llur impacte en la societat espanyola.

Però no era només una qüestió de grans línies polítiques, sinó també dels problemes interns que les havien fet possibles. Els dèficits organitzatius venien arrossegant-se a l'interior del PSUC des dels temps del III Congrés i el pas obligat de les organitzacions sectorials a les territorials, consigna ratificada al ple del Comitè Central del PCE celebrat a Roma el 1976. Els primers en queixar-se serien els quadres intel·lectuals i professionals, que es veurien desproveïts dels seus marcs organitzatius habituals, però a la llarga la insatisfacció pels nous models d'organització s'estendran a tots els nivells de l'estructura, agreujant una sensació de desafecció i d'inoperància funcional que encendria els ànims contra una direcció que semblava més preocupada en "guanyar eleccions" que en assegurar el funcionament orgànic del partit. En les vies de resolució d'aquesta problemàtica, es tornà a situar al centre de la discussió la polèmica desaparició de les cèl·lules, parts integrants de l'engranatge del partit leninista que havia estat la fórmula organitzativa dels partits comunistes des de la seva fundació, en favor de les "agrupacions de comunistes" que en un principi havien de ser més obertes i democràtiques, però que a la llarga conduïen a una pèrdua de capacitat

152AHPCC, FJSMA, XXXII, carpeta "Esmenes V Congrés", dossier *Texto refundido de los diversos comentarios y enmiendas aprobadas por el Comité Comarcal del Vallès Occidental sobre el proyecto de tesis presentado por el Comité Central del PSUC para el V Congreso*. Esmenes a la tesi 7, "La política de concentració".

de decisió per part dels seus integrants, que havien tingut antigament en les cèl·lules de fàbrica, d'empresa o de barri el seu espai orgànic en el qual exercir la crítica i manifestar llur opinió. Era la implantació d'un model inspirat en el que ja havien aplicat els comunistes italians, que alhora era una adaptació de l'esquema funcional de la socialdemocràcia alemanya. A la llarga implicà la desaparició de les formes d'organització per fronts de lluita i per sectors d'activitat, rotant vers una concepció que, amb la intenció d'involucrar més part de la població que encara no estava políticament compromesa, situava el territori al centre de l'esquema.[153] Les agrupacions, molt més grans numèricament -es preveien agrupacions de 300 i 400 militants- i més laxes en quant al repartiment de tasques i responsabilitats, amb el temps acabarien transformant-se en els marcs en què s'explicava la política decidida als òrgans de direcció -significativament el Comitè Central- sense donar lloc a un debat en profunditat de les temàtiques ni a una dinàmica de discussió política que aportés la visió pròpia al debat general del partit. Aquest progressiu bandejament de la base en favor d'un model d'acceptació acrítica dels plantejaments vinguts des de "dalt" era el que s'identificava amb la progressiva remodelació organitzativa, que era un dels punts forts del discurs de conversió en un "partit eurocomunista de masses" i que a ulls de bona part de la militància es relacionava directament amb l'allunyament del leninisme com a principi organitzatiu que ja havia protagonitzat el PCE.

Significativament, al número 49-50 de la revista teòrica dels comunistes, *Nous Horitzons*, de desembre de 1978 – gener de 1979, s'inclourà la transcripció d'una taula rodona convocada per la redacció de la publicació. El títol és prou explícit: "Les dificultats en la construcció d'un Partit Comunista de mases [sic] a Catalunya".[154] La trobada es planteja amb l'objectiu de discutir "*la situació interna del PSUC, concretament a nivell organitzatiu, les seves causes i les perspectives d'evolució*". L'article s'iniciava afirmant que "*sembla prou evident que existeix una crisi organitzativa seriosa en el PSUC, la qual es manifesta en la reducció a gairebé un terç dels carnets renovats respecte a l'any passat, en la dimissió de no pocs quadres d'organismes de direcció a diversos nivells, en la disminució dràstica de l'assistència de militants als locals, etc. Això s'acompanya d'un clima de desmoralització i d'apatia, de desinterès. Convindria precisar aquest panorama i establir quin és, al vostre paper, l'estat real de les organitzacions del PSUC*". Era una invitació al debat prou honesta, tenint en compte que la revista es distribuïa en cercles molt més amplis que la pròpia organització, i sobretot que hi participen representants dels dos extrems més contraposats dins les famílies polítiques del partit. De la banda que després es dirà "prosoviètica" hi figuraren Chema Corral, Celestino Sánchez, Felip Rull i Francesc Trives; mentre que del sector

153CEBRIÁN: *Estimat PSUC*, p. 154-155.

154"Taula rodona: Les dificultats en la construcció d'un Partit Comunista de mases a Catalunya", *Nous Horitzons*, 49-50 (desembre 1978-gener 1979), p. 67-80.

"bandera blanca" hi havia Jordi Borja, Joan Sanjuan i Josep Maria Maymó; finalment, dels que romandran al bloc "leninista" s'hi trobaven Andreu Claret, Francesc Padullés i Joaquim Sempere. Aquest text, del qual transcrivim alguns fragments d'una certa extensió, és d'un notable interès i resulta esclaridor per entreveure les posicions i preocupacions d'aquests quadres polítics, dirigents a diversos nivells de l'organització, que analitzen de forma diferenciada quines són les causes dels dèficits funcionals del partit i posen l'èmfasi de la seva superació també en aspectes divergents de la pràctica política d'aquest, en una tònica, emperò, que encara situarà el consens com a prioritat.

El debat es desenvoluparà, paral·lelament, al respecte de les causes internes i externes de la problemàtica organitzativa. Al punt intermedi radica la qüestió de les mobilitzacions en la conjuntura política concreta i l'encadenament d'aquestes amb l'acció política del partit. Sanjuan s'hi refereix des de l'inici: "*la desmobilització actual és causa de l'apatia general, encara que cal reconèixer que tampoc no hem sabut definir el paper de les mobilitzacions en el moment present. Allà on s'ha mantingut un clima de reivindicació, s'ha aconseguit augmentar el nombre de militants*", i continua: "*hi ha contribuït una certa postura vergonyant dels militants sindicals que han tendit a amagar la seva condició per tal que no fos dit que el sindicat era una corretja de transmissió del partit. S'ha clandestinitzat el partit dins el sindicat, a la vegada que, incomprensions polítiques dins el partit, no han ajudat a crear aquest clima propici perquè el militant sindical s'animés a integrar-se al partit*". Celestino Sánchez carrega contra el model de les agrupacions, referint-se a l'enorme diferència entre el nombre de carnets repartits i les fitxes d'afiliació rebudes en retorn: "*quan més gran era l'organització, el percentatge de no renovació ha estat també més gran.* [...] *el problema ve més pel tipus de treball que es planteja en les agrupacions i per la tendència a fer mítings en les reunions regulars*". Al respecte d'això, dirà més endavant: "*no es pot culpar a la situació política dels problemes del partit.* [...] *Ha existit una ruptura entre direcció i base, la qual ve molt determinada per la manca d'un debat polític intern. A la vegada, el nivell modest de la nostra elaboració política i la indeterminació del partit en moments concrets ha facilitat una certa pèrdua d'identitat del partit a tots els nivells. Potser el problema és que no s'entén el que hauria de ser un partit de masses. En aquest sentit, l'actitud desmobilitzadora del partit n'és una mostra, així com també l'abandonament dels moviments de masses. En qualsevol cas, cal escoltar després i abans de les reunions per saber el que pensen els comunistes, i és aquí on es detecta l'existència d'aquest divorci que assenyalava entre direcció i base del partit*". Sobre aquesta crítica al model de les agrupacions de comunistes, Padullés matisa que "*s'han donat unes dificultats per traduir unes determinades formes d'organització que vàrem crear en el moment de les eleccions en formes regulars i permanents*", que han conduït a "*un divorci entre la prefiguració d'un tipus de partit i la realitat política i econòmica en la qual ens*

anàvem a trobar. Un exemple n'és, a partir del IV Congrés, el qual va recollir gran part de la declaració de Roma, la constitució de les agrupacions". Pel que fa a la línia política seguida des de les instàncies de la direcció, Padullés considera que "*no ha existit una crítica constant respecte si el partit respon als interessos de la classe obrera en la seva perspectiva històrica. Juntament amb això, la direcció política ha tingut defectes greus, com ho expressa indirectament el comunicat del Comitè Central, en el qual es diu que, a partir d'ara, donarà a conèixer els debats i els acords al conjunt del partit*", i afegeix: "*També és cert que en el partit hi ha una sensació de pèrdua d'identitat* [...] *sovint hem estat incapaços d'explicar moltes coses de cada dia i aspectes concrets de la política eurocomunista* [...] *Hem vingut a dir que la política de consens no necessitava un partit comunista organitzat i actiu, donat que l'activitat política es realitzava a un determinat nivell de la direcció, sense vinculació amb les masses*". Rull ho vincula al desinterès generalitzat que pot palpar-se entre alguns sectors de la militància: "*molts dels militants que van ingressar durant les eleccions no tenien clars els requeriments que comporta fer vida política*". Connectant-ho amb aquest fet, Chema Corral anirà més lluny i relacionarà la inoperància de l'estructura amb la política seguida en matèria social i econòmica: "*La política de consens ha estat difícil d'entendre i encara queden aspectes confusos, com els relacionats amb els pactes econòmics*". Sobre la caracterització del partit, apunta: "*El partit de masses cal entendre'l des de dues perspectives: una que remarca el fet de tenir molts militants, de donar importància a les eleccions, de participar en els aparells de l'Estat, etc.; l'altra, parteix de definir una política que incideixi en els problemes concrets de les masses, a partir de les experiències d'aquestes. Les dues s'han de lligar*".

Mamyó replica: "*La nova situació política plantejada va fer necessari un nou tipus de partit, amb tot el que això comportava de canvi en la mentalitat i en les formes organitzatives i d'acció.* [...] *El fet és, però, que el partit nou es troba no en una situació nova, sinó en un moment de transició. La seva configuració com a partit de lluita i partit de govern no arriba a concretar-se en la pràctica. En realitat, no hi ha possibilitats d'exercitar activitats com a partit de govern, en tot cas aquestes solament es realitzen als nivells més alts de la direcció del partit*". I Claret afegirà que tot plegat "*posa en relleu una deficiència en els mètodes de treball, en els mètodes de relació entre direcció i base a tots els nivells, la qual sigui causa de desmobilització i d'apartament del partit de molts militants que no troben un canal receptiu a les seves inquietuds ni a la seva participació en l'elaboració i aplicació de la política del partit*". Davant d'aquestes afirmacions, Francesc Trives, identificat sovint com a "home fort" del selecte grup situat a l'entorn de Román, serà qui defensarà amb més vehemència el model organitzatiu aprovat al IV Congrés: "*La nostra concepció del partit de masses és correcta i es fonamenta en uns elements que no són nous, sinó que vénen de més lluny, i els quals entronquen amb la preocupació del partit, durant el darrer any d'il·legalitat, de vincular*

la idea de partit de masses a la lluita per a la conquesta de la legalitat. No obstant això, el cert és que l'aplicació pràctica ha estat deficient, que ha existit una inadequació relativa dels quadres del partit a tots els nivells respecte al que és el nostre projecte de partit de masses". Sobre la relació amb la línia política, afirmarà: "*Els problemes del partit no han estat conseqüència tant de la situació política, com de les indeterminacions de la nostra política davant la realitat quotidiana.* [...] *També hi ha ajudat el fet que el partit donava la sensació que podria deixar de ser un partit comunista i esdevenir alguna cosa que no se sabia què seria*". Però més tard afegeix: "*nosaltres venim de lluny* [...] *cal aprofitar tot el que tenim sense exclusions, en una política d'integració*", i sentencia: "*La qüestió qualitat-quantitat cal resoldre-la actualment en favor de la quantitat, donat que tenim una qualitat ja assolida*".

Al comentari sobre la pèrdua d'identitat Borja replicarà que cal tenir en compte que fins poc temps abans "*el PSUC era el «partit», cosa que no volia dir que no hi haguessin altres partits, però sí que era l'única organització present a tot arreu, que tenia una política, que disposava d'un aparell. La nova situació política li ha comportat unes dificultats d'iniciativa i l'ha introduït en una política de consens. Això podria portar-nos fàcilment cap al dogmatisme, els principis pels principis, o bé cap a pragmatismes superestructurals. En ambdós casos, la gent no hi participa*". I afegirà, de forma ambigua: "*Cal buscar una identitat com a partit revolucionari en una nova situació, cosa que no significa crear un nou partit*". Trives contraatacarà immediatament: "*hem d'anar amb cautela en l'elaboració de certes teories, en els avenços ideològics. El partit l'hem definit com de lluita i de govern, però determinades teoritzacions d'aquest eslògan l'únic que han aconseguit és allunyar el partit del que estava passant i de la seva correcta interpretació. Cal no caure en el dogmatisme, però també hem de fugir d'elaboracions teòriques alegres que poden generar confusió i preocupació*". En la seva intervenció, Sempere destacarà que "*darrerament, en la pràctica, s'ha produït que la política concreta l'ha portada la direcció, perquè solament podien aplicar-la unes quantes dotzenes de persones i, en canvi, es deixava a les àmplies masses del partit el paper d'espectadors*". Més endavant, afegeix: "*és perillós i altament desmobilitzador el que succeeix a vegades a les agrupacions, concretats en bronques o en voluntarismes*".

Enfocant el debat que s'apropa a la seva fi, la redacció de la revista conclou que "*no és massa clar el que ha de ser un partit comunista de masses en una situació com la nostra*". Maymó redoblarà: "*Els plens d'agrupació no són un vehicle de vocació de masses. Caldria arribar a tots aquells que van votar PSUC. Les agrupacions haurien de fer un treball organitzatiu expansiu, el quan no tingués com a sostre la discussió política, permetés desenvolupar una xarxa capaç d'entroncar amb els diferents moviments de masses (sindicat, associacions culturals, cíviques, etc.) i disposés d'unes formes de retrobament*". Al final de l'article, serà ell l'encarregat d'efectuar l'última

intervenció, a la cerca d'una certa síntesi de consens: "*Hem de conservar la idea de partit d'avantguarda, però hem de deixar el concepte de partit destacament, és a dir, de partit que es manté a l'espera que vinguin condicions millors. El partit és una avantguarda en la mesura en què mou masses, i en la mesura en què les mou consolidant la seva organització. La síntesi d'aquesta política és la que hem aprovat en el IV Congrés. No hem d'esperar a estar organitzats per a combatre, ni hem de combatre sense estar organitzats*".

Aquest debat, que tingué lloc a finals de 1978, és una mostra del descontentament i les diferències que existien dins el partit i que s'arrossegaven de molt tems ençà, arribant fins i tot als temps del III Congrés. A les intervencions dels seus participants ja s'hi dibuixen les concepcions i els rerefons divergents que donaran lloc als arquetips que la premsa -i la historiografia- identificaran entre "banderes blanques" i "prosoviètics", que potser caldria anomenar rigorosament, pel que fa als aspectes organitzatius, *socialdemòcrates* i *leninistes* respectivament. Com s'ha vist, els bruscos canvis en l'estructura del partit no es traduïren en una millor adaptació d'aquest a la realitat social que l'envoltava, sinó que de forma unànime es considerava que havien significat un afebliment de l'estructura i de la capacitat d'incidir en l'elaboració de la línia política general, per molt que paradoxalment les intencions declarades de Gutiérrez Díaz i López Raimundo fessin referència a la "democratització" plena del partit. A la llarga, aquesta democratització i el "relaxament" dels mecanismes associats al centralisme democràtic varen significar que tot el que no es discutia i aprovava directament al Comitè Central no tenia cap mena d'efectivitat. La minoria contrària a la direcció, que controlava comitès locals i comarcals que sumaven i representaven una part molt significativa de la militància, no trobava la manera que les resolucions i plantejaments aprovats en aquests òrgans intermedis tinguessin cap mena d'incidència en la política assumida pel conjunt del partit, i la tensió en aquest sentit anirà creixent fins a tornar-se un punt de fricció que faria trontollar tot l'organigrama del PSUC, amb comitès comarcals que es negarien a adoptar els acords del Comitè Central i propostes d'aquest i del Comitè Executiu d'intervenir directament els organismes intermedis per evitar que "apliquessin polítiques contràries a la majoria" expressada al Comitè Central.

El perillós vent de fons de la discòrdia venia de lluny. De fet, els primers símptomes de desconfiança entre elements diversos del partit es remunten abans de l'inici de la transició en la seva fase central, en temps encara dels embats agònics del règim per la seva supervivència. Ens referim a l'entrada, a finals de 1974, dels quadres comunistes de l'organització rival Bandera Roja, que sacsejà els fins llavors sòlids fonaments de la unitat partidària en suposar de forma quasi automàtica la cooptació de molts dels nous ingressats als màxims òrgans de direcció. L'Organització Comunista

d'Espanya – Bandera Roja (OCE-BR) era un nucli cohesionat de militants que s'havia format a l'entorn de la revista *Bandera Roja*, editada a partir de 1968. El seu primer nucli d'acció havia estat la Unió d'Estudiants Revolucionaris (UER), que en continuà essent el motor principal. Era un "*grup de gent jove que tenia com a referència uns quants veterans*",[155] que capitanejaven el discurs polític. Alguns d'aquests veterans eren dirigents que havien estat apartats del PSUC als anys seixanta per la seva suposada tendència "claudinista", com Jordi Solé Tura i Jordi Borja. Se situarien en el discurs a l'esquerra del partit matriu del comunisme català, en una ideologia conformada per una mescla eclèctica de maoisme i althusserisme pròpia de la nova esquerra nascuda arran del Maig francès, que comptaria a més amb l'aportació del moviment de cristians de base pel socialisme d'Alfons Carles Comín.[156] Les tibantors amb els comunistes serien molt recurrents: "*conscientment o no traslladàvem a casa nostra la visió que teníem del Partit Comunista Francès. Després de la Caputxinada*[157] *havien aparegut molts grups i grupuscles que proclamaven la necessitat de la revolució i denunciaven el PSUC com a «revisionista» i «pactista», i a l'interior mateix del PSUC hi havia sectors que pensaven si fa no fa el mateix.* [...] *ens preocupava la forma i el fons de la batalla que havíem de fer contra el franquisme i érem molts els que crèiem que si el PSOE encara no era plenament visible i el PCE i el PSUC començaven a entrar en un camí d'acords incerts per dalt i sense una clara acció per baix, el final del franquisme s'allargaria i es complicaria molt*".[158] Resulta irònic comprovar que els qui mantenien aquest punt de vista al tombant dels anys setanta seran acusats de defensar la postura contrària una dècada més tard. Malgrat aquesta aparent radicalitat verbal, BR incorreria en diverses ocasions en pràctiques més conservadores que les del PSUC, com testimonia la participació al simulacre d'eleccions municipals que havia organitzat la dictadura el 1973 amb les candidatures veïnals de Rodríguez Ocaña a Barcelona o Tono Cunill a Terrassa. Amb una presència gens menyspreable a les universitats i en algunes zones de l'àrea metropolitana de Barcelona (significativament el Baix Llobregat), i amb una implantació potent en les Comissions Obreres "Sectors",[159] operarien durant la seva existència com a grup que rivalitzava amb el PSUC pel mateix espai polític, amb una retòrica d'atac constant a l'històric partit dels comunistes catalans que sovint generaria malestar i conflictes en els àmbits en què coincidien les dues militàncies. Arran de la ruptura interna d'OCE-BR en el tombant de l'any 1973-74, i en perspectiva de l'entrada en una etapa final del règim, el sector més moderat i també més qualificat

155SOLÉ TURA, Jordi: *Una història optimista*. Barcelona: Edicions 62, 1999, p. 304.

156Per a una narració exhaustiva de la incorporació d'OCE-BR al PSUC, v. PALA, Giaime: "Una semilla de discordia. La entrada de Bandera Roja en el PSUC", *HMiC*, VII (2010).

157La Caputxinada fou una assemblea multitudinària amb motiu de la fundació del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona celebrada al convent dels Caputxins de Sarrià el març de 1966, que va ser assaltada per la policia i assentà un antecedent de primer ordre en la unitat de lluita antifranquista.

158SOLÉ TURA: *Una història...*, p. 302.

159GABRIEL (coord.): *Comissions Obreres...*, p. 74.

des d'un punt de vista intel·lectual i tècnic iniciarà una estratègia d'aproximació amb la direcció del PSUC, amb qui acabarà pactant una integració que tenia un deix de "retorn a casa" per part de militants eixelebrats que havien intentat bastir un projecte alternatiu que finalment havia fracassat.[160] L'operació d'absorció serà possible gràcies a l'empeny d'una part de la direcció, encapçalada per Gregorio López Raimundo, Antoni Gutiérrez Díaz i Miguel Núñez, que veuran en aquest tràmit la incorporació d'un nombre significatiu de quadres valuosos en un moment en què el partit en té necessitat per causa del seu creixement numèric. A més, dirigents implicats en el món sindical hi veuran una ocasió immillorable per a solucionar la dualitat d'espais existent entre les Comissions Obreres (Sectors) controlades per OCE-BR i la Comissió Obrera Nacional de Catalunya impulsada pel PSUC; alhora que hi havia un interès manifest en incorporar el grup de Cristians pel Socialisme de Comín, per reforçar la imatge de partit nacional i de reconciliació capaç d'aglutinar àmplies capes de les sensibilitats populars en un mateix projecte plural d'avenç al socialisme.[161] Era una estratègia d'aproximació que tenia el seu reflex també a nivell estatal, ja que OCE-BR tenia implantació a diversos llocs d'Espanya i la direcció del PCE encapçalada per Carrillo, convençuda que al darrere s'hi trobada Fernando Claudín, tenia interès a (re)incorporar-la a les files comunistes.

Tot el procés, formalitzat en un seguit de reunions produïdes entre les respectives direccions, es conduirà de forma semiclandestina i d'esquenes a la pròpia militància d'ambdues organitzacions, fins i tot sense traslladar la informació sobre l'estat de les negociacions amb la direcció de Bandera Roja al Comitè Central del PSUC. La integració de CCOO (Sectors) a la CONC es farà oficial i pública el juny de 1974, però sense que això impliqués de cara enfora l'aproximació orgànica de les formacions polítiques que n'eren el principal suport. El grup de Solé Tura, Borja i companyia constituiran un grup dins d'OCE-BR que es denominarà Bandera Roja de Catalunya (BRC), plataforma des de la qual iniciaran una tasca interna de conciliació i de rectificació autocrítica respecte a les valoracions de la política i la línia estratègia del PSUC. Així, aconseguiran un nivell molt alt de cohesió entre l'antiga militància d'OCE-BR i la seva gradual acceptació d'una dissolució dins les estructures del partit, que ara identificaven com *el Partit*. La incorporació d'entre 350-400 militants, la majoria amb recorregut polític i preparació intel·lectual, s'oficialitzarà a partir de l'1 de desembre. El Comitè Central del PSUC, que s'havia reunit en plenari el juny i no havia rebut cap informació, se n'assabentarà per una carta enviada, a cada membre individualment, pel Comitè Executiu en què s'explica per primer cop tota l'operació i es dóna aquesta per finalitzada.[162] La integració de Bandera Roja era un fet, i la cooptació de molts dels nous incorporats a càrrecs i òrgans de direcció, Comitè Executiu i Secretariat inclosos, es donava per descomptada des de la

160PALA: "Una semilla...", p. 6-7.
161CEBRIÁN: *Estimat PSUC*, p. 136-137.
162PALA: "Una semilla...", p. 16-17.

direcció del partit. Això generarà una onada de malestar intern per part d'una militància que se sentia enganyada i inquieta pel fet de tenir els qui feia uns mesos els repudiaven a les instàncies directives de l'organització. I no es tractava només dels col·lectius de base, car el Comitè Central també havia assistit com un mer espectador a la fase de conclusió d'un procés pel qual no va ser consultat. Existeixen molts testimonis representatius de l'estranyesa amb què la militància comunista va rebre els nous companys de partit propulsats directament a càrrecs de direcció.[163] Des de l'òptica dels nouvinguts, algú que ho visqué des d'una posició central com Solé Tura, confessa a les seves memòries que "*Mirat fredament i des de la llunyania dels anys transcorreguts no deixa de ser un episodi més aviat insòlit. Que gairebé un miler de militants clandestins s'incorporessin en massa a un partit comunista encara més clandestí en una fase complexa però perillosa d'una dictadura que s'encaminava cap a la fase final és un fet ben extraordinari. Per tant, ni la integració en massa ni el desenvolupament posterior van ser, precisament, fàcils ni ordinaris*".[164] Més endavant, afegeix: "*A l'interior d'aquell PSUC i menys a l'interior del PCE, vam ser rebuts, per tant, i com era de preveure, amb una certa divisió d'opinions. Un ampli sector ens va acollir molt bé, un altre amb reticències i un altre amb manifesta hostilitat. Dic que era de preveure tenint en compte les picabaralles d'anys anteriors a la universitat i al sector d'ensenyament. Però no era solament allò. De fet, la nostra arribada era vista per uns com un reforçament de les seves posicions i per altres com un nou factor de confrontació i, volgudament o no, ens empenyien a prendre partit en unes tensions que nosaltres no compartíem o que, si més no, ens eren llunyanes. Més o menys ja ens esperàvem que l'afer no seria fàcil. Però també és ben cert que els dirigents del PSUC i nosaltres mateixos vam cometre molts errors d'entrada*".[165] Resulta intrigant que Solé Tura es refereixi a unes tensions internes preexistents a la seva entrada al PSUC entre "uns" i "altres", de les quals no ni ha cap constància i que semblen més aviat una reelaboració pròpia de la seva retrospectiva, en què aplica els paràmetres de la discussió interna que veuria la llum uns anys després al que és un dels episodis més crítics, des del punt de vista organitzatiu, anteriors a la mort de Franco.

De fet, seria el mateix procés d'inclusió i cooptació de la militància de Bandera Roja el que incrustaria un primer element important de divisió dins de l'estructura de l'organització. El mètode secretista que el Comitè Executiu del PSUC havia utilitzat i els conflictes que desfermarà l'acoblament de les dues militàncies allà on tenien forces comparables -significativament a la Universitat- erosionaran el clima intern del partit, que fins aquell moment, amb algunes excepcions,

163CEBRIÁN: *Estimat PSUC*, p. 136-141, cites de les entrevistes a Cinta Llorens, Andreu Claret i Muriel Casals; PALA: "Una semilla...", p. 17, cita de l'entrevista oral a María José Pardo de l'Arxiu Històric de la CONC.
164SOLÉ TURA: *Una història...*, p. 347.
165*Ibíd.*, p. 350.

havia estat majoritàriament d'una cohesió envejable a l'entorn de la seva direcció. Més enllà d'això, aquest capítol suposarà un element de distorsió estructural en el desenvolupament de la política de quadres, clau de volta de tot l'entramat orgànic en un partit comunista bastit sobre els preceptes del leninisme. Diversos quadres polítics, que havien vingut impulsant l'acció del partit durant anys en tots els àmbits -local, veïnal, sindical- en les difícils condicions de la militància clandestina, es veuran desplaçats a una segona línia davant la irrupció sobtada i irregular dels dirigents de BR, envoltats d'una aurèola de prestigi que tanmateix no serà prou per justificar aquest trencament brusc dels mecanismes de promoció interna. Tant és així que alguns malestars organitzatius s'arrossegaran fins a les portes del IV Congrés, després del qual es confirmaran la pervivència de plantejaments polítics no idèntics, que la política d'integració i de consens garantirà que no esdevinguin antagònics i convertirà en expressions compatibles d'una mateixa línia política central. L'equilibri en permanent tensió, emperò, aniria degradant-se fins a tocar el moll de l'os de la vida interna del partit, culminant en la temptativa de revulsió interna escomesa durant el V Congrés.

L'acatament dels acords del Congrés i dels òrgans de direcció del partit és una norma sagrada per a la militància comunista. Algú que havia combatut en la clandestinitat durant dècades com Román n'era plenament conscient, a més de consistir ell mateix un exemple viu del que volia dir l'observança obseqüent de les directrius i consignes del PSUC. Però és fàcilment imaginable que algú tan compromès, justament, amb l'organicitat i la política de quadres no va acollir amb alegria aquesta irregularitat que transgredia els canals habituals de formació i enquadrament de dirigents i responsabilitats polítiques dins de l'organització. Precisament, en ser consultat, el gener de 1978, per la revista *Mundo* sobre el recent IV Congrés dels comunistes catalans i les tensions que allí s'hi varen fer públiques, en una pregunta que l'identificava com el principal representant de la tendència dels "històrics", Serradell respondrà: "*en el PSUC no hay tendencias organizadas, aunque también es cierto que, afortunadamente, no se dice amén a todo lo que plantea la dirección. Cuando se habla de que aquel es un histórico, un sectario... se le cargan todos los errores del Partido, no las cosas que hemos acertado; eso no cuenta. Ha habido un elemento irrefutable, que son las votaciones, para elegir a la dirección, donde se ha demostrado que el Partido está unido entorno a una política y ahora se trata de aplicarla como militantes comunistas y no como históricos o no históricos*".[166] A la mateixa entrevista, interrogat sobre què va suposar l'entrada de Bandera Roja al PSUC, respon: "*La mayor aportación es que era un grupo donde la inmensa mayoría de sus miembros eran elementos profesionales e intelectuales, y todo partido comunista necesita tener una buena dosis de estos elementos, que le permitan ser un partido nacional presente en todas las*

166"«Román», el duro del PSUC", entrevista realitzada per Txiki Laorden, *Mundo*, 06/I/1978. Reproduïda a SERRADELL "ROMÁN": *Salida...*, p. 85-92.

capas de la población. Pero existe la ley de los contrarios, porque las cosas no tienen sólo un lado positiva [sic]. *Un elemento negativo -que dentro del Partido es necesario que se supere-, es que cuando B. R. entró no tenía la misma concepción política y organizativa que nosotros, porque si las hubiera tenido habrían ingresado antes, independientemente de que haya habido un acuerdo en la política global, ellos venían con concepciones diferentes y eso es un proceso que se ha de resolver con el tiempo. Hoy creo que en lo fundamental está resuelto, pero es la vida la que ha de demostrar si las cosas están solucionadas o no. Decir absolutamente que sí o que no, no es ninguna verdad*". Román havia estat un dels membres de la direcció del PSUC que, juntament amb Pere Ardiaca, Josep Clariana i Joaquim Sempere, s'havien mostrat més escèptics davant la bona voluntat dels "banderes" que volien passar-se a les files del partit,[167] contrastant amb l'entusiasme de López Raimundo, Núñez, Cipriano García i altres. Tanmateix, els acords majoritaris prevaldran i el partit, ara complementat amb el bo i millor de l'antiga organització rival, seguirà endavant amb la seva política de consolidació democràtica, a les portes de la mort del dictador i de l'inici dels anys clau de la transició. Això no obstant, com es farà evident gairebé set anys després, ni les divergències desapareixeran per complet ni s'oblidaran les causes de la gradual fissura al cos del partit. Un cop la ruptura havia estat consumada, es recuperarà sense embuts l'argumentació sobre la influència que els "banderes" havien exercit a l'interior del partit des del moment de la seva integració: "*Ya en el 4º Congreso del PSUC se produjo algún síntoma, que hacía entender que un grupo de compañeros estaban trabajando con ideas muy fijas. Eran sobre todo compañeros procedentes de «Bandera Roja» que habían ingresado en el 74 dentro del PSUC.* [...] *Para mí, y para otros compañeros, esto se veía venir*".[168]

Però l'oposició no es generarà només de resultes dels assumptes i les concepcions pròpies de l'esfera organitzativa, ni tampoc de les grans directrius polítiques a nivell nacional o estatal. Existiran diverses confrontacions de fons sobre alguns aspectes de la política concreta, que esdevindran autèntics cavalls de batalla per als bàndols en conflicte, i sobre els quals sovint no s'arribarà a una solució de consens que integrés totes les opinions expressades a l'interior del partit. Un bon exemple d'aquest tipus de divergència és la discussió, que es remunta als anys 1978-79, a l'entorn de la Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB), creada per decret el 1974, i l'horitzó proper que contemplava l'eventual creació d'un organisme gestor d'una nova Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB). En el seu desenvolupament es perfilaran dues opinions contraposades que reforçaran la interpretació de "xoc de blocs" pel fet que a una banda se situaren els abanderats de la

167PALA: "Una semilla...", p. 7-8.

168"No soy antisoviético", entrevista a Román realitzada per Joan Cata i publicada al setmanari *El Maresme*, el desembre de 1981. Reproduït a SERRADELL "ROMÁN": *Salida...*, p. 131-137; cita a la p. 132.

política municipal procedents de l'experiència de Bandera Roja i capitanejats per Jordi Borja, i a l'altra sectors diversos de la militància als territoris de major població obrera del país. Vindicant la representació d'aquests últims, el poderós Comitè Comarcal del Vallès Occidental es posicionarà en contra de la institucionalització del nou organisme, i farà conèixer la seva opinió per mitjà el seu òrgan d'expressió, *El Comunista*, i dels informes elaborats pel Centre d'Estudis Josep Moix, dirigit per Marià Pere, que s'hi publicaran ja des del primer número de la revista.[169] El Comarcal considera que l'AMB és un projecte d'ambicions faraòniques propi de l'època del *desarrollismo* franquista, que perpetua els models de desplegament territorial propis dels interessos del capitalisme monopolista, i s'oposa a reprendre el seu desenvolupament o entrar en negociacions abans de recuperar els ajuntaments democràtics: "*Así pues, en realidad, el Área Metropolitana de Barcelona nunca ha existido o, mejor dicho, nunca ha pasado de un gran proyecto técnico inscrito en el marco de una racionalización del capitalismo salvaje que motivó nuestro tan cacareado desarrollo de los años sesenta. Pero el proyecto y los estudios están allí, unos publicados, otros a medio aprobar* [...] *En este sentido decir NO al Área Metropolitana debe significar la oposición a una política de hechos consumados, tan típica del capitalismo salvaje. Significa el tomar partido para que la planificación y ordenación tan urgentes ya hoy día no vayan a remolque de los hechos, sino que se avancen a ellos. Decir NO al Área Metropolitana es optar por una política global de planificación que comprenda todo Catalunya, que en definitiva es la auténtica Área Metropolitana de Barcelona* [...] *ha de suponer ahora y aquí introducir todos los elementos posibles de racionalidad y justicia dentro del mismo sistema, como sucede en países capitalistas más avanzados como Gran Bretaña, los Países Bajos o Suecia* [...] *es estar contra la concentración monopolista del capital, lucha en la cual podemos encontrar como aliados a la mayor parte de la población* [...] *es introducir al hombre como medida de todas las cosas en la planificación*". La perspectiva d'eleccions municipals pot significar que aquesta qüestió prengui un rumb o un altre de ben diferent: *"En el campo de la administración territorial hay que luchar decididamente por la autonomía municipal. Debemos conseguir no sólo unos ayuntamientos democráticos, sino unos ayuntamientos con capacidad de gestión suficiente. La* [sic] *elecciones municipales son para los comunistas la piedra de toque de la posible nueva organización social*". En unes condicions que incloguessin un poder local potent, potser podria parlar-se de crear una àrea metropolitana, però sense capacitats vinculants: "*quizás podría hablarse de un ente supramunicipal, que careciera de todo poder político, pero que pudiera unir los esfuerzos técnicos de todos los municipios afectados para intentar corregir los efectos acumulados de siglos sin planificación. Quizás de un área*

169"Sobre la cuestión Área Metropolitana", de Marià Pere, *El Comunista*, 0 (setembre de 1978), contraportada.

metropolitana, así en minúsculas, quizás sí que podríamos hablar".[170]

Confrontant aquesta visió, el Comitè de Barcelona del PSUC, de majoria "socialdemòcrata" i sota l'influx directe de Jordi Borja i el potent equip tècnic i intel·lectual de la Secretaria de Política Municipal, elaborarà un document el febrer de 1979 que s'enviarà als altres comitès afectats, indicant clarament la funció que ha d'escometre: "*Las próximas elecciones municipales exigen del PSUC y por tanto de las organizaciones locales afectadas, una posición conjunta y homogénea sobre el fenómeno metropolitano y más en concreto sobre la Corporación Metropolitana de Barcelona. El documento que adjuntamos, aprobado por el Comité de Barcelona, debe discutirse con los Comités locales del Barcelonés y con los Ctés. Comarcales del Baix Llobregat y del Vallés Occidental, de acuerdo con el Comité Ejecutivo*".[171] És indicatiu que la pròpia dinàmica interna del partit s'impregni del desequilibri entre Barcelona -que fa la proposta a discutir- i la resta de municipis del seu entorn immediat, tal com es denunciarà més endavant. A les pàgines del document, es coincideix amb l'anàlisi històrica de l'origen de la gran conurbació barcelonina i del paper jugat per la desastrosa política de creixement territorial franquista. Tanmateix, es considera que la proposta d'Àrea Metropolitana de Barcelona sorgida als anys seixanta suposava un avenç en la planificació a gran escala del desplegament urbanístic del territori, i que la creació de la CMB el 1974 precisament tingué com a un dels seus objectius "*romper toda expectativa en torno a la institucionalización de la AMB-64 y de cualquier perspectiva de nueva división territorial de Catalunya*". La interpretació també es coincident pel que fa al "*papel prioritario que corresponde a los municipios y a la autonomía municipal, en la medida que los Ayuntamientos son los centros de poder político más cercanos a la población*", apostant per iniciar un procés de recomarcalització de Catalunya per mitjà de les "*Asamblees de Municipis de ámbito comarcal, pero también supracomarcal o subcomarcal*" i "*la constitución de Mancomunitats de municipios y de consorcios, para originar y gestionar la prestación de determinados servicios o la gestión de la planificación urbanística*". En aquest sentit, tot i remarcar que "*nuestra política ha de encaminarse a corto plazo al reconocimiento del hecho comarcal y a la defensa de las comarcas del Baix Llobregat y del Vallés Occidental juntamente con el Barcelonés impulsando Assemblees de Municipis a este nivel*", a curt termini es planteja que "*La CMB es hoy el único organismo "comarcal-metropolitano" existente en Catalunya, con competencias y recursos concretos* [...] *De forma inmediata hay pues que entender la CMB como un instrumento político y urbanístico importante a corto plazo -de elección indirecta a partir de los municipios afectados-, que debe ser utilizado en función de los*

170"Algo más sobre el Área Metropolitana", de Carles Carreras i Verdaguer, *El Comunista*, 1 (segona quinzena d'octubre de 1978), contraportada.

171"Sobre Barcelona y el fenómeno metropolitano". Document annex a la documentació de la reunió de regidors municipals i quadres del PSUC sobre "Política municipal als nous ajuntaments", celebrada el 7 d'abril de 1979 a Barcelona.

objetivos anteriormente definidos. Nuestra política deberá partir de la convocatoria, inmediatamente después de las elecciones municipales, de las Assemblees de Municipis de las comarcas afectadas y del impulso de una reunión de municipios de la CMB que con carácter constituyente decida sobre el futuro papel y características de este organismo". De cara a una futura constitució d'aquest organisme, es planteja en un annex la seva composició, que també serà origen de discussió amb els altres comitès locals i comarcals per la marcada preeminència de la capital. Finalment, el document acaba amb un auguri ombrívol: "*Señalamos, por fin, como un elemento muy preocupante que los plazos de constitución de la nueva CMB después de las elecciones municipales podrían alargarse peligrosamente y producir un colapso de este organismo; este peligro puede verse reforzado por el previsible dominio de la izquierda en estos municipios*".

És, en definitiva, la mostra d'una desavinença que anirà fent-se gran a mesura que, un cop recuperats els consistoris democràtics, avanci la planificació d'una nova política municipal i supramunicipal per al país, en un context a partir de 1980 dominat per l'estel ascendent de la majoria conservadora de Jordi Pujol que impregnarà la totalitat dels projectes de reconstrucció nacional de Catalunya. De fet, les iniciatives d'obres faraòniques destinades a reforçar el nus de comunicacions a l'entorn de la capital catalana continuarà provocant l'oposició dels comunistes vallesans ja no només a la projecció urbanística i territorial del govern, sinó també a la pròpia incapacitat de l'esquerra per a imposar plans de transformació de signe contrari allà on era majoritària. Davant d'un dels capítols més sonats d'aquest procés, la construcció dels túnels del Tibidabo que despertà una forta oposició, el portaveu comarcal del PSUC dirà: "*Hoy, casi un año después de la presencia mayoritaria de la izquierda en las esferas del poder de la Corporación Metropolitana de Barcelona, nadie ha cuestionado todavía el modelo de crecimiento. Las propuestas que los comunistas del Vallés Occidental hacíamos* [...] *no se llevaron a cabo debido a que la correlación de fuerzas, o yo diría mejor la «fiebre del pacto», ha hecho inviable, por ahora, esta salida*".[172] Lògicament, aquestes paraules contenen també una dura crítica velada contra la posició mantinguda a l'interior del partit pels comunistes barcelonins partidaris de la CMB. La polèmica entorn aquesta qüestió suscitarà la solidaritat de comitès i agrupacions de les comarques que també estaven afectades -Baix Llobregat, Barcelonès nord, Vallès Oriental- amb les posicions mantingudes pels camarades del Vallès Occidental enfront l'intent d'imposar una visió que consideraven "centralista" des de la Secretaria de Política Municipal. La pressió des de la seu nacional del Carrer Ciutat i la defensa, cada cop més articulada, dels vallesans serà un precedent perillós per a una direcció que no estava acostumada a ser contestada de forma frontal i fins les

172"Los túneles del Tibidabo: modelo monopolista y área metropolitana", de José María Campos, i a la mateixa plana "Comunicado del C.[omité] L.[ocal] de Sant Cugat", *El Comunista*, 11 (setembre de 1980), contraportada.

darreres conseqüències en aquest tipus de discussions. La coincidència en aquest punt, transcendental i gens secundària pel que fa al paper polític que calia jugar als consistoris de molts pobles i ciutats de la conurbació barcelonina, generarà unes sinergies que seran la llavor d'un treball col·lectiu de molts d'aquests quadres intermedis per a elaborar una posició alternativa que reconciliés el discurs nacional del partit amb les necessitats dels seus municipis. S'ha assenyalat que aquests espais de trobada de dirigents del cinturó roig per discutir la qüestió de l'Àrea Metropolitana revestiren el primer marc de coordinació i discussió conjunta de molts dels qui un temps després lideraran la revolta a l'interior del PSUC.[173]

La disputa també s'estendrà a qüestions com l'energia nuclear, davant la qual el Comitè Comarcal del Vallès Occidental mostrava una posició netament contrària,[174] mentre que altres sectors del partit -i especialment el PCE- no mantenien una actitud tan bel·ligerant. De fet, la presa de consciència i la introducció àmplia d'aquesta temàtica en el programa polític dels comunistes catalans tindrà lloc en el V Congrés a proposta, precisament, del Comitè Comarcal, que aportarà una esmena rotunda sobre aquesta problemàtica: "*Finalmente en el terreno de los recursos energéticos, nuestro Partido propugna una política energética nacional basada en el autoabastecimiento y en la investigación de las nuevas fuentes de energía y en las tradiciones (hidráulica, solar, eólica, geotérmica, etc.). Nuestro Partido se opone a la aplicación de la energía nuclear por lo que comporta como factor de subordinación a las multinacionales, el sector, por sus riesgos ecológicos y por el modelo de sociedad policíaca que impone, como ha demostrado la lucha de los trabajadores de Ascó. Es por ello que nos oponemos a la concentración de centrales nucleares en las comarcas del Ebro y a los proyectos de extracción de uranio en varias comarcas de Catalunya*".[175] Amb diferències i millores en el redactat -així com algun matís que rebaixa l'estil punyent del text original-, aquest posicionament rotund fou inclòs i acceptat a les tesis definitives del V Congrés.

En cap cas, doncs, pot refer-se el relat històric dels conflictes i tensions a l'interior del PSUC sense prendre en consideració la importància i la transcendència d'aquestes discussions, que sovint es revestien d'abast estratègic -com en els dos casos mencionats- i implicaven una estreta relació amb la pràctica política concreta en l'àmbit quotidià. Llur impacte entre la militància arribaria a ser molt notable, especialment a nivell dels comitès locals i comarcals. Això no obstant, a la llarga els sectors "eurocomunistes radicals", com en el cas exposat de l'Àrea Metropolitana, tingueren més mecanismes per a difondre o imposar llur visió a la línia general del partit, relegant a una posició de

173MERONÑO, Pere: "*Román", l'home que va organitzar el PSUC*. Barcelona: Fundació Pere Ardiaca, 2005, p. 137.

174"Las centrales nucleares. Respuesta de los monopolios a la crisis energética", de Joan Tafalla, *El Comunista*, 6 (març de 1980); "Debat energètic i opció nuclear", de Pere M. Comas Miralles, *El Comunista,* 9 (abril de 1980).

175AHPCC, FJSMA, XXXII, carpeta "Esmenes V Congrés", dossier *Texto refundido...*. Esmena a la tesi 14, "La reconstrucció econòmica i social".

perpètua oposició els organismes intermedis tals com els comitès comarcals del Vallès Occidental o del Baix Llobregat, cada cop més esgotats d'anar a la contra d'una direcció que sovint establia la seva opinió com la vàlida i, sobretot, l'única prou consistent des d'un punt de vista teòric.[176]

Pel que fa als elements més purament ideològics, la crítica a l'eurocomunisme havia anat prenent forma ja des de les discussions sobre l'abandó del leninisme en el IX Congrés del PCE (1978), posant el partit en una situació de perill real de trencament durant la celebració de la I Conferència Nacional, l'abril de 1978, que concentrà tota la tensió acumulada sobre aquesta qüestió.[177] La Conferència serà el primer assaig de ruptura del partit, saldat amb concessions de totes les parts en conflicte, amb sentit comú i amb una política de cohesió a l'entorn de la direcció -que serà reescollida al complet després d'una setmana d'interregne-, explicitant la diversitat de postures internes existents. Tanmateix, també farà evident un estès malestar entre les bases i una inoperància organitzativa profunda que dificultarien i molt l'avenç de la desitjada "política d'integració" que venia intentant-se posar en pràctica des del IV Congrés. Un any i mig més tard, la disputa tornaria a encendre's en el marc de la III Conferència Nacional del partit, el desembre de 1979. El resum de la discussió, aprovat per la majoria, recull el contingut de l'enfrontament: "*Hi ha una certa concepció que tendeix a aprofitar, des del seu punt de vista, l'eurocomunisme, pressionant-lo constantment per tal de fer-lo trencar amb la seva condició internacionalista, perquè apaivagui, si pot ser fins a fer-lo desaparèixer, el seu contingut revolucionari, perquè s'esmicoli, si és possible, el seu contingut de classe. I hem de fer molt conscients que aquesta pressió, el fantasma de la socialdemocratització del partit està en l'ànim dels companys i pot transformar-se en un element de desconfiança cap a la nostra política i, de vegades, cap als nostres dirigents*".[178] Les posicions anaven perfilant-se i fent-se més nítides a cada nova ocasió per a discutir l'orientació política i l'estratègia seguida pel partit. En aquestes discussions el sector "leninista" -que en un inici incloïa també els que després serien anomenats "prosoviètics"- aniria guanyant adhesions enfront uns "banderes blanques" cada cop més arraconats en les maniobres en solitari des dels òrgans de direcció.

En definitiva, la concepció d'una via democràtic al socialisme no havia de confondre's -com, a parer dels sectors interns d'oposició, es confonia- amb la deriva, personificada en la figura de Santiago Carrillo però també amb elements de la direcció del PSUC (tals com Jordi Solé Tura o Jordi Borja), que obviant els postulats revolucionaris s'inclinava vers un plantejament de *tercera via*

176Entrevista a Celestino Sánchez, 9/III/2010.

177El Secretariat del Comitè Central editarà un document que donarà compte del conflicte desfermat a l'entorn de la I Conferència Nacional: *La Conferència Nacional del PSUC i la reunió del Comitè Central (8 i 9 d'abril)*.

178III Conferència Nacional. Resum de la discussió (desembre de 1979).

entre el model soviètic i l'economia capitalista. La *revolució de la majoria* tampoc no era sinònim ni justificava el progressiu decantament vers un antisovietisme que enfrontaria molt directament el PCE (i, de retruc, el PSUC) amb el PCUS. En aquest sentit, l'eurocomunisme s'assimilava -i per això era criticat- no a aquesta *revolució de la majoria*, sobre la qual hi havia consens i que revestia el nucli del programa del socialisme democràtic que tothom compartia,[179] sinó a una irrefrenable tendència a la socialdemocratització dels partits comunistes, convertits en apèndixs de la política institucional i renunciant al seu arrelament per la base a la quotidianitat de l'experiència de les classes populars. Aquesta rectificació sovint es plantejava des dels seus defensors com a pas imprescindible per a una eventual majoria d'esquerres a Catalunya i Espanya, gràcies a uns pactes amb el PSOE que només serien factibles si els comunistes adoptaven un discurs de contenció i concòrdia amb la socialdemocràcia. Tal com reconeix dels seus principals valedors, Solé Tura: "*el concepte d'eurocomunisme inventat pels comunistes italians i adoptat formalment pels espanyols equivalia a donar per acabada la fase històrica de confrontació entre la socialdemocràcia i el comunisme.* [...] *semblava evident que les causes que havien provocat la gran escissió des de la revolució russa pertanyien purament i simplement al passat i no tenien res a veure amb aquella Europa nova que s'estava construint i a la qual volíem pertànyer. Certament, la confrontació entre els blocs encara ho condicionava tot, però era evident que el comunisme italià i el de casa nostra rebutjaven precisament la divisió en blocs i s'havien allunyat totalment de la teoria i la pràctica del bloc soviètic, fins a la ruptura explícita en molts casos. O sigui que ni la teoria ni la realitat d'aquells anys de canvi eren línies divisòries insuperables entre socialistes i eurocomunistes, i cada dia que passava em semblava més absurd que, malgrat tot, les línies de separació es mantinguessin*".[180] D'aquí a proposar l'eliminació del leninisme com a filosofia i mètode organitzatiu del partit hi havia un pas, com es demostrà el gir protagonitzat pel PCE i que de poc no provoca una ruptura dins el PSUC ja a l'any 1978. Aquesta visió italianitzant serà mantinguda a bastament pels elements més significats dels "banderes", però també mereixerà l'adhesió entusiasta d'alguns dirigents històrics com Josep Solé i Barberà, que s'encarregarà de defensar-la en diverses tribunes polítiques, tals com les influents jornades "Les terceres vies a Europa" organitzades per l'Institut Català d'Estudis Socials de Barcelona en diverses conferències l'abril-maig de 1975, que comptaren amb la presència del democratacristià Anton Cañellas, els socialistes Josep Pallach i Joan Reventós i els liberals nacionalistes Ramon Trias Fargas i Jordi Pujol. En aquella ocasió, Solé i Barberà defensarà una reformulació autòctona del "compromís històric" que havien teoritzat els

179A les polèmiques tesis presentades pel Comitè Comarcal del Vallès Occidental, que esdevindrien una mena de contratesis en la preparació del V Congrés, no es posava en cap moment en dubte la concepció de la via democràtica al socialisme com a patrimoni polític consubstancial del PSUC: AHPCC, FJSMA, XXXII, carpeta "Esmenes V Congrés", dossier *Texto refundido*... .

180SOLÉ TURA: *Una història...*, p. 383-384.

comunistes italians, que havia de basar-se a casa nostra en una política unitària a l'entorn de la conquesta d'un marc de llibertats democràtiques.[181]

En el cantó invers, diverses veus alçarien la crítica a l'eurocomunisme, alguns com a concepció global i d'altres referint-se a la particularitat espanyola. La llista d'opositors és llarga, com llarg seria clarificar amb quins elements de la proposta eurocomunista polemitzaven i quines alternatives proposaven, ja que la crítica serà heterogènia i provindrà des de sectors molt diversos. N'hi haurà, com Fernando Claudín, que qüestionaran alguns aspectes dels plantejaments de Carrillo des de posicions properes,[182] mentre algunes crítiques atacaran frontalment la totalitat del que es proposa. D'entre aquestes últimes seran cèlebres les d'Ernest Mandel des de l'òptica trotskista, i sobretot les de l'ideòleg del PCUS Borís Ponomariov que tindran molta prèdica gràcies a la seva publicació a *Tiempos Nuevos*, o els treballs del publicista soviètic Ernst Henry que plantejaven que era la socialdemocràcia i el seu compromís explícit amb la pervivència de les estructures capitalistes el que feia inviable la reunificació amb els comunistes.[183] Així doncs, les crítiques a l'eurocomunisme no eren exclusives del sector refractari dins del comunisme català, sinó que era una batalla recreada a tots els nivells del comunisme estatal i internacional, i que generaria entre 1975 i 1985 el principal flux de recomposició dels moviments comunistes a Espanya i al conjunt d'Europa.[184] El cas del PSUC, emperò, tindria una especial rellevància pel fet que constituïa en si mateix un exemple, fins al moment de la ruptura, d'integració de tendències i d'arrelament social del partit comunista, que havia obtingut prop d'un 20% de suport electoral en tots els comicis celebrats fins el moment.[185]

La discussió teòrica sobre la definició de l'eurocomunisme i les seves diferències amb la doctrina clàssica dels partits marxistes adoptà la forma d'un debat d'alta volada en què sobretot pensadors i teòrics aportaren el seu gra d'arena, en un intercanvi d'opinions que donaria lloc a una profusa publicació d'obres que seria particularment intensa durant la dècada que va entre 1975 i 1985. L'enumeració de totes aquestes contribucions exigiria una extensió i un aprofundiment sobre la qüestió de l'eurocomunisme com a proposta teòrica i estratègica que sobrepassa els límits d'aquest treball.[186] Tanmateix, sí que és convenient afirmar que alguns d'aquests textos, de forma

181SOLÉ I BARBERÀ, Josep: "El compromís històric", conferència realitzada al Col·legi d'Arquitectes de Barcelona el 15 d'abril de 1975, recollida a DD.AA.: *Les terceres vies a Europa*". Col·lecció "Noves actituds", 1. Barcelona: Nova Terra, 1975.

182CLAUDÍN, Fernando: *Eurocomunismo y socialismo*. Madrid: Siglo XXI, 1977.

183HENRY, Ernst: *Socialistas y comunistas, ¿pueden marchar juntos?*. Madrid: Akal, 1976.

184Per al cas espanyol, v. VERA, Fernando: "La diáspora comunista en España", *Historia Actual Online*, 20 (tardor de 2009), p. 35-48.

185Per a un estudi acurat de la implantació electoral del PSUC, v. BOTELLA, Joan: *L'electorat comunista a Catalunya, 1977-1980. Un estudi de psefologia*. Tesi per a l'obtenció del grau de Doctor en Dret. Universitat Autònoma de Barcelona, 1982.

186Pot trobar-se una bona síntesi al capítol "El eurocomunismo" de l'obra SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, Jesús: *Teoría y práctica democrática en el PCE (1956-1981)*. Madrid: Fundación de Investigaciones Marxistas, 2004, p. 195-264.

fragmentària o completa, directament o de forma diferida, anaren arribant també a la base comunista. Almenys sí que eren difoses les postures principals del debat, per bé que no tothom podia contribuir-hi de la mateixa manera perquè les tribunes d'opinió quedaven restringides a unes poques plomes que, potser sense proposar-s'ho, a la llarga semblava que pretenien amb la seva veu englobar i representar tota la militància dels seus respectius partits. El debat a l'entorn de l'eurocomunisme s'encalçaria a una altra disquisició teòrica de menor impacte que ja existia a l'interior del partit des de finals dels anys seixanta, referent a les revolucions científico-tècniques i les perspectives que aquesta podia contribuir a l'emancipació de la classe treballadora.[187] Existia una interpretació, popularitzada per l'obra del txec Radovan Richta -que havia estat un protagonista dels esdeveniments de la Primavera de Praga de 1968-, que preveia una feliç coincidència entre la lluita per l'alliberament de l'explotació i la progressió de la tecnologia, la qual posaria les bases per l'adveniment gairebé mecànic d'una nova societat sense classes.[188] Aquesta discussió ocuparia especialment a col·laboradors del PSUC que debatrien la qüestió en revistes especialitzades dels col·legis professionals -tals com *CAU* i *Novatecnia*-, però també se'n faria ressò la revista teòrica del partit *Nous Horitzons* i arribaria així a un gruix de militància comunista molt superior, que es reafirmarà en la crítica esbossada pels primers sobre la impossibilitat de prescindir de la lluita de classes com a motor de la història i les perilloses conseqüències que aquesta interpretació podien suposar per a la tasca comunista. Des d'alguns sectors de la base es veia un lligam clar entre aquesta repudiació d'un dels axiomes primordials de la teoria política marxista i la configuració de la nebulosa proposta eurocomunista, que propugnava la neutralitat de l'Estat i considerava les actuals condicions de desenvolupament del social i tecnològic del capitalisme com a justificants d'una nova estratègia global.[189] La relació entre aquest element de discordança teòrica i la discussió de l'eurocomunisme no és trivial i mereixeria un estudi monogràfic que n'esclarís amb més exactitud els punts de contacte i la influència exercida.

En paral·lel a la qüestió de la política d'aliances, el creixent antisovietisme de les direccions del PCE-PSUC resultava exasperant per a una militància que sovint s'havia educat políticament en un context de fraternitat amb la Revolució d'Octubre i de fe en el paper de la Unió Soviètica com a punta de llança del socialisme mundial. La recrudescència de la dreta a nivell internacional amb l'expansió de les teories econòmiques neoliberals i l'arribada al poder d'elements ultraconservadors com Margaret Thatcher a la Gran Bretanya (1979) o Ronald Reagan als EUA (1981), així com de

187ROCA, Antoni: "La necessitat de la ciència, la necessitat de la llibertat", a *La nostra utopia. PSUC: cinquanta anys d'història de Catalunya*. Barcelona: Planeta 1986, especialment els apartats "L'impacte de la «revolució científico-tècnica»" i "El debat sobre la revolució científico-tècnica i l'ecologisme", p. 81-85.

188La més influent seria l'obra col·lectiva dirigida per Richta i elaborada per 60 autors més. RICHTA, Radovan (dir.): *La civilización en la encrucijada: implicaciones sociales y humanas de la revolución cientificotécnica*. Mèxic: Siglo XXI, 1971.

189Entrevista a Celestino Sánchez, 09/III/2010.

l'intervencionisme nord-americà que inaugurà una nova fase expansiva amb la implicació en el derrocament del govern de Salvador Allende a Xile (1973), feien incomprensible una política internacional basada en l'equidistància crítica entre els dos blocs antagònics del període de la guerra freda, identificats globalment com a una amenaça per al conjunt de la humanitat pel perill nuclear, però sense fer-ne distinció. Les diferents apreciacions davant la intervenció soviètica a l'Afganistan (1979) duran a l'evidència pública de l'existència de dues posicions difícilment conciliables dins del partit respecte a l'escenari del moviment comunista internacional i concretament del rol que havia de jugar la Unió Soviètica i la seva política exterior. Una majoria de delegats i delegades a la V Conferència Comarcal del Baix Llobregat, una de les comarques amb més densitat de població obrera i amb més implantació dels comunistes, celebrada el gener de 1980, es negà a condemnar la invasió, argüint que els soviètics havien correspost a una petició formal d'ajut emesa pel govern revolucionari afganès; a més, a la resolució que desaprovava la condemna que havia fet pública el Comitè Central del PSUC s'hi sumà una altra que proposava l'eliminació del terme "eurocomunista" tot mantenint la noció de "*socialisme en llibertat i revolució de la majoria*".[190] Aquests resultats imprevistos, que foren considerats per Gutiérrez Díaz com una mena d'amotinament sense més conseqüències per al conjunt del partit,[191] foren una de les primeres ocasions en què un organisme legítim manifestaria el seu desacord amb la línia aprovada pels òrgans superiors, però no seria l'última, ja que poc després seria la Conferència Local de Terrassa la que es pronunciaria en termes similars. Seria també el precedent a partir del qual s'instauraria, de mans de la premsa, l'apel·latiu d'"afganesos" per a referir-se de forma generalitzada als qui qüestionaven la línia política del PSUC, equiparant aquests moviments amb l'alineament prosoviètic d'altres partits comunistes com el portuguès i molt especialment el gran Partit Comunista Francès de Georges Marchais, que recolzà la intervenció a l'Afganistan. Aquest darrer fet, segons l'editorial d'*El País*, "*plantea una difícil situación al eurocomunismo, todavía en estado casi gaseoso, que necesitaba para su credibilidad desarrollos ideológicos más precisos y coherentes y líneas de actuación en el plano nacional e internacional firmemente sostenidas a lo largo del tiempo. El eurocomunismo, o lo que quede de él, puede ser, de esta forma, destruido desde dentro antes incluso de superar la adolescencia*", i en referència al comunisme espanyol afegeix una advertència premonitòria que alhora suposa també un punt de partida de la tesi de la conspiració interna d'elements bel·licosos sota aixopluc i influència russa: "*Los partidarios de aislar a los comunistas y lanzarlos al* ghetto *de la vida política y parlamentaria deberían ser conscientes del alcance de esa operación y de la existencia* [...] *de tendencias hoy quizá débiles, pero que mañana pueden ser fuertes, que ven con*

190"El PSUC del Baix Llobregat, a favor de la invasión de Afganistán", *La Vanguardia*, 22/I/1980.
191"Gutiérrez Díaz mitiga el endurecimiento de posturas en el PSUC del Baix Llobregat", *La Vanguardia*, 24/I/1980.

apenas oculta simpatía el curso hacia la «guerra fría» internacional y nacional del que la invasión de Afganistán y las declaraciones de Marcháis son otros tantos pasos. El éxito de esa operación de aislamiento y el simétrico endurecimiento comunista, con el ascenso -en algunos aspectos ya visible- dentro de su seno del prosovietismo difícilmente podrían ser considerados como un paso adelante en la consolidación de nuestra democracia".[192] Alarmismes mediàtics a banda, a l'interior del PSUC ningú no defenia l'omnipotència de la URSS per fer i desfer dins de la seva esfera d'influència; la distinció es trobava en considerar si el bressol del socialisme mundial i el seu antagonisme amb els Estats Units d'Amèrica representava en si mateix la màxima expressió de la lluita de classes a nivell internacional. En bona mesura, aquesta havia estat la clau interpretativa amb què s'havien abordat els casos precedents d'invasió per part de les tropes del Pacte de Varsòvia. En el cas d'Hongria el 1956, les veus crítiques foren molt poques i en general el context asfixiant de la guerra freda i l'anticomunisme que assolava els països occidentals va provocar un tancament de files gairebé total a l'entorn de l'actuació soviètica, entesa com una reacció defensiva davant d'una operació orquestrada per la CIA contra el govern hongarès legalment constituït.[193] No es produí el mateix quan una dècada més tard (1968) els tancs penetraren dins les fronteres de la Txecoslovàquia díscola que vivia el procés de la Primavera de Praga. En aquest darrer cas, les dissonàncies entre els comitès d'intel·lectuals que condemnaren rotundament la intervenció de la URSS i les bases obreres del partit que recolzaven la política internacional soviètica, col·locaren a la direcció del PSUC -tant a l'interior com a l'exili- en la delicada tasca de mantenir els precaris equilibris interns destinats a evitar el trencament.[194]

De ben segur que les famoses polèmiques, conegudes per tota la base social comunista,[195] entre la visió de la dirigència soviètica expressada a la revista *Tiempos Nuevos*, absolutament bel·ligerant amb la política d'independència i de crítica a la URSS seguida per Santiago Carrillo, i els escrits d'aquest i d'altres dirigents eurocomunistes espanyols i de l'àmbit internacional en defensa pròpia contra el que consideraven una ingerència del PCUS, ajudarien també a consolidar la imatge que hi havia una bretxa cada cop més profunda entre la potència del socialisme real i la direcció del PCE. Aquesta evidència alimentava un sentiment d'orfandat per part de la militància menys avesada als plantejaments d'autonomia nacional -que sovint es confonien i assimilaven a l'esmentat procés de socialdemocratització-, que tampoc no tenien cap mitjà d'expressió dins l'estructura del partit, ja que les principals publicacions d'aquest, *Treball* i *Nous Horitzons* (o *Mundo*

192Editorial "*El eurocomunismo y la «guerra fría»*", *El País*, 20/I/1980.
193CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 38.
194PALA i NENCIONI: *op. cit.*, 182-201.
195Els dirigents "euros" -entre ells Joan Busquets, exdirector de *Treball*- afirmaran que *Tiempos Nuevos* es llegia més entre sectors de la militància del partit que *Treball* o *Mundo Obrero*: "Moscú juega fuerte", *Pueblo*, 17/II/1981; Gregorio López Raimundo ho ratificarà en declaracions a la premsa: CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 309.

Obrero i *Nuestra Bandera* en el cas de l'Estat), eren en mans del sector "eurocomunista" i fins i tot depassaven la línia política equidistant aprovada pel partit per a posicionar-se sovint en postulats nítidament antisoviètics.

De tota aquesta constel·lació de factors i causes de desacord polític respecte el rumb general que havia seguit el PSUC d'ençà de la legalització, va originar-se un corrent d'oposició sobre la base d'una creixent massa crítica que s'estenia de forma transversal a través de la base del partit, a molts comitès locals i agrupacions, a sectors del sindicat i agrupacions de professionals, etcètera. En molts casos, eren persones que havien observat de forma obseqüent la disciplina partidària durant molts anys, amb una confiança absoluta en la direcció fins i tot en episodis dramàtics com l'absorció dels "banderes", el pas de les cèl·lules a les agrupacions o la defensa corporativa dels Pactes de la Moncloa, que tanmateix després de tot aquest temps se sentien bandejats de la discussió política i dels espais de presa de decisió del partit. No eren un element aliè i extravagant que pretengués la "desnaturalització" del PSUC, ans al contrari, eren molta de la gent que havia contribuït, més o menys anònimament, a construir el gran bastió de la lluita antifranquista i que havia dedicat anys de la seva vida a la defensa de la democràcia, a la batalla sindical, als moviments veïnals de barri. Aquest descontentament trobà en dirigents d'organismes intermedis, tals com els comitès comarcals o les federacions sindicals, els principals capitans d'una revolta interior que no pretenia subvertir l'ordre ni les jerarquies, sinó fer sentir també la veu discrepant d'amplis sectors del partit que no se sentien representats per l'actuació i la línia política mantinguda des dels òrgans de direcció.

No hi ha dubte que el Comitè Comarcal del Vallès Occidental fou, a nivell orgànic, el principal protagonista d'aquesta ofensiva en elaborar un complet document de contratesis destinat a revertir el curs i les conclusions de l'imminent V Congrés, esdevenint així la principal plataforma organitzada que impulsava el discurs contestatari, mantenint-se encara dins els paràmetres que li permetien la legalitat del partit. Tanmateix, és innegable que aquell material va ser, també, matèria d'una difusió irregular i horitzontal dins de l'estructura del PSUC, atès que provinents d'indrets molt llunyans del Vallès Occidental -tals com organitzacions del Penedès, Mataró, Badalona i de molts barris de Barcelona- arribarien esmenes a la documentació del Congrés que eren calcs del text vallesà, que esdevindria guia i referència als diversos elements discrepants dins l'organització. Aquest fet contravenia allò previst per Estatuts, és a dir, un circuit vertical de comunicació entre els organismes de base i els màxims òrgans de direcció, dins el qual els estadis intermedis com els comitès comarcals havien de defensar la política dels òrgans superiors tot recollint allò que sorgís dels nivells inferiors de l'organigrama. En cap cas es contemplava la distribució de documents a altres espais que no fossin el Comitè Central, receptor de les esmenes a les tesis i a l'informe polític

del Congrés. No sembla desaforat afirmar que hi hagueren moviments subterranis interessats a promoure l'escampament de les esmenes del Vallès Occidental, d'altra banda fetes públiques per mitjà de la seva publicació a *El Comunista*, que va ser àmpliament repartit més enllà dels límits de la comarca. Possiblement els vincles establerts arran de les discussions sobre l'Àrea Metropolitana foren un factor clau que possibilità aquest contacte al marge dels marcs de trobada previstos estatutàriament. De fet, l'evidència tangible que s'estaven fent arribar còpies de les esmenes en espais que no els pertocava es produí quan Miguel Guerrero, que sintonitzava amb els sectors crítics, va confessar penedit a López Raimundo que havia fet córrer la documentació a integrants del Comitè Local de Badalona. També arribà a mans d'Andreu Claret, en introduir-se al Comitè de Barcelona per part d'un dels seus membres. El Comitè Executiu cridarà quatre membres de la direcció (el diputat Celestino Sánchez, el regidor a l'Ajuntament de Barcelona Justiniano Martínez, el secretari de la Unió Local de CCOO de la capital Alfred Clemente i el membre del Comitè Comarcal del Vallès Occidental Juan Ignacio Valdivieso) a explicar-se per aquestes irregularitats. Els quatre dirigents serien amonestats i es faria una advertència a tot el Comitè Central del que s'estava succeint, però no es produirien mesures que poguessin atiar encara més un incendi ja havia escapat al control de la direcció sortint. No seria així en el cas de les sancions i expulsions aplicades a membres i responsables d'alguns comitès locals -tals com el de l'Hospitalet o Cornellà de Llobregat- integrants del que es qualificava com a "fracció prosoviètica",[196] que revelarien els límits de la capacitat d'integració i absorció de divergències internes del PSUC, alhora que assentarien un precedent de càstig que encara donaria més combustible a la indignació dels sectors descontents de la militància. El mes de novembre, el mateix Comitè Central aprovarà una resolució en què condemna la distribució indeguda de les esmenes del Comitè Comarcal del Vallès Occidental. La informació d'un seguit d'irregularitats en el debat precongressual transcendí a la premsa,[197] reviscolant l'interès periodístic -i l'atractiu morbós- que suposava la celebració del V Congrés per als mitjans de comunicació i abonant les novel·lesques imatges de les conspiracions fratricides.

En aquest procés de promoció de les contratesis del Vallès s'ha apuntat reiteradament la responsabilitat de la Secretaria d'Organització, controlada en aquells moments pel tàndem Román-Trives, la qual també s'ha considerat responsable de promoure reunions al marge dels espais i òrgans pertinents a fi de preparar una composició de delegats i delegades per al V Congrés que fos favorable al corrent de contestació intern.[198] Tanmateix, de l'estudi de la documentació disponible i del testimoni d'alguns dirigents vallesans que prepararen els documents en qüestió, no se'n pot

196"L'Hospitalet: expulsados seis dirigentes del PSUC", *La Vanguardia*, 06/XII/1980; "El PSUC sanciona a un concejal de Cornellà", *El Periódico*, 18/XII/1980.
197"Denunciado el intento de articular una fracción en el PSUC", *El País*, 07/XI/1980.
198CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 289.

inferir que Josep Serradell estigués al darrere d'aquesta operació, per molt que no hi ha dubte que n'estava al corrent i que fins i tot fou convidat en diverses d'aquestes reunions.[199] Un estudi amb deteniment del seu arxiu personal[200] ens mostra que la seva dedicació i el seu nivell de coincidència amb el Comitè Executiu i el Secretariat durant tots aquests anys són molt altes i que en cap moment sembla situar-se en una posició contrària a les de Gutiérrez Díaz, present a gairebé totes les reunions dels òrgans citats.[201] Les actes i les anotacions manuscrites de les reunions de la Secretaria d'Organització[202] tampoc no ens fan pensar en una maniobra encoberta de subversió, ans al contrari, Román ens apareix com un home disciplinat, extremament metòdic, que normalment no qüestiona les orientacions dels principals dirigents polítics sinó que planteja les problemàtiques organitzatives que aquestes poden generar, tot esbossant possibles vies de resolució. Així ho testimonien els seus nombrosos articles i informes interns sobre mètode orgànic, acatant i defensant amb vehemència la transformació de les tradicionals cèl·lules a les noves "agrupacions de comunistes", que tanta mala maror varen generar en determinats sectors del partit, en tot cas apuntant maneres organitzatives per a fer factible la metamorfosi vers un "partit de masses",[203] mentre alguns dirigents territorials i sectorials oposaven resistència a una interpretació "socialdemocratitzadora" dels canvis organitzatius promoguts per la direcció al conjunt de l'estructura partidària. És molt probable que, en molts elements de la crítica sobre la contenció del partit durant la transició, el seu criteri personal fos coincident amb les idees que expressaven els qui, ja des del 1978 en endavant, anirien construint un discurs cada cop més contraposat a la direcció. No hi ha dubte que tenia serioses desavinences amb els quadres polítics vinguts de Bandera Roja i amb la defensa de l'eurocomunisme més recalcitrant identificat amb una tendència "socialdemòcrata", diferències que afloraren a l'entorn de la polèmica sobre la sobtada supressió del leninisme en vistes al IX Congrés del PCE. Però un home com ell, que havia viscut dècades en la militància clandestina, observava amb gran cura els mecanismes del centralisme democràtic i defensava sense embuts els acords majoritaris. A banda d'això, és de justícia recordar que tant Serradell com Margarida Abril formaren part de la direcció del partit de forma ininterrompuda des dels anys cinquanta, la mateixa direcció que anà pilotant la marxa dels comunistes catalans vers la capitalització de la lluita antifranquista i la formulació

199 MERONÑO: *"Román", l'home...*, p. 139-143.

200 L'arxiu personal de Josep Serradell es conserva a l'Arxiu Històric del Partit dels i les Comunistes de Catalunya, Fons Josep Serradell i Margarida Abril (AHPCC, FJSMA), sota custòdia de la Fundació Pere Ardiaca.

201 Per citar-ne només algunes: AHPCC, FJSMA, XXV, carpeta "Dades d'organització"; XXVIII, anotacions de les reunions del Secretariat, el Comitè Executiu i el Comitè Central; XXIX, carpeta "PSUC. Comitè d'Organització"; XIX, carpeta "Materials PSUC diversos" amb documentació sobre la Comissió de l'Àrea d'Organització del PSUC i ponències organitzatives; XXXII, actes del Comitè Executiu 1978-1980, etcètera.

202 AHPCC, FJSMA, XIX, carpeta "Secretaria d'Organització. Notes"; XXIII, carpeta "Secretaria d'Organització".

203 "Per una política de quadres", de Josep Serradell. Publicat en tres parts: "Una reflexió necessària", *Treball*, 532 (9/VI/1978); "Quadres per a un partit de masses", *Treball*, 533 (16/VI/1978); i "Treballar amb un col·lectiu", *Treball*, 534 (23/VI/1978).

teòrica del socialisme en llibertat, patrimoni del qual mai no van abjurar.

El cas és encara més evident si ens fixem en l'altre veterà que esdevindrà un "prosoviètic" revoltat a mesura que avancin els mesos, Pere Ardiaca. Fundador del PSUC el 1936, assumiria al llarg de la seva dilatada trajectòria militant durant la dictadura responsabilitats que poc tenen a veure amb les conxorxes domèstiques i la feina interna del partit. Encarregat, des de temps de la Guerra Civil, de tasques de formació i propaganda, als anys seixanta serà el responsable polític encarregat de supervisar i promoure la redacció de l'opuscle sobre la qüestió nacional que editarà el PSUC i que farà tanta fortuna entre els sectors de l'oposició antifranquista.[204] Serà també el responsable polític i director de la revista teòrica *Nous Horitzons*, insígnia dels comunistes catalans que aplegarà sectors de la intel·lectualitat progressista -com Josep Fontana o Josep Termes-, des de la seva fundació el 1960 fins el 1976 (deixant d'exercir el càrrec entre desembre de 1962 i març de 1971 pel seu confinament a la presó). El Comitè Executiu li encarregaria la preparació del Projecte Programa que seria el moll de l'os de la proposta política del PSUC aprovada en el seu primer congrés en la legalitat (1977), ajudat per una comissió delegada en què figuraven Manuel Sacristán, Francisco Fernández Buey, Joaquim Sempere, Antoni Montserrat i Josep Clariana. Finalment la comissió serà dissolta i Ardiaca assumirà en solitari la redacció del document, que resseguiria fil per randa els plantejaments de l'estratègia del socialisme en llibertat tal com els canonitzà la cèlebre *Declaració de Livorno* de 1975 signada pel PCI i el PCE-PSUC: desenvolupament i aprofundiment de la democràcia, llibertats personals i col·lectives, pluripartidisme, autonomia sindical i intel·lectual i rebuig frontal davant l'oficialització d'una ideologia de l'Estat.[205] En paral·lel, Ardiaca serà un dels representants del partit en l'àmbit de la política unitària, essent l'enviat del PSUC juntament amb el també històric Josep Solé i Barberà al Consell de Forces Polítiques de Catalunya, organisme unitari que aplegava la gran majoria de formacions de l'oposició antifranquista. Amb la recuperació de la democràcia, el balaguerí serà cap de llista per la província de Lleida en les eleccions generals de 1977 i 1979, i en les de 1980 al Parlament de Catalunya, en finalment què sortirà escollit diputat. En resum, lluny de mantenir-se en l'extraradi de l'activitat intel·lectual del partit, Pere Ardiaca restarà sempre vinculat, en qualitat de responsable polític nomenat per la direcció, a la confecció de la base teòrica que inspirarà l'acció del PSUC en el seu moment d'auge. Des d'aquesta òptica, el fet que finalment acabés per situar-se com a portaveu de la rebel·lió de quadres que capgiraren el V Congrés podria respondre, precisament, a un progressiu distanciament de l'aplicació de la línia política i del funcionament del partit respecte dels postulats teòrics que ell mateix havia contribuït, de forma directa i indirecta, a edificar.

204*El problema nacional català*. Barcelona: PSUC/Nous Horitzons, 1961.

205PALA, Giaime i MORENO, Manuel (eds.): *Pere Ardiaca. Materials per a una biografia*. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2009, p. 84.

La responsabilitat del difús i heterogeni grup que era conegut com la *vella guàrdia* (Ardiaca, Román, Abril, Alfred Simó) en l'estructuració d'un corrent opositor, si de cas, va ser l'omissió, en no fer els possibles per evitar que sectors diversos del partit es posessin en contacte per elaborar un discurs alternatiu. Molts d'ells ni tan sols varen estar al corrent del que estava succeint fins que esclatà tot el gener de 1981. Ni Román ni Ardiaca posaren en joc la seva influència per a liderar aquest procés, sinó que de bell antuvi en van ser mers observadors escèptics. Lluny de recolzar sense embuts les iniciatives dels vallesans sembla més aviat que els "històrics", juntament amb altres dirigents experimentats del sindicat (Ramos, Clemente), consideraven els membres del Comitè Comarcal com un grup d'exaltats amb qui coincidien en aspectes puntuals de la crítica a la línia política del partit. Aquesta apreciació es reforçava davant de les actuacions desinhibides i càustiques dels comunistes del Vallès, que farien famoses les "carraques contra l'eurocomunisme" a la Festa de Treball i arribarien a editar pamflets satírics tals com *El eurocomunismo y el renegado Kautskillo* (amb dibuixos d'Obach il·lustrant la lletra de Miguel Candel).[206]

Això no obstant, aquests alts dirigents, que també havien qüestionat en moments i espais determinats l'estat de les coses, veuran amb simpatia la irrupció d'aquest sector díscol, i sense tenir cap intenció d'establir un "bloc" orgànic sí que faran front comú amb algunes votacions i declaracions, que interpretaran com l'ocasió, tan esperada, de venjar-se de la preeminència que els sectors considerats més socialdemòcrates del partit havien tingut fins aquell moment. Al final, la dinàmica dels esdeveniments i la composició de les noves majories de terços produïdes arran dels resultats inesperats del Congrés, els aglutinaria tots en un mateix bàndol, i l'actuació defensiva a què es veurien abocats amb posterioritat cristal·litzaria aquesta unió que alguns titllaven d'espúria. Tanmateix, ningú, ni tan sols els redactors de les esmenes, podria preveure les conseqüències apocalíptiques que tindria que per al partit i per al comunisme català aquella victòria pírrica sobre el fins llavors incontestat domini dels "banderes".

(3.3) L'ofensiva "euro". La lògica fraccionària durant el període d'interregne.

Malgrat la coincidència en moltes qüestions, els "prosoviètics" o "afganesos" no constituiran, fins molt més endavant, un grup coordinat. En un primer moment, la relativament feble

206Entrevista a Celestino Sánchez, 09/III/2010. Val a dir que l'entrevistat afirma que també es confeccionà, des de posicions contràries, un pamflet humorístic que feia crítica al Comitè Comarcal del Vallès Occidental, titulat *El crim que mai no es va cometre* i presumptament publicat per "Edicions de La Patata de la Kollontaj".

victòria aconseguida al V Congrés i la voluntat manifestada per la *vella guàrdia* -Román, Ardiaca, Abril- d'evitar possibles trencaments conduirà a una composició de la nova direcció -Comitè Central i Comitè Executiu- de terços, és a dir, a proporcions iguals entre "vencedors", "euros" i el sector dels anomenats "leninistes" o "eurocomunistes d'esquerres", d'entre els quals s'escollirà el sindicalista Francesc Frutos com a nou Secretari General després d'una interminable nit en què s'arribaren a fer les més inversemblants propostes de nou equip de direcció.[207] A la presidència s'alçaria el veterà Pere Ardiaca, un dels noms forts pròxim a la dita "línia dura". S'iniciava així un prolongat període d'interregne que s'allargaria durant quinze mesos i que només conclouria el març de 1982 amb la celebració d'un nou Congrés Extraordinari que liquidaria definitivament els desajustos provocats a l'anterior cita congressual.[208]

D'ençà de la cloenda del V Congrés, els esdeveniments es precipitaran. La reacció de la direcció del PCE, malgrat reunir-se amb els escollits nou Secretari General i President el 9 de gener, serà fulminant: el Comitè Executiu dels comunistes espanyols farà conèixer per via d'un comunicat la seva oposició als resultats aprovats pel PSUC i la plena coincidència amb l'exigència, ja formulada des dels sectors "euros" més radicals, de la celebració d'un Congrés extraordinari.[209] Alhora, el seu màxim dirigent, Santiago Carrillo, manifestarà en reiterades ocasions davant els mitjans la seva oposició frontal al presumpte gir ideològic que havia protagonitzat l'organització germana a Catalunya: "*Esas decisiones no me han sorprendido; son consecuencia del encadenamiento de distintos errores sobre los que los comunistas de Cataluña y del resto de España debemos reflexionar seriamente. En definitiva, los sentimientos de frustración ante las insuficiencias del cambio democrático, la incapacidad para abordar los problemas de la crisis y el paro y el peligroso aumento de la tensión internacional, han buscado el escape en una discusión ideologizada que tuvo su culminación en la adopción de posiciones que llamaré tradicionalistas -un partido de sesenta años tiene tradiciones que pueden ser sacralizadas- por no hacer mías las caracterizaciones no siempre ajustadas a la realidad que se están escuchando estos días. Nadie podría llamarse a engaño sobre el hecho de que los acuerdos del V Congreso del PSUC suponen un profundo distanciamiento con las posiciones de principio y de política general aprobadas por el PCE y que* [...] *el quebranto alcanza hasta a los propios estatutos de ambos partidos*". Finalment, rematava: "*Por eso, aunque el PSUC es orgánicamente independiente, sus acuerdos nos afectan y no podemos ser neutrales y asépticos ante ellos. Somos plenamente solidarios de quienes defienden*

207Aquest episodi es troba narrat en detall a CEBRIÁN: *Estimat PSUC*..., p. 314-315.

208Davant la celebració imminent del 6è Congrés Extraordinari, apareixerà un extens article a *Treball* que precisament realitza un repàs cronològic exhaustiu d'aquest període d'interregne: "Quinze mesos que commogueren el PSUC. Cronologia entre el V i el VI congrés", *Treball*, 713 (18 al 24 de març de 1982).

209*Mundo Obrero*, 16-22 de gener de 1981. La premsa se'n va fer ressò: "El PCE considera «muy negativa» la postura del PSUC", *La Vanguardia*, 14/I/1981.

la política eurocomunista".[210] Carrillo veia en la feblesa manifesta del partit català i de la seva direcció inexperta l'oportunitat perfecta per a reforçar el seu control sobre el comunisme a Catalunya, i des de la primera hora posarà en marxa una dura campanya d'intervencions públiques i privades destinades a recuperar la influència sobre el PSUC per mitjà de mostrar-se com el principal valedor i suport de l'anterior direcció, la qual amb la seva actuació dels mesos anteriors havia contribuït de forma determinant a derrotar. Tanmateix, les seves àcides declaracions no serien del tot ben rebudes per ningú, ni tan sols per aquells a qui deia recolzar.[211]

Davant d'aquesta virulència inesperada, la nova direcció del PSUC provarà de reafirmar-se en la voluntat de cohesionar els sectors i les divergències evidenciades durant el V Congrés, sobre la base de la política d'integració. El flamant líder del partit, Francesc Frutos, respondrà ràpidament a la reacció crispada del PCE amb un missatge conciliador, afirmant que "*la batalla sobre la supresión de la palabra* eurocomunismo *se ha planteado de forma artificial, puesto que en el contenido global de las tesis no hay cambios sustanciales en nuestra política. El término* eurocomunismo *quería englobar los conceptos de socialismo en libertad y revolución de la mayoría con todas las fuerzas de progreso, que es lo que hemos definido en nuestros programas*".[212] Preguntat per la premsa en el precís moment que es feien públiques les dures recriminacions arribades des de Madrid, Frutos considera que el V Congrés "*demuestra la independencia real del PSUC, que, como partido nacional, tiene su propia actuación en el país y que no necesita que nadie le elabore la política desde fuera. Creo también que ha habido una profunda reflexión autocrítica sobre cuáles son las políticas necesarias a seguir en cada momento*", alhora que dibuixa una explicació a la sotragada succeïda durant els dies de gener: "*La dirección del PSUC no hemos sabido debatir, en determinados momentos, todos los temas que estaban presentes en la realidad cotidiana. Esto no se ha hecho y ha motivado tensiones y enfrentamientos. Ha existido una falta de coordinación entre la base y la dirección*". Sobre la possibilitat d'un Congrés extraordinari i del malestar dels elements "socialdemòcrates" del partit, resol: "*Tampoco veo la posibilidad de celebrar un congreso extraordinario. Estos sectores deben aceptar los resultados del congreso y dar la batalla dentro del partido. Es correcto que se expresen y que batallen si creen que hay cosas injustas. Debe haber debate y luego aplicar el centralismo democrático*". Pel que fa a les acusacions de prosovietisme i de tomb en la política internacional basada en la independència respecte del món soviètic, Frutos no li dóna més importància i considera que el PSUC "*mantiene una línea de independencia y ello es visible con la posición crítica adoptada en relación al tema de*

210"Después del V Congreso del PSUC", article de Santiago Carrillo, *El País*, 08/I/1981.
211"Comunistas catalanes acusan a Carrillo de oportunismo", *El País*, 09/I/1981.
212Declaracions aparegudes el mateix dia que l'article de Carrillo. "Francesc Frutos: «Decir que el partido es prosoviético sería una simplificación mecánica»", *El País*, 08/I/1981.

Afganistán. Todo ello reivindicando también los avances sociales habidos en los países socialistas".[213] Les declaracions del Secretari General estaran acompanyades per l'actitud conciliadora d'altres destacats "leninistes" com Andreu Claret[214] o Joaquim Sempere,[215] que provaran de rebaixar els nivells de tensió provocada pel pànic desfermat pels "euros" en afirmar que el PSUC s'havia tornat en un instrument inútil i sense orientació arran de l'última celebració congressual.

A nivell orgànic, la direcció del partit reaccionarà en bloc, però acceptarà introduir com a concessió als "eurocomunistes" un reconeixement de la seva pròpia provisionalitat que a la llarga serà el germen d'una ulterior obsessió per extirpar uns suposats elements de distorsió dins dels documents polítics i també, i això és pitjor, dins les files humanes que poblaven el PSUC. En la primera reunió del Comitè Central dels dies 10 i 11 de gener, s'aprovarà una resolució en què s'afirma que "*el PSUC es troba en una situació d'excepcionalitat derivada dels resultats del Vè Congrés, amb elements contradictoris en aspectes essencials de la política aprovada, i amb una divisió dins el partit expressada en el desenvolupament del Congrés i que corre el risc de projectar-se en el conjunt de l'organització*" i es compromet, entre altres coses, a "*Impulsar* [...] *un debat en profunditat en el conjunt de l'organització del PSUC. Aquest debat cal que aprofundeixi i clarifiqui els continguts de la nostra política, i tindrà la culminació que la voluntat democràtica del partit expressi*". Immediatament després, afegeix: "*A la reunió s'ha formulat la proposta de culminar el debat amb la convocatòria d'un Congrés. El Comitè Central, que no considera oportú la convocatòria d'un Congrés en aquests moments, entén, però, que aquesta possibilitat està sempre oberta d'acord amb els Estatuts, i que, en tot cas, ha d'abordar-se rigorosament i serenament a la vista dels plantejaments suscitats en el curs del debat*". A més, expressa la voluntat de "*Recomposar la unitat interna i l'enfortiment del partit a través de l'acció política i del debat*" i de "*crear les condicions polítiques que permetin superar l'actual situació d'excepcionalitat i fer possible la reincorporació dels companys Gregori López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz a la direcció del partit*". Aquest darrer punt denota de nou una concessió als elements durs del sector "euro", el qual podria interpretar-se com una relliscada tenyida d'un cert personalisme innecessari en un partit sobradament dotat de quadres polítics com era el PSUC, alhora que no contempla que ambdós dirigents ja formaven part de la direcció del partit en ésser membres del Comitè Central. Finalment, a més de fer una crida al "*màxim de rigor i honestedat, en un clima serè sense enfrontaments personals, sense posicions apriorístiques i sense desqualificacions ni etiquetes*", acorda realitzar un debat "*per tal de valorar el procés pre-congressual i el desenvolupament dels*

213*Ibíd.*
214"Quinto Congreso del PSUC: una situación excepcional", article d'Andreu Claret, *El País*, 29/I/1981.
215"El risc de les males interpretacions", article de Joaquim Sempere, *Treball*, 658 (22 a 28 de gener de 1981).

resultats del Vè Congrés";[216] intenció aquesta que podria entendre's novament com a gest amable cap als "perdedors" del Congrés, atès que aquests afirmaven que s'havia produït un complot fraccionari per a condicionar els resultats finals.

En la mateixa línia, el recentment escollit Comitè Executiu -que finalment estarà conformat íntegrament per membres del bloc "leninista"-[217] emetrà un comunicat públic en què "*manifesta la seva sorpresa per l'opinió rotunda que expressa la declaració del PCE*", reafirma en la línia de l'aprovat pel Comitè Central que "*s'ajusta millor a la realitat considerar que la celebració del Vè Congrés del PSUC ha creat una situació excepcional en el nostre partit*", que malgrat tot "*han ratificat plenament el projecte de resolució* [sic] *de la majoria, de lluita pel socialisme en la democràcia i el pluralisme, així com la determinació de la política i l'acció conjunta amb el PCE i la independència dins el moviment comunista*". Finalment, declara que *"el Comitè Executiu del PSUC entén que l'actitud del PCE pot i ha de contribuir fraternalment al desenvolupament d'aquest debat* [una clarificació dels elements contradictoris aprovats pel V Congrés]",[218] demanant de forma educada que l'hostil partit germà no compliqui més la situació generada a Catalunya; demanda, d'altra banda, que també es manifestarà de forma extraoficial i amb menys correcció política.[219] En paral·lel a aquesta presa de posició de cara enfora, el Comitè Executiu aprovà també una resolució interna en què adverteix dels possibles perills que comporta el procés de debat intern que s'havia inaugurat des dels mateixos dies del Congrés. D'una banda, pel que fa als continguts declara que cal debatre "*sense entrar en una espiral en la qual, al marge dels continguts polítics, es tendeixi al pronunciament en abstracte sobre Congrés extraordinari sí o no, o eurocomunisme sí o no*". Sobre les formes, postula que és necessari "*donar prioritat al debat i esclariment intern*" i provar de no traslladar les contradiccions internes a l'esfera pública "*ni a les organitzacions de masses ni a les institucions*" per evitar-ne la instrumentalització. Aquest procés de cara endins ha de "*seguir un camí que va des de les agrupacions cap amunt, dins l'estructura regular del partit*", i incorpora una subtil referència al Comitè Comarcal del Vallès Occidental, feu dels "prosoviètics" i màxim organisme en mans d'aquesta tendència: "*El paper dels comitès intermedis* [...] *és el de difondre i defensar els acords del Comitè Central i el Comitè Executiu. La qual cosa no obsta que es puguin fer arribar les pròpies opinions al Comitè Central o Comitè Executiu*".[220] Com es veurà més endavant, cap de les tres advertències d'aquesta resolució no serà respectada.

No obstant aquesta primera presa de posició en defensa d'allò acordat i aprovat, l'enorme pressió exterior i la tensió interior latent arraconaran progressivament la nova direcció i el sector

216Resolució del Comitè Central (Barcelona, 10 i 11 de gener de 1981).
217"El nuevo Comité Ejecutivo del PSUC está formado exclusivamente por la tendencia leninista", *El País*, 13/I/1981.
218Declaració del Comitè Executiu (Barcelona, 13 de gener de 1981).
219"La postura del PCE es juzgada como un llamamiento a fraccionar al PSUC", *El País*, 14/I/1981.
220Resolució interna del Comitè Executiu (Barcelona, 13 de gener de 1981).

"leninista", deixant menys marge de maniobra a la política de consens i empenyent l'equip del Comitè Executiu a valorar possibles vies d'esmena que llimessin la confrontació total amb el PCE i els propis sectors "eurocomunistes" del partit, cada cop més radicalitzats. Tan sols deu dies després, el mateix Frutos declararia que "*si del examen comparativo de las tesis aprobadas en el quinto congreso se observaran contradicciones importantes con los estatutos del Partido Comunista de España (PCE), reconsiderarla la posibilidad de celebrar un congreso extraordinario en Cataluña*",[221] en una primera mostra de la gradual debilitat en què es descobriria la nova Secretaria General a mesura que avancessin les setmanes. Fins i tot els sectors més refractaris a la idea d'un nou Congrés acceptaran aquesta possibilitat, tot i manifestar-s'hi en contra, amb la intenció de dilucidar definitivament la discussió interna originada a l'interior de l'organització.[222]

Cal tenir present que els elements deposats de l'anterior equip directiu continuaran operant de forma sistemàtica des del despatx de Rambla Catalunya en què Gregorio López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz faran les tasques d'una direcció paral·lela,[223] arribant fins i tot a publicar, amb l'ajut de Manuel Campo Vidal -també de la branca "euro"- un llibre d'al·legat i càrrega contra la majoria del V Congrés, titulat *El PSUC i l'eurocomunisme*, que seria vastament difós en les seves versions catalana i castellana,[224] i que serviria com a excusa per a organitzar un gran nombre d'actes de defensa d'una determinada concepció del partit al marge dels canals orgànics d'aquests, sota el pretext de la presentació de la publicació. En paral·lel a les declaracions irades dels anomenats -despectivament- "banderes blanques", les afirmacions dels líders de la direcció sortint, per bé que més raonades i serenes, manifestaran igualment el seu desacord i llur voluntat de revertir els resultats del recent Congrés. Les paraules sinceres del "Guti" no estan exemptes, malgrat tot, d'una certa deslleialtat que qüestiona la legitimitat del nou escenari: "*He dit que com a comunista acceptaré els resultats del congrés. Però, al mateix temps, he dit que no els assumeixo*", adduint que "*des del partit i en la defensa de la seva política -molt concretament l'aprovada en l'informe del comitè central sortint, que és explícitament eurocomunista com es comença dient en la seva introducció- lluitaré perquè el PSUC reorienti sense ambigüitats i equívocs la política que correspon als interessos dels treballadors i del poble de Catalunya, cosa que vol dir que considero aquesta situació com a provisional*".[225] És a dir, que escudant-se en la política aprovada legítimament per un òrgan que li era favorable -l'anterior Comitè Central-, considera oportú qüestionar la d'un altre organisme, superior al primer en atribucions i en participació, que no va

221"Francesc Frutos no descarta un congreso extraordinario del PSUC", *El País*, 17/I/1981.
222"PSUC: Ardiaca acepta la posibilidad de un Congreso extraordinario", *La Vanguardia*, 18/I/1981.
223Serà la punta de llança del que Cebrián anomena "L'ofensiva «euro»"; CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 324-329.
224LÓPEZ RAIMUNDO, G.; GUTIÉRREZ DÍAZ, A. i CAMPO VIDAL, M.: *El PSUC i l'eurocomunisme*. Barcelona: Grijalbo, 1981.
225"A. Gutiérrez: lluitaré perquè el PSUC reorienti la seva política", *Avui*, 09/I/1981; també aparegueren a "El PSUC volverá a ser eurocomunista", *La Vanguardia*, 10/I/1981.

resultar ser tan convenient. En una entrevista en què l'inquiriren sobre la seva participació i responsabilitat en la nova situació generada, digué: "*Yo he sido aquí el gran derrotado. Asumo mi fracaso y no puedo declinar las enormes responsabilidades que se derivan, tanto a nivel nacional como internacional, del grave error que ha cometido mi partido abandonando el eurocomunismo, aunque no me voy a cruzar de brazos*", i afegí: "*Ahora voy a luchar con más fuerzas que nunca por explicar a los militantes el grave error cometido y la necesidad de volver al eurocomunismo; vamos a intensificar los debates en todas las organizaciones del partido y yo soy muy optimista en esto, porque, con la misma democracia con que se ha adoptado la línea leninista, se adoptará el regreso a la eurocomunista*". Preguntat sobre l'eventual aliança entre els "euros" i els "leninistes" per fer un front comú, llança una advertència: "*Yo no voy a pactar con nadie que no acepte en su totalidad la política eurocomunista*".[226]

En una orientació similar, López Raimundo també declarava: "*Dentro de la disciplina del partido y sin encabezar ninguna facción voy a seguir defendiendo mis tesis eurocomunistas. Y lo hago porque estos días estoy siendo más solicitado que nunca por muchos militantes y por mucha gente que sin serlo votó PSUC y que me dicen* «hay que evitar la catástrofe»". L'històric líder en la clandestinitat de la dictadura considera el V Congrés com un "*episodio desgraciado en la vida del PSUC*", que l'ha portat a orientacions que es basen "*en la ortodoxia, en el dogma, en el refugio en las viejas verdades eternas y eso es una marcha atrás porque de lo que se trata es de seguir buscando, de seguir indagando, de continuar adelante con incertidumbres, pero con fe revolucionaria*".[227] López Raimundo realitzaria una acurada anàlisi de les contradiccions expressades, des del seu punt de vista, en els resultats congressuals en un extens article publicat a *Mundo Obrero*, que finalitzava malgrat tot amb una sincera mostra de bona voluntat: "*Aunque las diferencias existentes entre nosotros sean grandes, debemos saber disentir y actuar a un mismo tiempo. La actuación en común en la lucha política diaria permitirá establecer la confianza y la camaradería entre todos los comunistas y recuperar la unidad interna del PSUC*".[228]

Però això no serà sinó un gra d'arena -i no pas el més gruixut- que cal sumar del bloqueig *de facto* a què els "eurocomunistes" sotmeteren el partit des del dia mateix en què resultaren perdedors del conclave congressual. La reacció extrema i intransigent dels qui es consideraven dipositaris exclusius del patrimoni polític de la *revolució de la majoria* de la via democràtica al socialisme resulta difícil de justificar i ha d'ésser necessàriament valorada com a factor determinant de la

226"Antoni Gutiérrez: «Asumo mi fracaso, pero estoy convencido de que volveremos al eurocomunismo»", *El País*, 09/I/1981.

227"López Raimundo: «Lucharé para evitar la catástrofe»", *El Periódico*, 09/I/1981.

228"Contradicciones en el V Congreso del PSUC", article de Gregorio López Raimundo, *Mundo Obrero*, 116 (6 de març de 1981).

radicalització de les posicions existents al PSUC i de la polarització creixent que conduirà al trencament final del partit.[229] Molts dels seus protagonistes, que fins aquell moment havien ocupat diversos càrrecs i responsabilitats de direcció a tots els nivells, provenien -com hem vist- d'una militància comuna anterior a la del PSUC i durant tots aquests anys s'hauran mogut sense dificultats de forma cohesionada i sobre la base d'un plec de preceptes teòrics que consideraven irrenunciables. No és pertinent parlar de conjures de palau ni tampoc de treball fraccionari; no els era necessari establir escenaris exteriors, atès que eren bona part de la dirigència i podien servir-se de tots els mecanismes de l'organització per a potenciar els seus postulats dins de l'estructura i el debat polític, sovint per sobre de la seva representativitat real i imposant-se a sectors molt més nombrosos del partit (com en el cas ja mencionat anteriorment de l'Àrea Metropolitana, entre moltes altres qüestions). A més, la categoria professional i fins i tot acadèmica de molts dels seus exponents els donarà una aura de prestigi i d'infal·libilitat que serà molt explotada en alguns casos i serà entesa com una garantia de millor anàlisi polític de les situacions que havia d'afrontar el partit. Tot plegat generarà un sentiment de pertinença a un grup d'elit dins el PSUC, dotat d'una capacitació teòrica superior a la mitjana de la militància, per al qual se suposava que restaven reservats els grans papers i responsabilitats històriques que podia oferir la causa del partit. Acostumats a formar aquest nucli dirigent, juntament amb els qui provenien d'una trajectòria comunista molt més extensa -i, si es vol, coherent- com López Raimundo o Serradell, entomaran molt malament el daltabaix que suposarà per a llurs aspiracions el transcurs del V Congrés del PSUC, que a més d'exercir una dura crítica contra moltes de les seves posicions insígnia, qüestionarà els seus mètodes i els obligarà a situar-se en la tessitura d'amenaçar amb no participar de la direcció si persistien aquelles veus discordants. El triomf de l'oposició interna els marginarà dels òrgans executius i els farà sentir-se, per primer cop, al marge dels canals i espais de *decisió real* del partit, tal com molts dels seus oponents feia anys que s'hi sentien. La reacció fruit de la por a perdre tota la influència acumulada durant anys serà immediata. Ja dins el mateix recinte en què s'estava celebrant el V Congrés es féu circular un full volander que difonia una crida per la convocatòria d'un nou congrés extraordinari: "*Nosaltres, militants, simpatitzants o votants del PSUC, davant la crítica situació que s'ha creat amb l'aprovació d'una línia al V*è *Congrés, que refusa l'estratègia eurocomunista que ha fet d'aquest partit una gran força nacional, dels treballadors i un element decissiu* [sic] *en la reconstrucció nacional de Catalunya, i que ha provocat la substitució d'en Gregori López Raimundo i Antoni Gutiérrez i Díaz, creiem necessària la celebració d'un Congrés extraordinari per tal d'esmenar aquesta política i possibilitar així el retorn d'aquests i altres dirigents al front del partit dels comunistes catalans, perquè així, el PSUC retorni a la seva tradició nacional democràtica i de*

229MOLINERO i YSÀS: *Els anys del PSUC*, p. 335-336.

servei a la classe obrera i al poble de Catalunya".[230]

Les aparicions sovintejades a la premsa per part dels dirigents "euros" seguiria la mateixa tònica donant forma a un allau de declaracions contràries al rumb dels esdeveniments, carregades d'una evident intencionalitat política orientada a desestabilitzar el precari equilibri en què havien quedat les majories a l'interior del partit. Ignasi Riera, clarament alineat en la bancada rival als "prosoviètics", publicava un article que veié la llum el 6 de gener -és a dir, el dia en què finalitzava el Congrés- en què vessava acusacions directes contra els "vencedors" i remuntava a l'anterior cita congressual per cercar les raons del que s'havia esdevingut: "*Fui delegado en el cuarto congreso, convocado poco después de una intensa y reconfortante campaña electoral (la que precedió al histórico 15 de junio de 1977). Al término de aquel congreso pronostiqué que en las concesiones y ambigüedades del cuarto congreso se había perdido por anticipado el quinto. No hacía falta ser profeta para comprobar (o predecir) que una secretaría de organización como la aceptada radicalizaría al partido, cuando precisamente entraba en una nueva etapa político-histórica*".[231] Pel que fa a a l'eurocomunisme, afirmava que "*daba al PSUC un aspecto de partido respetuoso con las demás fuerzas políticas, con las que tenía que contar si quería que su provecto político resultase efectivo*", adduint que en el moment en què escrivia "*la imagen del PSUC se acerca, a la baja, la del peor partido comunista*", i finalitzava preguntant-se: "*La «prosovietización» del PSUC, en la que es posible ver influencias muy directas y (¿por qué no?) financiadas, como sitúa al proyecto comunista en el marco más general de la política catalana y española*".

Sumant-se a aquestes dures acusacions, dos dies després Jordi Borja vessarà unes paraules emmetzinades en un article timbrat amb el provocador titular "PSUC: ha ganado la derecha",[232] en el qual el dirigent i màxim exponent de la corda "eurocomunista" exposà que el rebuig d'aquest terme "*significa, por lo menos, poner en cuestión el carácter democrático del partido y la voluntad de transformar la sociedad respetando y desarrollando todas las libertades públicas* [...] *lo que puede llevar a este partido a convertirse en algo más próximo a una secta que a una organización arraigada en el conjunto de la sociedad catalana, incluso entre la clase obrera*". Ras i curt: "*Lo que ha ocurrido en este congreso es una victoria de la derecha, en política internacional, en política española y catalana y dentro del PSUC*". Sobre el bàndol vencedor del V Congrés, els caracteritza -amb condescendència- com a un grup de dogmàtics que "*quieren devolver (aunque no sean conscientes de ello) a los comunistas a las catacumbas, hacer un partido sobre todo testimonial e instalarse en un* ghetto *para lo que no se necesitan otras competencias que la adhesión ideológica*", i afegeix: "*Se habla de victoria de los duros, de los radicales, del ala*

230AHPCC, FJSMA, XXVII, carpeta "Vè Congrés PSUC. 2-6 gener 1981", octaveta mecanografiada.
231"Lo que queda del PSUC", *El País*, 06/I/1981.
232"PSUC: ha ganado la derecha", article de Jordi Borja, *El Periódico*, 08/I/1981.

izquierda. Pero si hay una derecha en el PSUC, y la hay, esta derecha es prosoviética, es dogmática, es intolerante e inmovilista. Ha actuado deshonestamente entre el cuarto y el quinto congreso y ha creado una crisis después de haber degradado a través de la secretaría de organización la vida interna del partido y haber provocado la retirada de cientos de militantes". Tampoc no escatima crítiques contra els "leninistes", que esdevindran principals dipositaris de la nova responsabilitat de dirigir el partit: "*Los llamados* leninistas *en este período no han hecho propuestas políticas distintas de los eurocomunistas, pero sí han utilizado una cierta retórica radical y crítica para subirse sobre las espaldas de los prosoviéticos. Han contribuido a sembrar vientos y cuando han querido evitar las tempestades asumiendo plenamente el eurocomunismo ya no han estado a tiempo. Ahora han aceptado* [...] *una solución políticamente confusa salvando así la cara a unos prosoviéticos totalmente incapaces de construir un equipo de dirección*". El dia següent, el mateix Jordi Borja farà unes declaracions al programa *Notícies a dos quarts* de Radio Barcelona, reproduïdes al diari *El País*,[233] que suposaven una declaració de guerra total: primer, en considerar que el nou Comitè Executiu, al qual es negava a participar, havia de ser "*provisional, de gestión*"; després, en preconitzar -amb irròniques ressonàncies maoistes- un "*un movimiento de masas dentro del partido, una revolución cultural*" que fes possible "*llegar a un punto en que se dé la vuelta a este resultado*". Per veure acomplerts tals objectius, no dubtava a afirmar textualment que "*Es necesario un PSUC en el que no haya dirigentes prosoviéticos* [...] *ni en el ejecutivo ni en los demás órganos*", en resum "*Se trata, a través de este movimiento, no solamente de cambiar las tesis, no solamente de cambiar el presidente y el secretario general. Se trata de cambiar aquellos responsables locales o comarcales que han hecho una política prosoviética que nos ha alejado a muchos militantes, y se trata de restablecer a estos militantes que se han alejado en las responsabilidades*". Es podia dir més alt, però no més clar.

En una altra aparició a la premsa, Jordi Solé Tura deia no sentir-se sorprès pel fet que "*la discusión haya sido muy simplista pero muy visceral y que algunas enmiendas defendidas reprodujesen literalmente párrafos de la revista soviética* Tiempos Nuevos". Més autocrític i ponderat en la valoració del que havia succeït, n'assumirà una part de la responsabilitat: "*Yo diría, en síntesis, que hemos dejado que la mayoría eurocomunista del PSUC se dispersase -y hasta hemos contribuido a ello con las indecisiones de una dirección a su vez dividida-, mientras que hemos asistido pasivamente a la creación de una corriente opuesta al concepto y a la práctica del eurocomunismo. Esta es una grave responsabilidad que yo también, comparto, con todas sus consecuencias, en tanto que ex miembro del comité ejecutivo*". Però també carrega, finalment, amb duresa contra els artífexs de l'inesperat tomb polític: "*Por otro lado, mientras la dirección*

233"Hoy se constituye el nuevo comité ejecutivo del PSUC en medio de fuertes tensiones", *El País*, 10/I/1981.

observaba esta actitud de neutralidad democrática, desde instancias situadas en la propia dirección y encargadas de organizar el congreso se daba un carácter partidista de proceso congresual y desde otras instancias se organizaba una auténtica labor de fracción. Entre las resoluciones sobre las tesis programáticas llegadas al comité central, veinte -procedentes de distintas zonas geográficas- reproducían textualmente párrafos de la del comité comarcal del Vallés occidental". Per concloure, l'autor planteja en la mateixa línia present a d'altres intervencions públiques, la debilitat dels acords i la "necessitat" de rectificació, restant legitimitat a la direcció escollida pel V Congrés: "*¿Qué quiere decir todo esto? Que el PSUC ha entrado en una fase de auténtica provisionalidad, tanto de sus órganos dirigentes como de su propia definición programática. Y que esa provisionalidad debe cerrarse cuanto antes* [...] *Por todo ello, la tarea que tenemos ante nosotros no se puede alargar ni diluir en el tiempo. Los problemas agudos que no se resuelven, se pudren, y lo que se pudre se descompone. Hay que orientar todo el PSUC hacia un congreso extraordinario a plazo relativamente corto, abrir un debate serio, responsable y masivo en torno a los problemas políticos que más preocupan a la población y que definen nuestra propia razón de ser, recomponer la dirección en torno a los hombres más votados del congreso y que mejor simbolizan la voluntad eurocomunista del PSUC, Gregorio López Raimundo y Antoni Gutiérrez Díaz, y rehacer la imagen y la moral combativa del partido*".[234]

Des de les tribunes de la premsa escrita, així doncs, es farà pública tota una declaració d'intencions sobre el que els suposats "perdedors" del Congrés assumiran com a full de ruta d'aplicació immediata. El joc d'equilibris fràgils entre, d'una banda, marcar perfil propi desgastant la direcció vigent, i de l'altra donar-li suport enfront els màxims oponents dins l'organització, tampoc no passaran desapercebuts als observadors externs.[235] Malgrat santificar la unitat del partit i el requeriment a la confluència ideològica, les desqualificacions i l'escomesa frontal i pública contra els "prosoviètics", protagonitzada també per molts altres dirigents de menys categoria, no sembla que pretenguessin contribuir gaire a la construcció d'un clima intern de reconciliació i construcció d'una línia política de consens. Així mateix, la voluntat expressa de fer públiques les desavinences, acusacions i greuges arran del V Congrés no correspon gaire a aquella petició de mantenir el debat dins les parets del partit que reclamava la ingènua resolució interna que havia realitzar el Comitè Executiu el 13 de gener. L'articulació d'una estratègia basada, en bona mesura, en la pressió des de l'opinió pública externa al partit, aniria prenent forma i consolidant-se com el pla de xoc dels "euros" per combatre la seva inferioritat domèstica.

De fet, alhora que s'esdevenen totes aquestes aparicions en l'esfera mediàtica, s'escamparan

234"Una reflexión sobre el V Congreso del PSUC", de Jordi Solé Tura, *El País*, 14/I/1981.
235"Los eurocomunistas apoyan a la nueva dirección del PSUC para contener a los prosoviéticos", *El País*, 08/I/1981.

les amenaces de dimissió per part de nombrosos càrrecs institucionals del PSUC alineats amb les tesis eurocomunistes, en una actuació de pressió sense precedents, totalment descoberta i orientada al públic, al marge dels organismes interns de discussió política. Així, malgrat el que reclamava una nota que envià la Secretaria de Política Municipal i Moviment Popular del partit el dia 8 de gener (per acord entre Jordi Borja, Josep M. Maymó, Francesc Frutos i Pere Ardiaca)[236] en què s'afirmava que la política del PSUC no canviaria als municipis i es demanava als qui ostentessin càrrecs que s'hi mantinguessin amb independència de llurs opinions personals, un grup nodrit d'alcaldes i regidors de diverses poblacions, com ara Cornellà de Llobregat,[237] Mollet del Vallès[238] o fins i tot membres del grup municipal a l'Ajuntament de Barcelona (tals com Josep Miquel Abad), expressaran la seva voluntat de plegar i abandonar la responsabilitat pública que ostentaven, declarant-se inhàbils per a defensar el producte final resultant del V Congrés. Malgrat que en general no s'acceptaren aquestes dimissions, no pot menystenir-se la pèssima imatge que això donà al conjunt de la ciutadania per part dels equips comunistes als consistoris afectats. Però no quedaria aquí: el mateix 13 de gener, dia en què es demanava discreció a la militància, es feia pública a Lleida un manifest en forma de carta oberta a la direcció del partit, en què un centenar d'alcaldes i regidors del PSUC identificats amb el vessant "eurocomunista" i encapçalats per Jordi Cunill, vicepresident de la Diputació de Barcelona, afirmaven la seva "*voluntat de seguir lluitant dins del partit per forçar un congrés extraordinari*". Alhora, volien fer palesa la seva "*preocupació pels resultats polítics del V Congrés*", que asseguraven que "*suposa una involució i una greu tensió dins i fora del partit*".[239] Val a dir que els seus promotors eren qui s'estava encarregant de traslladar la "greu tensió" més enllà dels límits de l'organització. A aquest assaig de bloqueig operatiu s'hi sumaria, encara, l'acció d'alguns dels feus dels "banderes blanques", per mitjà d'activar també els mecanismes interns que els permetien exercir la crítica pel que consideraven la "desnaturalització" del partit. En aquest sentit, el Comitè Local de Sant Feliu de Llobregat -dirigit per Alejandro Huerga, Francesc Baltasar i Jaume Bosch, entre d'altres- farà una roda de premsa anunciant l'acord assolit al seu si, el dia 9 de gener, en què a banda de lamentar els resultats aprovats per la via congressual fa una crida "*a tots els ciutadans identificats amb el que ha estat fins ara el PSUC*" a "*ingressar al partir per ajudar-nos en la tasca d'evitar la desnaturalització de la nostra política*".[240]

Durant els mesos següents continuaran donant-se casos d'acció indisciplinada de càrrecs

236La nota es divulgà a la premsa: "El PSUC no cambiará su política municipal", *El Correo Catalán*, 09/I/1981.

237"Cornellà. Dimiten el alcalde y seis concejales del PSUC", amb l'epígraf "Son de tendencia eurocomunista y se oponen al cambio de línea del partido", *La Vanguardia*, 15/I/1981.

238"Mollet del Vallès. Dimisión de la alcadesa y tres concejales eurocomunistas", *La Vanguardia*, 25/I/1981.

239"96 alcaldes y concejales del PSUC piden un congreso extraordinario", *El País*, 14/I/1981; "Alcaldes y concejales piden un nuevo congreso", *La Vanguardia*, 14/I/1981.

240"Los «euros» abren la contraofensiva. El comité local del PSUC de Sant Feliu de Llobregat exige un nuevo Congreso", *La Vanguardia*, 10/I/1981.

públics identificats amb la radicalització "euro", que desoiran i menystindran els òrgans de base -comitès locals i agrupacions- que els han escollit per a l'exercici de la funció de la representació pública. Un dels casos més sonats serà el de la important ciutat de Terrassa, on set regidors abandonaran el grup municipal després que llurs posicions quedessin en minoria a les conferències locals i comarcals celebrades el mes de març.[241] Davant d'aquesta actuació unilateral després de provar de buscar un pacte de consens, el propi Frutos declararà que es tractà d'una "*puñalada por la espalda al partido*".[242] No seria l'última. Les trobades "informals" fora dels canals orgànics protagonitzades pels "eurocomunistes", presos per una sobtada hiperactivitat en tots els fronts, també seran notícia en dates encara molt properes al V Congrés. El dissabte 17 de gener, prop de cent cinquanta militants i membres del sindicat es reuniren al marge de la disciplina partidista a la seu de la cooperativa de Justícia i Pau del Poblenou, on subscrigueren una manifest que prendria el nom d'aquest barri barceloní. La declaració afirmava identificar-se amb la dura resolució del Comitè Executiu del PCE i conseqüentment es reafirmava fermament en la idea de forçar la convocatòria d'un nou Congrés extraordinari. La reunió va estar presidida per Jordi Borja, Josep Maria Maymó, Carles Navales i Agustí Prats, tots membres del Comitè Central del partit; i els dos darrers, secretaris de CCOO del Baix Llobregat i de la Federació del Tèxtil, respectivament, gairebé els dos únics feus que els "euros" controlaven al sindicat.

Aquesta reunió, que serà coneguda i difosa per tota la premsa,[243] se saldarà amb un tímid toc d'atenció per part del Comitè Executiu, que cridarà als quatre membres del Comitè Central i els demanarà explicacions sense imposar cap sanció. La direcció del PSUC, tres dies després de la trobada, emetrà una resolució en què "*valora com a molt positiva la reincorporació de militants i l'interès col·lectiu en la discussió política i la revitalització de les agrupacions*", procés que s'estava produint a tots els indrets alimentat per les crides a la militància desencantada afí a cada bàndol, i informa que "*ha valorat les 31 resolucions rebudes de diferents agrupacions i comitès i ha comprovat que alguns debats no han tingut en compte el marc polític definit per les resolucions del Comitè Central dels dies 10 i 11 de gener, i en la resolució interna del CE de data 13 de gener*". Continua dient que "*en alguns d'aquests debats s'ha polaritzat la discussió sobre si s'ha de celebrar o no, un Congrés extraordinari, contràriament al que diu la resolució interna del C.E.*", alhora que manifesta que aquest organisme "*ha tingut coneixement d'algunes reunions irregulars, convocades i celebrades al marge de l'organització del partit. Davant del caràcter d'aquest tipus de reunió, contrari a les regles del partit i tenint constància que han participat en algunes els membres del*

241"Dimiten siete concejales comunistas de Terrassa", *La Vanguardia*, 29/III/1981.
242"Trives, responsable del Vallès occidental", *La Vanguardia*, 31/III/1981.
243"La ejecutiva del PSUC apela a la disciplina. Centenar y medio de «cuadros» sindicales lanzan el «Manifiesto de Pueblo Nuevo»", *La Vanguardia*, 20/I/1981; "Retorno de antiguos militantes tras el congreso del PSUC. Manifiesto eurocomunista del sector «bandera blanca»", *El País*, 20/I/1981.

Comitè Central companys Jordi Borja, Josep Mª Maymó, Carles Navales i Agustí Prats, el C.E. ha pres l'acord de convocar aquests companys per tal de fer-los una reflexió crítica que comporti una modificació de les actituds que s'expressen en les reunions abans esmentades". Finalment, conclou que "*aquestes actituds no ajuden a clarificar el debat ni a superar les tensions que es van manifestar en el marc del Congrés, per això fa una crida al conjunt dels militants i molt especialment als membres del C.C. perquè abandonin tota mena de treball irregular i s'incorporin al debat d'acord amb les normes establertes pel Comitè Central i el C. Executiu*".[244] Les irades reaccions dels "euros" en ple apogeu de la seva ofensiva per pressionar i decantar la direcció "leninista" forçarà el Comitè Executiu a repartir una nota d'aclariment en la reunió del Comitè Central dels dies 7 i 8 de febrer, en què "*davant d'una possible interpretació incorrecta de la resolució del Comitè Executiu*" afirma que aquest "*no responsabilitza en aquella resolució els companys* [...] *de les reunions irregulars que s'han celebrat al marge de l'organització regular del partit*", alhora que assegura que "*no prejutja que la seva actitud concreta dins les reunions hagi tingut un caràcter determinat, sinó que els convoca en funció de ser membres del Comitè Central i estar a la taula que presidia la reunió del Poble Nou*".[245] Sorprèn que la nova direcció del PSUC reaccionés de forma tan càndida a una reunió d'evident intencionalitat política, per molt que els seus convocadors la desmentissin.

El "Manifest del Poblenou" i la congregació en què va originar-se assentaran dos precedents que marcaran la línia a seguir dels esdeveniments per part del sector "bandera blanca" i la seva relació amb la direcció "leninista". D'una banda, demostraran la tebiesa del Comitè Executiu enfront l'ofensiva "euro" i el que podia identificar-se clarament com a activitat fraccionària, i deixava en evidència la poca voluntat d'aquest organisme d'aplicar mesures disciplinàries contra els seus promotors. De l'altra, serà una de les primeres demostracions d'una progressiva alineació amb el discurs del Partit Comunista d'Espanya i del seu Secretari General, Santiago Carrillo, qui de resultes de les circumstàncies s'havia convertit en l'aliat més poderós que tenien els "eurocomunistes". Aquests mateixos dirigents que, quan estaven al capdavant del PSUC -és a dir, un mes enrere-, s'havien enfrontat a Carrillo per les seves reiterades ingerències en la vida del partit català, ara no dubtarien a superar les contradiccions amb el seu passat recent per guanyar-se el suport incondicional de la direcció del PCE en la batussa interna en què començava a degenerar la vida orgànica del PSUC. No en va el comunicat del PCE, emès pocs dies després de la cloenda de la malaurada cita congressual, manifestà "*la seva simpatia i solidaritat amb els esforços resoluts a fer que el PSUC recuperi la seva personalitat de partit eurocomunista*". Era tot un advertiment que la

244Resolució del Comitè Executiu (Barcelona, 23 de gener de 1981).

245Nota "Aclariment sobre la resolució del Comitè Executiu del 23 de gener". AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "Comitè Central 7-8-febrer 81".

sorprenent derrota viscuda el gener seria presa molt seriosament per la direcció del "partit germà" de l'Estat, poc disposat a acceptar que el PSUC se separés en la teoria o en la pràctica de la seva línia general esbossada als seus congressos. El preu a pagar, emperò, seria molt alt. Els "euros", que necessitaven el suport de Carrillo a Catalunya, a canvi restaran al marge dels afers interns del comunisme espanyol, en ple procés de disputa entre "renovadors" i la direcció en vistes al pròxim X Congrés del PCE.[246] Abandonaran així els que fins aquell moment havien estat els seus aliats interns en el joc d'equilibris de l'escenari estatal -i que seran expulsats la tardor d'aquell mateix any amb els vots favorables dels seus antics còmplices catalans-, dins el qual el PSUC havia fet les voltes de dic de contenció del poder absolut de Carrillo. I no només això, ara el Secretari General del PCE esdevindria l'àrbitre del PSUC, assolint una influència tangible en els assumptes interns del partit català que abans mai no havia tingut.[247] A la llarga, els anteriors màxims dirigents -Gutiérrez Díaz i López Raimundo- i el sector "leninista" aïllat en la direcció acabaran engolits també dins de l'òrbita carrillista. Els "prosoviètics" haurien de sumar encara, a l'enfrontament dels "euros", la creixent passivitat dels "leninistes" i la indiferència de la premsa, la rivalitat acèrrima i declarada del PCE. I això, en termes de guerra de posicions dins el món comunista, volia dir guanyar-se una enemistat molt perillosa.

(3.4) La resistència afganesa. L'estel decreixent d'una victòria amarga.

Davant d'aquesta agressiva reacció en bloc dels "euros" cap a una operativa que recolzant-se en l'acció externa al partit forcés canvis interns, els que seran identificats -de forma simplista- com a sector "prosoviètic" o "ortodox" restaran aparentment més discrets i conciliadors, almenys pel que fa de cara al públic. Val a dir que les aparicions dels seus principals exponents són molt menys habituals als mitjans de comunicació que les de l'anterior direcció, puix que els seus dirigents eren poc coneguts fora del partit i, per tant, atreien menys interès per part dels periodistes. En general, en no haver tingut fins aquell moment consciència de grup i, sobretot, en dirigir tots els seus esforços a la transformació interna del partit, podria dir-se que havien descurat del tot l'aparença i el ressò mediàtics, que en canvi revestien unes armes tan importants per als seus rivals partidaris en un camp de batalla, l'anomenada "opinió pública", que els era molt favorable.

Sens dubte, qui es convertirà en el principal portaveu dels vencedors del Congrés serà Pere Ardiaca, flamant president del partit, històric dirigent i persona pública de la sensibilitat política que

246VEGA, Pedro i ERROTETA, Peru: *Los herejes del PCE*. Barcelona: Planeta, 1982, p. 88-93.
247CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 329-331.

havia qüestionat els mètodes i plantejaments impulsats per l'anterior tendència majoritària a la direcció. Aquest no dubtarà a expressar el que ja s'havia propugnat durant les sessions del V Congrés pel que fa a la idoneïtat que els que havien estat els màxims dirigents del partit fins aquell moment continuessin exercint tals responsabilitats, assumint els postulats que defensava la majoria del conclave: "*creo que hubiese sido mejor que el camarada López Raimundo hubiese continuado, lo cual no ha sido posible en razón de las matizaciones que se han puesto en la línea política del partido*". Preguntat sobre els efectes dels resultats del Congrés i el significat de la negativa a aprovar la paraula "eurocomunista", Ardiaca argumentarà que "*esa palabra se decidió quitarla de una parte de las tesis pero no de todas y* [...] *quien quiera decirse «euro» podrá decírselo sin crear ningún problema, ya que en lo que se refiere a Catalunya y también al conjunto español no hay cambio alguno: la idea de marchar hacia el socialismo en libertad, por una vía democrática, pacífica y pluralista, sin que pacífica quiera decir sin lucha de clases pero si* [sic] *sin lucha armada, continúa vigente*"; en definitiva: "*A nivel de mayoría, efectivamente, nos conformamos con llamarnos comunistas a secas, sin apellidos*".[248]

Aquestes declaracions tot just en finalitzar el fatídic Congrés sintetitzen dues de les tesis cabdals de l'encara dispers bloc opositor que en resultà victoriós: d'una banda, el desmentiment que amb la seva acció es posés en discussió o en dubte la noció de la via pacífica vers el socialisme democràtic i el concepte de la *revolució de la majoria*; de l'altra, que en cap cas s'havia dut la lluita fins les últimes conseqüències amb l'objectiu de desplaçar els genials dirigents que havien fet del partit una força política atractiva i identificable de cara a la societat, tals com Gregorio López Raimundo o Antoni Gutiérrez Díaz. Pel que fa a aquesta última apreciació, tot sembla confirmar la veracitat del plantejament dels "prosoviètics". El propi Ardiaca tornarà a reiterar-ho en l'entrevista concedida al primer número de *Treball* aparegut després del V Congrés, en què declarà que "*hem de fer tots els possibles per fer tornar el Gregori i en Gutiérrez Díaz a unes funcions en les quals ja tenien una pràctica adquirida i uns coneixements molt profunds que no podem tenir nosaltres*".[249] En sintonia amb aquesta voluntat, ja dies abans del Congrés, un dels responsables de la confrontació del Comitè Comarcal del Vallès Occidental amb la direcció sortint i secretari polític comarcal, el també diputat al Parlament Celestino Sánchez, havia declarat que que consierava "*impensable*" la substitució del "Guti" i que valorava la gestió d'aquest com a positiva.[250] Els propis esdeveniments que es produïren durant la cita congressual reforcen també aquest punt de vista, ja que en les votacions del nou Comitè Central el President i Secretari General sortint seran els que rebran el nombre més alt de vots (670 Gutiérrez Díaz i 665 López Raimundo), seguits per Josep Solé Barberà

248"Pere Ardiaca: «Queremos ser comunistas sin apellidos»", *El Correo Catalán*, 08/I/1981.
249Entrevista a Pere Ardiaca, *Treball*, 23/I/1981.
250"Un líder «prosoviético» quiere que «El Guti» siga", *El Periódico*, 31/XII/1980.

(646), Manuel Vázquez Montalbán (631), Francesc Frutos i Antoni Lucchetti (ambdós amb 625), Maria Dolors Calvet (617), José Luis López Bulla (608), Ramon Espasa (605) i Francesc Vallverdú (601). Aquestes votacions rotundament majoritàries contrasten amb el recolzament més minso obtingut pels els identificats com a dirigents de la "línia dura", tals com el mateix Celestino Sánchez (489), Alfred Clemente (485), Josep Serradell "Román" (462) o Quim Boix (405), que es mantenen però en la línea de vots recollits pels exponents més radicalitzats de la línia "euro", com ara Jordi Solé Tura (491), Jordi Borja (483) o Josep Maria Maymó (422). Com a nota discordant, cal remarcar que Pere Ardiaca obtindrà el suport de 595 delegats i delegades, quedant en el grup d'històrics dirigents de reconegut prestigi com Miguel Núñez (562). Assumint que no poden extreure's conclusions gaire precises d'aquests còmputs, es pot identificar tanmateix la tendència a l'anul·lació recíproca dels extrems -tant "euros" com "prosoviètics"-, mentre que tothom sembla coincidir en el suport incondicional i quasi unànime que els principals dirigents del partit reberen de tota la delegació al Congrés, que els ratificà com a les persones òptimes per a encapçalar el partit. Més enllà del fet que aquesta evidència posa en crisi la idea que les discrepàncies internes del PSUC fossin una pugna per ocupar els llocs de direcció -com s'ha plantejat en algunes ocasions-, de ben segur que ningú no volia malgastar el gran capital polític i mediàtic que acumulaven López Raimundo i Gutiérrez Díaz, alhora que la seva defensa al capdavant de l'organització consistia en si mateix en un acte defensiu, com si cada sector tingués por que llur caiguda enmig d'una situació d'incertesa com aquella pogués suposar un avantatge tàctic per al bàndol rival. Malgrat tot, en la cèlebre reunió a porta tancada per escollir la nova Secretaria General, els "euros" proposaran que els "durs" es facin càrrec de la direcció com a "vencedors" del Congrés, mentre que aquests últims defensaran fins al final el retorn dels que havien ocupat la responsabilitat fins llavors, la negativa dels quals, d'altra banda, serà inapel·lable.[251]

Respecte a l'ambigua qüestió de l'eurocomunisme, alguns dels impulsors de les contratesis del V Congrés provaran d'evitar la simplificació segons la qual els qui s'havien oposat al terme -i a unes maneres de fer- fossin partidaris de retornar a la vella ortodòxia de l'esquematisme marxista que propugnava la III Internacional. En aquesta direcció, Leopoldo Espuny provarà d'explicar els motius i les implicacions de la seva participació al Congrés: "*El abandono del término eurocomunismo ha tenido la repercusión propia de unos tiempos en que se juega con la magia de las palabras, más a la búsqueda de una imagen que de una estrategia con contenido comunista. Pero que nadie se equivoque: el V Congreso ha reafirmado la estrategia de revolución de la mayoría, que parte de nuestra clásica vía democrática al socialismo. Que nadie se equivoque, porque muchos delegados que hemos votado la «no normalización de una palabra» ingresamos en*

251CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 314; MOLINERO i YSÀS: *Els anys del PSUC*, 334.

el PSUC cuando ya se había empezado a elaborar ese proyecto. Se trata de avanzar a través de un proceso de profundización y ampliación de la democracia que configura las formas de una nueva sociedad: un socialismo pluralista, de participación y libertad, acorde con las circunstancias históricas que se dan en Europa occidental. Lo que se ha rechazado es la interpretación abusiva y desnaturalizada de una palabra, a la que -más desde el centro que desde la periferia- se quiere dar un contenido distinto, a través de la aplicación concreta de una política nebulosa y vacilante que conducía al partido a la pérdida de sus señas de identidad y de su carácter de clase. Lo que se ha rechazado es también el ritual de las renuncias: renuncia al leninismo, renuncia a toda la tradición revolucionaria que ha conducido a la formación de los partidos comunistas. En resumidas cuentas: el V Congreso ha querido recordar a todos que el PSUC fue, es y será siempre un partido comunista".[252] Ras i curt, no hi havia contradicció entre l'oposició mantinguda contra les formes de fer identificades amb el corrent "euro" i les tesis unànimement defensades de la *revolució de la majoria*, consubstancials al projecte comunista. Pel que fa al funcionament orgànic del partit declara, precisament, que "*En el PSUC hace tiempo que fue superado el estalinismo y eso no es un signo de debilidad, sino de fortaleza de todo el partido, incluso su anterior secretario general que fue elegido miembro del nuevo Comité Central con el máximo número de votos*". Molt més incisiu i acusador, Francesc Trives respondrà a les reaccions del V Congrés assegurant que "*Lo que hoy duele a algunos camaradas es que querían que hubiéramos seguido las unanimidades ficticias y convertido al PSUC en una especie de cosa que no es capaz de decidir libremente, en una especie de iglesia donde el culto a las personas es la base de todo razonamiento. Yo creo que detrás de tanto liberalismo desenfrenado se escondía la verdadera expresión del autoritarismo de nuestros nuevos demócratas*".[253] Duríssimes paraules, a les antípodes de la majoria de les pacífiques declaracions d'Ardiaca i companyia, que no faran sinó encendre encara més els ànims i les animadversions manifestes dins i fora del partit.

La ràpida posada en marxa de mecanismes de "rectificació" i de "resolució" de la contradicció i la fractura interna amb què se saldà el V Congrés, i la consideració, tant per part dels "eurocomunistes" com pels "leninistes", d'una situació d'excepció que calia superar, aniran alimentant una dinàmica que bandejarà els "prosoviètics" cada cop més a una clara minoria aïllada dins dels nous òrgans de direcció, per molt que continuaran actius i hegemònics a moltes instàncies organitzatives del partit a l'entorn de l'àrea metropolitana de Barcelona (Vallès Occidental, Baix Llobregat, Barcelonès, Maresme) i en alguns indrets de les comarques lleidatanes. Val a dir que fora

252"El V Congreso del PSUC", article de Leopold Espuny, *El País*, 13/I/1981.
253"Francesc Trives replica a los «euros»", *La Vanguardia*, 11/I/1981.

de la ciutat comtal, que comptava amb més de 5.500 militants, les comarques del Vallès Occidental (amb més de 4.300) i la del Baix Llobregat (superant els 2.600) eren, a molta distància, els territoris amb una militància més nombrosa, articulada també en molts més comitès locals, agrupacions territorials i agrupacions d'empresa que cap altra regió del país.[254] Malgrat això, la progressiva marginació dels "vencedors morals" del V Congrés -com els anomenà Manuel Vázquez Montalbán- conduirà a un enroc en les posicions intransigents amb els intents de llimar allò aprovat per majoria a la màxima instància de decisió del partit, intents que s'iniciaran amb les reunions del Comitè Central i es rubricaran amb la convocatòria de la IV Conferència Nacional per al mes de juliol, amb l'objectiu primordial d'aconseguir de nou la inclusió de l'eurocomunisme en la definició del PSUC de cara a permetre la participació de la delegació catalana al X Congrés del PCE previst per al mateix mes.

Aquest procés, emperò, serà lent i no seria just afirmar que, en un inici, la direcció del partit no intentà sincerament d'evitar el trencament. A l'informe del Comitè Executiu al Comitè Central del 7 i 8 de febrer, el primer protagonitza un autèntic esforç de concòrdia, en un exhaustiu repàs del que s'havia anat succeint des del IV Congrés de 1977 fins a les conclusions del V Congrés. És un document de redacció inspirada i de noble propòsit, que reparteix ara a dreta i adés a esquerra per trobar un punt d'equilibri en què tothom pugui sentir-se més o menys còmode. Així, alhora que fa les lloances pels encerts de la línia política mantinguda en tots aquells anys i per la capacitat d'autocrítica i de democratització interna de l'anterior direcció, prova de situar els problemes del moment preguntant-se "*si moltes vegades no hi ha hagut un distanciament entre l'elaboració política i teòrica i la pràctica diària del partit. Si moltes vegades no hem actuat més de forma pragmàtica i possibilista que no en funció de la política aprovada donant viratges i tombs difícilment inexplicables*", i reconeixent que "*hi ha hagut un cert distanciament, un desconeixement, entre la direcció i el conjunt del partit, que s'ha expressat en forma de rebuig de la nostra política per part de molts militants, que ha disminuït el número de militants i ha instalat* [sic] *de forma permanent una baixa participació en les nostres organitzacions*" i que *"no s'ha aconseguit arribar fins al fons i especialment no hi ha hagut una relació directa entre el que es discutia i s'aprovava al C.C. i el que es debatia a les organitzacions*", les quals de cap manera podien limitar-se a ser *"elements auxiliars dels diferents moviments de masses, ni tampoc com la fidel infanteria del grup parlamentari, del grup municipal o de la direcció del partit*".[255] A aquesta anàlisi de la deficiència orgànica i inclou, també, una valoració sobre els moviments de fons, els "*elements distorsionadors en l'etapa precongressual*" que s'havien anat fent evidents en el cos de

254Aquestes dades s'extreuen del document "Quadre descriptiu de la situació organitzativa del partit", repartit al Comitè Central de l'11 i 12 d'abril de 1981. AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "C.C. PSUC 11-12 abril 81".

255Informe del Comitè Executiu al Comitè Central (7 i 8 de febrer de 1981), p. 1-4.

l'organització: "*s'han centrat en les esmenes del Vallès Occidental -que vam conèixer ja una resolució de l'anterior Comitè Central-, en la mateixa expulsió de militants de l'Hospitalet*", generant "*una crispació en algunes organitzacions que van reflexar-se en les actituds de molts companys i companyes en el Congrés*". Tanmateix, adverteix que "*cal no veure exclusivament aquest treball distorsionador només en aquest moment, sinó en altres ocasions al llarg de molt temps.* [...] *El treball irregular té variades vessants i expressions i de forma soterrada va degradant la vida interna del partit, va creant recels i instal·lant desconfiances, degrada el debat polític i els converteix en xafarderismes, mina la unitat i la cohesió del partit i trenca l'esperit de companys d'una mateixa idea, d'un mateix projecte històric. És greu que els somriures versallescos dels passadissos amaguin, a vegades, la mirada torva del company que comença a veure l'altre company de partit més com un adversari que com un comunista que lluita pels mateixos objectius*". Després d'aquesta lliçó d'integració interna i de bona conducta partidària, que sembla carregar contra el "complot prosoviètic", té un gest justificador amb la "*reacció dura, crispada a vegades, a una forma de fer política. Reacció que pensava tan en determinades actituds de dirigents del PSUC i del PCE expressades en declaracions a títol individual, o bé en directrius que no han estat debatudes en el partit i que s'han vist com una imposició de la direcció. Reacció excessiva a una pressió també excessiva, que reiteradament ha sotmès els militants a la disciplina de partit sense suficients raons polítiques, sense prou discussió, amb mètodes comunistes*". Val a dir que la direcció "leninista" encarregada d'aquesta redacció també va participar d'aquesta "reacció" que ara disculpa, així com del rebuig del terme "eurocomunista" que, argumenta, s'havia identificat "*amb pràctiques i teoritzacions que podrien desnaturalitzar la política del PSUC considerant-lo por rigorós, poc elaborat, i veient-lo com a element imposat des de fora del partit, que introduïa elements de divisió entre els partits comunistes i en l'interior del partit.* [...] *S'ha aprovat el mot per qualificar un moment conjuntural i s'ha refusat com definició estratègica. Al propi temps que es suprimia el terme hi havia una ratificació i profundització* [sic] *del què significa el socialisme en llibertat i revolució de la majoria*". Això no obstant, reconeix que s'havien mostrat en plantejaments a les comissions algunes actituds dogmàtiques, minoritàries, que podrien posar en dubte aquesta noció de socialisme democràtic i implicar una *"obrerització del partit, un tancament en si mateix, una sectarització per fer front a les dificultats derivades de la situació política, econòmica i social*", que malgrat tot foren rebutjades per la majoria. En global, doncs, "*el 5è Congrés ha representat en una majoria de qüestions un avenç positiu.* [...] *La política del 5è Congrés, expressada en els diversos documents aprovats és la política del partit*".[256] A continuació, i en consonància amb aquesta darrera declaració rotunda de legitimitat dels acords congressuals, es fa una acurada revisió de totes les

256*Ibíd.*, p. 5.

esmenes polèmiques i se'n proposa una interpretació que les faci compatibles amb les tesis, amb l'informe polític i amb la línia estratègica desenvolupada d'ençà del IV Congrés. Assajant una via per a liquidar, d'un cop i per totes, la discussió sobre l'eurocomunisme, afirma que "*Malgrat les imprecisions semàntiques el terme eurocomunisme té una interpretació unívoca pel que fa a l'estratègia. En aquest sentit és acceptat arreu com a descripció divulgadora d'una política en el marc de la Revolució de la Majoria*", tot i que, en evident al·lusió al PCE, "*ningú es pot reclamar com a intèrpret exclussiu* [sic] *del patrimoni eurocomunista* [...] *en quant a l'aplicació hem d'admetre e* [sic] *impulsar un constant debat des de la diversitat cap a la unitat d'acció*". Per tant, "*Ha de ser el conjunt del partit* [...] *qui decideixi l'acceptació o no del terme amb aquell ús caracteritzador i descriptiu. La decisió cal fer-la fugint de la identificació mecànica del terme amb una forma de fer política, amb una política conjuntural concreta*", i redobla: *"contra el que hem d'estar és contra els qui intenten utilitzar el nostre projecte contra la nostra condició internacionalista. Hem d'estar contra aquells que intenten desnaturalitzar el contingut de classe del nostre projecte. Hem d'estar contra aquells que volen tirar l'eurocomunisme cap a posicions de dreta, cap a un «eurocomunisme» de dreta*". Després d'aquesta referència velada als "banderes blanques", proposa una conclusió: "*És, en base a tot l'esmentat, que, tot i que no està present en el programa aprovat en el IV Congrés, ni en les tesis i estatuts aprovats en el Vè Congrés, i que per tant el seu ús no és obligatori, el partit no hauria de témer l'ús del terme eurocomunisme, com a descriptiu d'unes activitats polítiques que poden ajudar a situar i difondre el projecte de revolució de la majoria*".[257] Val a dir que, malgrat tot, aquest ingenu intent d'acord entre les posicions divergents del partit resultarà tan encomiable com estèril, com demostrarà el transcurs de les reunions en agrupacions i òrgans de base del partit per a discutir els resultats del darrer congrés.

Després del parèntesi en les lluites intestines que significà el cop d'Estat fallit del 23 de febrer, que comminà a la unitat d'acció de tota la militància durant uns dies -per bé que s'aprofità per fer crítica per l'actuació de la direcció durant les fatídiques hores de l'assalt al Congrés-,[258] continuaren els estira-i-arronses pel control o per l'hegemonia interna del partit. Les primeres espurnes tornaren a encendre's en els enfrontaments entre part del públic irrespectuós i un també provocador Santiago Carrillo, en el marc d'un míting celebrat al Palau d'Esports de Barcelona arran del 23-F, fet que òbviament saltà a la premsa.[259] Poc després, al Comitè Central de l'11 i 12 d'abril es proposà la constitució de moltes comissions d'aquest organisme, en les quals els delegats i delegades més identificades amb els resultats del V Congrés quedaren sistemàticament en minoria,

257*Ibíd.*, p. 9.
258CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 333-335.
259"Comunistas catalanes abuchean a Santiago Carrillo en Barcelona", *El País*, 15/III/1981; "Carrillo, abucheado en un mitin del PSUC", *La Vanguardia*, 13/III/1981.

atesa també la seva inferioritat numèrica en el plenari (aproximadament un terç del total). A més d'això, s'abordà el seguiment de la discussió interna que s'havia plantejat per tal de dilucidar els dubtes i enfrontaments apareguts arran del cinquè conclave del partit, i que s'havia anat produint en desenes de reunions tingudes a tots els nivells -local, comarcal, sectorial- sota estricte recompte i control de la Secretaria d'Organització de Rodríguez Rovira, però la valoració que se'n fa a l'informe del Secretari General és molt pessimista: "*Cal dir que els materials del Vè Congrés ni es llegeixen ni es compren per part de les organitzacions* [...] *i és clar, aleshores passen coses peregrines, com jo m'he trobat en alguna organització que hi ha companys i companyes que estan parlant més d'alguna música minoritària del Vè Congrés que no pas de la lletra aprovada* [...] *Hi ha companys que es pensen que s'han aprovat coses que no s'han aprovat, perquè no es coneixen els materials potser ha estat més per la lletra i la música del Vè Congrés i les declaracions i contra declaracions (algunes molt irresponsables) que es van fer després del Vè Congrés, que van situar a nivell públic, a nivell de masses, que en aquests moments, a partir d'ara, el PSUC no tindria capacitat de portar la política que havia portat fins aquell moment, etc. De forma, crec jo, irresponsable* [...] *Que ara, a nivell internacional som no sé què, que a nivell concret d'aquí ho hem liquidat tot. Però nosaltres, en el moment que anem a les conferències i a les organitzacions situem aquestes coses en concret*".[260] Frutos farà esment, també, de les actituds intransigents de què ha tingut constància personal, tant per part de "prosoviètics" a la Conferència de Terrassa que afirmaven que "*nos la habéis metido bien doblada, pero no os preocupéis que a todos los eurocomunistas os vamos a liquidar*" com d'alguns comentaris d'"euros" que li havien arribat, els quals el consideraven a ell i a la seva direcció un instrument útil per eliminar els "sectaris i dogmàtics".

En general, la vetlla i la participació directa en moltes ocasions del Comitè Executiu a les reunions i conferències locals i comarcals conduirà a molts equívocs i sovint generarà més problemes que solucions. En alguns comitès en què la correlació de forces interna donava com a resultat una direcció monocolor de fília "prosoviètica", com en el cas de Santa Coloma de Gramenet, el Comitè Executiu insistia a introduir també algun representant de la tendència "euro" adduint que calia assegurar la màxima representativitat de les diverses sensibilitats del partit. Aquest tipus de posicionaments eren interpretats com un clar intervencionisme de la direcció nacional i provocaven reaccions molt intransigent als òrgans locals en disputa. Val a dir, també, que allà on els "banderes blanques" tenien una majoria sòlida, com a molts comitès locals del Baix Llobregat, a la ciutat de Girona[261] o en diverses agrupacions de Barcelona, sovint no hi hagué tanta o cap pressió

260"Informe del Secretari General, company Francesc Frutos, sobre la situació política". Reunió del Comitè Central (11 i 12 d'abril de 1981).

261"La dirección del PSUC, derrotada en Girona", *La Vanguardia*, 28/IV/1981.

per a incorporar dirigents defensors del V Congrés. En el cas de la polèmica Conferència de Barcelona, després de reunir-se al marge dels espais orgànics i en paral·lel a la pròpia conferència, la pugna se saldà amb una proposta de direcció pactada entre "euros" i "leninistes" liderada per Antoni Lucchetti que deixava al marge els que podríem anomenar tercers en discòrdia. Davant d'una actuació clara d'irregularitat, el Comitè Executiu traurà pit i amenaçarà amb aplicar mesures disciplinàries,[262] però finalment no sancionarà ningú. Aquesta tèbia política seria denunciada per alguns dirigents -com el diputat Chema Corral- com a parcial i causant d'un tracte diferencial per part del Comitè Executiu.[263]

Les posicions anirien enquistant-se en tots els àmbits. *El Comunista*, l'òrgan d'expressió del Comitè Comarcal del Vallès Occidental que havia restat en un discret segon pla i al marge de les trifulgues internes d'ençà del gener, mostrarà un primer símptoma de la reacció defensiva de la comarca arran de les discussions tingudes en el marc dels màxims òrgans de direcció del partit, per mitjà d'unes declaracions de Francesc Trives, ex Secretari d'Organització del PSUC abans del V Congrés i vigent Secretari Polític del PSUC del Vallès Occidental: "*Unánimemente condenamos las actitudes y declaraciones de quienes se han puesto decididamente contra el V Congreso; así como hemos pedido al Comité Ejecutivo, una vez más, tome medidas contra el trabajo fraccional de ciertos sectores minoritarios y las reiteradas actitudes escandalosas que desde la prensa y otros medios están teniendo contra el PSUC*". Segons el Comitè Comarcal, afirma, "*la excepcionalidad está en base a actitudes marginales de carácter anti V Congreso, al no aceptar los acuerdos de nuestro máximo órgano de decisión y que en algunos casos tiene más de novelesco que de político*" i cal resoldre la situació "*huyendo de instrumentalizaciones y de fetichismo en torno a frases y aplicando y discutiendo y luchando en torno a los contenidos del Congreso y no de los juicios de intención y de retorcer las cosas. Sobre eso, consideramos que las contradicciones que se dan son entre el PSUC y el PCE, y ése es el problema que hay que resolver*". Preguntat sobre la possibilitat de recuperar la definició eurocomunista, respon: "*el Comité Central es el órgano de la Dirección del PSUC entre Congreso y Congreso, y tiene como misión esencial cumplir los acuerdos del máximo órgano de dirección, el Congreso. Por lo tanto, el C. Central no puede entender, según los Estatutos, de cuestiones que compiten al Congreso, o sea, el C. Central no puede ni poner en discusión lo acordado por el Congreso, ya que, de hacer eso, se pondría al margen de las leyes del Partido.* [...] *O sea, los Congresos o son soberanos o nadie se creerá que somos un Partido soberano, democrático, serio. Si se echara agua al vino del V Congreso, ello supondría una tomadura de pelo a los militantes y, es más, el prestigio de los Partidos, de las instituciones, de la*

262"La Ejecutiva del PSUC anuncia sanciones contra la indisciplina", *La Vanguardia*, 12/IV/1981.
263"Resum de la discussió". Reunió del Comitè Central (11 i 12 d'abril de 1981).

democracia en definitva, saldría muy mal parado. Por eso a los que quieren cambiar el V Congreso les decimos, NO GRACIAS".[264] Al número següent, la publicació es farà ressò d'un article aparegut a *Treball* de l'identificat com a "ortodox" Quim Boix, titulat "L'opinió de la majoria", en què afirma que "*La mayoría del V Congreso opina que el nombre de eurocomunista nos llegó de fuera del partido y de fuera de los comunistas.* [...] *La política del PSUC no precisa de calificativos para poder ser entendida. Tenemos bastante historia a lo largo de los movimientos de masas como para que ahora alguien nos quiera hacer creer que nuestra credibilidad depende de la magia de una palabra. Desde los años 60, con el VI Congreso del PCE, tenemos, globalmente la misma estrategia; por esto, el interés de algunos de hacer una cuestión primordial del adjetivo ha promovido muchas suspicacias: porque puede pasar a ser un concepto que se vaya llenando de contenido desde fuera del partido, por la presión cultural de los medios de comunicación, y, así, nos vaya alejando de nuestros orígenes y esencias; porque puede ser una forma disimulada de separarnos de los otros partidos comunistas, dificultando la nueva unidad del movimiento comunista internacional aprobada en el V Congreso; porque puede usarse como definidor de posiciones anti países socialistas, y porque podría ser un primer paso en el camino de una pérdida de identidad como PSUC, con el objetivo de facilitar la pretendida unidad de la izquierda*".[265] Boix aprofitarà, per cert, per fer una crítica a les condicions desiguals en què es desenvolupava la discussió pel que fa a les aparicions escrites: "*Mientras que algunos compañeros tienen opción a tribunas en la prensa burguesa e, incluso, la posibilidad de publicar un libro con opiniones personales referentes al V Congreso, en nuestro órgano se recorta la opinión colectiva*". Cal tenir present que el mateix *Treball* havia dedicat dues pàgines a la presentació del polèmic -i totalment oposat a la política d'unitat- llibre *El PSUC i l'eurocomunisme*. Malgrat les declaracions de López Raimundo que s'hi recollien, la sinceritat de les quals ningú no posa en dubte, tot afirmant que "*Desitjo de tot cor que aquest llibre ajudi a eradicar la violència verbal, la crispació i l'ordi a les mirades, tan freqüents a les nostres discussions durant l'últim període, i a recuperar el clima de respecte mutu i de companyonia que va impregnar la vida interna del PSUC en la clandestinitat i que tant ens va ajudar a enfortir el partit*",[266] és evident que l'aparició d'aquest volum no farà sinó enardir encara més els ànims i la comprensible sensació de greuge comparatiu que afectava als que hi apareixien retratats com a dogmàtics liquidadors del caràcter democràtic del partit.

Al maig aquesta situació de tensió creixent arribarà a un primer punt de culminació. Els dies 16 i 17 el Comitè Central celebrarà una reunió gairebé monogràfica sobre la qüestió de les

264Entrevista a Francesc Trives. *El Comunista*, 20 (9 de maig de 1981), p. 2.

265"L'opinió de la majoria", article Quim Boix aparegut a *Treball*, 672 (7-13 de maig de 1981), reproduït i traduït al castellà a *El Comunista*, 21 (17 de maig de 1981).

266"«El PSUC i l'eurocomunisme»; intenció d'un llibre", article de López Raimundo, *Treball*, 671 (abril de 1981).

discrepàncies i la desunió interna, de cara també a establir els mecanismes de participació en el X Congrés del Partit Comunista d'Espanya previst per al mes de juliol. El màxim òrgan de partit treballarà en base a un document polític en què constata un "*procés de degradació de la vida política del PSUC que el CC té el deure d'abordar i resoldre*", davant del qual els esforços del Comitè Executiu s'haurien orientat "*a evitar el trencament del partit, a intentar reconduir el debat polític al terreny dels continguts*" i a evitar que "*es produïssin situacions irreparables en les organitzacions més afectades per les tensions del V Congrés*". Malgrat tot, afirma, no s'hauria pogut evitar "*una accentuació de la polaritat política*", "*una desnaturalització del comportament individual i col·lectiu que posa en qüestió l'organicitat del partit i l'autoritat política dels òrgans de direcció*", "*un procés de tancament progressiu del partit sobre si mateix que condueix a la pèrdua de la iniciativa política i de masses*" i "*una crisi de les relacions amb el Partit Comunista d'Espanya*".[267] Amb el convenciment que existien "*elements polítics contradictoris*" que calia esclarir, però no compartint "*la idea segons la qual als documents del Congrés coexisteixen dos projectes polítics antagònics*", arribava a la conclusió que es feia necessària "*una clarificació interna i pública sobre el contingut del projecte polític aprovat pel V Congrés*" i un nou pronunciament del Comitè Central sobre les contradiccions dels documents, que resultarà més concloent i definitiu que l'assaig de consens dut a terme en la reunió del febrer. Aquesta resolució significarà en la pràctica un capgirament de les esmenes aprovades al gener per la majoria de delegats del Congrés. En matèria internacional, es declara invàlida l'esmena segons la qual "*la confrontació entre els països socialistes i l'imperialisme és una de les principals manifestacions de la lluita de classes a nivell internacional*"; pel que fa a la definició ideològica, després d'assumir els plantejaments del socialisme en llibertat i la revolució de la majoria presents a les tesis del V Congrés, continua: "*El Comitè Central entén que no és possible la plena identificació del projecte polític aprovat pel V Congrés sense resoldre també la contradicció que implica la referència a l'eurocomunisme a l'informe polític i la seva supressió de les tesis. En aquest sentit acorda que, per resoldre definitivament les contradiccions aparegudes «en elements essencials de la política aprovada», és possible i convenient reafirmar el caràcter eurocomunista de la nostra política*". Finalment, es proposa la convocatòria d'una Conferència Nacional del partit per al mes de juliol que *"ha de permetre cloure l'actual situació d'excepcionalitat*" i es fa una crida a tota l'organització "*perquè cessi tota forma de treball irregular, individual o col·lectiva*".[268]

Aquest document causarà un gran terrabastall entre les files dels "vencedors" del V Congrés, ja que suposava girar la truita en tots els punts conflictius i actuar com si no s'haguessin celebrat ni

267"Resolució política del Comitè Central. Document polític del Comitè Central sobre la superació d'excepcionalitat del partit", 16 i 17 de maig de 1981.
268*Ibíd.*

la cita congressual ni les reunions de base per a discutir-ne els resultats (moltes de les quals els havien reafirmat). A més a més, el procés previ no havia pogut fer-se pitjor, ja que la voluntat de tornar a introduir l'eurocomunisme amb calçador s'havia fet pública prèviament a la premsa per part de Santiago Carrillo, que assegurà que el PSUC "*volverá a recuperar pronto sus posiciones eurocomunistas.* [...] *Cuando digo esto lo digo con causa. He estado reunido con los compañeros de Cataluña durante el domingo pasado y el jueves continuaremos esas conversaciones aquí. Si el sentido político no me falla, eso que he dicho va a suceder*".[269] Les indiscretes declaracions del Secretari General del PCE serien confirmades a la premsa poc després pel mateix Francesc Frutos,[270] demostrant així que en el fons ja tot -inclosa la solució als problemes interns del partit- restava en mans de Madrid.

Per les anotacions manuscrites de Román podem conèixer els elements claus -almenys els que ell considerà més rellevants- de les intervencions de bona part dels presents.[271] Quim Boix argumenta que "*ara començarà l'excepcionalitat*", ja que el Comitè Central se situa fora de la legalitat i que només s'han tingut en compte una minoria de les resolucions arribades al Comitè Central per part d'altres organismes del partit. Manuel Linares denuncia que "*se nos plantea alterar los Estatutos*" per una via no formal, alhora que acusa el comitè de "*tirar por la borda el centralismo democrático*", i així "*la minoría domina a la mayoría*", i s'oposa frontalment que "*el CC suplante al Congreso*". En la línia de la impossibilitat de desautoritzar la majoria congressual es pronunciaran també Alfred Clemente i Juan Ignacio Valdivieso. Juan Muñiz afirma que "*el llamamiento a la responsabilidad del Partido hay que devolvero al Comité Ejecutivo*" i que la proposta provocarà encara més divisió. Justiniano Martínez es nega a votar la proposta i afirma que perefereix "*equivocar-se amb la majoria del partit*". El vallesà Celestino Sánchez opina que la proposta presentada "*no resuelve los problemas con el PCE*" ni tampoc els problemes interns del PSUC. Per la seva banda, Chema Corral definirà l'eurocomunisme com "*el orgasmo del tacticismo*" i es negarà a donar suport al document polític presentat. En el cantó oposat, Gregori López Raimundo donarà el seu acord a la proposta del Comitè Executiu i afirmarà que la celebració d'un nou Congrés "*es inevitable*". Gutiérrez Díaz es pronuncia en la mateixa direcció. En paral·lel, Jordi Borja afirmarà que el Comitè Central podia acabar "*com el rosari de l'aurora*" si s'interpreta que es vulneren els acords del Congrés. Solé Tura anirà més lluny i afirma que "*el plantejament de*

269"Duras críticas de Carrillo a Calvo Sotelo. El líder del PCE anunció la vuelta del PSUC al eurocomunismo", *La Vanguardia*, 30/IV/1981.

270"El secretario general del PSUC anuncia que su partido adoptará nuevamente el término «eurocomunismo»", *El País*, 07/V/1981.

271Introduïm, aquí, citacions textuals recollides a les notes manuscrites de Román, que era un profús cronista de totes les reunions en què es trobava present. Cal interpretar-les amb el marge d'error i d'interpretació que aquesta característica suposa (i que, d'altra banda, també cal preveure en els resums mecanoscrits que consoliden la versió oficial de les discussions). AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "PSUC. C.C. = 16-V-81".

[Leopoldo] *Espuny porta a la liquidació dels que defensen l'eurocomunisme*". En una actitud més neutral, José Luis López Bulla afirmarà que els membres del Comitè Central "*vienen con posiciones definidas*", fet que "*impide la síntesis*" i el fa caure en una "*letanía*": afirma que "*el CC está prisionero de la excepcionalidad*". Ángel Rozas diu, respecte a la proposta, que "*no tengo nada mejor, por eso la votaré*". La gran majoria de delegats i delegades s'alinearen majoritàriament amb aquest plantejament d'acceptació de la proposta, amb més o menys matisos, tal com reflecteix la votació final: 63 a favor, 33 en contra i cap abstenció. La línia divisòria prenia cada cop més nitidesa.

S'havia perdut una de les batalles determinants de les moltes que la guerra de desgast en què estava immers el PSUC havia ofert i encara havia d'oferir. El text aprovat pel Comitè Central serà repudiat per nombrosos organismes locals de les comarques en què la disputa revestia caràcter orgànic en un joc autodestructiu de majories i minories. Tal com explicarà Fèlix Farré, responsable d'organització del Vallès Occidental, la notícia provocà molt de malestar entre les localitats de majoria "prosoviètica": "*La verdad es que el predominio fue la indignación. Indignación ante el acuerdo ilegal adoptado por el C.C., ante la posible pérdida del carácter independiente del PSUC y ante el intento de vaciar de contenido los acuerdos del V Congreso. En realidad, esta indignación ya la habíamos previsto y era motivo de preocupación por parte del Secretariado* [del Comitè Comarcal] *el poder frenar a tiempo unas previsibles reacciones airadas que llevaran a algunos camaradas a abandonos o a barbaridades irreversibles*".[272] Aquella derrota (o victòria, segons el punt de vista que es prengui) encengué la metxa de la deflagració final, ja que generà un escenari de dues legitimitats confrontades i irreconciliables: per a uns, l'autoritat inqüestionable del V Congrés i el que s'havia aprovat en aquell òrgan suprem; per als altres, la potestat del Comitè Central d'interpretar amb molta flexibilitat els acords del Congrés per a fer-los viables i coherents amb la política concreta i mantenir la unitat d'acció amb el PCE. A partir d'aquest moment la defensa a ultrança d'una o altra legitimitat ja no tindrà marxa enrere, car el cisma protagonitzat per la reunió del Comitè Central, que fins aquell moment s'havia mantingut en paral·lel al text congressual i s'havia limitat a matisar-lo, significava l'abandó de la línia de consens i l'establiment de dos referents legítims i antagònics en els quals recolzar-se. Si fins aquell moment hom encara havia pogut mantenir-se, amb un cert exercici d'equilibrista, a mig camí entre els dos extrems que tensaven la corda dins el partit, ara inevitablement calia posicionar-se i prendre la decisió d'acatar els acords d'un òrgan o de l'altre, car s'anul·laven mútuament.

No hi ha dubte que així ho varen entendre els actors polítics implicats en la disputa. El

272Entrevista a Fèlix Farré. *El Comunista*, 22 (22 de maig de 1981).

President del PSUC serà el primer en posar el dit a la nafra d'aquesta crisi de legitimitats. Pere Ardiaca va votar en contra de la resolució del Comitè Central en considerar que vulnerava les conclusions del V Congrés, i més tard manifestaria públicament la seva posició contrària en una reunió a Lleida, on el Comitè Local del PSUC era majoritàriament "prosoviètic".[273] En ser pressionat per la direcció, va afirmar en declaracions a la premsa que ni acceptava ni estava disposat a defensar el retorn del terme eurocomunisme. Trives i Serradell es pronunciarien de forma idèntica. Val a dir que la situació es va fer més complexa encara perquè la retractació del President era una condició indispensable per a la incorporació de quatre "banderes blanques" al Comitè Executiu (Espasa, Maymó, Solé i Barberà i Sanjuan), que aprofitaren la conjuntura per fer més pressió sobre la Presidència, que consideraven que Ardiaca no mereixia. La incorporació de quadres formava part d'una operació d'harmonització interna del partit per mitjà de l'ampliació del Comitè Executiu, que els "leninistes" ja havien iniciat amb l'entrada de tres "prosoviètics" (Muñiz, Valdivieso i Joaquín Zamoro) i el "leninista" Subirats en la reunió del Comitè Central dels dies 13 i 14 de juny, la mateixa en què Ardiaca es negà a acatar la resolució de l'anterior reunió de l'òrgan. En una conferència de premsa posterior, el Secretari General qualificarà d'"*inconcebible*" la posició d'Ardiaca, el qual considerava que s'havia situat "*al marge del funcionament del partit*".[274] Després d'aquesta situació de bloqueig, en què els sectors més radicals dels "euros" exigiren la dimissió immediata del President en vistes al retorn de López Raimundo -voluntat que havien manifestat de forma explícita en reiterades ocasions-, el Comitè Executiu intentarà resoldre la situació en dues reunions, els dies 23 i 26 de juny, en què Frutos plantejà "*la necessitat de respectar els acords del Comitè Central*", especialment per part d'Ardiaca, el qual "*calia que fes un pronunciament clar en aquest sentit per tal de no fer del seu vot contrari a la Resolució una bandera d'oposició al si del partit*", i afegia: "*Si no es complís això, no restava altre mitjà que la dimissió del càrrec de President. Si aquesta no era la seva voluntat, el Comitè Central pot decidir-ne el cessament*".[275] Davant la negativa de l'històric dirigent i fundador del PSUC de retractar-se, la direcció portarà al proper Comitè Central la proposta de destituir-lo del càrrec, augmentant amb això la temperatura d'un clima ja insuportablement tens en els dies previs a la trobada.[276]

El següent assalt d'importància, doncs, serà una nova i dramàtica reunió del Comitè Central, el 4 de juliol. En ella, després d'un tens debat en què cadascú es reafirmà en les posicions que havia mantingut prèviament, la majoria de l'òrgan aprovà el cessament del President per 58 vots a favor,

273"Lleida. El Comité Local rechaza el eurocomunismo", *La Vanguardia*, 30/V/1981.

274"El presidente del PSUC no acepta el retorno de su partido al eurocomunismo", *El País*, 16/VI/1981; "Ardiaca podría perder la presidencia del PSUC", *La Vanguardia*, 16/VI/1981.

275"Comitè Executiu del PSUC. Reunions dels dies 23 i 26 de juny de 1981. Resum d'acords". AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "CC-PSUC 4-juliol 81".

276"Que dimitan los que no están de acuerdo con el V Congreso", entrevista a Fancesc Trives, *La Vanguardia*, 23/VI/1981.

33 en contra i una abstenció. La plaça restaria vacant. L'efecte automàticament posterior va ser la incorporació al Comitè Executiu dels quatre dirigents "euros", mentre alguns delegats i delegades abandonaven la sala en senyal de protesta pel que s'acabava d'esdevenir.[277] L'*affaire* Ardiaca serà el punt d'inflexió que marcarà l'inici del pas definitiu de la més o menys subtil guerra de posicions a la guerra oberta i descarnada entre sectors del partit; serà el punt de partida de la batalla final pel control del partit, amb la consigna "o *ells* o *nosaltres*". A la impossibilitat de reconciliar les dues postures cada cop més nítides en el si de l'organització, s'hi sumà el cessament vergonyant d'una figura que era vista amb simpatia pels diferents sectors defensors del V Congrés. Després de fer la vista grossa en nombroses ocasions i d'evitar aplicar mesures disciplinàries contra dirigents que havien incorregut de forma diàfana en activitats que podien considerar-se fraccionàries, el Comitè Executiu sí que aplicarà el previst als Estatuts per acomplir allò que els "euros" havien convertit en un cavall de batalla ineludible per a la seva integració definitiva en un sol front conjunt amb els "leninistes". Ardiaca, que en un inici s'havia cuidat prou de comprometre's més del compte amb ningú, al final s'havia convertit en el cap visible, el màrtir fins i tot, del bandejament intern a què s'estaven veient arraconats els mal anomenats "prosoviètics".

La victòria definitiva sobre dels defensors del V Congrés l'hauria de rubricar la IV Conferència Nacional, convocada amb l'objectiu de redreçar la línia política del partit convertint l'anterior Congrés en un parèntesi irrellevant que ara quedava plenament superat. A l'informe polític presentat pel Secretari General, es farà una extensa anàlisi de la situació política a nivell internacional, estatal i pròpia del partit. Iniciant-se amb una declaració de bones intencions, afirmant que "*hem de ser capaços d'iniciar el camí de superació dels grans problemes esdevinguts al PSUC entorn del Vè Congrés*", intenta mantenir una certa posició equidistant de les dues desviacions de què s'acusaven mútuament els bàndols enfrontats, preguntant-se "*Què hem de fer? Continuar devorant-nos, amb les nostres veritats absolutes, amb l'exclusió d'opinions dels altres, amb la frenètica impaciència que vol solucionar tots els problemes de la revolució en una discussió viciada, sense un debat enriquidor, en uns quants mesos? Sense tenir la serenitat de situar-nos en un procés de distensió interna? No, companys i companyes, no podem passar a la història com els qui esmicolem de mica en mica, l'instrument necessari, imprescindible, que ens ha de permetre jugar el paper que ens correspon: EL PARTIT*. [...] *Cal que el partit sigui coherent i homogeni. No és un problema d'uniformitat del partit. Això no és possible ni convenient. És només un problema de debat democràtic, d'aplicació política de la línia aprovada pel Congrés i pel Comitè Central de forma col·lectiva.* [...] *No vull de cap manera amagar que hi han problemes polítics reals, diverses maneres d'entendre la nostra política, diverses formes d'enfocar el combat polític. No són els*

277CEBRIÁN. *Estimat PSUC...*, p. 349.

nostres problemes, problemes imaginaris. Existeixen. [...] *Per això els que som aquí, tenim, com a dirigents del partit, un deure i una responsabilitat superior*".[278] Alhora, defensa l'actuació del Comitè Executiu durant tot aquest temps, el qual, segons afirma, ha combinat aquesta equidistància amb la intervenció quan considerava que aquesta era imprescindible: "*Som conscients que, en moments concrets, és necessari reequilibrar els escoraments que poden haver-hi en la línia del partit. Cal evitar els perills de desnaturalització de la línia polític, dels seus elements fonamentals. Aquesta ha intentat ser la nostra tasca. Sense cap compromís amb altra cosa que no fos el que el CE anava discutint. Sense cap compromís amb uns contra d'altres. Sense pressions*". Sembla que des de la Secretaria General es vol passar per alt la cridanera campanya "euro" per afeblir la direcció i recuperar el control del partit, així com les múltiples actuacions de tancament en banda portades a terme pels "prosoviètics" allà on disposaven de prou majoria. Però aquesta convenient amnèsia del Comitè Executiu serà especialment beneficiosa per als "banderes blanques", ja que l'informe acaba postulant que "*cal assumir la Resolució Política aprovada pel CC els dies 16 i 17 de maig. No veure-hi fantasmes que no hi són, ni pensar que la Resolució liquida la política del V Congrés. Tot al contrari, la potencia i la vol fer viva en l'acció política diària. La Resolució és un acte normal del CC òrgan de direcció fins el proper Congrés. Cal contrastar els continguts de les tesis i informe del Vè Congrés amb la Resolució per veure quant allunyat està de la realitat una contradicció entre els dos documents*".[279] Un temps després, davant la reiteració insistent de la possibilitat de convivència dels esperits i les legitimitats del V Congrés i de la resolució del Comitè Central, el "Guti" declararà que els "leninistes" provaven d'aconseguir "la quadratura del cercle".[280]

Així doncs, malgrat el to conciliador mantingut a l'informe, la via de resolució proposada acabava desequilibrant la balança en favor d'un dels sectors enconats dins de l'organització. La trobada soldarà definitivament la unitat entre "leninistes" i "euros", tot liquidant qualsevol altra estratègia o política d'aliances possible. No restava gaire marge d'actuació per als que n'eren opositors, que ho interpretaran com el trencament de la baralla en una conjuntura que els era del tot desfavorable. Disposaren d'un còmput d'aproximadament un 35% dels participants, que en el moment d'assumpció de la resolució política del Comitè Central del 17 de maig -que tornava a incloure l'eurocomunisme i deixava sense efecte algunes de les esmenes crítiques aprovades al Congrés- s'expressaren en 67 vots negatius, contra 133 favorables i 6 abstencions.[281] De poc serviren les protestes sobre el reglament de convocatòria, el qual perjudicava clarament llurs interessos en establir una aritmètica que sobrerepresentava algunes delegacions i en canvi no feia

278Informe polític del Comitè Executiu a la IV Conferència Nacional del PSUC (Barcelona, 10, 11 i 12 de juliol de 1981).
279*Ibíd.*
280"En el PSUC se intenta la cuadratura del círculo", *La Vanguardia*, 10/X/1981.
281"La conferencia nacional del PSUC aprueba el término «eurocomunismo»", *El País*, 12/VII/1981.

justícia al pes específic que territoris com el Vallès Occidental o el Baix Llobregat tenien dins les files del partit. Precisament, alguns militants d'aquestes i d'altres comarques -sobretot del Maresme- que no havien pogut assistir com a delegats protagonitzaren un esperpèntic espectacle en intentar agredir físicament Jordi Solé Tura i Teresa Eulàlia Calzada a l'entrada de l'Orfeó de Sants, recinte en què se celebrà la conferència i davant del qual hi hagué una protesta permanent de militants identificats amb la minoria vencedora al Congrés i derrotada al Comitè Central, que arengaren molts dels participants amb consignes i adhesius que declamaven "sóc comunista", "fora l'eurocomunisme" o "Ardiaca president". Alguns dels delegats amb qui simpatitzaven els esvalotats i fins i tot Pere Ardiaca hagueren de sortir a posar pau entre els exaltats i el servei d'ordre encarregat d'evitar-ne l'entrada, i finalment aconseguiren la seva retirada. Els aldarulls també es produïren a l'interior en forma d'insults i d'intervencions pujades de to entre els portaveus de les diverses sensibilitats que hi eren representades. La resolució aprovada pel conclave deixava constància de la imatge lamentable que el partit havia donat a l'opinió pública i sol·licitava que els culpables fossin castigats: "*La conferència condemna enèrgicament aquests fets, impropis de la tradició comunista i de tota norma de convivència, i encarrega el Comitè Executiu que prengui les mesures adequades perquè els estatuts siguin aplicats amb el màxim rigor contra els responsables d'insults i agressions. La conferència considera que aquests fets, tot i ser obra d'un nucli molt minoritari, són expressius de la degradació a què ha arribat massa sovint la vida interna del partit en els últims temps. Per això, la conferència nacional s'adreça al conjunt del partit, primerament perquè sigui eradicada la violència física i verbal, i en segon lloc perquè cessi també tota forma de treball irregular*".[282] Frutos catalogarà els artífexs de les agressions a l'exterior com a lumpen i assegurarà la presa de mesures disciplinàries, tal com posteriorment s'esdevingué.[283]

La conferència, finalment, aprovarà també les esmenes del PSUC a les tesis i els Estatuts per al pròxim X Congrés del PCE, així com la delegació catalana que hi assistirà, formada principalment per representants de la nova majoria del partit, que evitaran de forma escrupolosa l'enfrontament amb Carrillo i recolzaran totes les propostes d'aquests front els "renovadors" que li disputaven l'autoritat absoluta dins el partit espanyol.

282Resolució política de la IV Conferència Nacional (Barcelona, 10, 11 i 12 de juliol de 1981).
283"Frutos está dispuesto a aplicar con rigor los Estatutos del partido", *La Vanguardia*, 12/VII/1981.

(3.5) Victòria o mort. La formació del "Nucli de Coordinació".

S'ha analitzat que el sector "prosoviètic" era fonamentalment un agregat de diverses persones, àmbits del partit i quadres polítics i sindicals que en vistes a la celebració del V Congrés coincidirien en una postura crítica enfront la direcció sortint, covada durant un llarg procés de maduració del descontentament a la base orgànica, especialment concentrat en l'apreciació negativa de la línia política però també incloent apartats referents a la situació internacional i a la recuperació de la identitat comunista del PSUC. Després del Congrés, tots aquests elements diversos continuarien responent a realitats diferents de l'organització i cadascú se'n tornaria al seu espai i funció dins de l'estructura. L'actuació més aviat descoordinada durant el V Congrés i la decisió, en conèixer-se els resultats d'aquest, de formar una direcció composta per terços que inclogués també la sensibilitat "eurocomunista" sembla indicar de forma prou clara que aquest procés de col·lisió ideològica no responia a una batalla pels càrrecs de poder ni obeïa a una intenció escissionista, sinó més aviat a un enfrontament de projectes polítics diferenciats que volien rescatar, de mans de l'altre, allò que podríem definir com la dignitat de la militància comunista, en un moment de clara desorientació i de disfunció organitzativa del partit dels comunistes catalans.

Tanmateix, com s'ha vist, el progressiu bloqueig operatiu del partit generarà noves tensions que encrueliran l'enfrontament intern i aprofundiran una ferida cada cop més irrevocable que anirà estenent-se al llarg de tot l'organigrama del PSUC. És a partir d'aquest moment, en què la dinàmica de confrontació està solidificant en paral·lel una escalada de la tensió a tots els nivells, no només en les reunions dels òrgans de decisió sinó també en actes d'insubordinació i, molt especialment, situacions que depassaven els canals polítics a nivell de base -agrupacions, comitès locals-, que el sector "prosoviètic" anirà plegant-se vers una unitat necessària de cara a poder mantenir la pugna per una hegemonia cada cop més perduda dins les estructures del partit. Tal com expressa un escrit que circulà després de la conferència, "s*ólo des de dentro podremos hacer modificar la actitud vacilante y contemporizadora de la actual dirección ante las presiones de los que detrás del término* eurocomunista *pretenden socialdemocratizar al partido*".[284] El text demanava explícitament als simpatitzants amb les idees derrotades que "*se mantengan firmes en el partido*" i evitessin "*el abandono de la militancia e incluso del partido*", i els exhortava a "*ponerse al frente de todas las luchas y movilizaciones*", així com "*asistir a todas las reuniones de agrupación u organismos intermedios de una forma regular, constante y masiva*". És una apel·lació a l'actuació, encara, per les vies formals d'acord amb la legalitat prevista pel partit, mentre de forma simultània l'actitud

284Text reproduït a la premsa. "Un documento «prosoviético» incita a los militantes a mantenerse en el PSUC", *El País*, 25/VII/1981.

insurreccional comença a escampar-se a diversos espais de l'organització arran de les sancions a què s'enfronten alguns dels seus membres i dirigents. A finals de juliol es coneixeran les conseqüències de les protestes i els intents d'agressió davant de la IV Conferència Nacional per mitjà d'una resolució del Comitè Executiu.[285] El responsable polític del Comitè Local de Mataró -organisme suspès abans de la conferència per part del Comitè Executiu- i regidor de l'Ajuntament de la ciutat, Lluís Fernández, serà expulsat juntament amb altres membres d'idèntica procedència pel Comitè Comarcal del Maresme, sota control de l'"eurocomunista" Cuadras.[286] En total es proposarà l'expulsió d'una trentena de militants.[287] Davant d'això, es produiran noves respostes d'insubordinació enfront la direcció, tals com les negatives de les agrupacions del barri mataroní de Cerdanyola[288] o de Ciutat Badia d'acceptar els expedients sancionadors als seus camarades. Aquest darrer farà pública una nota en què afirma que "*el comité ejecutivo se halla incapacitado, por ser manifiestamente incompetente, para imponer sanción alguna, por lo que nos vemos en la obligación de exigir que se nos remita los posibles «expedientes» para que sea en las agrupaciones a las que pertenezcan los afectados donde se sigan los trámites que correspondan*", o en cas contrari "*no reconoceremos ninguna pretendida sanción que pudiera intentarse imponer a ningún militante de nuestra organización*".[289] Els actes de rebel·lió orgànica s'acompanyaran de l'aparició en la premsa de cartes al director i fins i tot d'anuncis pagats -en aquest cas, per part del Comitè Local de Montcada i Reixac- que qüestionen la validesa dels acords de la IV Conferència Nacional.

A nivell de difusió, interna i externa, *El Comunista* tornarà a brillar com la publicació de referència dels qui es veien a si mateixos com a víctimes d'una campanya de persecució rubricada amb càstigs exemplars. El setmanari del Comitè Comarcal del Vallès Occidental esdevindrà una tribuna des de la qual significats quadres del corrent d'oposició manifestaran llurs opinions i postulats sobre la política seguida pel PSUC i sobre els acords presos pels òrgans de direcció. La represa del caràcter obertament combatiu de pamflet es produirà sobretot després de la polèmica resolució del Comitè Central del 17 de maig. Preguntada sobre aquest paper de promotor de la subversió, la responsable de la Secretaria de Propaganda de la comarca, Montserrat Domingo, respongué que "*en la comarca hemos constatado que tenemos grandes dificultades en difundir la prensa central del PSUC, tanto por un problema de lenguaje (el idioma catalán y la forma de expresión, digamos, para eruditos), como por la opción que se hizo a partir del V Congreso en cuanto al contenido, opción que ha dificultado que los camaradas de la comarca pudieran valorar el esfuerzo de mejoras técnicas e incluso políticas introducidas, que no son pocas. En cuanto a*

285Resolució del Comitè Executiu (17 de juliol de 1981).
286"El PSUC expulsa del partido a su responsable político en Mataró", *La Vanguardia*, 28/VII/1981.
287"El PSUC expedienta a 28 militantes «prosoviéticos»", *El País*, 18/VII/1981.
288"La agrupación del PSUC de Cerdanyola (Mataró) se niega a acatar las sanciones", *La Vanguardia*, 22/VII/1981.
289"Ambiente de crispación en el seno del PSUC", *La Vanguardia*, 25/VII/1981.

Mundo Obrero, los camaradas manifestaban el rechazo que han detectado en las agrupaciones y fábricas del Vallés, por la beligerancia sel semanario contra los acuerdos del V Congreso. Ello llevaba a los camaradas a plantear la necesidad de diversificar y reforzar más aún las cuestiones de política general, por cuanto El Comunista era en estos momentos la única prensa comunista que llegaba a muchos lugares donde siempre hemos tenido influencia".[290] En nombroses ocasions ençà de la data, el setmanari vindrà profusament documentat, en el mateix editorial o en articles d'opinió, amb reproduccions íntegres de les tesis aprovades pel V Congrés en funció de diverses problemàtiques i com a clau interpretativa d'algunes de les qüestions de política general que es tractaven en el número en qüestió (la concentració democràtica, la signatura del *Acuerdo Nacional sobre Empleo* per part de partits i sindicats, etc.).

En tornar de l'estiu es descarregarà encara amb més força la mà dura d'una direcció decidida a eradicar definitivament i d'arrel la dissidència "prosoviètica", en considerar-la responsable de l'escalada de violència física i verbal existent al si del partit. Els incidents durant la Festa de Treball, màxima trobada anual de tota la militància i bases socials afins al PSUC, encara afegiren més llenya a una foguera que s'havia tornat un autèntic incendi que s'anava escampant com una taca d'oli per tot el territori. A un transcurs ja problemàtic de l'esdeveniment, en què s'hagué d'intervenir per fer fora un grup de provocadors de Fuerza Nueva, s'hi afegí l'actitud irreverent d'uns dos-cents militants que boicotejaren el míting central de Carrillo i Frutos amb xerracs i consignes contràries a l'eurocomunisme, arribant a forcejar amb el servei d'ordre.[291] A l'informe presentant al Comitè Central dels dies 3 i 4 d'octubre, Frutos carregarà contra l'actitud passiva de sectors del partit pel que fa a la preparació de la Festa, així com la seva responsabilitat en la distorsió del desenvolupament d'aquesta: "*Dentro de esta línea y sin ningún ánimo de enfrentamiento, pero como un elemento objetivo, debo decir en este Comité Central que hubo la actitud de los camaradas del Vallès Occidental que, objetivamente, contribuyeron a la creación de ese clima. Y contribuyeron a él gritando por los altavoces del stand eslogans como: «carracas del V Congreso», «ahora empezará el concierto de carracas». O cuando, por ejemplo, no vendiendo ni un solo TREBALL mientras que «El Comunista» sí que se vendía. Estas actitudes preparan bases concretas, objetivas, para que actúen las carracas en el mitin. Desde el Comité Ejecutivo se están delimitando las responsabilidades respectivas*".[292] I més endavant apunta a l'evidència que l'actuació dels elements disconformes és cada cop més organitzada: "*Hay algunas personas -cuando tenga pruebas*

290Entrevista a Montserrat Domingo. *El Comunista*, 25 (12 de juny de 1981).
291"Boicoteo de los prosoviéticos a Carrillo en la fiesta de «Treball»", *El País*, 22/IX/1981.
292Resolució política presentada pel secretari general, Francesc Frutos, en nom del Comitè Executiu (3 i 4 d'octubre de 1981). Text en versió castellana extret de l'edició monogràfica de *Treball*.

concretas las presentaré en este Comité Central para que se tomen las medidas oportunas- que, sin estar con las carracas, porque tienen la suficiente inteligencia para no estar ahí, son responsables de la creación de las bases que después conducen a estas situaciones. Muchas veces tiene menos responsabilidad el que lleva el palo en la mano que el que ideológicamente le ha puesto el palo en la mano. Desgraciadamente, en esta situación, hemos de investigar, con las leyes del partido respetadas escrupulosamente, a los que llevan el palo en la mano". El secretari general es mostra partidari d'una anihilació absoluta de les actituds violentes dins el partit, que qualifica de "subcultura": "*hasta ese momento, no ha habido ninguna sanción por motivos políticos o ideológicos dentro del PSUC, ni tan sólo por expresiones públicas inaceptables.* [...] *Camaradas, llega un momento en que las leyes del partido se han de aplicar. No se trata de un problema de posiciones distintas en relación a la política del partido tan enfrentadas como queráis. Es un problema en algunas organizaciones del partido, de supervivencia física. Es un problema en algún lugar concreto, y no generalizo, de navajas, de tirar sillas.* [...] *Por lo tanto, de las sanciones que hoy se proponen, que se plantean aquí, repito no hay ninguna por motivos políticos o ideológicos. Son todas por agresiones físicas y por insultos.* [...] *Estas actitudes se han de erradicar total y absolutamente del partido. En el partido caben muchas cosas. Lo que no cabe de ninguna manera es este tipo de agresiones. Y no me sirve la versión de que ha habido artículos firmados en los periódicos.* [...] *Por eso, el Comité Central, el partido, no puede aceptar la continuación de esta pseudocultura dentro del partido, la tiene que erradicar*".[293]

Davant d'aquestes paraules acusadores, *El Comunista* publicarà un article de Fèlix Farré en què s'entona un desganat *mea culpa* per la deficient preparació de la Festa per part de la comarca vallesana: "*En resumen, esta fiesta de Treball 81 ha sido una fiesta del P. en la cual la presencia e intervención del Vallés Occidental no ha estado a la altura de nuestras posibilidades y necesidades*". Sobre els incidents, se'n desmarcarà dient "*tampoco se pueden justificar los hechos lamentables del mitin y la posterior «manifestación» en la fiesta. Es cierto que hay en el P. camaradas con una gran tensión y que se sienten agredidos (Hospitalet, JCC), pero no podemos aceptar entre nosotros actuaciones verbales o físicas de violencia, menos aún en los actos públicos, en los cuales los comunistas debemos dar la imagen de seriedad y serenidad que nos es propia*". Fins aquí l'actitud conciliadora. A continuació conclou: "*En fin, corresponde resolver los problemas que hoy nos afectan, la mayoría de los cuales fueron ocasionados y han sido alimentados por quienes fueron minoría en el V Congreso y no aceptan los acuerdos mayoritarios*", tot deixant en últim terme la qüestió dels xerracs per a un final de traca: "*Se ha venido especulando sobre la venta que hicimos de las carracas; éste era únicamente un producto festivo, fundamentalmente para los*

293*Ibíd.*

niños, que, al igual que los demás artículos, nos representaba unos beneficios económicos. Quien quiera ver fantasmas donde no los hay que vaya al festival de cine de terror en Sitges".[294]

Malgrat aquest àcid desmarcatge, el precedent de les actituds agressives durant la IV Conferència Nacional, sumat als incidents de la Festa de Treball i a alguns casos particulars succeïts en agrupacions locals, acabarà per consolidar l'assimilació generalitzada del sector "prosoviètic" com a violent i intransigent. Per errors d'alguns simpatitzants i per una manca de visió estratègica dels seus dirigents que no els féu desmarcar-se ràpidament d'actituds injustificables, però també per un esquema simplista alimentat des de la direcció i des dels "banderes blanques", el capital polític acumulat pels vencedors del V Congrés començarà a esvanir-se definitivament en ser identificats com un grup de brètols que buscaven brega dins el partit. Ningú no dubtava que personatges visibles de la tendència, com Ardiaca o Román, no havien participat d'aquelles actuacions desmesurades, però el seu silenci i llur oposició a les sancions els en va fer còmplices, donant cobertura a les actituds irresponsables fruit de la desesperació.

Precisament, desesperació era el que sentien els dirigents del corrent d'oposició intern davant de l'ofensiva final que la nova majoria "euro-leninista" havia desfermat contra ells i els seus reductes dins del partit. L'aplicació de mecanismes sancionadors començarà a ser recorrent i s'acarnissarà només amb la cada cop més ben delimitada "minoria prosoviètica": el mes d'octubre s'aniran resolent el centenar d'expedients incoats pel Comitè Executiu, i es confirmarà l'expulsió de 8 militants mentre 25 més seran suspesos de militància durant sis mesos. Enfront això, les aparicions del seus portaveus cada cop contindran menys el llenguatge. En una roda de premsa a Barcelona, quatre dels membres expulsats del dissolt Comitè Local de Mataró, liderats per Lluís Fernández, es manifestaran partidaris de la convocatòria d'un Congrés extraordinari "*que resuelva las contradicciones*", acusant la direcció perquè "*lo que verdaderamente está detrás de las sanciones es un proceso político que intenta no cumplir lo decidido en el quinto congreso y, por el contrario, encumbrar a los eurocomunistas*". Finalment, afirmaria que "*Nuestro fallo se produjo cuando para la dirección del PSUC votamos a unos individuos que no han cumplido con el quinto congreso. Aquí se encuentra la contradicción que hay que resolver*", i remata amb una certa clarividència: "*a nadie se le oculta que es más que factible que de ese congreso extraordinario puedan surgir dos PSUC, uno que bien podría englobarse en el Partido de los Socialistas de Cataluña (PSC), y otro que sería el Partido Comunista de Cataluña*".[295] En paral·lel, els enfrontaments continuaran essent la tònica general a les reunions de les agrupacions i comitès de majoria disputada, tals com Gavà, Viladecans, Santa Coloma de Gramenet i un llarg etcètera de

294"Festa de Treball", article de Fèlix Farré, *El Comunista*, 31 (9 d'octubre de 1981).
295"Los sancionados del PSUC piden un congreso extraordinario", *El País*, 14/X/1981.

localitats catalanes. La dinàmica general és semblant a molts indrets: el sector "prosoviètic", majoritari als comitès locals i agrupacions de base, pressiona i força la dimissió dels "euros", que ocupen la majoria de càrrecs als grups municipals del PSUC en la representació als ajuntaments i es neguen a acatar les decisions dels òrgans locals que els han escollit per a aquella funció.[296] En altres indrets, els "banderes" s'amotinaran a l'entorn del col·lectiu de regidors i arribaran a bloquejar els comptes corrents del grup municipal, com havia succeït a Terrassa en un prolongat conflicte que s'arrossegava des de principis d'any. En tots aquests casos, la intervenció del Comitè Executiu serà la de mantenir els càrrecs institucionals al seu lloc, i sovint reaccionarà durament contra els "prosoviètics" obrint expedients i amenaçant amb la dissolució dels organismes.

Havent renunciat a guanyar el pols per la legitimitat en l'escenari hostil del Comitè Central, en què la trentena de membres identificats amb la defensa del V Congrés feia mesos que es quedaven en minoria a totes les votacions, i davant l'allau de sancions que caigué sobre alguns dels seus camarades per actuacions que la direcció considerà improcedents i indisciplinades, s'arribà a la conclusió que calia organitzar-se millor. L'experiència de cooperació adquirida del gener ençà i la presència d'alguns quadres experimentats ajudaria sens dubte a facilitar aquesta acció conjunta, que teixiria una estratègia primer de manteniment de posicions -guanyant majories i enviant resolucions contràries al que consideraven la vulneració del V Congrés des de comitès locals i comarcals- i més endavant elaboraria una lògica resistencial d'insubordinació davant l'evidència que el pes de tota la maquinària oficial del partit, amb coincidència de criteris entre "euros" i "leninistes", era un enemic massa poderós a batre. Les ofenses, derrotes i reprimendes acumulades en tots aquests mesos pesaran més que l'observança de la disciplina interna i l'obediència a una autoritat que ja no reconeixen. És en aquest ambient clarament contrari que s'iniciaran els contactes del que primerament s'autodefinirà com a "grup coordinador", durant el mes d'octubre. Aquest espai, que certament pot considerar-se una fracció dins un partit en què tots els sectors treballaven de forma fraccional de feia un any ençà, es constituirà arran de la creença, molt assumida, que els mètodes de la direcció no havien respectat els procediments estatutaris previstos i que s'havien acarnissat amb la dissidència que ells representaven, mentre havien fet els ulls grossos davant les reunions fraccionàries protagonitzades pel sector "eurocomunista" més intransigent, que motivaren una advertència del mateix Comitè Executiu en dates tan properes com el febrer de 1981, a penes un mes després de la celebració del V Congrés.

En la primera reunió de què tenim constància per una afortunada acta manuscrita de Josep Serradell,[297] celebrada en dos dies consecutius, es posen una sèrie d'elements sobre la taula que

296"Santa Coloma de Gramenet. El alcalde dimite por problemas en el PSUC", *La Vanguardia*, 14/X/1981; "Gavà. Concejales del PSUC, obligados a dimitir", *La Vanguardia*, 23/X/1981.

297AHPCC, FJSMA, XXXIV, carpeta "Nucli", acta datada "Octubre 81". Totes les citacions realitzades són textuals,

configuraran el gruix de l'anàlisi que hi haurà al darrere de l'actuació dels elements integrants de la rebel·lió. La seva reproducció és oportuna per a reconstruir el retrat humà i polític d'aquest "òrgan de conspiradors" que requerirà en un futur la màxima sanció prevista pels Estatuts del partit. Podem deduir que entre els integrants hi eren, a més de Román, Pere Ardiaca, Justiniano Martínez, Margarida Abril, Celestino Sánchez, Fèlix Farré, Leopoldo Espuny, Lluís Fernández i altres persones que parlen en nom de L'Hospitalet, Manresa, Tarragona, Lleida, Santa Coloma de Gramenet, etcètera. Del testimoni documental que ens n'ha arribat podem observar que eren reunions àmplies, corals, en què s'aniran bolcant totes les frustracions, angoixes i inquietuds que afecten als quadres polítics que hi són presents. La convocatòria d'un no Congrés extraordinari que liquidi definitivament el llegat del V Congrés plana com una possibilitat tant preocupant com inevitable. La sensació unànime és que el partit ha deixat de ser una eina útil, ja que es troba trencat, dividit en "*dos corrientes antagónicas*", i això provoca que "*no se recupera gente*" i que hi hagi "*dificultades en las fábricas*". Ja des del principi es planteja la possibilitat de "*marcharse ahora para hacer después*", tal com planteja «Hospital[et]» (Santi Díaz? Josep Maria Fariñas?). Al seu torn, «Tortosa» (probablement es refereix a Josep Maria Castells, responsable polític d'aquella localitat) afirma que la "*violència en el partit* [és] *per l'actitud de Rodríguez Rovira*", i a continuació considera que "*el Congrés no ens portarà enlloc*", ja que "*perdrem el Congrés i caldrà marxar del partit*", concloent que tot plegat "*no té solució*". Una altra intervenció («G.», potser Miguel Guerrero) afirmarà que "*hemos cometido errores*" i que "*el partido está roto y no puede recomponerse*", ja que "*son divergencias de clase*" que comporten "*presiones para cambiar los comités de base*": "*vulguem o no es va cap al Congrés*", i davant aquesta possibilitat és preferible "*convocarlo nosotros*". «Manresa» (podria tractar-se de Josep Cónsola, membre del Comitè Comarcal del Bages) enfoca la problemàtica des de la preocupació pels continguts: "*no hi ha anàlisi política*", constatació davant la qual "*no interessa plegar del partit*" sinó que cal "*fer una direcció*" i "*enfrontar-se amb el Comitè Executiu*". "*Falta la Política Municipal, la Política General*", atendre els "*moviments de masses*", *"preparar les eleccions municipals*"... Pere Ardiaca situa que "*l'essencial* [és] *la rèplica a Reagan*" i mantenir-se amatents pel que fa la proposta del *"govern d'unitat*" que estan proposant en aquell moment els comunistes a nivell de l'Estat, en un context de clares pertorbacions de l'escenari internacional a causa d'una renovada agressivitat de la política exterior nord-americana i la previsible entrada d'Espanya a l'OTAN, idea que havia pres força després del 23-F com a mesura per a enquadrar la milícia espanyola dins un ordre castrense

però per a facilitar i fer més lleugera la seva lectura s'han corregit les abreviacions recurrents ("ctés." per comitès, "c/s." per camarades, "p." per partit, etcètera) i s'han afegit els connectors que manquen a la transcripció taquigràfica pròpia de les anotacions manuscrites. Alhora, cal dir que amb el testimoni escrit de les principals idees plantejades s'ha provat de reconstruir les intervencions, les quals és possible que no es produïssin seguint el fil narratiu que aquí s'exposa, que és necessàriament una versió simplificada de la conversa que tingué lloc realment.

d'obediència internacional integrada en la lògica de blocs de la guerra freda. Pel que fa al futur del partit, Ardiaca apunta que cal "*fer el possible per mantenir les sigles*" i "*no deixar ficar els nassos a l'Executiu*". «Tarragona» (potser Josep Maria Barberà, responsable de la Intercomarcal de CCOO de Tarragona) intervé dient que "*sólo se convoca parcialmente a los camaradas a las reuniones*", i posa sobre la taula la necessitat de "*elaborar un Programa*" com a base d'una eventual "*unidad de la Izquierda*". Un altre integrant de la reunió identificat com a «L.» (probablement Leopoldo Espuny) planteja que en la situació actual "*se liquida la política comunista*", però "*el problema* [es] *¿cómo romper?*" amb la dinàmica en un moment en què "*hay tendencia al reagrupamiento de los movimientos de masas*". Davant d'això, caldrà elaborar una "*alternativa política*", esbossar noves aliances a partir d'estudiar "*relaciones con MCC* [Moviment Comunista de Catalunya?]" i el "*grupo Mientras-tanto*", atès que "*no hay intelectuales en el partido*". Finalment, es manifesta confiat que "*podemos ganar la batalla en la calle*", i situant-se "*en la perspectiva del Congreso, si no es democrático hay que romper*". «Ll.» (Lluís Fernández?) va més enllà: "*necesitamos un aparato. Si no, no avanzaremos*" i es manifesta per la convocatòria imminent d'un nou Congrés. En una línia similar, Justiniano Martínez considera que "*hemos agotado todo en regenerar el partido*" mentre els sectors rivals "*tratan de eliminar los comunistas dentro del PSUC*", i creu que "*perderemos el Congreso Extraordinario*", fet pel qual proposa "*ir al Congreso, pero pactado* [...] *que sea convocado por nosotros*", tot i que és pessimista: "*No llegaremos al final, porque lo perderemos*". «Sta. Coloma» (segurament Pedro Soto, responsable d'aquella ciutat) plantejarà que "*los euros* [tienen] *su fuerza en Grupos Municipales*" i que amb la situació en què es troben "*se desnacionaliza el PSUC, que es un aparato del PC*[E]". Davant d'això, cal passar a una "*ofensiva pública*", per a la qual «Adrià» (potser Josep Maria Castro, de Sant Adrià) es posiciona "*por una dirección paralela*" ja que "*el partido está roto*". Cal "*clarificar con la rotura*" en vistes a convocar un Congrés, així com "*coordinar*[se] *con la JCC*", ja totalment fracturada en dos blocs, el més nombrós del qual resta, al marge dels funcionament regular de l'organització, a l'espera d'un nou referent polític. «C.» (Celestino Sánchez? Alfred Clemente?) expressa que és imprescindible "*hacer otra reunión con más gente y más larga*", ja que s'ha provocat una "*crisi en el PSUC para liquidarlo*": "*Frutos-Borja tienen un proyecto que les unifica*", i per això "*el CE quiere resolver rápido*" la situació. Davant la constatació que "*ellos no se interiorizan*", advoca per "*romper el cliché de reunión clandestina*" i conformar una "*dirección pública*". Si no es reacciona ràpid, "*nos quedamos sin tropa!*", "*nos desnaturalizan*". La constatació de la dificultat és explícita: "*En el PSUC no nos comemos una rosca. Nos van a putear por todos lados. Aunque ganemos el Congreso*". Finalment, es pronuncia sobre "*la necesidad de una Revista*". Amb el mateix neguit, «Lleida» (Felip Rull, Jaume Balsells?) proposa *"hacer algo y pronto*" i "*decirle a las gentes lo que*

se discute", tot manifestant que a Ponent "*els preocupen els Ajuntaments que són nostres*". «Hospital[et]» afirma que "*ara comença a veure quelcom clar*": "*ya no existe la organización. Está destruida*", panorama que s'agreuja pel fet que "*En el movimiento obrero nos hacen muchos goles*". Fèlix Farré trencarà una llança "*per una direcció paral·lela i pública*", atès que "*cal un òrgan de partit*". Alhora, declara la "*necessària presència de Valdi* [Juan Ignacio Valdivieso]", car "*tothom ha de mantenir-se*" per a fer-ho possible. «Hospitalet» està conforme amb la idea de crear "*una dirección con rigor, que se proyecte*" i que cerqui "*el apoyo en CC.OO.*" i la "*conexión con fuera de Catalunya*". Al seu torn, Rafael Juan Pérez proposarà "*fer un nucli-orgànic amb comissions*" que capitanegi una "*ofensiva pel Congrés Extraordinari*" amb "*petició de les organitzacions*" i "*signatures de camarades*". La sintonia general serà gran però no absoluta, tal com evidenciarà la intervenció de «Sdell.» (probablement és una contracció de Sabadell, ja que "Román" Serradell anotava a part les seves pròpies paraules), que planteja la seva "*coincidencia pero no en las menudencias*", puix que considera que "*No hay que petrificar una dirección*" ni "*precipitar la presencia en JCC*", sinó aferrar-se al "*Punto de referencia: Nuestra Presidencia*", en referència al destituït Pere Ardiaca. Apunta també que la signatura de l'ANE implica una "*contradicción con el Vº Congreso*", i en aquesta tessitura cedeix a les propostes insurreccionals: "*Debemos saltarnos al C.C.*". La següent persona a parlar serà «M.» (Margarida Abril? Marià Pere? Manuel Linares?), afirmant que s'ha arribat al "*final de la pel·lícula: el trencament*". El to pessimista continuarà amb la reflexió sobre "*tenir compte en com actua el CE*" i el plantejament de "*¿Com controlar la infraestructura del partit?*" davant el fet que "*Frutos ha dit que cal resoldre* [la situació] *abans de finals d'any*". Finalment, després de confirmar que "*No tenim alternativa per aplicar concretament el Vè Congrés*", es pregunta "*¿Com ens adrecem als sectors professionals?*". Al terme d'aquesta primera extensa roda de valoracions, es proposarà de fer un resum i es discutirà la conveniència de la seva distribució a altres espais del partit, però no s'arribarà a un consens i s'acordarà tornar a reunir-se a l'endemà. El dia següent es repetiran bona part de les argumentacions tot i que també emergirà una certa reticència a cremar totes les naus en una hipotètica sortida a la superfície en bloc que pogués suposar el trencament immediat del PSUC, i es manifestaran dues posicions divergents. D'una banda, es planteja que "*el PSUC está liquidado*" i per tant cal "*construir un PC*" amb la "*base y la izquierda del PSUC*". De l'altra, es replicarà que "*Estamos aquí para recuperar el PSUC*", que és "*erróneo construir un PC*" i que cal no oblidar que "*hay un reflejo unitario en el PSUC*" i que "*la dirección no de dejará desplazar*", fet pel qual s'ha de "*dar la batalla en el C.C.*". Durant el transcurs d'aquesta discussió, «F.» (Fèlix Farré?) endevinarà el següent camp de batalla en inquirir: "*¿Què fer si se suspèn la Conferència del Baix Llobregat?*". Aviat tindran ocasió de plantejar-s'ho.

El caòtic batibull d'idees, qüestions i propostes d'acció caracteritzaran aquestes primeres trobades, que es repetiran amb un ritme cada cop més frenètic per valorar l'avenç de la situació. Ens ha quedat constància de 4 reunions a l'octubre, 8 al novembre, 10 al desembre; i el nivell es mantindrà a partir del tombant d'any, amb 7 reunions al gener de 1982.[298] Amb les principals agrupacions i comitès afins intervinguts o dissolts, alguns companys expulsats o despossetïts de llurs responsabilitats, es farà imprescindible recórrer a aquest espai d'organització al marge de les ara impracticables estructures formals del partit. S'hi aniran afegint més representants de diversos sectors descontents del partit, com ara Juan Ramos. Es parla de "*crear un nucli de responsables el més representatiu possible*" i "*amb una certa distribució treball*", preveient "*unes comissions, poques. De moment no massa àmplies i amb camarades de la Coordinació i altres*". En un inici es proposen les d'Organització, Finances, Moviment Obrer i Política Municipal, que s'ampliaran en les properes reunions. Amb el pas dels dies, es comencen a repartir tasques i funcions, tot assumint que "*nos falta un Secretario General*", responsabilitat per a la qual Espuny proposa els noms d'Alfred Clemente i Juan Ramos, i Chema Corral hi afegeix el de Celestino Sánchez.[299] Pel que fa a Organització i Finances, l'ex-Secretari d'Organització del PSUC, Francesc Trives, sembla la persona indicada; en col·laboració amb el veterà Román que s'encarregarà de la Coordinació i d'"*asegurar el funcionamiento del Núcleo*", que es reunirà setmanalment. Altres responsabilitats també són assignades, en un procés d'esbossar possibles configuracions de l'equip directiu. En les reunions següents quedarà enllestit tot l'equip de direcció del nucli, tal com quedarà reflectit al document mecanografiat del 2 de novembre, que servirà d'argument principal per a justificar les expulsions en base a una prova material de treball fraccionari. Román es prendrà seriosament la seva tasca de garantir el funcionament del grup coordinador, i farà una sèrie d'indicacions, tot advertint de "*les indiscrecions*": cal tenir una base de "*treball col·lectiu: fora decisions personals i les cacicades del nostre sector*", i amb aquest objectiu es proposa un "*mètode relació*" fonamentat en "*entrevistes amb el Coordinador*", tot afirmant que "*un esforç de rigor*" i "*la confiança entre nosaltres ha de presidir la conducta*" de l'equip.[300] S'apunta en diversos moments la necessitat de recuperar Juan Ignasio Valdivieso, "*bueno y ambiguo*", per a la causa comuna. Es parla també d'incorporar quadres en els àmbits d'influència de què gaudeix cadascú dels presents. El programa polític bàsic també quedarà definit en amb una sèrie d'idees centrals: a) la defensa de la democràcia dins el partit i el respecte als Estatuts, b) la revisió de la Resolució Política del Comitè Central del 17 de maig, tot cercant una fórmula acceptada que conclogués el debat sobre l'eurocomunisme, c) una revisió de la política municipal, d) la reunificació de la JCC, e) la necessitat de no tancar el debat sobre aquestes

298AHPCC, FJSMA, XXXIV i XXXV, actes manuscrites de reunions entre el X/1981 i el IV/1982.
299AHPCC, FJSMA, XXXIV, carpeta "Nucli", acta del 22/X/1981.
300*Ibíd.*

qüestions en fals, i f) formar un Comitè Executiu amb autoritat. Si no hi ha acord, el qual es considera "*molt difícil*" tot i que s'acorda *"fer l'intent",* caldrà forçar la convocatòria del Congrés Extraordinari.[301]

La prova de foc que posarà en joc la viabilitat dels propòsits d'aquesta direcció paral·lela la proporcionarà, un cop més, la poderosa Conferència Comarcal del Baix Llobregat, celebrada a Cornellà els dies 25 i 26 d'octubre. La seva preparació aixecaria polseguera i seria un advertiment del desastre que s'havia de produir. D'una banda, comitès com el de Molins de Rei ja apuntaren la seva intenció de no ratificar els acords de la IV Conferència Nacional; mentre de l'altra, els espais en mans dels "euros" com Sant Feliu, El Prat, Sant Joan Despí, Esplugues, Martorell, Sant Boi, Abrera i Olesa de Montserrat anunciarien la seva no assistència i sol·licitarien la impugnació del Comitè Executiu i la redacció d'un nou informe polític alternatiu al presentat per Juan Muñiz, responsable de la comarca. Després d'arribar a una solució de consens que passava per la supressió de les vuit primeres pàgines del document -que era on es trobava el contingut crític amb l'eurocomunisme-, finalment els "banderes" abandonaran la reunió davant la negativa de Muñiz a retirar-les durant el transcurs de la reunió, on estava també present Paco Frutos.[302] Tot plegat vindrà amanit, per si fos poc, d'una extravagant polèmica sobre la utilització del català a les reunions del partit, que serà desmentida tant per la direcció nacional com per Juan Ramos, suposat valedor teòric de posicions obreristes que exigien l'ús de la llengua castellana.[303] El desenllaç de la conferència fou la votació d'una nova direcció comarcal i d'unes tesis nítidament "antieuros", així com la ratificació de Muñiz al capdavant, malgrat que Frutos tingué una reunió a porta tancada amb els principals dirigents de la comarca fins a altes hores de la matinada per trobar una solució de consens. La integració dels "euros" en l'òrgan de direcció del Comitè Comarcal no fou possible, ja que implicava desoir també els documents aprovats per la voluntat majoritària expressada en la conferència i recolzats en les tesis polítiques que havia marcat el V Congrés. Frutos i Lucchetti se solidaritzarien amb els "banderes" i tampoc no assistirien a la cloenda, mentre la representació del Comitè Executiu restaria en mans de Maria Dolors Calvet, que advertiria de les profundes conseqüències que podria tenir el que s'havia esdevingut aquell cap de setmana.[304]

Efectivament, els fets del Baix Llobregat provocarien una reacció fulminant de la direcció del partit. Calia respondre amb contundència davant la convulsió que s'havia generat arran de la

301*Ibíd.*
302"Baix Llobregat. Los «euros» abandonan la conferencia del PSUC", *La Vanguardia*, 24/X/1981.
303"Mordisco por no hablar la lengua castellana. Enfrentamientos en el PSUC del Baix Llobregat ante la Conferencia", *La Vanguardia*, 20/X/1981.
304"El PSUC, abocado a un nuevo congreso. La victoria de los «prosoviéticos» del Baix Llobregat aviva la crisis", *La Vanguardia*, 27/X/1981.

desobediència abans que s'escampés més del compte i la situació es tornés ingovernable.[305] Reunit d'urgència el dia següent de consumar-se la conferència, el Comitè Executiu aprovarà una resolució en què sentencia a mort la tendència "prosoviètica" a tots els nivells. Pel que fa als incidents del Baix Llobregat, l'executiva "*ha demanat la dimissió d'aquest organisme de dos dels seus membres, Joan Muñiz i Joan Ramos, per la seva actuació en la Conferència del PSUC al Baix Llobregat, incomplint acords del CE en relació a la defensa, fins a les últimes conseqüències, de la política d'integració aprovada pel CC*", alhora que "*considera que el Comitè Comarcal del Baix Llobregat sorgit de la VI Conferència no expressa totalment la realitat i les necessitats del partit a la comarca. Conseqüentment, aquest Comitè ha de crear les condicions per tal que l'organització del partit al Baix Llobregat disposi d'un organisme de direcció que expressi plenament la realitat del partit a la comarca*". En actitud de protesta, el reelegit responsable comarcal abandonarà la sala abans de la seva conclusió. Però la resolució no es limita a desautoritzar la polèmica reunió, sinó que armant-se de totes les atribucions que preveuen els Estatuts, estableix nous mecanismes de control directe sobre les disputes i els enfrontaments a la base del partit: "*front a qualsevol problema de desacord entre grups municipals o una part d'aquests i els comitès locals, el CE assumirà directament la resolució d'aquests problemes*", alhora que declara que "*quan ho consideri convenient, mantindrà relació directa amb qualsevol agrupació, comitè local o comarcal del partit*". En un pas més enllà, aplica ja de forma unilateral mesures de contenció i de vigilància de les organitzacions que li són contràries: "*Totes les agrupacions del PSUC a la comarca del Vallès Occidental passen a dependre, financerament, del CC. Per tant, a partir d'aquesta data, rendiran comptes al CC*", i a més, "*Les organitzacions del PSUC de Rubí, Sant Cugat del Vallès i Terrassa passen a dependre directament del CE, que determinarà les formes concretes de treball i direcció a aquestes localitats*". Finalment, llança el darrer cop de gràcia en anunciar que "*El CE, davant la situació al PSUC, ha examinat la conveniència de convocatòria d'un congrés extraordinari i ha acordat sotmetre una proposta concreta al CC*".[306]

S'està configurant així una estructura que deforma l'organicitat prevista per al funcionament regular del partit, i desdibuixa la relació equilibrada entre els diferents organismes i nivells de direcció en favor d'una preeminència indiscutible del Comitè Executiu, que s'arroga les màximes competències que li reserven els Estatuts ens casos de manifesta crisi interna. Com a resposta a aquest nou moviment de la direcció, que imposa de facto la inoperància de la seva autonomia econòmica i posa en entredit la seva autoritat com a òrgan intermedi, a més d'establir els mecanismes pels quals podria fins i tot anul·lar la seva existència, el Comitè Comarcal del Vallès

305"Convulsión en el PSUC ante el ascenso de la corriente prosoviética", *El País*, 28/X/1981.
306Resolució del Comitè Executiu del PSUC (27 d'octubre de 1981).

Occidental farà pública una resolució en què carrega frontalment contra els acords de l'executiva del partit. En primer lloc, declara, "*Saludamos calurosamente la celebración de la Conferencia Comarcal del PSUC del Baix Llobregat. Al propio tiempo, entendemos que* [...] *la resolución del Comitè Ejecutivo, atenta contra la soberanía del máximo órgano de expresión democrática de los militantes del Partido a nivel Comarcal. Entendemos que decir que los acuerdos de una Conferencia del Partido no expresan totalmente las necesidades de la realidad de una comarca, suponen negar al conjunto de los militantes de dicha comarca la capacidad de elaboración y de expresión de la política que tienen que aplicar en el marco en que luchan cotidianamente. Esto supone que el Comité Ejecutivo cree ser el único capaz de decidir qué política es conveniente en cada uno delos marcos concretos de actuación del partido, y por tanto, supone invalidar la democracia interna y la participación del conjunto del Partido en la elaboración de la política del mismo*". Pel que fa a la pretensió de la direcció de mediar únicament en la resolució de problemes entre grups municipals i comitès locals, el Comarcal entén que "*este es el ataque más grave que se ha cometido hasta ahora en la espina dorsal del partido (Art. 39) que son sus comités*". En la mateixa línia, davant la voluntat de fer dependre financerament les agrupacions vallesanes del Comitè Executiu, "*entendemos que supone la vulneración de las competencias propias del Comité Comarcal en esta esfera, que los Estatutos fijan taxativamente* [...] *Pensamos que esta medida no se sustenta en ningún tipo de racionalidad, sino que más bien, en el contexto de un ataque injustificado, y sin motivos a las posiciones políticas que este Comité Comarcal sostiene legítimamente*". És en definitiva "*una presión política hacia un comité, de forma indirecta a través de las finanzas*". De forma global, l'organisme considera que els acords de l'Executiu "*Se sitúan en un terreno intervencionista del CE, colocando al partido en un estado de excepción en lugar de colocarlo en un periodo pre-congresual en el cual, debe imperar el máximo respeto a la participación, a las ideas y a la autonomía de las organizaciones como base fundamental para la elaboración democrática de nuestra política*", i considera que "*Esta actitud es corroborada por la propia petición de dimisión a Juan Ramos y Juan Muñiz del C.E. en la línea de lo realizado anteriormente con Pere Ardiaca. Se resuelven los debates políticos con medidas disciplinarias.* [...] *se agravan y se agudizan las diferencias. Entendemos que dicho proceder no correspone a un organismo que posea la autoridad moral para dirigir y convencer Este camino sólo conduce a la pérdida de credibilidad del Partido, a la disgregación de nuestro espacio político y a la involución*". Tot plegat els fa prendre la determinació de "*no aceptar ninguno de los acuerdos del Comité Ejecutivo que vulneren los Estatutos del Partido*". Finalment, la resolució es pronuncia a favor de la celebració d'un Congrés Extraordinari que, sobre les bases del programa del V Congrés, resolgui les terribles inoperàncies que afecten el partit i faci que aquest "*se plantee la salida del*

ghetto en que nos ha situado una minoría".[307]

Al mateix temps, el partit s'ha tornat a situar a l'ull de l'huracà de l'atenció mediàtica. A les redaccions de premsa arribaran notícies que des del Vallès s'està demanant la dimissió de la direcció[308] i molts dels periodistes que cobreixen l'evolució dels comunistes mantenen que l'escissió és pràcticament inevitable,[309] idea que reforcen les paraules de Rafael Ribó en afirmar que "*Si el congreso extraordinario del PSUC se centra en un debate ideologizado es posible que el partido se rompa en dos partes, de las que es difícil afirmar cuál será la más fuerte*".[310] Per rematar-ho, el membre del Comitè Comarcal i també membre del Comitè Central Fèlix Farré, farà unes declaracions incendiàries a *Diario de Barcelona*, en què afirma que el defecte del PSUC és "*la ausencia de un análisis marxista de los problemas y las salidas a la situación actual. Me explico: el PSUC dirigente ha heho caso omiso de lo aprobado en el V Congreso, aunque fuese completamente válido y sin embargo se hace caso de algo tan antiobrero, tan antipopular, como el ANE (Acuerdo Nacional sobre Empleo), que sólo ayuda a la burguesía y obliga a los comunistas a ser meros comparsas, sin ofrecer alternativas, cuando éste había sido uno de los caballos de batalla del V Congreso, a fin de ofrecer una línea de resistencia a la crisis y que es lo que se a convertido en el eje fundamental de los problemas del PSUC, partido que ha elegido ser comparsa en vez de ser transformador de la realidad*". Preguntat sobre el pes real de les diferències entre "euros" i "prosoviètics", respon: "*Cortina de humo o peluca, llámalo como quieras. Porque el verdadero dilema es transformación o gestión*". Més endavant, dirà que "*El avance de un partido comunista en una sociedad capitalista, no debe contarse en votos, sino valorado en actividades y programas*". Finalment, i aquí és on descarrega més clarament contra l'actual equip dirigent, exposarà el seu punt de vista sobre el funcionament intern del partit: "*El PSUC había tenido siempre un marco democrático. Hoy ese marco se ha transformado en inquisición, en caza de brujas. Se nos niega el derecho a la expresión y esto es retroceder hasta los tiempos de los zares en Rusia, a lo que podríamos llamar terror blanco, persiguiendo ovejas extraviadas. Y resulta ser que son muchos los comités enteros que se han extraviado...*".[311] Aquestes acusacions, greus en qualsevol circumstància, no passaran desapercebudes per la direcció del partit, tal com recull una resolució entregada a la reunió del Comitè Central del 7 i 8 de novembre.[312]

Certament les ovelles en qüestió no s'havien quedat de braços creuats esperant que les tornessin a col·locar a la cleda. Les reunions del "Nucli" continuen, i serà la trobada del 2 de

307Resolució del Secretariat del Comitè Comarcal del PSUC del Vallès Occidental (28 d'octubre de 1981). AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "PSUC. CC = 7-8-XI-81".
308"Vallès Occidental. Piden la dimisión del ejecutivo comunista", *La Vanguardia*, 29/X/1981.
309"La escisión planea sobre el PSUC", *La Vanguardia*, 28/X/1981.
310"El congreso extraordinario puede romper al PSUC", *El País*, 30/X/1981.
311Reportatge "Dilema comunista: Congreso extraordinario o disolución", *Diario de Barcelona*, 30/X/1981.
312Resolució del Comitè Executiu del PSUC (30 d'octubre de 1981).

novembre la que farà cèlebre i pública la seva existència un mes després, ja que l'acta manuscrita d'aquesta reunió (l'única que es coneix)[313] serà la prova que delatarà el treball subterrani de l'oposició interna i esdevindrà el *casus belli* definitiu que motivarà l'expulsió de tots els implicats. En ella s'hi defineix clarament l'estructura i els integrants del "grup coordinador": Pere Ardiaca en serà el President-Coordinador, encarregat de les entrevistes públiques i les institucions; Francesc Trives s'ocuparà de la responsabilitat d'Organització; Santi Díaz i Fèlix Farré de les Finances; Chema Corral de la Propaganda; Marià Pere de la Política Municipal i les institucions; Leopoldo Espuny de la Política Internacional; Celestino Sánchez coordinarà Professionals, Intel·lectuals i Joventut; Alfred Clemente serà el responsable del Moviment Obrer; Juan Muñiz del Baix Llobregat; Quim Boix de Barcelona; i finalment, Román farà la tasca de Coordinació. Es planteja, a més, la incorporació d'un membre més de Barcelona, afegir Juan Ramos a la Coordinació i aplegar també Manuel Linares i Jaume Balsells. Tots, excepte Santi Díaz, eren membres del Comitè Central escollit al V Congrés, i quatre eren diputats al Parlament de Catalunya (Ardiaca, Corral, Ramos i Sánchez). Al document també s'hi reflecteixen les intervencions -i per tant la presència- d'Estrada, Justiniano Martínez, Juan Ignacio Valdivieso, Lluís Fernández, Felip Rull, Esteban Cerdán, Jaume Valls i Cinta Llorens.[314]

En l'anàlisi de la situació es contemplen molts factors. D'una banda, en els "*criterios políticos de funcionamiento" es planteja la "necesidad de homogeneización de la izquierda del P. para mantener los principios emanados del V Congreso*", reconeixent que "*dentro de la izquierda hay camaradas que mantiene*[n] *la disciplina del PCU, PCOE y células leninistas*". S'analitza també que "*hay camaradas que se ponen nerviosos y plantean romper ya*", fet que no és desitjable i davant del qual és convenient tenir present que "*las provocaciones del comité ejecutivo se van a agudizar*". Posteriorment es passen a valorar els criteris sobre un eventual Congrés extraordinari, davant del qual s'afermen les propostes de "*luchar contra la desintegración del PSUC*", "*no aceptar un debate ficticio sino real*": en resum, "*Queremos un congreso no para romper sino para integrar a todos los componentes del PSUC sobre la base del respeto a la mayoría, a los acuerdos Congresuales y al Centralismo Democrático*". Pel que fa a la seva convocatòria, s'acorda "*exigir un verdadero periodo precongresual, no aceptar un congreso a 2/3 meses vista*", i garantir "*que los delegados sean elegidos por la base*". Pel que fa al proper Comitè Central, les línies marcades per a l'actuació són evidents, situades en la no acceptació de les sancions contra Ramos, Muñiz ni Farré. A les intervencions personals que ressenya l'acta, Valdivieso explica els acords del Comitè Executiu

313A l'arxiu personal de Serradell no s'hi ha trobat cap altra versió manuscrita de les actes de les reunions del "Nucli".

314AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "PSUC = CC 9-XII-81", document "Preparación congreso y Comité Central" amb data del 2/XI/1981. Correspon a una versió resumida i mecanografiada de les anotacions manuscrites de Román de la mateixa reunió: AHPCC, FJSMA, XXXIV, carpeta "Nucli", acta del 2/XI/1981.

i la voluntat d'aquest "*que el Reglamento debe ser para ganar el Congreso*", opinió que subscriu Santi Díaz en afirmar que "*El C. Ejecutivo no va a ir a un Congreso y perderlo*". Farré posa sobre la taula la necessitat d'una "*Amnistía para todos los hechos posteriores al V Congreso*" i planteja incorporar al nucli algun representant del Montsià. Muñiz posarà l'èmfasi en la "*importancia de la prudencia y la discreción*" en una actitud prudent que contrasta amb l'optimisme de Trives, que declara "*pienso seriamente que el congreso lo tenemos ganado*" a causa del descrèdit de la direcció. Adverteix, tanmateix, de "*no llevar la batalla dentro de CCOO*", alhora que està convençut que "*el PCE va hacer en Catalunya lo mismo que ha hecho en el País Vasco*". Valls, pessimista, afirma que "*mi preocupación es qué pasará después de un Congreso que vamos a perder*". Sobre el Secretari General del partit, Celestino Sánchez afirma que "*es un error continuar teniendo esperanzas con Paco Frutos*", idea que Muñiz redobla en consider-lo "*el hombre de Carrillo*". Finalment, Román conclou amb un resum en què afirma que "*Estamos haciendo progresos en este núcleo en cuanto a la identidad de criterios*" però malgrat això, "*Aparecen problemas políticos, lo que indica que debemos hacer un esfuerzo de discusión*". En quant als passos a seguir, enumera: "*Reafirmación en el trabajo del Congreso*", "*Se debe terminar el trabajo aislado de diversos camaradas*", "*No se puede tener ninguna confianza en Paco Frutos*", "*Cuidar la actividad de masas al máximo*" i "*Trabajar con los profesionales y los intelectuales*".[315] No hi ha dubte que s'ha bastit una autèntica direcció a l'ombra, que tanmateix no tindrà gaire més temps per seguir perfilant la seva actuació política, ja que en un mes tot es precipitarà.

La perspectiva d'un Congrés extraordinari que liquidés la lluita fratricida i finalitzés amb el desordre organitzatiu, que reafirmés de forma indiscutible el caràcter eurocomunista del PSUC i fins i tot que pogués suposar l'exclusió definitiva dels insubordinats "prosoviètics" donarà l'última empenta a una dinàmica de foc creuat que augurava de feia temps un final terrible. La proposta, que ja es coneixia dies abans de la reunió del Comitè Central, aixecà una calorosa rebuda per part de la direcció del PCE,[316] que en plena baralla simultània per a imposar la seva opinió en la resolució dels fronts oberts amb les federacions de Galícia i Euskadi, considerava com una victòria que la direcció catalana, esgotada i afeblida, finalment acceptés el diagnòstic i el tractament correctiu que des d'un primer moment havia volgut aplicar Carrillo. La notícia també serà aplaudida per l'anterior grup dirigent del PSUC, delerós de retornar a una situació prèvia que li resultava molt més còmode, i Gutiérrez Díaz versarà les seves paraules més afectuoses envers Frutos després de mesos

315*Ibíd.*

316"El PCE acepta un congreso extraordinario del PSUC", *El País*, 03/XI/1981; "El PCE ayuda al PSUC a buscar su identidad", *La Vanguardia*, 04/XI/1981.

d'escepticisme i de crítica subreptícia.[317] Com era previsible, les propostes del Comitè Executiu recollides a la resolució del 27 d'octubre seran aprovades pel Comitè Central del 7 i 8 de novembre, tot i que amb nivells diferents d'acceptació. La resolució de convocatòria d'un Congrés Extraordinari, que es fixarà per als dies 19, 20 i 21 de març de 1982 serà rubricada per 56 vots a favor, 24 en contra i una abstenció, dades que demostren el recolzament d'alguns delegats "prosoviètics" a la celebració de la cita congressual. La redacció de l'avantprojecte del document polític i de la modificació dels estatuts, així com la proposta de reglament de convocatòria del Congrés quedaran en mans dels "leninistes". Per contra, la resolució sobre el compliment dels Estatuts, que contemplava la petició de "modificar l'actitud" a Ramos i Muñiz i l'obertura d'expedient a Fèlix Farré retornarà un sufragi més equilibrat, amb 46 a favor, 32 en contra i 6 abstencions, ja que alguns dirigents "leninistes" consideraven que això només aprofundiria la divisió i la deriva caïnita que ja s'havia apoderat del partit.[318]

Aquesta darrera resolució recollia també l'acord d'exigir una retractació pública per part del Comitè Comarcal del Vallès Occidental per les seves reiterades manifestacions contra els òrgans superiors, contravenint la disciplina del partit. Casualment -o no- just el dia abans de la celebració del Comitè Central, apareixia un nou número de *El Comunista* que envestia salvatgement contra la direcció en desenvolupar els arguments pels quals el Comarcal sol·licitava la celebració extraordinària d'un Congrés. A banda de dos editorials, el número del setmanari contenia diversos articles que aprofundien en l'explicació i el punt de vista que mantenien els dirigents del Vallès. Al text "Quién ha roto los estatutos del P.?", Manuel Linares planteja una cronologia dels fets que esdevé un memorial de greuges contra l'activitat irregular dels "euros": "*Es evidente que desde que finalizó el V Congreso se ha producido en el Partido hechos de incalculable valor histórico jamás conocidos en un partido comunista desde la era Beria.* [...] *Ya en el mismo congreso, después de la votación que rechazaba el término eurocomunismo se produjo la primera reunión fraccinal con Borja y Solé Tura a la cabeza, siguieron otras como la de Pueblo Nuevo de Barcelona, con militantes de distintas agrupaciones y presidida por Borja. Esta continuada labor fraccional, así como la de otros miembros del Comité Central, cuando se denuncia y se piden medidas estatutarias en un pleno del Comité Central se justifica con que son producto de la excepcionalidad del partido. Pero más adelante, en vísperas de la IV Conferencia, se destituye a Pere Ardiaca por no aceptar alteración alguna de los acuerdos del V Congreso* [...] *Así llegamos a la IV Conferencia, donde en esta se llega antiestatutariamente a modificar el apartado c) del artículo 26 de los Estatutos, cosa que no corresponde hacer a la Conferencia* [...] *Ante esta evidencia me pregunto: ¿Quién rompe los*

317"«El Ejecutivo del PSUC tiene coraje político»", declacions d'Antoni Gutiérrez, La Vanguardia, 06/XI/1981.
318CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 360.

Estatutos? ¿Quién adultera el Congreso? Quien está rompiendo y adulterando todo lo habido y por haber son los que desde el mismo Congreso han venido haciendo reuniones fraccionales, los que no cesan en su empeño de hacerse los «amos» del Partido, en una palabra los que nos quieren meter y por la puerta falsa en el PSOE. Esa corriente cripto-socialdemócrata muy minoritaria que existe en el PSUC está empujando mucho para desplazar a la mayoría", i després de denunciar les invalidacions de les conferències de Mataró i del Baix Llobregat, conclou: "*No, camaradas, las cosas no pueden continuar así, y los que crean que los Congresos y los Estatutos sirven para sus intereses deben marcharse del partido, porque se han equivocado de Partido. Que se marchen y nos dejen trabajar, para continuar haciendo del PSUC aquel gran partido, fuerte, con garra, revolucionario y democrático*".[319] A la pàgina següent, Joan Tafalla també aportarà una visió de conjunt sobre els últims mesos, denunciant els mètodes i la campanya de persecució mantinguts pels perdedors del V Congrés: "*Recordemos si no la campaña de declaraciones, artículos y reuniones irregulares, que con la connivencia de la dirección del PCE y de su órgano Mundo Obrero, se desencadena durante los tres meses que siguen al Congreso, sin que nadie pusiera freno a una campaña que objetivamente colocaba al partido en mala situación ante la opinión pública. Otro de los jalones de este proceso ha sido el mantenimiento por Gutiérrez Díaz de una oficina en la Rambla de Catalunya en la que todo el mundo sabe que se han realizado reuniones y trabajo fraccional, sin que nadie haya levantado la voz para pedirle que respete la democracia del partido. Otro de los métodos utilizados ha sido la degradación del debate político, ocultando lo que el Congreso aprobó y situando el debate en el terreno del insulto y del calificativo (por obra y gracia de ésto, el ala izquierda del partido se transforma en el ala dogmática y sectaria)*". Arribats a aquest punt, posa en dubte la parcialitat de l'actitud mantinguda per la direcció: "*A partir de ahí, la disciplina, el centralismo democrático, el respeto a las normas de funcionamiento del partido que nadie se ha preocupado de exigir a la derecha, pasan a ser aplicados para reprimir a la mayoría, a la izquierda. Se instaura una práctica organitzativa estaliniana para poder aplicar la política eurocomunista. El no respeto de la autonomía política de los comités mediante el intervencionismo burocrático de la secretaría de organización, que logra en pocos meses causar ella sola más conflictos en las organizaciones que diez años de vida del partido*".[320] El conjunt dels dos textos, més els altres que també integren l'edició, és un autèntic al·legat contra el que consideraven el segrest del partit sota la protecció del doble raser que utilitzava el Comitè Executiu en la seva aplicació de mesures disciplinàries.

Per a fer possible el compliment de l'acord del Comitè Central, pocs dies després el Comitè

319"¿Quién ha roto los estatutos del P.?", article de Manuel Linares, *El Comunista*, 33 (6 de novembre de 1981).
320"Por un Congreso extraordinario", article de Joan Tafalla, *Ibíd.*

Executiu farà arribar al Comarcal una resolució interna, en què proposa una sèrie de punts com a base de l'autocrítica demanada, que començava dient: "*El Comitè Comarcal del Vallès Occidental assumeix autocríticament la reiterada vulneració dels estatuts del partit per part d'aquest comitè, expressada tant en el contingut de determinades resolucions fetes públiques, com també en algun dels continguts de la seva publicació «El Comunista» que expressen un intent sistemàtic de desautorització i de confrontació amb els òrgans de direcció del partit elegit en el Vè Congrés i, per tant, suposen el trencament del centralisme democràtic*", i continua expressant un compromís de "*difondre, defensar i aplicar la política del partit que determinen, en cada moment, els òrgans de direcció del PSUC*".[321] Davant d'aquest intent de doblegar, d'un cop i per sempre, la tossuderia vallesana, com era d'esperar el Comitè Comarcal farà arribar una insolent rèplica que desconeix la petició de l'Executiu. En primer lloc, afirma "*las resoluciones aludidas por el Cté Ejecutivo, que ha asumido el Comarcal, son respetuosas de las formas de actuación del Partido, o sea, son la opinión discrepante del Comarcal con la resolución del C. Ejecutivo del día 27 del mes de Octubre, y se han dirigido internamente al Cté Central. Se ha publicado en EL COMUNISTAS* [sic]*, que es un boletín interno del Comarcal, y no han tenido publicidad en medios de comunicación*". Respecte aquest darrer punt, afegeix: "*las opiniones, artículos firmados en EL COMUNISTAS* [sic]*, expresan las opiniones de sus autores, práctica que también es propia del órgano central de Treball*". Per tot això, "*previo a entrar en los contenidos de la resolución, reafirmamos nuestra petición al C. Ejecutivo de que se restituya la capacidad formal de dirigir S. Cugat, Rubí y Terrassa* [les agrupacions apartades del Comarcal per la resolució del Comitè Executiu del 27 d'octubre] *y que todas las agrupaciones coticen a los comités locales y desde estos al Comité Comarcal*".[322] En poques paraules, els acords del Comitè Executiu són considerats paper mullat i no hi haurà cap gest de reconciliació sense una actitud prèvia de la direcció que desbloquegi la negociació i avanci devers la devolució al Vallès del control sobre les agrupacions intervingudes.

Aquell mes de novembre portaria també la conclusió de dos conflictes latents que s'havien desenvolupat en paral·lel a l'afectació autoimmune que estava destruint el PSUC per dins. D'una banda, la direcció del PCE que havia sortit clarament reforçada del darrer Congrés -en bona mesura per la neutralització del "problema català"-, expulsarà del seu Comitè Central als principals dirigents "renovadors" que havien disputat l'autoritat de Carrillo. El pretext serà haver donat suport als també foragitats del partit Mario Onaindia i Roberto Lertxundi, deposats dirigents de l'EPK basc

321Resolució interna del Comitè Executiu (13 de novembre de 1981).

322AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "CC-PSUC 28-29=XI-81 Congrés Extraord.", document "Resolució del Comitè Comarcal del PSUC, aprobada por unanimidad (26 de novembre de 1981)".

en el lamentable serial que suposarà la liquidació de la influència del PCE a Euskadi,[323] per haver convocat i assistit a un acte polític presidit per aquests, celebrat a Madrid el 5 de novembre. Manuel Azcárate, Carlos Alonso Zaldívar, Pilar Brabo, Julio Segura, Pilar Arroyo i Jaime Sartorius seran apartats de la direcció de l'organització, amb les greus conseqüències que això podia comportar -i comportaria en breu- per a la dinàmica interna del Partit Comunista d'Espanya, que fins ara havia pogut mantenir una certa pau al centre a costa de provocar conflictes a les perifèries més autònomes (el PSUC a Catalunya, el dissolt EPK a Euskadi, el PC de Galícia). Les sancions comptarien amb el vot favorable de la majoria de membres catalans al Comitè Central del PCE, tot i que alguns, com Solé Tura i Rafael Ribó, s'hi mostraren contraris i se sumaren al bloc del "no" en què es trobaven dirigents de l'alçada de Marcelino Camacho i Nicolás Sartorius. Malgrat la divisió existent al seu si,[324] el Comitè Executiu del PSUC es veurà obligat a mostrar una imatge de cohesió interna i d'alineament amb la direcció del PCE i emetrà un comunicat avalant les mesures adoptades.[325] La purga a nivell de l'Estat suposaria per a l'aliança "euro-leninista" que regia el PSUC una primera experiència d'enfrontament a l'incòmode tràngol de l'expulsió que condicionaria una actitud més procliu a acceptar l'extrem d'extirpar també els elements discordants del partit català. Les batzegades i el transfuguisme intern viscut pels dirigents "euros", que per mantenir el suport imprescindible de Carrillo a Catalunya van haver de votar contra els que havien estat els seus aliats i eren els seus amics dins del PCE, comportava arribar a uns nivells d'esquizofrènia extraordinaris.[326] Evidenciava la instal·lació definitiva dels temors paranoides, de les lògiques caïnites de crua pugna pel poder i d'anul·lació del contrari que havien estat una constant en l'evolució del comunisme espanyol,[327] de les quals el PSUC havia maldat per mantenir-se'n al marge al llarg de la seva història. En un altre ordre de coses més proper a l'assumpte que ens ocupa, la Joventut Comunista de Catalunya celebrarà els dies 21 i 22 de novembre el seu III Congrés, que confirmarà l'escissió definitiva de la gran majoria de l'organització i comportarà noves manifestacions violentes a les portes de l'Orfeó de Sants, que acollia la seva celebració. La joventut, que s'havia avançat al procés fundacional del PSUC el 1936 creant les Joventuts Socialistes Unificades abans de la unificació dels quatre partits, tornarà a situar-se un pas per davant en consumar la ruptura poc abans que també s'esberlés el seu referent polític.

Amb aquests precedents immediats que mantindran en ebullició la cada cop més fràgil activitat del partit, els dies 28 i 29 de novembre tindrà lloc una nova reunió del Comitè Central que

323VEGA i ERROTETA: *Los herejes...*, capítol IX "El cisma vasco", p. 232-252.
324"La Ejecutiva del PSUC, también está dividida", *La Vanguardia*, 14/XI/1981.
325"El PSUC apoya las medidas disciplinarias adoptadas por el PCE", *El País*, 15/XI/1981.
326El propi Solé Tura reconeixerà aquesta esquizofrènia a l'entrevista que recull CERDÁN: *Estimat PSUC...*, p. 353.
327Gairebé tota la historiografia disponible coincideix en aquesta apreciació, amb diferents matisos. L'explicació més descarnada, apassionada i càustica pot trobar-se sens dubte a l'obra de MORÁN, Gregorio: *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España (1939-1985)*, Barcelona: Planeta, 1986.

tractarà de forma monogràfica la convocatòria del Congrés extraordinari. Des de l'òptica de la minoria, aquesta convocatòria podria obrir les portes a una nova possibilitat de guanyar l'hegemonia perduda mitjançant una majoria congressual, tal com havia succeït onze mesos abans. Però les regles de joc hauran canviat aquest cop, i el reglament per a la formació de delegacions tindrà un disseny netament diferent al que s'havia aprovat un any enrere. En aquesta ocasió, les grans ciutats del cinturó roig industrial, que eren els principals feus de militància "prosoviètica" quedaran infrarepresentades en favor d'un hipotètic equilibri en el nombre de delegats per territori. Les normes incloïen, a més, una sèrie de punts destinats a minimitzar la possibilitat d'intervenció dels "afganesos": no permetien que els comitès aprovessin resolucions manifestant la seva opinió respecte els documents del Congrés, ampliava el nombre de delegats i delegades no escollides per la seva agrupació fins a un 40% del total, i els canvis en la proporció de delegats assignats per delegació feia que alguna d'aquestes augmentés molt significativament la seva representació al conjunt del Congrés en comparació amb la que havia tingut al gener.[328] En resum, es potenciava que més agrupacions més petites tinguessin més representants seguint una aritmètica que beneficiava els "euro-leninistes", que controlaven moltes de les agrupacions de la ciutat de Barcelona i de comarques i pobles amb un nivell d'implantació baix i mitjà, però per contra perjudicava els "prosoviètics" que tenien els seus partidaris repartits en un nombre menor d'organitzacions que en canvi tenien molts militants (significativament al Vallès Occidental i al Baix Llobregat, però també a Mataró o Lleida). Aquestes mesures de contenció garantien que no es repetiria l'assalt des de dins que s'havia produït contra tot pronòstic al V Congrés, i que només s'havia pogut endevinar en tota la seva magnitud en comprovar-se que la composició per delegacions era clarament favorable al corrent contrari a les tesis de la direcció. Les intervencions en la reunió dels membres del Central seran explícites.[329] Pere Ardiaca afirma que es tracta d'un "*reglament per muntar un anti-Congrés*", Salvadores el titlla de "*reglament trampós*" i lamenta que la proposta d'Estatuts implica la instauració de "*la política del garrot*". Al seu torn, Justiniano Martínez denuncia que "*el reglamento va a marginar a un sector importante del partido*" i que amb ell "*se quita representatividad a los sectores de la clase obrera*". Juan Ramos afirmarà que "*el partido se halla envenenado con ciertos métodos*" -en referència a Gutiérrez Díaz- i que "*el PSUC no se mejorará con autoritarismo*". Trives creu que la Carta de normes denota "*una clara intención que una parte del partido no participe*" i "*se orienta a romper el PSUC*". Fariñas anirà més lluny i declamarà que "*para dar la vuelta al Vº Congreso se nos propone una chapuza*", en referència als documents i a la proposta de nous Estatuts presentats pel Comitè Executiu, i adverteix: "*después del Congreso,*

328AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "CC-PSUC 28-29=XI-81 Congrés Extraord.", document "Carta de normes per a la preparació del Congrés Extraordinari".

329*Ibíd.*, a partir de les anotacions manuscrites de Román.

vendrá la limpieza". Montserrat Domingo i Quim Boix defensaran una esmena a la totalitat dels materials, i aquest últim afegirà que el reglament preveu "*433 delegats no escollits*" que aniran a un Congrés "*sense presència de la classe obrera*". Román, que atresorava més experiència que ningú a la sala de màquines de l'organització, especialment en l'època que hagué de sofrir clandestinitat, argumentarà contra la modificació dels Estatuts que es proposa, assegurant que "*configura un tipus de partit diferent del que ha estat el PSUC, liquidant el caràcter democràtic que ha tingut històricament*", convertint-lo en "*un partit piramidal* [...] *que liquida pràcticament el paper dels òrgans intermedis, quan es tracta d'estimular-los a actuar*" i que dóna "*atribucions omnipotents al Comitè Central i al Comitè Executiu*". En la seva opinió, "*això significa que un grup petit dominarà el partit*", i per tant ja no queda "*res del partit com a intel·lectual col·lectiu*" que tant havia caracteritzat el discurs dels anys setanta: "*Un partit centralitzat a més no poder liquida les possibilitats de participació de base*". Precisament, "*el PSUC ha estat un partit participatiu, i això li ha donat gran força*". El que es presenta són "*Uns Estatuts a posteriori, per beneir el que s'està fent al PSUC des de maig del 81. La repressió. Això no és centralisme democràtic. És més aviat un partit autoritari*".[330]

De res no serviran les paraules de Serradell. A favor del text presentat es manifestaran el "Guti", Eulàlia Vintró, Antoni Cuadras i Padullés, entre d'altres. Les votacions finals dels documents significaran que la minoria exercirà com a tal de forma rotunda. Però la reunió, a més, tractà diverses altres qüestions que suposaven torpedinar definitivament la línia de flotació dels quadres polítics "prosoviètics". Primerament, s'aprovà una resolució que obligava rotundament tots els membres dels Comitès Central i Executiu a defensar els documents preparatoris pel Congrés (que sortí endavant per una diferència de només 5 vots, amb 37 a favor, 32 en contra i 15 abstencions). Després, s'aprovarà tornar a exigir al Comitè Comarcal del Vallès Occidental una retractació i l'aplicació dels acords dels òrgans de direcció, que si dóna com a retorn una resposta negativa d'aquest òrgan implicarà la seva suspensió i que totes les organitzacions de la comarca passin a dependre directament de l'Executiu. A continuació, se sotmetrà a votació la inhabilitació de Fèlix Farré per ocupar càrrecs de responsabilitat al partit, que s'accepta. I finalment, s'acorda l'expulsió de tres militants del Comitè Local de Mataró: Lluís Fernández, Pablo Morales i Juan Alonso Duñabeitia. De cara enfora, es voldrà assegurar que s'han posat les bases definitives per encaminar-se a un Congrés que dilueixi les dissonàncies i reverteixi en un enfortiment del PSUC i el seu projecte polític, tot i que en roda de premsa Claret reconeixerà que del seu resultat en dependrà salvar o no el partit i Frutos assegurarà que *"hay un núcleo muy reducido que trabaja*

330*Ibíd*.

subterráneamente, sin plantear alternativas, y sin aceptar una normalización del partido".[331] Les paraules del Secretari General serien ratificades molt aviat.

Aquest nou horitzó ombrívol, en què la celebració del Congrés extraordinari deixava de ser una eventual via per a guanyar la partida i es confirmava la derrota futura -que, d'altra banda, ja es tenia coll avall-, accelerarà fins al límit l'acció estratègica del "nucli coordinador", després de veure's abocat a una denúncia estèril de la convocatòria del Congrés extraordinari. Al Vallès Occidental i al Baix Llobregat se celebraran reunions assembleàries per denunciar la Carta de normes, que tindran una assistència multitudinària. Les presidiran Trives i Farré i Muñiz i Ramos, respectivament. En aquesta última també s'hi personaran Frutos i altres membres de l'Executiu, que seran esbroncats amb crits de "traïdors" enmig d'un ambient molt enterbolit.[332] Com era d'esperar, *El Comunista* també es farà ressò de la crítica a la convocatòria, en una vistosa portada que declamava "*Més que mai, visca el 5è Congrés!*".[333] Fins aquí tot segons el guió que era previsible, però un petit factor precipitarà el canvi a una nova fase de resolució definitiva de la crisi. Un descuit anecdòtic serà l'espurna que encendrà la flama que esgotarà el poc combustible polític que quedava als "prosoviètics". Un membre del Comitè Central -Sebastià Vives- trobà les actes de del Nucli a casa de la seva ex dona, que vivia amb Josep Cónsola, membre del Comitè Comarcal del Bages i assistent a les reunions, i portà els documents a la direcció. Aquesta no dubtarà a fer públic en roda de premsa, el 5 de desembre, que disposa de proves que revelen la constitució d'un òrgan fraccional que operava de feia setmanes amb la participació de membres del Comitè Central.[334] El mateix dia, l'Executiu es reunia per valorar la convocatòria d'una roda de premsa que s'havia realitzat per part d'aquests mateixos dirigents díscols per al dia següent.

Efectivament, el 7 de desembre al migdia es realitzà la lectura, a la seu de l'Associació de Premsa de Barcelona, del manifest "Per un Congrés democràtic, de participació i d'unitat del PSUC", signat per 26 membres del Comitè Central. Aquest serà el cant de cigne del cada cop més compacte bloc opositor, que havia decidit cremar les naus en una carrera quasi suïcida per subvertir les majories dins el partit, vista la impossibilitat d'avançar per les vies formals. Es volia i es pensava que una reacció massiva i descentralitzada de l'organització era l'única manera d'aturar el que no s'havia pogut paralitzar als òrgans de direcció. Era l'últim cartutx a la recambra que els quedava abans d'assumir, ja sense embuts, que no hi havia reconciliació possible sota el mateix sostre. El document afirmava que el partit "*ha arribat a una situació crítica en extrem*", ja que "*La*

331"Congreso extraordinario del PSUC. «El intento de cohesión interna debe basarse en el eurocomunismo»", *La Vanguardia*, 01/XII/1981.
332CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 363.
333*El Comunista*, 35 (desembre de 1981), portada.
334"La Ejectuvia del PSUC denuncia la existencia de una dirección paralela", *El País*, 06/XII/1981.

vulneració constant dels estatuts per part de la majoria de membres dels òrgans màxims de direcció, [...] *l'actitud bel·ligerant i irracional de la posició majoritària del Col·lectiu que avui dirigeix el partit en contra de la majoria de militants* [...] *i la vulneració dels mateixos acords del Vè Congrés, ha menat el PSUC a una confrontació interna tan gran que el deixa incapacitat políticament i el porta a un pas de la ruptura i de la seva disgregació. Davant d'aquest procés incontenible de degradació de la vida interna del partit en què ens trobem immersos centenars i milers de militants,* [...] *cap comunista no pot restar en silenci ni impassible*". Sobre la preparació del Congrés extraordinari, afirma que, a banda de recuperar l'eurocomunisme als documents, s'han proposat unes normes i reglaments que "*configura un congrés clarament antidemocràtic, on un 40% dels delegats no seran escollits per la base, i on una agrupació amb menys d'onze militants podrà escollir un delegat quan una altra amb més de dos-cents només en podrà elegir quatre, lo* [sic] *que trenca amb el principi de la proporcionalitat i atempta contra el caràcter del partit*", fent que "*les organitzacions més importants del partit del cinturó industrial* [les quals] *representen les 2/3 parts dels militants sols estaran representats per un terç dels delegats al congrés*". Amb aquesta imposició, diu, *"culmina una llarga operació iniciada ja abans del Vè Congrés i que ha continuat amb més bel·ligerància després per part d'un sector del C. Central del partit. Aquest sector, trencant sistemàticament les lleis de funcionament del partit i enfrontant-se a l'opinió majoritària del PSUC* [...] *va en la línia de configurar un nou projecte polític i organitzatiu que xoca amb allò que és la raó i la motivació històrica dels partits comunistes*". Considera que "*El V Congrés del PSUC va representar una dura bofetada a aquestes intencions,* [...] *va representar en el terreny polític un no contundent a una política de «consensus», per la senzilla raó que, malgrat que va fer possible l'elaboració de la Constitució com a marc legal i democràtic, també va contribuir de forma clara a fomentar el desconcert i la desorientació en amplis sectors populars, a causa de no haver mantingut una actitud lo suficientment crítica en relació al projecte polític i social de la UCD i a causa de la tendència a privilegiar un tipus d'activitat institucional deslligada de la lluita de masses.* [...] *En el terreny organitzatiu, el V Congrés va ser un refús, una oposició rotunda a la idea del partit d'elits on uns quants fan i desfan a pler, segons llur caprici, menyspreant totalment les opinions i inquietuds de les bases del partit*". Davant d'això, "*ha estat muntada per part d'un sector del partit una operació que, emprant tota mena d'elements artificiosos i intencionats*", ha conduït a una situació en què "*en nom de «l'eurocomunisme»* [...] *són expulsats del partit aquells militants que no accepten una política d'arbitrarietat i d'imposicions, són dividides o desfetes agrupacions i en són creades de noves; són desautoritzats comitès locals; són preparades expulsions i sancions noves a militants, i també la dissolució del Comitè Comarcal del Vallès Occidental i l'amenaça de fer-ho sobre el Comitè del Baix Llobregat, justament dues de les*

organitzacions més importants del PSUC". A continuació fa una crida a l'acció: "*El PSUC no pot permetre la pròpia destrucció. Els militants, les agrupacions i els comitès intermedis han d'oposar-se i tallar la dinàmica engegada pel Comitè Executiu.* [...] *La classe obrera i les masses populars necessiten un partit revolucionari que encapçali la lluita contra el règim capitalista en la marxa vers la conquesta del poder polític i la construcció s'una societat socialista, a casa nostra necessiten el PSUC*". Aquesta afirmació s'acompanya d'una anàlisi sobre les raons històriques de la fundació dels partits comunistes com a alternativa a la socialdemocràcia, i reafirma aquesta necessitat en un context internacional de forta ofensiva conservadora per part dels EUA. En aquest sentit, ratifica les tesis sobre la lluita de classes a nivell internacional -tot i remarcar la seva aposta inequívoca per la pau i la distensió entre blocs-, la perspectiva crítica de l'entrada a la Comunitat Econòmica Europea (que els havia valgut l'apel·latiu d'"antieuropeus") i la negativa a l'ingrés dins l'OTAN. També analitza la situació política a Espanya i torna a considerar negativa la signatura de l'ANE en un escenari de forta recessió econòmica que ha conduït a unes quotes d'atur inacceptables, demana una actitud de ferma defensa de la democràcia davant dels intents colpistes i del terrorisme, i afirma l'opció sindical de les CCOO; respecte al govern conservador de CiU a Catalunya, revalida la proposta de catalanisme popular aprovada al V Congrés, posant també sobre la taula el dret a l'autodeterminació. Després del resum sobre la política que proposen per al partit, explica també el partit que proposen: "*Un partit on la unitat del col·lectiu no pugui ser entesa com una simple suma numèrica de membres que esperin les directrius de la direcció, sinó un partit viu, amb imaginació, on tots els militants puguin articular i fer sentir llurs opinions i iniciatives. Un partit on sigui possible el treball col·lectiu entès com un tot entre la direcció i la base. Un partit que acabi amb la concepció de «dirigents i dirigits». Un partit on el respecte i l'ètica comunista no siguin simples compliments*". I acaba: "*Els membres del Comitè Central que signem aquest document, després de la reunió del C. Central dels dies 28 i 29 de novembre, assumim tota la responsabilitat, perquè som conscients, almenys aquesta és la nostra modesta opinió, que no és possible que el PSUC segueixi més temps encara en aquesta situació de deteriorament continu i de vulneració per part de la majoria del Comitè Executiu i del Comitè Central d'allò que constitueixen els estatuts, normes de funcionament i acords congressuals. Pensem que, en aquests moments, i davant la més greu situació que ha conegut el partit, tots els comunistes tenen el dret i la inexcusable obligació de fer sentir llur veu crítica, exigint la clarificació i les responsabilitats pel que està succeint.* [...] *En una situació normal* [...] *mai no hauríem usat aquest mètode a l'hora de dirigir-nos al conjunt del partit; però la responsabilitat que contraguérem com a membres del C. Central elegits en el nostre V Congrés i davant dels greus fets que estan succeint no se'ns deixa cap més alternativa.* [...] *És per tot això, i perquè pensem que els acords presos en el C. Central dels dies 28 i 29 de novembre*

configuren un congrés extraordinari amb criteris marcadament autoritaris i antidemocràtics que poden trencar el partit, que hem decidit dirigir-nos a tots els militants perquè exigeixin que el C. Executiu i el C. Central rectifiquin llur decisió. El Congrés ha de ser convocat a partir de les normes i del reglament que varen servir per al V Congrés, i sobre la base de discutir les tesis i els estatuts del mateix, que són els que legítimament són vigents".

El manifest, que es distribuirà en versions catalana i castellana, es tancava amb la signatura dels 26 membres del Comitè Central que li havien donat suport encapçalats per Pere Ardiaca, als quals se sumarien més tard set integrants més de l'organisme, fins a un total de 33. Sobre les acusacions vessades per l'Executiu, Ramos, que presidirà la roda de premsa, negarà que s'hagin organitzat de forma jerarquitzada i desafiarà la direcció a mostrar les proves de què deia disposar.[335] No cal dir que la direcció, per boca de Frutos, considerarà el document com un "*pamfleto*" i els seus autors uns "*hipócritas*" que acusen la direcció d'incomplir uns estatuts que "*algunos de los firmantes vulneraron antes del V Congreso*".[336]

Com era previsible, el Comitè Executiu convocarà d'urgència un Comitè Central per al dia 9 de desembre -el qual s'allargarà fins el dia següent-, que assestarà el cop definitiu contra uns nans cada cop més gegants i molestos, en la reunió més dramàtica de la seva història.[337] Frutos demanarà als signants del document que es retractin públicament, facin autocrítica desautoritzant el document i tot el treball fraccional previ i assumeixin disciplinadament els acords i les posicions polítiques del Comitè Central, però els al·ludits s'hi neguen en afirmar que no havien incorregut en cap activitat fraccional. L'acta del Nucli del 2 de novembre, que es proporcionarà a tots els presents, serà esgrimida com a prova inculpatòria irrefutable per part del Comitè Executiu. Frutos assenyala que el fet que Román, *"Una persona molt calculadora en les seves anàlisis, en les seves decisions*" que "*amb tots els seus desacords, ha mantingut fins ara la disciplina del partit*", figuri com a persona responsable del funcionament d'aquest "grup" confirma les profundes implicacions i la importància d'aquests moviments subterranis.[338] El Secretari General recordarà també les agressions físiques a la IV Conferència Nacional i a la Festa de Treball, i afirmarà que responien a un intent de "*cercar una prova de força*". Davant d'això, els acusats intentaran fer valdre la seva raó front un Comitè Central molt predisposat a castigar-los. Clemente proposarà la modificació de les normes pel Congrés extraordinari, i afirmarà que el document "dels 26" és una mostra de coherència. Muñiz declararà que el document "*no es ni fraccional ni prosoviético*", i que es va fer "*porque no nos dejaron otra opción*". Sobre el Congrés, afirma que "*se engaña al CC y al partido sobre la proporcionalidad*",

335"Con el actual reglamento del congreso, los prosoviéticos no van a participar", *La Vanguardia*, 08/XII/1981.
336"Concejales madrileños del PCE buscan apoyos. Frutos acusa a «los 26» de una grave actividad fraccional", *La Vanguardia*, 09/XII/1981.
337CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 363.
338Informe presentat pel Comitè Executiu al Comitè Central (9 de desembre de 1981).

afirmació que compartià amb Linares. Cerdán es ratifica en la signatura del document -com faran tots els qui hi figuren- i declara que "*se siente timado*". Ramos acusa que "*el CE-CC no tiene autoridad* [para aplicar] *la propuesta de sanción por sus vulneraciones*" als estatuts i el funcionament intern del partit. Justiniano Martínez preguntarà si "*vale la pena hablar de las muchas reuniones fraccionales que se han hecho*", en clara al·lusió als moviments dels "euros", i afirmarà que "*la dirección tiene miedo a la base del partido*". Marià Pere diu que "*això d'avui és el procés de les bates blanques*" en referència a les purgues soviètiques de l'època estalinista en què s'exigia als purgats que acceptessin la seva culpabilitat i la idoneïtat del càstig que se'ls aplicava de forma pública, es manté en "*no acceptar cap acusació*" i fa notar que en tot cas "*en el partit hi ha 5 o 6 fraccions*" o no n'hi ha cap. Rull dirà que ell "*se sent expulsat*" del partit de fa temps, confessió que també entonarà Valdivieso. Espuny dirà àcidament que "*la verdad a medias pasa mejor*" en referència a les explicacions que ofereix la direcció, i l'acusa d'estar "*sancionando las ideas*". Ardiaca defensa que "*el partit s'ha anat escorant cap a la dreta*", i Montserrat Domingo dirà entristida que "*en el CC he vist molt de cinisme*". Castro identifica l'eurocomunisme com una "*política hacia una Europa que explota otros continentes*" i assenyala que "*el partido debe tener unos valores que no pericliten en uno o dos años*".[339]

A la bancada contrària, l'històric Rafael Vidiella afirmarà que "*ens trobem davant d'un pla fraccional*" i considera que el PSUC "*hem caigut en una manipulació, interna i externa*" que l'ha conduït a aquella situació. Xavier Folch considera que "*cap* [altra] *fracció ha tingut un nivell d'organicitat com aquesta*" en referència a la repartició de responsabilitats dins el Nucli que testimoniava l'acta presentada per l'acusació, assegura que "*l'intent està condemnat al fracàs*" i es mostra favorable a les sancions. Claret creu que "*a la situació actual ens hi ha portat la política internacional. Va començar amb l'Afganistan*" apuntant a les discrepàncies que varen fer-se públiques arran de la intervenció soviètica al país asiàtic (i que feren saltar les alarmes en aprovar-se una resolució a la Conferència Comarcal del Baix Llobregat obertament contrària als acords del Comitè Central), i al seu torn Gregorio López Raimundo recorda que "*hay razones para las diferencias políticas, como en el caso de* [la invasión a] *Checoslovaquia*", però en aquell moment "*se respetaron las normas*". Posteriorment, "*en el IV Congreso hubo intentos de romper la baraja, luego antes del V Congreso y luego en las enmiendas del Vallès*". Considera que "*el documento es un llamamiento a la rebelión*" dins el partit i que constitueix una "*declaración de guerra a la dirección*", fets pels quals resumeix: "*Si no hay retirada de las firmas, hay expulsión*". Jordi Solé Tura considera que "*el document és un Programa Polític*" alternatiu i que en conseqüència "*cal*

339AHPCC, FJSMA, XXIX, carpeta "PSUC = CC 9-XII-81". Reconstrucció a partir de les anotacions manuscrites de Román.

treure de la legalitat del partit els seus signants". Gutiérrez Díaz també ressegueix que "*estem davant d'una confrontació fraccional*" i que "*hi ha una voluntat de trencar el partit per la minoria*". El veterà Solé Barberà criticarà que Celestino Sánchez i el mateix Román no acceptessin la direcció del partit després del V Congrés, i en una línia semblant Cuadras afirmarà que "*la fracció vol trencar el partit perquè no han pogut fer-se'l seu*". El també històric Miguel Núñez adverteix que "*se propone una política que encierra a la clase obrera*", i pronostica que "*la fracción se enfrentarà entre sí*". Un incrèdul Josep Cervera reconeixerà que "*no veu sortida a la situació*" i que "*té la impressió que en acabar la reunió hi haurà dos partits*".[340]

Aquesta apreciació no era errònia. La resolució proposada pel Comitè Executiu i aprovada finalment per 60 vots contra 32 i una abstenció, afirmarà que les reunions de l'"òrgan coordinador" de què ha tingut coneixement la direcció "*assenyalen un menyspreu absolut dels seus protagonistes de la democràcia del PSUC, el treball col·lectiu dels seus òrgans de direcció, així com un menyspreu de la unitat del partit*", assevera que constitueix "*una gravíssima agressió contra la democràcia interna del partit, contra els òrgans de direcció escollits al V Congrés, contra la unitat del partit en definitiva, el fet que una part, és a dir, una fracció del Comitè Central, hagi elaborat, signat i fet publicitat d'un document que s'enfronta als acords del col·lectiu del Comitè Central*", i per tant "*entén que els signants del document, que orientin i estimulin una opció fraccional, tenen la responsabilitat de les conseqüències que la seva actuació tingui per al manteniment de la unitat del PSUC*". Finalment, s'acorda l'expulsió definitiva de 12 dels signants que són considerats els principals instigadors de la crida a la insubordinació (Ardiaca, Corral, Román, Farré, Boix, Pere, Espuny, Sánchez, Muñiz, Trives, Clemente i Ramos); l'expulsió temporal de 6 mesos per als altres 14 signants i de 3 mesos per a Juan Ignacio Valdivieso, Justiniano Martínez i Cinta Llorens; i l'obertura d'expedient als membres del Comitè Local de L'Hospitalet implicats en les reunions Jaume Valls, Josep Estrada i Santi Díaz. Innecessàriament, inclou una referència en què es ratifica explícitament la separació definitiva del Comitè Executiu de Muñiz i Ramos, apartats del partit en el primer punt. Finalment, pel que fa a les conseqüències organitzatives, acorda "*la suspensió d'activitats dels comitès comarcals del Vallès Occidental i Baix Llobregat i del comitè intercomarcal de Lleida, i assumeix la direcció del comitè local de Lleida. Totes les agrupacions, militants i grups municipals d'aquestes organitzacions queden deslliurats de la disciplina dels acords d'aquests comitès a partir d'aquesta data. Totes les agrupacions i grups municipals que fins ara depenien d'aquestes organitzacions passen a dependre directament del Comitè Central a través de les formes que determini el Comitè Executiu i el Secretariat del Comitè Central*". Preveient la insubmissió de moltes de les organitzacions de base afectades, declama: "*Els comitès referits i les*

340*Ibíd.*

persones que en nom d'ells tinguin al seu càrrec qualsevol mena de béns patrimonials del partit (locals, material i aparells d'impressió, mobiliari i material d'oficina, comptes corrents, vehicles, etc.) hauran de posar-los a disposició de la Comissió Central de Control de Finances en un termini màxim de quaranta-vuit hores". Finalment, "*El Comitè Central crida totes les agrupacions, comitès i militants del PSUC a fer front a l'intent escissionista denunciat i a fet costat a la direcció del PSUC elegida democràticament en el V Congrés, com a garantia de preparació i celebració d'un congrés extraordinari, democràtic i participatiu*".[341]

Ja estava fet. S'havia arribat a l'extrem que tant la direcció "leninista" com els "prosoviètics" havien intentat evitar fins l'últim moment. Val a dir que membres del Comitè Executiu -Calvet, Ribó, López Bulla i Vázquez Montalbán- es resistiren a les expulsions fins i tot en aquelles circumstàncies límit,[342] i juntament amb altres dirigents "leninistes" com Sempere i l'alcalde de Sabadell Antoni Farrés impulsaren un manifest que criticava l'activitat fraccional "*de dues posicions intolerants i excloents*", considerava que el V Congrés no havia estat una victòria prosoviètica sinó "*la rectificació d'una trajectòria anterior que portava a la pèrdua de la identitat del PSUC com a partit de classe i revolucionari*" i lamenten unes sancions que poden provocar danys irreparables.[343] Era el primer moviment d'un sector que temia ser engolit dins l'òrbita d'uns "euros" reforçats i ufanosos de veure acomplerts els seus objectius, tal com havien afirmat alguns dels seus dirigents a la premsa en dir que *"el PSUC ha de perdre dos mil militants, perquè d'aquesta manera recuperarà cinc mil euros*".[344] En definitiva, i malgrat les resistències, s'havia consumat una divisió que el mateix Frutos havia declarat que podia suposar "*una razón moral y popular que podría arrastrar bastante gente -un 40% probablemente- y haría que, aunque los eurocomunistas ganaran el congreso, heredaran un instrumento inservible*".[345] La pressió rebuda per part dels "euros" durant tants mesos, amplificada per l'adhesió unànime que concitava entre la direcció del PCE la proposta de resolució expeditiva en base a sancions, sumada al suïcidi col·lectiu protagonitzat pels "26", no deixava cap altra sortida. El Comitè Central tallava així tots els caps que s'havien demostrat com a conspiradors en la documentació interceptada al Nucli i dissolia per la força els espais orgànics del partit que s'havien mantingut reticents a acceptar les directrius imposades des de la direcció, i que constituïen el principal múscul de què disposaven els "capitans" rebels dins el partit. Es pretenia amb aquesta demostració d'autoritat inflexible deixar inoperativa la

341Resolució política del Comitè Central (9 i 10 de desembre de 1981).
342"No hubo acuerdo en la Ejecutiva para expulsar", *La Vanguardia*, 17/XII/1981.
343"Doscientos militantes del PSUC piden una superación de la crisis interna sin ceder al reformismo", *El País*, 16/XII/1981.
344CEBRIÁN: *Estimat PSUC...*, p. 357.
345Entrevista a Francesc Frutos, *El Periódico*, 06/XII/1981.

relació entre aquests dirigents i la massa militant que l'havia recolzat en la seva batalla per la defensa de la legitimitat emanada del V Congrés i pel control del PSUC. Malauradament, aquest suport des de la base del partit serà massa gran per a liquidar-se amb unes expulsions que, fent el símil mèdic, plantejaven una intervenció quirúrgica per a extirpar uns elements malignes que ja havien contagiat per via sanguínia bona part de l'organisme (o que eren justament la conseqüència, i no la causa, d'aquesta infecció generalitzada). La guerra estava perduda però encara quedaven algunes batalles que caldria lliurar per disputar-se el patrimoni que fins aquell moment havien compartit. La sanció màxima aplicada als caps visibles de la tendència oposada als "euro-leninistes", que no acceptaran la seva expulsió del partit i cridaran a no reconèixer els acords del Comitè Central, portarà emparellada un renovat cicle d'insubordinacions, resolucions, comunicats, agressions, bloquejos de comptes corrents, canvis de pany i ocupacions de locals, que provocaran alhora més sancions, expulsions i mesures disciplinàries contra militants i contra comitès i agrupacions que es negaven a ser dissoltes o intervingudes. Els quatre diputats que havien estat castigats abandonaran el grup parlamentari comunista i s'adscriuran al grup mixt. L'espiral no feia més que aprofundir i petrificar la sagnant fractura que s'havia anat practicant al si del partit, donant oxigen a la devastadora orgia d'autodestrucció que semblava no tenir límits i que hauria de condemnar a mort el PSUC com a referent unívoc del comunisme a Catalunya.

Els capítols següents d'aquesta bogeria col·lectiva -els esmentats intent dels "leninistes" d'evitar la catàstrofe, la institució dels expulsats en Direcció Provisional, la celebració del VI Congrés del PSUC amb clara victòria "euro" i la fundació en paral·lel del Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC) atraient un terç de la militància *psuquera*- cauen fora del marc cronològic que s'havia proposat per al treball que conclou aquí. Tanmateix, aquests i altres elements posteriors al desembre de 1981 conformen l'epíleg de la ruptura històrica del comunisme català, una circumstància tràgica i plena de conseqüències a llarg termini que de ben segur haurà d'abordar-se, minuciosament i serena, en futures ocasions.

(3.6) Primeres conclusions.

Al llarg de les pàgines precedents s'ha provat d'identificar algunes de les causes i dels factors íntims que posaren les bases per a la conformació d'un corrent d'oposició a l'interior del Partit Socialista Unificat de Catalunya, i de dibuixar el perfil humà i polític d'aquells qui protagonitzaren un dels capítols més controvertits i determinants de la trajectòria d'aquesta organització cabdal en la història catalana contemporània. S'ha provat de demostrar, en base a la documentació disponible i explorant fonts diverses, que aquesta oposició interna, la qual sovint s'ha presentat com una resposta dogmàtica i simplista motivada per la incomprensió i la ignorància, no va tractar-se d'una gamberrada ingènua, ni d'un cop d'estat il·legítim, ni d'un càncer intern fruit de la inòpia, la impotència o la mala voluntat. Ans al contrari, de primeres consistí en una reacció comprensible i respectuosa amb la legalitat del partit, un acte reflex per a salvaguardar el seu caràcter comunista que, lluny de quedar en mans de gent que buscava la destrucció d'aquest, va implicar -amb nivells desiguals d'implicació i de responsabilitat- dirigents de primera línia tals com responsables polítics locals i comarcals d'arreu del país, líders sindicals de les Comissions Obreres, diputats electes al Parlament de Catalunya i representants de la *vella guàrdia* que havien contribuït de forma irreemplaçable a la supervivència i el creixement de l'organització durant la llarga nit del franquisme.

Malgrat que en la transcendència pública d'aquest enfrontament va quallar la seva caricaturització com a "prosoviètics" i se'ls pressuposà una voluntat de tornar als paràmetres més restringits de l'obediència estalinista -que gairebé cap d'ells no havia conegut-, mai en cap declaració ni document de treball, ni per descomptat en les esmenes aprovades al V Congrés, es va negar el caràcter democràtic del partit, l'aposta inequívoca i irrevocable pel socialisme en llibertat i l'adopció de l'estratègia de la *revolució de la majoria*. De fet, alguns dels dirigents identificats amb aquesta tendència, com Pere Ardiaca, havien tingut una participació significativa en el procés d'elaboració teòrica de les tesis del socialisme en llibertat que els sectors més moderats del partit pretendran apropiar-se de forma exclusiva. El que es rebutjava, per tant, era una determinada concepció de l'eurocomunisme que tendia a l'aproximació cada cop més estreta als partits socialistes, a l'assumpció d'un discurs moderat i a la projecció d'una pràctica política preeminentment institucional. Que la interpretació que identificava aquests elements en la trajectòria recent del PSUC era àmpliament difosa en la militància és inqüestionable i ho demostren tant els documents preparatoris del V Congrés elaborats per la mateixa direcció, que incorporaren una autocrítica en aquest sentit, com les esmenes i resolucions aprovades en diversos espais i

organismes de la base de l'organització. De tot plegat, i sobretot arran del segrest del terme "eurocomunista" per part d'un grup de dirigents amb molta projecció mediàtica -i recolzats efusivament per un dels pares de la seva teorització, Santiago Carrillo-, i de l'obsessió d'aquests per confrontar-lo a la pràctica clàssica dels partits comunistes plena d'elements identitaris i recognoscibles per la militància, en derivà imatge distorsionada de la confrontació, aparentment centrada en l'acceptació o no del terme, que tanmateix amagava raons molt més profundes que posaven en joc la caracterització del partit a mig i llarg termini. En aquesta amalgama de factors, és innegable que el grau d'identificació amb la URSS i especialment amb la política exterior soviètica hi jugà un paper, però no fou ni molt menys un element determinant. Els epítets de "prosoviètics", "afganesos", "afros", "ortodoxos" o "tradicionalistes" perseguien desprestigiar un col·lectiu divers en què confluïren sectors provinents d'àmbits i experiències militants diferents, embastat a l'entorn de la seva posició declaradament hostil a la pervivència de la política de "consens" lligada de la concentració democràtica pròpia de la transició, la qual ja havia despertat nombrosos descontentaments ençà de 1978. En definitiva, el conjunt del principal partit de l'oposició antifranquista catalana havia païtamb dificultats el canvi de règim per mitjà de la *ruptura pactada* i la pervivència de les forces i les classes socials en què s'havia recolzat la dictadura, que no fou mai totalment vençuda.

Aquestes desqualificacions també serien utilitzades com a arma propagandística per assimilar, encara més, la denominació "eurocomunista" només a la pràctica dels seus adversaris polítics dins de l'organització, molts dels exponents més radicalitzats dels quals tenien en comú la seva militància anterior a Bandera Roja i havien estat protagonistes d'un polèmic episodi d'integració a la direcció del partit caracteritzat per l'opacitat i el secretisme. Aquella cooptació de quadres polítics que en molts casos havien mantingut una actitud d'atac furibund contra el PSUC, que es dugué a terme d'esquenes al gruix del partit, havia deixat una marca de desconfiança i orgull ferit que els anys de bonança aconseguirien aigualir quasi completament, però que tornà a relluir amb força quan s'instal·là entre la militància la desafecció creixent amb els mètodes de la direcció. L'actuació qüestionable de l'equip dirigent en aquella ocasió afectaria a la política de quadres, essencial en tota organització comunista, i comportaria conseqüències imprevisibles a mitjà i llarg termini, posant la llavor d'una divisió interna protagonitzada per bàndols confrontats.

El canvi organitzatiu vers el model italianitzant de les agrupacions de comunistes, imposat des de les direcció, portaria a nombrosos desajustos que feien grinyolar l'estructura del partit i que limitaren de forma significativa la discussió interna i la capacitat d'intervenció dels organismes de base en la definició de la línia política general. El pas de les cèl·lules a les agrupacions deixà òrfena una part de la militància que no tenia accés directe als òrgans de direcció, i va potenciar que els

organismes intermedis com els comitès locals i comarcals prenguessin un nou paper d'interlocució directa amb el Comitè Central i el Comitè Executiu. Aquest procés d'empoderament es faria rellevant sobretot en comarques de densa població obrera, amb una gran implantació històrica del partit, tals com el Baix Llobregat i el Vallès Occidental, o en les ciutats de Mataró, Santa Coloma de Gramenet, L'Hospitalet de Llobregat o Lleida, entre d'altres. La successiva acumulació de disputes, divergències i frustracions en alguns d'aquests espais situà els comitès en una línia molt crítica amb la direcció i els convertí en les plataformes idònies per a preparar un tomb en la línia política en vistes a la celebració d'un Congrés. L'exemple més evident fou el Comitè Comarcal del Vallès Occidental, que protagonitzaria un conflicte en solitari que anà en augment de resultes de moltes qüestions de la política concreta (la qüestió de l'àrea metropolitana mereix una menció específica) i que tingué vertaderes dificultats en topar-se ara i adés amb una resistència gran per part de la direcció nacional, sovint poc predisposada a escoltar i processar les propostes que li arribaven des dels territoris qüestionant la política aplicada. Les problemàtiques conferències comarcals al Baix Llobregat, en una localització més disputada entre uns i altres arran de la presència històrica que havien tingut els "banderes" a la comarca, n'eren un altre exemple. A la llarga aquesta manca d'enteniment i l'asfíxia soferta pels estaments intermedis generaria un desencaix tan gran que quan es va pretendre que els comitès comarcals retornessin a la normalitat i l'actitud obedient que havien tingut va resultar que era del tot impossible.

Així les coses, en arribar el V Congrés es desfermà la guerra oberta. No és intenció d'aquesta investigació fer el retrat hagiogràfic de ningú, ni pretendre eludir les responsabilitats que que es puguin derivar de les accions de cadascuna de les parts implicades. Tampoc no és matèria de l'historiador jutjar què és treball fraccionari i què no ho és. El que resulta indiscutible és que hi hagué una preparació prèvia al Congrés per part, sobretot, de membres del Comitè Comarcal del Vallès Occidental en fer circular de forma antireglamentària unes esmenes que incorporaven crítiques i alguns canvis de significació a la documentació congressual aprovada pel Comitè Central. Tanmateix, com s'ha ressenyat, aquestes propostes d'esmena no revestien un gir radical que desnaturalitzés el projecte polític del PSUC, tot i que feien seva una gran aversió a la política institucional que s'havia seguit fins aquell moment i qüestionava l'escaiença del terme "eurocomunista" per a identificar i definir el partit. És prou evident que el text circulà interessadament fora dels mecanismes previstos pel centralisme democràtic, però cal tenir present que si no hi hagués hagut un malestar generalitzat a moltes organitzacions de base, les quals varen aprofitar l'ocasió per a expressar políticament el seu desacord amb alguns elements que fins llavors havien semblat inqüestionables, aquesta circulació no hagués influït en el decurs del Congrés ni en

els seus resultats polítics. No pot obviar-se que d'algunes intervencions que es produïren durant els dies del conclave se'n podien derivar posicions intransigents que postulaven un retorn a l'ortodòxia clàssica de la III Internacional fent incompatible aquest gir amb el caràcter plural que havia caracteritzat el PSUC, però aquesta no era la política defensada pel gruix dels qui organitzaren la revolta de les bases, que s'atenia com hem vist a qüestions molt més concretes que tenien el seu nucli essencial en el paper jugat pel PSUC i el PCE en la política catalana i espanyola de la dècada anterior. Que algú se sumés al carro dels vencedors amb proclames malintencionades o motivades per la ignorància i el simplisme propis d'algun tipus de catecisme neoestalinista, no desvirtua ni desmereix el discurs congruent i articulat políticament que hi havia al darrere dels qui qüestionaven la coartada pactista esgrimida per les actituds més moderades dins del comunisme autòcton. Tant és així, que si les esmenes tingueren èxit i foren àmpliament reproduïdes en els documents que els comitès i agrupacions trameteren al Comitè Central és perquè aportaven un plec de propostes i de consignes recognoscibles per la militància comunista, coherents amb el caràcter revolucionari de què tant es reclamava el PSUC, i perquè feien crítica d'un escenari ple de concessions i renúncies com els Pactes de la Moncloa, la qüestió sindical i la política de concentració democràtica, que havia tingut nefastes conseqüències per a l'activitat política del partit en la seva base operativa. En el vessant més humà i sentimental, que en aquests casos té una importància gens menyspreable, recollien una sensació de cansament i de rebel·lia que no pot adjudicar-se a l'activitat irregular d'uns pocs conspiradors, sinó a un cúmul de factors sedimentats al llarg de molts anys de militància que havia provocat el desencís d'una part significativa de la base humana del PSUC. Tal com diria el López Raimundo, les esmenes del Vallès "*hicieron de vínculo aglutinante de las distintas oposiciones a la política seguida por el PSUC desde el IV Congreso*".[346] Era, en definitiva, un intent a la desesperada de redreçar una tendència amb què molts ja no se sentien identificats; pretenia ser un toc d'atenció a una direcció (el matrix López Raimundo, Gutiérrez Díaz, etcètera) a la qual es respectava i admirava, no per apartar-los o substituir-los, sinó perquè fossin capaços de capitanejar una rectificació de la senda errònia i posar rumb a un renovat caràcter mobilitzador del partit, organitzador de la classe treballadora en temps de dura crisi econòmica i de recessió.

Però no tothom ho volgué entendre així. La reacció intransigent i virulenta dels desplaçats elements socialdemòcrates fou tan espectacular i tingué una connotació pública tan evident que condicionà un escenari posterior al Congrés en què la reconciliació es plantejava com un objectiu molt difícil d'acomplir per part d'una direcció que volia mantenir-se equidistant respecte les dues sensibilitats enfrontades dins el partit. Als "leninistes" els seria impossible resistir en aquest rol de

346"Contradicciones en el V Congreso del PSUC", article de Gregorio López Raimundo, *Mundo Obrero*, 116 (6 de març de 1981).

frontissa i ràpidament hagueren d'optar per aliar-se amb l'ala "dreta" o l'ala "esquerra". A la llarga, la pressió dels "euros" conjuminada amb la insistència de la direcció del PCE, va conduir a una gradual rectificació que aniria restant validesa als elements que s'havien vist i assumit com a "victòria" de l'oposició interna. Així, en successives reunions del Comitè Central es llimarien les contradiccions existents en la documentació aprovada i finalment es convocaria una Conferència Nacional destinada a restituir definitivament l'*statu quo* precedent al V Congrés. El miratge d'un canvi de rumb s'havia esvanit irremeiablement.

D'aquesta manera, al llarg dels mesos, les dificultats experimentades després del Congrés i sobretot l'enconament de posicions i la recrudescència de les tensions internes van conduir aquest sector divers a pensar en una millor coordinació. La Conferència Nacional i la destitució d'Ardiaca marcarien un punt d'inflexió que ja no tindria marxa enrere i que situaria en l'escenari dues legitimitats incongruents, de les quals només podia acabar imposant-se una. També generaria escenaris tan ingovernables que alguns membres del partit, en tenir la certesa que no podien expressar-se dins dels espais orgànics, cometeren l'error injustificable d'actuar de forma violenta. A partir d'aquí, les sancions i els actes d'insubordinació començaren a fer-se freqüents, empetitint cada cop més el marge de maniobra dels opositors, acusats de promoure o d'encobrir la violència dins el partit i confinats en poderosos però aïllats comitès comarcals i en la representació innòcua d'un terç dels membres del Comitè Central. Des d'una òptica defensiva, s'arribaria finalment a una superació dels marcs orgànics i a la conformació d'un espai irregular de coordinació que a la llarga suposaria l'establiment d'una direcció paral·lela a l'ombra, que assumiria l'encàrrec de decidir els últims moviments d'una partida condemnada al fracàs. Aquest pas endavant, però, no es va fer abans de l'octubre, moment en què a la impotència per influir en el decurs de la discussió política desfermada dins el partit s'hi va afegir el greuge d'unes sancions que només colpejaven un dels col·lectius que participaven de la confrontació.

Més enllà dels personatges i la cronologia dels fets, resta vincular aquest inaudit cas d'autodestrucció a una dinàmica i una problemàtica més àmplies, car el cas del PSUC no està exempt de ressonàncies generacionals que afectaren altres partits comunistes. Són evidents les connexions i paral·lelismes amb els casos francès i italià -que serien, emperò, menys dramàtics en una primera fase- i la repercussió directa i sonora en l'ulterior trajectòria del Partit Comunista d'Espanya, amb el qual va mantenir al llarg de la seva història una relació ambivalent que malgrat tot no evitaria el transvasament mutu dels conflictes interns en més d'una ocasió. Queda pendent un estudi comparatiu i comprensiu de les evolucions de tots aquests partits i de llurs propostes polítiques, cap de les quals resistirà la dècada dels vuitanta. El V Congrés i el procés més general de

crisi *avant la lettre* del PSUC cal emmarcar-lo en el context de descrèdit de l'estratègia eurocomunista, que va ser en aquests anys una constant de tots els partits de l'Europa occidental que varen adoptar-la. Però no pot adjudicar-se únicament a una pugna de legitimitats o d'identitats polítiques abstretes del seu medi social immediat, sinó precisament cal inserir el procés en un marc general que dibuixa un episodi de lenta erosió arran de la influència que el creixent malestar i les transformacions en aquest entorn exerciren sobre els partits comunistes. Probablement, la fractura dins el PSUC correspon a un xoc entre diverses -no només dues- visions i concepcions sobre què era el partit i quin havia de ser el seu projecte polític, com s'havia d'estendre i de connectar amb el conjunt del cos social, i quins passos estratègics calia aplicar en una conjuntura de crisi econòmica i social que empitjorava cada dia i que resultaria ser molt més profunda i definitiva del que tots els sectors de militància comunista havien arribat a pensar. La crisi dels anys setanta, que s'arrossegava i arribava a les seves pitjors conseqüències amb l'entrada a la dècada dels vuitanta, implicaria transformacions estructurals en els sistemes econòmics i productius dels països del capitalisme desenvolupat i comportaria una dràstica recomposició de la mà d'obra assalariada, expulsant milers de persones a l'atur i aprofundint el procés de desindustrialització i de reconversió industrial que liquidaria moltes de les antigues concentracions industrials i obreres que havien protagonitzat l'auge econòmic i la mobilització laboral i social en el franquisme tardà. Espanya i bona part dels estats europeus acompliren canvis traumàtics, sacsejats per la voràgine de la recessió econòmica, que significarien l'entrada de nous models d'organització laboral i social que relegarien al pla de l'obsolescència històrica el paradigma fordista de creixement i benestar il·limitats que havia dominat el cicle de bonança posterior a la Segona Guerra Mundial i que havia donat lloc a la construcció de l'Estat del Benestar. El nou model portaria emparellat el progressiu desmantellament, en el pla ideològic i de la pràctica política institucional, de les fins llavors nítides i estanques categories de classes socials i de llurs respectius interessos, de les grans concentracions de mà d'obra, del protagonisme de les centrals sindicals en la negociació de les grans estratègies econòmiques nacionals.

En aquest escenari, l'estratègia eurocomunista d'extensió del partit a partir de l'aproximació a les classes mitjanes, d'una política central d'aliances i pactes amb la socialdemocràcia, quedava en entredit pel fet que era una concepció que havia nascut i que tenia el seu sentit dins d'un context històric de corba creixent. L'eurocomunisme, com a via lenta i pacient d'assoliment del socialisme per mitjà de transformacions estructurals dins del sistema capitalista, seria legítimament qüestionat en el precís moment en què s'iniciava el desballestament dels pactes de postguerra que havien generat l'Estat del Benestar i de la perspectiva d'un progrés il·limitat en un pla de democràcia parlamentària, que hauria fet possible la intervenció gradual i decisiva dels partits comunistes en un

sentit de transformació social. Amb la fi del somni del capitalisme racional i suportable, també s'esgotaria el discurs d'una gradual progressió vers una nova formació social de signe igualitari i socialista a partir de l'acció pacífica d'uns partits comunistes que evitaven en tot moment la confrontació directa i pretenien estendre la seva influència per mitjà de guanyar l'hegemonia en el camp parlamentari i cultural, a més del sindical. Amb els anys vuitanta i els processos de reconversió econòmica tornarien les vagues massives, les mobilitzacions a peu de carrer i el malestar generalitzat; els sindicats desempolsegarien les atxes que alguns creien enterrades per sempre d'ençà de la transició, i una part de la militància comunista es regiraria incòmode i molesta amb la línia de consens i de mà estesa als socialistes que predominava en l'acció institucional del PSUC i el PCE.

Per a alguns dels qui havien lluitat en la clandestinitat, o que afrontaven diàriament la cruesa de la recessió als barris i empreses de les comarques de la perifèria de la conurbació barcelonina, el discurs de la concertació econòmica que havia resultat reeixit en temps de l'Assemblea de Catalunya havia quedat completament fora de joc davant les noves circumstàncies. Calia fer ressorgir el partit incansablement combatiu que havia estat el PSUC, i per a aconseguir-ho calia sacsejar l'organització. No per a posar alguns a dirigir i retirar-ne d'altres, ni per discutir sobre política internacional o sobre la conveniència o no de la intervenció soviètica a l'Afganistan. Aquestes qüestions enverinarien el debat en ple procés congressual i coparien els titulars dels periòdics, però no serien ni de lluny el motiu pel qual una part significativa de la militància adoptà una posició bel·ligerant amb allò que identificaven amb la política eurocomunista i posà en marxa una operació per eradicar-ne els efectes indesitjables. La dinàmica de confrontació interna i la virulència registrada conduiria el partit a una situació límit que no s'havia previst i davant la qual tothom va cometre l'error de continuar la lluita per tots els mitjans possibles, fins a unes últimes conseqüències que seran dramàtiques per a la continuïtat del projecte comunista a Catalunya. Però aquest escenari no estava en els plànols originals de ningú. Si alguna cosa hem provat de demostrar és, essencialment, que la motivació central del moviment opositor a l'interior del partit, nascut d'un procés acumulatiu de molts anys, seria la creença àmpliament arrelada en la base militant que era imprescindible un revulsiu que tornés a fer del PSUC la punta de llança de la lluita contra la injustícia, que tornés convertir-lo en l'eina llegendària al servei de la classe treballadora que havia estat en la lluita per la recuperació de les llibertats i contra la dictadura franquista.

(4)

RECURSOS UTILITZATS

(4.1) Arxius i fons documentals

a) Arxiu Històric del Partit dels i les Comunistes de Catalunya (AHPCC)

Fons Josep Serradell i Margarida Abril

b) Centre Documental de la Comunicació (CEDOC) de la Universitat Autònoma de Barcelona

Fons de Documentació Política Contemporània

c) Biblioteca de Comunicació i Hemeroteca General de la Universitat Autònoma de Barcelona

(4.2) Publicacions periòdiques

a) Publicacions polítiques:

Treball

Nous Horitzons

El Comunista

Avant

Mundo Obrero

Nuestra Bandera

b) Premsa

La Vanguardia

El País

El Periódico de Catalunya

El Correo Catalán

Diario de Barcelona

Avui

Cambio 16

(4.3) Bibliografia

AGÜERO, Felipe: *Militares, civiles y democracia. La España postfranquista en perspectiva comparada*, Alianza, Madrid, 1995.

ANDRADE, Juan Antonio: "Renuncias y abandonos en la evolución ideológica durante la transición a la democracia. Una propuesta para el estudio del IX Congreso del PCE y el Congreso Extraordinario del PSOE". *Historia Actual Online*, 8 (2005), p. 43-50.

ARDIACA, Pere: *La fundació del PSU de Catalunya*. Barcelona: Edicions Avant, 1986.

AZCÁRATE, Manuel: *Crisis del Eurocomunismo*. Col·lecció "Primera Plana", 7. Barcelona: Argos Vergara, 1982.

BALBUENA IGLESIAS, Mateo: *El por qué del Eurocomunismo*. Madrid: Forma Ediciones, 1978.

BELENGUER, Elisenda: *Neus Català. Memòria i lluita.* Col·lecció "D'Altres", 12. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2006.

BOTELLA, Joan: "Els delegats al IV Congrés del PSUC", a PITARCH, I.; BOTELLA, J.; CAPO, J. i MARCET, J.: *Partits i parlamentaris a la Catalunya d'avui*. Col·lecció "Llibres a l'Abast", 157. Barcelona: Edicions 62, 1980.

—: *L'electorat comunista a Catalunya, 1977-1980. Un estudi de psefologia*. Tesi doctoral dirigida per Isidre Molas. Universitat Autònoma de Barcelona, 1982. Disponible a http://www.tdx.cat/TDX-0428108-152350 .

BUENO, Manuel i GÁLVEZ, Sergio: "Apuntes en torno a la bibliografía sobre la Historia del PCE", *Papeles*, 24 (1r semestre de 2006), p. 335-345.

—: "Bibliografía", *ibíd.*, p. 347-360.

— (eds.): *«Nosotros los comunistas». Memoria, identidad e historia social*. Col·lecció "FIM Historia", s/n. Sevilla: Fundación de Investigaciones Marxistas / Atrapasueños, 2009.

BUENO, Manuel i HINOJOSA, José (coord.), *et al.*: *Historia del PCE: I Congreso, 1920-1977. 3 vols*. Barcelona: El Viejo Topo, 2007.

CAMINAL, Miquel: *Joan Comorera* (3 vols.). Col·lecció "Biblioteca Universal Empúries", 6, 7 i 8. Barcelona: Empúries, 1984-1985.

CARRILLO, Santiago: *Eurocomunismo y Estado*. Barcelona: Crítica, 1977.

—: *Escritos sobre Eurocomunismo*, vols. I i II. Col·lecció "Eurocomunismo. Socialismo en libertad". Madrid: Forma Ediciones, 1977.

—: *La memoria en retazos. Recuerdos de nuestra historia más reciente*. Col·lecció "Así fue", 58.

Barcelona: Plaza & Janés, 2003.

—: *Memorias*. Col·lecció "Divulgación. Biografías y memorias", s/n. Madrid: Planeta, 2008.

CEBRIÁN, Carme: *Estimat PSUC*. Col·lecció "Biblioteca Universal", 93. Barcelona: Empúries, 1997.

—: "La refundació del PSUC sota el règim franquista", *El contemporani*, 11-12 (1997), p. 7-12.

CESARINI SFORZA, M. y NASSI, Enrico: *El Eurocomunismo. Su historia, su desarrollo y sus protagonistas*. Barcelona: Caralt, 1978.

CLAUDÍN, Fernando: *Eurocomunismo y socialismo*. Col·lecció "Sociología y política". Madrid: Siglo XXI, 1977.

—: *Documentos de una divergencia comunista*. Barcelona: El Viejo Topo, 1978.

—: *Santiago Carrillo: crónica de un Secretario General*. Col·lecció "Documento / Planeta", 112. Barcelona: Planeta, 1983.

COLOMÉ, Gabriel: *El Partit dels Socialistes de Catalunya. Estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*. Col·lecció "Estudis i documents", 43. Barcelona: Edicions 62, 1989.

—: "Composició sociològica dels delegats del VIII Congrés del PSUC a l'Assemblea Constituent d'IC", *Papers*, 39 (1992), p. 43-58.

COLOMER, Josep Maria: *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*. Col·lecció "Biblioteca de cultura catalana", 36-37. Barcelona: Curial, 1978.

DIVERSOS AUTORS: *El Partido Comunista Español, Italiano y Francés cara al poder*. Madrid: Ediciones Cambio 16, 1977.

—: *La nostra utopia. PSUC: cinquanta anys d'història de Catalunya.* Col·lecció "Ramon Llull", sèrie "Assaig", 74. Barcelona: Planeta, 1986.

—: *Contribuciones a la historia del PCE*. Col·lecció "FIM Historia", s/n. Madrid: Fundación de Investigaciones Marxistas, 2004.

—: *D'un roig encès. Margarida Abril. Evocacions sobre un símbol del comunisme català*. Col·lecció "D'Altres", 2; sèrie "Memòria sentida", 1. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2004.

—: *Actes del Congrés "La Transició de la dictadura franquista a la democràcia". Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 2005*. Barcelona: CEFID-UAB, 2005. Disponible a http://www.cefid.uab.es/files/transicio-1.pdf .

—: *Jotaeme. La joventut del comunisme*. Col·lecció "D'Altres", 11; sèrie "Memòria sentida", 3. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2006.

—: *Las Ventanas de Soledad Real*. Col·lecció "D'Altres", 26. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2009.

—: *El feminisme al PSUC. Els anys setanta i vuitanta del segle XX*. Barcelona: Treball col·lectiu, 2009.

DOMÈNECH, Xavier: "Entre el chotis reformista y la sardana idílica. La política de alianzas del PSU de Cataluña en tiempos de cambio político", *Papeles*, 24 (1r semestre de 2006), p. 201-234.

—: *Temps d'interseccions. La Joventut Comunista de Catalunya (1970-1980)*. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia/Moviment Laic i Progressista, 2008.

—: *Clase obrera, antifranquismo y cambio político*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2008.

ESTRUCH, Joan: *Historia oculta del PCE*. Madrid: Temas de Hoy, 2000.

FERNÁNDEZ TRABAL, Josep (dir.): *El fons del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). 1. Guerra Civil, exili i clandestinitat (1936-1977)*. Col·lecció "Publicacions de l'Arxiu Nacional de Catalunya", 8. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2003.

FIORAVANTI, Eduardo: *Ni eurocomunismo ni Estado*. Col·lecció "Temas de historia y política contemporáneas", 6. Barcelona: Península, 1978.

GABRIEL, Pere (coord.): *Comissions Obreres de Catalunya, 1964-1989. Una aportació a la història del moviment obrer*. Barcelona: CERES-CONC/Empúries, 1989.

GALLEGO, Ferran: *El mito de la Transición. La crisis del franquismo y los orígenes de la democracia (1973-1977)*. Barcelona: Crítica, 2008.

GASCH, Emili: *La premsa del PSUC (1936-1993). Catàleg de les publicacions periòdiques del Partit Socialista Unificat de Catalunya*. Bellaterra: UAB, 2006.

HENRY, Ernst: *Socialistas y comunistas, ¿pueden marchar juntos?*. Col·lecció "Akal 74", 63. Barcelona: Akal, 1976.

HERBERA, Alberto: "Sobre la història de la Joventut Comunista de Catalunya. Notes crítiques sobre 'una' història de la JCC, de Xavier Domènech", *Espurna*, 14-15 (3r trimestre de 2010), p. 30-37.

LAMIEL, L.; FULLA, F. y FAURA, I.: *Eurocomunismo y reformismo. Crítica al IX Congreso del P.C.E.* Col·lecció "Alternativa Comunista", 1. Barcelona: Documentación y Publicaciones Generales, 1978.

LARDÍN, Antoni: *Condicions de treball, conflictivitat laboral i militància política clandestina. Els obrers industrials catalans i el PSUC (1938-1959)*. Tesi doctoral dirigida per Pere Ysàs. Universitat Autònoma de Barcelona, 2004. Disponible a http://www.tdx.cat/handle/10803/4797 .

—: *Obrers comunistes: el PSUC a les empreses catalanes durant el primer franquisme (1939-1959)*. Barcelona: Cossetània, 2007.

LLORENS CASTILLO, Carlos: *Historia del Partido Comunista de España. Desde los orígenes (1920) hasta el período de su conversión al reformismo (1956-1982)*. València: Editorial Romeu, 1982.

LÓPEZ RAIMUNDO, Gregorio: *La legalización del PSUC*. Barcelona: Treball, 1992.

—: *Primera clandestinidad: memorias (2 vols.)*. Barcelona: Antártida/Empúries, 1993-95.

—: *Para la historia del PSUC. La salida a la superficie y la conquista de la democracia*. Col·lecció "Atalaya", 225. Barcelona: Península, 2006.

—: *Artífices del cambio*. Barcelona: Ediciones la Tempestad, 2008.

LÓPEZ RAIMUNDO, G.; GUTIÉRREZ DÍAZ, A. i CAMPO VIDAL, M.: *El PSUC i l'eurocomunisme*. Col·lecció "80", s/n. Barcelona: Grijalbo, 1981.

LUELMO, Julio y WINSTON, Henry: *"Eurocomunismo y Estado" o la desintegración del P.C.E. y la ruptura con el movimiento comunista internacional*. Madrid: Akal, 1978.

MARÍN, Martí: *Història del franquisme a Catalunya*. Col·lecció "Biblioteca d'Història de Catalunya", 9. Vic: Eumo / Pagès Editors, 2005.

MARÍN ARCE, José María; MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere: *Historia de España, vol. XVIII. Historia política 1939-2000*. Col·lecció "Fundamentos", 194. Madrid: Istmo, 2001.

MARTÍN RAMOS, José Luis: *Els orígens del PSUC (1930-1936)*. Col·lecció "Biblioteca de cultura catalana", 26. Barcelona: Curial, 1977.

—: *Rojos contra Franco. Historia del PSUC, 1939-1947*. Col·lecció "Ensayo histórico", s/n. Barcelona: Edhasa, 2002.

—: "La afiliación del PSUC durante la guerra civil (1936-1939): Volumen, distribución territorial y composición social", *HMiC*, VI (2008), p. 280-306. Disponible a http://webs2002.uab.es/hmic/2008/HMIC2008.pdf .

MAYAYO, Andreu: "Militants: els senyals lluminosos de l'organització", a l'obra col·lectiva *La nostra utopia. PSUC: cinquanta anys d'història de Catalunya*. Col·lecció "Ramon Llull", sèrie "Assaig", 74. Barcelona: Planeta, 1986, p. 11-24.

—: *La ruptura catalana. Les eleccions del 15-J del 1977*. Col·lecció "Els llibres del contemporani", 12. Afers/Catarroja, 2002.

—: *La veu del PSUC. Josep Solé i Barberà, advocat.* Col·lecció "Noms propis", s/n. Barcelona: L'Avenç, 2007.

MEROÑO, Pere: "*Román": l'home que va organitzar el PSUC*. Col·lecció "D'Altres", 5; sèrie "Memòria sentida", 2. Barcelona: Fundació Pere Ardiaca, 2005.

MOLINERO, Carme (ed.) *et al.*: *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*. Col·lecció "Atalaya", 250. Barcelona: Península, 2006.

MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere: "1981: cap a la ruptura del PSUC", *L'Avenç*, 360 (setembre de 2010), p. 52-58.

—: *Els anys del PSUC. El partit de l'antifranquisme (1956-1981)*. Barcelona: L'Avenç, 2010.

MORÁN, Gregorio: *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España, 1939-1985*. Col·lecció "Espejo de España", s/n. Barcelona: Planeta, 1986.

MORENO, Manuel: *Lina Ódena, lluita de dona*. Col·lecció "D'Altres", 21. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2008.

NENCIONI, Tommaso: *Construcción y crisis de un proyecto hegemónico: el eurocomunismo en el PSUC (1968-1981)*, tesina final de màster. Dipositada al Departament d'Història Moderna i Contemporània. Universitat Autònoma de Barcelona, curs 2007-2008.

—: "El PSUC y la cuestión de la inmigración en Cataluña desde el tardofranquismo a las primeras elecciones al Parlament (1967-1980): Debate teórico y éxitos prácticos". *Nous Horitzons*, 184 (2007), p, 47-68.

—: "Apunts sobre el V Congrés del PSUC", *L'Espurna*, 5 (setembre de 2008), p. 25-30.

NÚÑEZ, Miguel: *La revolución y el deseo. Memorias.* Col·lecció "Atalaya", 114. Barcelona: Península, 2002.

PALA, Giaime: "El PSUC y la crisis de Checoslovaquia", *Utopías/Nuestra Bandera*, 200, vol. II / 2004, p. 67-78.

—: *Teoría, práctica militante y cultura política del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1968-1977)*. Tesi doctoral dirigida per Francisco Fernández Buey. Universitat Pompeu Fabra, 2009.

—: "Una semilla de discordia. La entrada de Bandera Roja en el PSUC", *HMiC*, VIII (2010), sense indicació de números de pàgina. Disponible a http://webs2002.uab.es/hmic/novetats/pala.pdf .

PALA, Giaime (ed.) *et al.*: *El PSU de Catalunya, 70 anys de lluita pel socialisme. Materials per a la història*. Barcelona: Associació Catalana d'Investigacions Marxistes / Ediciones de Intervención Cultural, 2008.

PALA, Giaime i MORENO, Manuel (eds.): *Pere Ardiaca. Materials per a una biografia*. Col·lecció "D'Altres", 29. Barcelona: DeBarris/Fundació Pere Ardiaca, 2009.

PALA, Giaime i NENCIONI, Tommaso (eds.): *El inicio del fin del mito soviético. Los comunistas occidentales ante la Primavera de Praga.* Barcelona: Ediciones de Intervención Cultural/El Viejo Topo, 2008.

PSUC: *PSUC. Per Catalunya, la democràcia i el socialisme* (intr. de Gregorio López Raimundo). Barcelona: L'Avenç, 1976.

—: *Gent del PSUC: la lluita per la llibertat, la democràcia i el socialisme a Catalunya*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons, 1999.

PUIGSECH, Josep: "Les relacions entre la Internacional Comunista i el PSUC del 1936 al 1939", *L'Avenç*, 237 (juny de 1999),

—: *Nosaltres, els comunistes catalans: el PSUC i la Internacional Comunista durant la Guerra Civil*. Vic: Eumo, 2001.

—: "El PSUC, nueva sección oficial de la Internacional Comunista", *Ayer*, 72 (2008), p. 215-240.

—: "Catalanisme i espanyolisme. La cara oculta de l'exili comunista", *L'Avenç*, 338 (setembre de 2008), p. 32-37.

—: *Entre Franco y Stalin: el difícil itinerario de los comunistas en Cataluña, 1936-1949.* Barcelona: El Viejo Topo, 2009.

ROIG, Montserrat: *Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució*. Col·lecció "Les eines", 19. Barcelona: Laia, 1976.

RUIZ DE COLLANTES, Xavier: *Els cartells del PSUC (1976-1988)*. Barcelona: Nous Horitzons, 1990.

SÁNCHEZ RODRÍGUEZ, Jesús: *Teoria y práctica democrática en el PCE (1956-1982)*. Col·lecció "FIM Historia", s/n. Madrid: Fundación de Investigaciones Marxistas, 2004.

—: "Las alianzas del PCE en la fase final del Franquismo", *Papeles, revista de investigación marxista*, 24 (1r semestre de 2006), p. 183-200.

SEGURA, Antoni i ARACIL, Rafael (eds.): *Memòria de la Transició a Espanya i Catalunya, vol. I*. Barcelona: CEHI / Publicacions UB, 2000.

—: *Memòria de la Transició a Espanya i Catalunya, vol. II. Sindicalisme, gènere i qüestió nacional*. Barcelona: CEHI / Publicacions UB, 2001.

—: *Memòria de la Transició a Espanya i Catalunya, vol. VI-VII. Ensenyament, cultura i justícia*. Barcelona: CEHI / Publicacions UB, 2006.

SERRADELL "ROMÁN", Josep: *Clandestinos. Una historia que no se borrará*. Barcelona: PCC, 1995.

—: *Salida a la superficie*. Barcelona: PCC, 1998.

SERRANO, Jordi: *Josep Xinxó Bondia, la meva vida i les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya de Sabadell*. Cerdanyola del Vallès: Montflorit, 2005.

SOLÉ BARBERÀ, Josep: *La Fundació del PSUC*. Col·lecció "Documents", s/n. Barcelona: Edicions 62, 1977.

SOLÉ TURA, Jordi: *Una història optimista. Memòries*. Col·lecció "Biografies i memòries", 40. Barcelona: Edicions 62, 1999.

SOTO, Álvaro: *Transición y cambio en España, 1975-1996*. Madrid: Alianza, 2005.

TUSELL, Javier: *Historia de España en el siglo XX. Tomo 4. La Transición democrática y el gobierno socialista*. Madrid: Santillana, 2007.

VEGA, Pedro i ERROTETA, Peru: *Los herejes del PCE*. Col·lecció "Documento", 87. Barcelona: Planeta, 1982.

VERA, Fernando: "La diáspora comunista en España", *Historia Actual Online*, 20 (tardor de 2009), p. 35-48.

VILAR, Sergio: *Por qué se ha destruido el PCE*. Barcelona: Plaza & Janés, 1986.

YSÀS, Pere: *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia, 1960-1975*. Barcelona: Crítica, 2004.

—: "Una nota sobre la crisi del franquisme i la transició a la democràcia", *HMiC*, 3 (2005), p. 101-109.

YSÀS, Pere (ed.) *et al.*: *La configuració de la democràcia a Espanya*. Col·lecció "Referències", 52. Vic: Eumo, 2009.

Algo sucede

Amigos ya lo veis pasan los años
y parece que ahora
sigan las cosas como el primer día.
Nos hemos reunido ciertas veces
en extraños cafés
en tu casa en la mía
hemos charlado largamente
redactado los pasquines hasta el alba
discutido el problema
y siempre nos decimos que esto acaba
que no puede durar
y muchos hemos apostado cenas no sé dinero
a que antes de fin de año algo sucede
y siempre hemos perdido.
Así sin darnos cuenta
entre reunión y papeleo oscuro
entre miedo y registros y porfía
hemos envejecido poco a poco
pasando de la calle a la oficina
del calabozo al fútbol
y de la espera a la melancolía.

Y sin embargo os digo que tenemos razón
y que vale la pena continuar
porque algo está ocurriendo
algo ha cambiado en este espeso ambiente:
ellos están cansados
también están cansados
gritan y cantan para no admitirlo
mas sus camisas mudan de color
y duermen mal
y toman pastillitas
ponen dinero en Berna o en Manila
y no saben no saben que el peligro
está cerca muy cerca
no en Cuba ni en Angola
sino en su casa en medio de sus hijos
en sus despachos y hasta en las iglesias
porque el mundo camina
con el paso implacable de hombres como vosotros
que creen en la vida y que por eso
mueven el mundo sin pegar un tiro
mientras sea posible
o bien pegándolo.

José Agustín Goytisolo
Algo Sucede (1968)